CONVORBIRI LITERARE

No. 1. **București, 1 Ianuarie 1903** **Anul XXXVII**

ISTORIA LUI MIHAI VITEAZUL

CAPITOLUL IV

Cel d'intîiŭ an din Domnia luĭ Mihaĭ-Vodă. Răscoala împotriva Turcilor.

(Continuare)

Cîteva săptămînĭ după plecarea solului „Sfînt"... de dela Roma, căruia pentru banĭ și sprijin Aron-Vodă era în stare să-ĭ facă orice sacrificiŭ de dogmă, ...i să clădească mănăstirĭ „drept-credincioase" pe urmă, ...n altul venĭ din partea Împăratuluĭ. Acest al doilea sol, ...re vorbia bine romînește ... le noastre era un Ragusan cu numele ... de M... ni Poli, dar la noĭ i se zicea simplu ... Giva. Avea ...n frate Pascal ... amîndoĭ ... erau niște tinerĭ săracĭ ... din-...un neam fără ... Se așezase ... în Țara ...omnească supt Mihnea Vodă, ...ase de nevastă pe o nepoată a ... Voevoduluĭ ...nste deosebită care dădu ... ...diță ...

Domnieĭ, strîngerĭ de dărĭ. După ce eșĭ din familia domnească munteană și din Divanul unde stătuse și el până atuncĭ, Marini trecu în Moldova, unde Petru-Vodă, unchiul luĭ Mihnea, primi bine pe acest străin vorbăreț și dibaciŭ, căruĭa-ĭ încredință vămile sale. Cînd bătrînul Domn fugi în Apus, Ioan avea încă această ramură a venituluĭ Scaunuluĭ și, simțindu-se înșelat saŭ, maĭ curînd, voind el să înșele pe un bĭet bătrîn ce nu știa să-șĭ spuĭe dreptatea, el culese recomandațiĭ în dreapta și în stînga și veni cu jalbă în Tirol, unde i se adăpostise pretinsul datornic. Baniĭ nu șĭ-ĭ scoase, cu tot procesul ce deschise împotriva luĭ, dar el întrebuință șederea luĭ în străinătate și pentru a unelti alte lucrurĭ din care se putea hrăni. Se făcu mîna dreaptă a surduluĭ pribeag Ștefan, apoĭ, pe urmă, venind la Praga, el începu să dezvăluească sfetnicilor împărăteștĭ, cu autoritatea pe care ĭ-o dădea originea luĭ răsăriteană și multele legăturĭ ce le avea în țerile noastre, marĭ planurĭ de răscoală a creștinilor supușĭ Porțiĭ, strălucitoare tablourĭ de închipuire maĭ puțin sincer zugrăvite decît ale unuĭ Komulović, bunăoară. Ajungea, firește, la propunerea ca luĭ să i se dea grija de a pune la cale lucrurile și de a le supraveghia[1].

Îl crezură, pe o vreme cînd toată lumea era crezută și, de exemplu, toțĭ Italieniĭ carĭ se chemaŭ Cigala puteaŭ să se înfățișeze ca rude ale vestituluĭ renegat Cigala-zade și să primească puțin costisitoarea asigurare că vor căpăta și eĭ, ca răsplată pentru slujbele ce ar fi să aducă, „o părticică din Împărăția osmană". La începutul luĭ Mart, la 3 și 7, i se dădeaŭ luĭ Marini scrisorĭ de recomandație către Domniĭ din Moldova și Țara-Romînească, dintre carĭ cel d'intăiŭ era cunoscut prin ofertele ce făcuse, ĭar cel de-al doilea fu numit, după asigură-

[1]) *Contribuțiunĭ*, p. 64 și urm.; Hurmuzaki, XI, tabla; *Doc. relative la Petru Șchiopul și Mihaĭ Viteazul*, pp. 7—11, 13—4.

rile luĭ Marini, „Ștefan Bogdan“, adecă Surdul pe care Giva-l sfătuise la Veneția. Ragusanul nu purta nicĭ un titlu, ci era înfățișat numaĭ ca o persoană „care pleacă din Curtea noastră împărătească în acele părțĭ“, și despre misiunea luĭ nu se spunea nimic precis, lăsîndu-se prin urmare totul în voea împrejurărilor și la judecata acestuĭ uneltitor tăinuit. Plecat la 18 Mart, Marini era la 8 Maiŭ în Cracovia, de unde se îngrijia de procesul săŭ cu Petru-Vodă; de aicĭ trecu de-a dreptul la prietenul săŭ Aron-Vodă, care-l ajutase tocmaĭ în această afacere.

Pe acesta-l îndemnă să nu plătească Turcilor tributul pe care-l ținea gata, cu toate legăturile ce înnodase cu creștiniĭ, și să stea în calea Tătarilor ce voesc să treacă în Ungaria. Pentru o asemenea hotărîre războinică, Aron avea mijloace la îndemînă: vechia luĭ strajă de Ungurĭ, cu Mihaĭ Tolnay hotnogul. Cazacĭ, ce trecuse maĭ de mult granița pentru a încunjura cu vitejia lor pe acest fricos bogat, oastea de țară, pe care o aduna strigînd la leafă și bătînd la tălpi pe ceĭ ce nu se țineaŭ de cuvînt să vie, după ce primise baniĭ domneștĭ. Marini-l puse în legătură însă și cu Cazaciĭ ce stăteaŭ în înțelegere cu Trimesul pontifical: aceștĭ noĭ lefegiĭ ar lua asupra lor să-ĭ apere Scaunul și țara, dacă el ĭ-ar hrăni cu boĭ moldoveneștĭ și le-ar plăti, la vre-o 8.000 cîțĭ eraŭ — o frumoasă oaste —, 3.000 de talerĭ pe lună. Se învoiră astfel, și Ragusanul, ce-șĭ reserva să se întoarcă pentru a încheia cu Domnul Moldoveĭ un tratat în forma cuvenită, trecu în Ardeal, pentru ca să vadă acolo dacă trebue să visiteze și pe „Ștefan-Bogdanul“ muntean, al căruĭ nume adevărat îl va fi cunoscut în sfîrșit la Iașĭ.

Aicĭ el înfățișă scrisorile-ĭ tăinuite de acreditare, pe care, ca și pe altele din partea Împăratuluĭ, Sigismund nu voi să le primească din causa titluluĭ de Voevod, și nu de principe, ce i se dădea în ele. Dar cuprinsul lor și lămuririle date pe urmă, prin viŭ graiŭ, de agent, îĭ

fură foarte plăcute. Sigismund trăia pe acest timp numai în gloria sa viitoare de luptător pentru creștinătate. Pe cînd Komulović pleca spre Răsărit, sosia la Roma zelosul Carrillo, în călătoria luĭ menită să lege Ardealul de lumea creștină în războiŭ cu Turciĭ. El se întoarse, firește, cu cele maĭ călduroase îndemnurĭ, sprijinite pe făgăduelile cele maĭ ispititoare, și, peste puțin dela întoarcerea sa, harnicul călugăr lua drumul spre reședința împărătească pentru ca să arăte și aicĭ cît de mult dorește fiul săŭ sufletesc a încunjura, împreună cu ceilalțĭ creștinĭ, steagul cruciateĭ, menit să ducă la biruință [1]. Succesele cîștigate de ostașiĭ împărăteștĭ, Germanĭ și Ungurĭ, pretutindenĭ unde în primăvara nouluĭ an 1594 ieși răîn calea Turcilor: la Gran, unde se afla archiducele Matthias, la Hatvan, apoĭ în Croația, unde comanda Maximilian, cellalt frate al luĭ Rudolf al II-lea, întăriră și maĭ mult pe încrezătorul tînăr în gîndurile luĭ de răscoală. Aproape de dînsul chiar, supt numele luĭ, se aprinsese un noŭ focar de luptă, la granița pănă atuncĭ așa de adeseorĭ încalcată a Banatuluĭ, unde Sîrbiĭ strămutațĭ de multă vreme pe acestalalt mal al Dunăriĭ ardeaŭ și prădaŭ supt haiduciĭ Teodor Vlădica și Dochian, „căpitanĭ" aĭ nouluĭ Craiŭ și Despot Sigismund Ungurul, cucerind, în Maiŭ, și însemnatul loc întarit al Becĭchereculuĭ și fugărind cu pierderĭ marĭ pe Pașa Timișoareĭ [2]. După dieta dela Turda, tot în Maiu, care vadi și maĭ mult ființa a două partide ardelene, dintre care una, a tinerilor, voia războĭul cu orĭce primejdie, ĭar cealaltă, a bătrînilor și a doritorilor de domnie, susținea supunerea cu orĭce rușine și orĭce jertfe, — după această dietă, trupe începură să se adune supt comanda luĭ Baltazar

---

[1]) Cf. Hurmuzaki, III², p. 395; XI, p. 426, nº DII.

[2]) Barovius, p. 99 și urm.; W. Bethlen, III, pp. 184-5, 225 și urm.

Báthory. Un sol al luĭ Sigismund mersese, cu tot felul de asigurărĭ, la dieta germană din Regensburg [1].

Marini ceru principeluĭ ardelean să ajute pe Aron ai căruĭ ochĭ, plinĭ de jale pentru comorile amenințate, nu pĭerdeaŭ granița răsăriteană, care ascundea mișcările Tătarilor. Căpătă pentru dînsul 10.000 de ostașĭ, carĭ trebuiaŭ să plece cît maĭ ĭute, și trimeterea priceputuluĭ luptător Pangratie Sennyei la pasurile de spre Moldova, pentru a sta gata de orĭce împrejurare. Maĭ mult arătă cu părere de răŭ că nu poate face, fiind încă ținut în loc de reaua voință a opozițieĭ sale ĭubitoare de liniște scump plătită. Crezînd că a venit vremea să sprijine cu fapte viteaza mișcare a Sîrbilor din Banat, uniți cu țeranĭ romînĭ, el maĭ chemase o dietă, în cele d'întăiŭ zile ale luĭ Iunie, și pentru a grăbi hotărîrea, așa cum o doria el, apăruse încunjurat de străjerĭ carĭ puteaŭ duce la temniță pe dușmaniĭ politiceĭ nouă, — fără să găsească însă măcar la aceștia ascultarea de care avea nevoe. Rămăsese, cu toată această zadarnică cheltueală de amenințărĭ, ca încă o dietă, în Iulie, să desbată alegerea între o linie de purtare și cealaltă; ĭar până atuncĭ Sigismund, fierbînd de nerăbdare, cînd pretutindenĭ arme creștine biruitoare îĭ zăngăneaŭ la hotare, se tînguia amar în potriva supușilor săĭ, față de Trimesul împărătesc [2]. Zi de zi, alțiĭ cîștigaŭ merite față de creștinătate, din ce în ce maĭ mult negocierile luĭ cu Împăratul, prin Carrillo, se apropiaŭ de sfîrșit, și mînile îĭ eraŭ prinse încă de îndărătnicii ce nu voiaŭ să vadă așa de limpede ca dînsul în zarea viitoruluĭ.

„Giva“ avea de gînd să treacă munțiĭ pentru a vedea ce temeiŭ se poate pune pe Mihaĭ-Vodă, în locul

[1]) Aceleașĭ izvoare narative.

[2]) Raportul luĭ Marini, în Hurmuzaki, III[1], la sfîrșitul a. 1594; izvoarele narative citate.

căruia ar fi dorit să găsească pe Ștefan Bogdan. De sigur cu acest gînd se cobori el până la Brașov, unde se găsia încă dela 27 Iunie. Dar, înnainte de a se clinti de aicĭ, îĭ sosiră două știrĭ foarte neplăcute, care îl opriră în loc.

Una era strivirea Sîrbilor de către Turcĭ. O bucată de vreme, aceștia făcuse ce le era voea, cercînd o cetate turcească după alta, ducînd, cu puțină faĭmă, dar cu mult folos, lupta începută cu Turciĭ. Pentru a se pune un capăt îndrăznelii lor, un noŭ Pașă, Hassan, se numi la Timișoara și, strîngînd ce puterĭ avea la îndemînă, el se îndreptă împotriva Beciĭchereculuĭ, ce ajunsese a fi cuĭbul acestor hărțuitorĭ. Neapărat că eĭ fură lăsațĭ fără nicĭ un ajutor de aceia cari-ĭ ințețise și carĭ se mulțămiră a privi de la hotare nimicirea supușilor sîrbeștĭ aĭ Craĭuluĭ din Bălgrad: Pașa nu învinse pe aceștĭ sătenĭ și păstorĭ, abĭa înnarmațĭ, ci-ĭ stinse cu desăvîrșire [1].

Pe de altă parte, cu toate că Trimesul pontifical socotia să le fi tăiat calea prin Cazaciĭ plătițĭ de dînsul, Tătariĭ rupseră slabul zăgaz ce le stătea înnainte. De ce zăboviseră așa de mult, de ce se mișcară numaĭ atuncĭ, de ce trecură înnainte fără să risipească o singură săgeată în trup de dușman, nu se poate lămuri cu totul. Zamoyski, Cancelariul polon, dușmanul hotărît al orĭ-căreĭ cause pe care o represinta Casa de Austria, a fost învinovățit că el ar fi îndemnat pe călărețiĭ Hanuluĭ să-șĭ ia avîntul spre șesurile ungureștĭ, că le-ar fi dat chiar călăuze, dintre oameniĭ săĭ și dintre credincioșiĭ luĭ Petru Șchiopul, care-șĭ trăia ultimele ceasurĭ din viața sa în Tirolul ce-ĭ era o temniță; la aceste învinuirĭ, ca și la altele de același fel, prin meșterul săŭ condeiŭ și prin cuvîntul săŭ dibaciŭ, Cancelariul știu să răspundă, fără să poată însă convinge. La

[1]) W. Bethlen, III, p. 281 și urm.

imputările luĭ Kumulović, trimes tocmai pentru a opri o nenorocire ca amestecul Tătarilor în luptă. Cazacii se desvinovățiră că n'ar fi avut nicĭ o îndatorire față de Aron, la care învinsese zgîrcenia, așa încît, dacă trimesese în adevăr boiĭ pentru hrană, el uĭtase lefile „aliaților" Cazacĭ în lăzile-ĭ pline [1]).

Maĭ probabilă pare această explicație. Creștiniĭ se dăduse la încunjurarea cetăților ungurești și croate atîta timp cît eĭ știaŭ că înnaintea lor nu vor întîlni oștirea cea mare a Viziruluĭ. Așteptînd ajutoare și provizii, acesta nu se puse în mișcare decît peste cîteva săptămînĭ dela începerea primăveriĭ, a timpuluĭ de luptă. Sultanul îĭ trimese pe însușĭ Aga Ienicerilor, care nu ieșia din Constantinopol decît numaĭ pentru a păzi cu ostașiĭ săĭ aleșĭ persoana sfînta a suveranuluĭ. Cînd Sinan porni asupra dușmanilor, aceștia crezură că e maĭ bine să se dea în laturĭ, părăsindu-șĭ cuceririle. După ce mîntui astfel cetățile încunjurate, Marele Vizir se îndreptă spre Raab, care trebuia dobîndit pentru a împiedeca viitoare încălcărĭ ale creștinilor. Pentru ca să ajute această ofensivă turcească, Hanul trebuia să alerge din stepele sale și, în urma unor chemărĭ maĭ stăruitoare, el se porni.

La 30 Iunie, Tătariĭ se găsiaŭ înnaintea Iașilor, unde se închisese Aron, avînd cu dînsul numaĭ lefegiiĭ săĭ ungurĭ și oastea de țară, fără Cazaciĭ noĭ și mulțĭ pe carĭ nu se îndurase a-ĭ plăti. Drumul Hanuluĭ nu mergea numaĭ decît pe la dînsul, ci maĭ curînd prin Pocuția spre pasurile Maramureșuluĭ, dar el trimesese cîteva ceambururĭ din ostașiĭ săĭ ca să dea de știre vicleanuluĭ din Iașĭ că uneltirile ĭ-aŭ fost descoperite. De o luptă a luĭ Aron cu Tătariĭ nu putea să fie vorba, cînd atîția maĭ puternicĭ decît dînsul îșĭ pierdeaŭ cumpătul înnaintea acestuĭ potop distrugător. El împărți

---

[1]) Komulović, *Izvieštajiilistovi*, pp. 20-1.

peşcheşurĭ şi încărcă în acelaşĭ timp carele domneştĭ cu birul ce fusese zăbovit până atuncĭ. După treĭ zile. năvălitoriĭ, hărţuiţĭ din urmă de Ungurĭ de-aĭ Domnuluĭ, ce plecase *în dobîndă* după ceĭ ce duceaŭ atîţia banĭ cu dînşiĭ, apucaŭ spre Snyatin [1].

Înnadins pentru apărarea ţeriĭ de prada tătărească. adunase Sigismund oaste în lagăr şi întărise cetăţile dela pasurĭ. În cetăţuea Maramureşuluĭ avea comanda un om atît de vestit ca Gaşpar Kornis [2]. Toate fură însă zadarnice: fără ca bănuelile de trădare ce s'aŭ răspîndit atuncĭ, să fie îndreptăţite, Tătariĭ nu întîmpinară nicĭ o împotrivire serioasă, ci, răspingînd pe cine-şĭ cercă norocul ieşindu-le la harţă în locurĭ strîmte, eĭ se revărsară asupra Ungarieĭ. Peste puţin Hanul îşĭ făcea intrarea în strălucita tabără a Mareluĭ-Vizir şi Agăĭ Ienicerilor, unde-l aşteptaŭ frumoase darurĭ pentru graba cu care răspunsese la chemare.

Pe cînd valurile acestea de războinicĭ barbarĭ se strecuraŭ prin pasurĭ şi Sinan dădea o straşnică lovitură creştinilor, luîndu-le cu o răpegiune care îndreptăţia învinovăţirile aduse comandantuluĭ, cetatea Raab (17 Iulie), în Ardeal se deslega pe o cale sîngeroasă problema direcţieĭ ce trebuia să se urmeze în viitor.

În Iulie, Sigismund maĭ dăduse ochiĭ cu nesupuşiĭ magnaţĭ aĭ Ardealuluĭ, carĭ veniră cu un sprijin armat care să-ĭ poată apăra la întîmplare de măsurile pedepsitoare ale principeluĭ. Cu duşmaniĭ alianţeĭ cu Nemţiĭ despreţuiţĭ pentru nesinceritatea ca şi pentru slăbiciunea lor, cu ceĭ treĭ membri aĭ puternicieĭ familiĭ Kendi maĭ ales, se reunise oamenĭ carĭ stăteaŭ în relaţiĭ foarte strînse, de sînge saŭ de prietenie, cu inauguratorul po-

[1] Scrisoarea contemporană din *Acte şi fragm.*, II, pp. 731-2; raportul luĭ Marini, în Hurmuzaki, III[1]; ştirile ardelene din Hurmuzaki, XII; povestirea din Barovius saŭ W. Bethlen.

[2] V. şi *Doc. Bistriţeĭ*, I, pp. 1-2, nº II.

liticiĭ creștine: îl părăsiră astfel, dînd încă maĭ mare îndrăzneală partisanilor vechiĭ stărĭ de lucrurĭ, cancelariul Kovacsöcsy, odinioară regent pe timpul minorității luĭ Sigismund, Baltazar Báthory, vărul acestuia și bunul cavaler creștin de pană atuncĭ. Se ajunse în sfîrșit la răspunsul că se va lucra după voința principeluĭ și a Senatuluĭ, carĭ se înțelegeaŭ foarte rău între sine. Cînd se adună, după votul de atuncĭ, oastea provincieĭ în lagărul dela Turda, ca nu trebuia să-șĭ caute peste hotare dușmanul, care era și găsit în persoana luĭ Sigismund. Acesta se închise în capitala sa, unde-ĭ veni știrea că supușiĭ săĭ, aproape fățiș în stare de răscoală, aŭ de gînd să-l dea pe mîna Turcilor, puind în locu-ĭ pe Baltazar: știindu-se cît poate crede tînărul și ușuratecul principe, conspiratoriĭ trimeseră la el pe vărul luĭ, Ioan Iffiu, ca să-ĭ spuĭe prietenește ce se țese în umbră împotriva luĭ. Luĭ Sigismund i se păru atuncĭ, ca unuĭ viteaz de vocație, că Alba-Iulia nu e destul de sigură și strecurîndu-se, el se adăposti la Chioara, una din cele maĭ bine întărite cetățĭ dela granițǎ.

Carrillo interveni pentru ca să scape situația, ce se putea crede pierdută. El aduse pe eroul creștinătățiĭ dela Chioara la Cluj și dădu cuvînt de plîngere și de îndemn strălucitoareĭ fantome. Sigismund constată cu mirare că aĭ săĭ sînt maĭ mulțĭ de cît aĭ dușmanilor, și, în sfîrșit, după nouă discuțiĭ zadarnice, i se insuflă curajul trebuitor pentru o „lovitură de Stat“. În ziua de 28 August, Albert Király, un ofițer de credință al principeluĭ și maĭ tîrziŭ un luptător contra Turcilor pe pămîntul Țăriĭ-Romîneștĭ, săvîrși fapta pe care Sigismund îndrăznise în sfîrșit a o porunci. Vărul Baltazar, ce visa de cîteva săptămînĭ coroana, Alexandru, Francisc și Gabriel Kendi, Iffiu, bunul sfătuitor al fugiĭ, chiar și, deocamdată, Sennyei, apărătorul graniței secueștĭ, trecură la închisoare, pe cînd porțile cetățiĭ se închideaŭ spre a împiedeca sosirea ajutoarelor din

afară. Peste două zile, supt ochiĭ luĭ Gaşpar Sibrik. comandantul gardeĭ, o parte dintre vinovaţiĭ de trădare eraŭ pedepsiţĭ cu moarte. După stăruinţele ambiţiosuluĭ Ştefan Josika, un Romîn din Banat, care avea nevoe de Cancelariat ca să poată atinge domnia, ca şi prin sfaturile şoptite de Marini, ce amintia ce bine ştiuse „regele catolic“ să-şĭ înfrîngă durerea inimiĭ faţă de propriul săŭ fiŭ nesupus, nenorocitul don Carlos, — biruitorul dela Cluj puse laţul în gîtul luĭ Baltazar Bathory şi al luĭ Kovacsócsy, jertfele cele maĭ scumpe şi maĭ plînse pe urmă. Ardealul rupsese cu politica turcească, aĭ căreĭ representanţĭ îşĭ odihniaŭ supt pămînt ambiţia, pribegiaŭ în Polonia Cancelariuluĭ Zamoyski saŭ încuviinţaŭ, maĭ tare decît toată lumea, hotărîrea mîntuitoare a principeluĭ care ştia să taĭe şi să gîtuĭe[1].

Până atuncĭ Marini părăsise gîndul de a trece la Mihaĭ-Vodă. Ce e drept, el întîlnise încă din Iunie la Curtea luĭ Sigismund pe un Trimes muntean, al căruĭ nume ni se dă de o cronică romînească de pe acel timp: Radu Buzescu Cluceruľ[2]).

Acest Radu, un tînăr, nu făcea parte încă din Divanul Voevoduluĭ, alcătuit în Iulie tot din vechiĭ supuşĭ cu credinţă aĭ Sultanuluĭ[3]).

Începătorul vechiuluĭ neam al Buzeştilor trebuia să fie, fără îndoeală, un Buzea, şi Radu, solul din 1594, era, în adevăr, fiul luĭ Radu Banul Buzea, iar bunicul săŭ de pe tată se chema — după cît ni se spune — Vlad Banul de supt Domnia luĭ Basarab Neagoe Armaşul dusese în timpurile sale o viaţă tulburată şi-l atinsese mînia luĭ Mircea Ciobanul, silindu-l să-şĭ caute un adăpost de

[1]) Barovius şi W. Bethlen, povestirea, foarte puţin precisă, de altmintrelea, din *Mon. Com. Trans.*, III, p. 53-8.

[2]) *Magazin*, IV, p. 277.

[3]) Bibl. Ac. Rom., Doc. episcopuluĭ Ghenadie de Rîmnic, cartonul II. 20.

sărăcie dincolo de munţĭ: se întorsese după moartea tiranuluĭ, în Domnia, împăciuitoare la început, a luĭ Alexandru-Vodă. Dar, cînd Alexandru dovedi prin vărsărĭ de sînge că e în adevăr fiul luĭ Mircea cel crunt, Buzea nemeri ĭarăşĭ în ţara Craĭuluĭ vecin. Moartea Domnuluĭ îĭ îngădui întoarcerea, dar, Mihnea-Vodă ajungînd în vîrsta de a-şĭ putea prigoni şi împuţina boĭeriĭ, aduse o nouă pribegie a acestor oamenĭ încercaţĭ. Mama lor Maria, nepoata de fiŭ a luĭ Mogoş Banul, rămase singură în ţară — tatăl murise — pentru a ţinea moşiile, a le zălogi saŭ vinde în asemenea ţimpurĭ de nevoe. Supt urmaşiĭ luĭ Mihnea, Buzeştiĭ, ceĭ treĭ fraţĭ: Radu, Preda şi Stroe, veniră ĭarăşĭ să-şĭ caute de averile lor risipite, pentru care se înţeleseră cu împrumutătoriĭ şi se judecară la Divan cu moşneniĭ. Născut după 1550, Radu era la 1575 Postelnic, un titlu maĭ mult de cinste: în 1592 i se zicea după moşia sa de căpetenie, după „Scaunul" neamuluĭ săŭ, şi după noua dregătorie ce căpătase: „Radu Armaşul din Ceptu-roaia". Prin îndelungata luĭ petrecere într'o ţară de o cultură superioară, el ajunsese a cunoaşte limbile străine şi meşteşugul negocierilor cu aceĭa carĭ le vorbiaŭ, şi, prin moştenirea părintească recîştigată, el era unul din mariĭ stăpînitorĭ de ţarine: prin căsătoria luĭ cu Stanca Boldeasca, el crescu încă temelia de avere teritorială a orĭcăreĭ ambiţiĭ politice de pe această vreme, şi prin dibăcia sa, comună cu a fraţilor săĭ de altmintrelea, de a cumpăra ocinile ţeranilor strînşĭ de birarĭ şi împresuraţĭ de datoriĭ, — el ajunsese pe încetul unul din ceĭ maĭ marĭ oamenĭ din Ţara-Romînească, fără să fie încă şi un boĭer mare[1].

---

[1]) Cf., pentru Buzeştĭ, notiţa luĭ Al. Odobescu în *An. Ac. Rom.* ser. I, X [2], p. 301 şi urm.; *Col. luĭ Traian* pe 1872, p. 291; Tocilescu, *Hrisovul Buzeştilor*, în *Tinerimea romînă*, seria nouă, I, p. 89, şi urm., Ştefulescu, *Tîrgu-Jiŭ*, p. 43 şi urm.; 56 nota 1.

Radu venia ca un Trimes particular și secret al luĭ Mihaĭ, ce nu se înțelesese cu țara și cu boĭeriĭ pentru rascoală. El se destăinui însă luĭ Marini, care-ĭ spuse și el pentru ce a venit, arătînd și scrisorile împărăteștĭ pentru Domnul muntean: rămase înțeles între dînșiĭ, că peste puțin, el, omul Împăratuluĭ, va lua cu sine pe omul Papeĭ, care avea, și el, pentru Mihaĭ, scrisorile ce le cunoaștem, și vor veni pentru a vedea în Țară pe Voevodul însușĭ. Până atuncĭ, se încheiă de Radu un tratat lămurit cu „Craĭul" vecin, pe care-l și jură în numele stăpînuluĭ săŭ. „Mihaĭ va ridica armele împotriva dușmanilor, împreună cu principele ardelean și al Moldoveĭ, și cu toțiĭ vor fi unițĭ și aliațĭ cu Împăratul și toată creștinătatea", așa resumă Marini[1]) cuprinsul legăturiĭ, care începea cariera de luptă a luĭ Mihaĭ-Vodă.

Aron-Vodă primi și el, în acelaș timp și în aceeașĭ însușire, pe Stroe, fratele luĭ Radu, și fricosul Lăpușnean nu putu decît să se arate și el foarte „bucuros" de propunere: el jură „frateluĭ" săŭ de peste Milcov, și trimese și el pe unul din boĭeriĭ săĭ, romînĭ saŭ grecĭ, ca să-ĭ ĭea jurămîntul.

Dar, cînd aceste alianțe se încheiaŭ, Ardealul însușĭ nu se găsia, de fapt, supt mîna luĭ Sigismund Báthory, și ele rămaseră necunoscute maĭ tuturora. Marini nu se încrezu, în urma unor zvonurĭ de trădare, să se dea în puterea luĭ Mihaĭ, trecînd granița munților la dînsul, și el luă, prin Secuime, drumul spre Moldova, unde șiretul Aron-Vodă i se părea încă pe atuncĭ neasămănat maĭ vrednic de încredere. Aicĭ stătu cîteva săptămînĭ de zile spionînd, așteptînd sosirea ceaușilor ce veniaŭ cu cererĭ și poruncĭ la Domnul Moldoveĭ și smulgîndu-le cu dibăcie știrĭ și mărturisirĭ. Apoĭ,

---

[1]) *L. c.*, p. 202.

gătindu-se de plecare, el puse pe Voevod să iscălească o scrisoare prin care se îndatora a da nontăți și a face alte micĭ „neîndoelnice și credincioase slujbe“, cîte-ĭ stăteaŭ în putere, Împăratuluĭ. În schimb, Ragusanul lăsa un înscris, stilisat impunător, în care, supt data de 16 August 1594, el făgăduia Voevoduluĭ, în numele aceluĭ ce-l trimesese, ajutoare și adăpost, și, maĭ ales, îĭ dădea asigurarea, că, la o întîmplare potrivită, el și țara sa se vor bucura de anexarea și încorporarea la Sfîntul Imperiu Roman. Sfătuitorul luĭ Aron, Ștefan Răzvan, adaugea la acest tratat scrisorĭ de ale luĭ și darurĭ marĭ către prieteniĭ ce avea în Împărăția creștină, dela carĭ aștepta atîtea, ĭar hotnogul Tolnay mergea însușĭ la Praga împreună cu agentul de alianțe orientale, pentru a lămuri maĭ de aproape cuprinsul foarte general al actuluĭ din August[1].

Căpitanul Ungurilor luĭ Aron ajunse la Praga abĭa în ziua de 11 Octombre, și, în convorbirile luĭ cu nunciul pontifical și alte persoane, el vorbi cu multă încredere de slăbiciunea oștiriĭ turceștĭ — care se întorsese ĭarășĭ la ĭernatec, după ce luase două cetățĭ și nu izbutise la a treĭa, de puterea alianțeĭ celor două țărĭ romîne cu Ardealul, chiar dacă ea n'ar ajunge să fie sprijinită și de către Împărat, de înțelegerea desăvîrșită ce exista cu Mihaĭ-Vodă, care, deși n'a adaus și Trimeșĭ de aĭ săĭ, s'a îndatorat însă a primi tot ce ar părea bun „fraților“ săĭ de luptă în potriva păgînilor. El maĭ aducea — cel dintîiŭ — și vestea isprăvilor ce îndeplinise Komulović, ce se găsea în acel moment însă bolnav în Polonia: în ciuda Cancelariuluĭ, care se lupta din răsputerĭ ca pacea cu Turciĭ să nu fie stricată în folosul odioșilor Germanĭ, abatele năimise pentru fapte marĭ pe Nicolae Iazlowiecki din Snyatin, care, dînd contract

[1] Actul însușĭ, în Hurmuzaki, III[1], pp. 193-4, n° CLXXXV. Solia luĭ Tolnay și scrisorile pomenite, în Hurmuzaki, XI și XII.

la 30 August, strînsese 6.000 dintre Zaporojenii rătăcitori carĭ ochiaŭ prada și mersese în fruntea lor să neliniștească pe Turciĭ din cetățile de hotar saŭ să măcelărească moșnegiĭ, femeile și copiiĭ Tătarilor plecațĭ la războiŭ. arzîndu-le „orașele“ și casele de noroiŭ, vergĭ și stuh [1]. În acelașĭ timp, Tolnay pîria pe Zamoyski, care a sprijinit totdeauna pe Turcĭ și a făcut acum cale largă Tătarilor, și împărtășia Împăratuluĭ ceva din înțelegerile luĭ Sinan cu uniĭ comandanțĭ germanĭ, înțelegerĭ aflate dela ceaușĭ ce nu-șĭ păziaŭ limba de ajuns [2]. (În curînd, tot în Octombre, aceste lucrurĭ fură repetate în sfîrșit, de Carrillo, care venea să anunțe succesul) ultimeĭ diete, nespus de ascultătoare, și apropiata expediare a mareĭ soliĭ care trebuia să aducă propunerile pentru alianță ale luĭ Sigismund Báthory.

Solul moldovenesc pleca din Praga, la 1 Noembrie, ducînd darurĭ de banĭ și lucrurĭ, iar, pentru Domnul săŭ, întărirea tratatuluĭ din August și făgăduelile de ajutor pe care le dorise. Îndată după aceasta, sosiaŭ, la Roma ca și la Praga, știrĭ oficiale dela principele și Cancelariul Ardealuluĭ că Mihaĭ-Vodă s'a dat de partea creștinilor. Ele spuneaŭ întîiŭ că, pentru a împrăștia bănuelile în potriva luĭ. Voevodul s'ar fi arătat gata să încredințeze Ardelenilor pe soția și copilul săŭ, Pătrașcu, ca ostatec, apoĭ că s'a încheiat o legătură între cele două țărĭ vecine, însfîrșit că Turciĭ din Țara-Romînească aŭ fost strînșĭ la un loc și ucișĭ. după care faptă de sîngeroasă răzbunare, de crudă răsplătire pentru povara și umilința trecutuluĭ, cete de războĭnicĭ străinĭ, supt boĭerĭ dintre ceĭ tinerĭ, s'aŭ răpezit la vadurile ce stăteaŭ de două veacurĭ în stăpînirea Turcilor [3].

[1]) Cf. Rački și Pierling, *Izvieštajilistovi*, p. 21 și urm.

[2]) Hurmuzaki, XII.

[3]) Hurmuzaki, III²: rapoarte venețiene din Viena; XII: rapoartele nunciuluĭ.

La Constantinopol se știa încă de mult că Aron are în jurul luĭ o frumoasă oaste cu plată, și aceasta zguduia și puțina încredere ce maĭ aveaŭ Turciĭ într'însul.[1] În Septembre se răspîndise zgomotul că amîndouă principatele s'ar fi răsculat împotriva Sultanuluĭ, și se vorbia de măsurile ce ar fi fost provocate de această veste neplăcută. Dar numaĭ pe la sfîrșitul luĭ Noembrie — întîĭul raport de ambasador în această privință e din 25 — se afla în capitala turcească adevărata răscoală: După cît înțelegeaŭ Trimeșiĭ străinĭ. 25.000 de Cazacĭ intrase în țară, cu un Domn pe placul lor. Aron fugise la Mihaĭ-Vodă și-ĭ spusese ceea ce se desbătea de maĭ mult timp la Constantinopol, ca Turciĭ vreaŭ să-l scoată din Scaun pentru Ștefan Surdul, candidatul luĭ Sinan, saŭ pentru Bogdan Sasul, ocrotitul luĭ Ferhad-Pașa, dușmanul de căpetenie al Mareluĭ Vizir. Mihaĭ ar fi aflat lucrul, ar fi tăiat pe Ienicerĭ și Grecĭ la o laltă; apoĭ amîndoĭ Domniĭ fug în Ardeal, de unde vin trupe ungureștĭ, care, împreună cu Cazaciĭ, stăpînesc acum pînă la Dunăre. Nu se încheia luna însă, și adevărul era descoperit, în toată întregimea și limpeziciunea luĭ[2].

Lucrurile se întîmplase ast-fel, maĭ încurcat de cît cum s'ar putea crede, dar nu așa de încurcat cum mersese zvonul.

(Va urma) *N. Jorga.*

[1]) Hurmuzaki, III[1] p. 460 și urm.; IV[2], la acest an.

[2]) Raport venețian, *l. c.*

Stăpânirea ungurească, sub scutul căreia propaganda catolică desfășură un zel excesiv, se făcuse odioasă, așà că indigenii erà mai mult pe partea țarului dela Târnova[1]) Numai intervenția domnului român ca principe ortodox și ca cumnat al țarului detronat, putù să-i mai țină sub steagul luptătorilor pentru causa creștină contra vasalului turcesc. Dar după respingerea lui Șișman și după retragerea oștii ungurești, ostilitatea indigenilor contra stăpânirii străine și contra misionarilor catolici se manifestă din nou. In așa împrejurări, Vladislav ocupă Vidinul, «cu consimțemântul cetățenilor (cum spune o cronică a Franciscanilor), spre a-l păstra pentru cumnatul seu Sracimir. Pe timpul ocupațiunii românești niște misionari minoriți fura uciși de Bulgari in Vidin, la 12 Februarie 1369[2]).

Spre a restabili autoritatea sa în Bulgaria și spre a pedepsi pe Vladislav, regele Ludovic făcu în primăvara următoare o expediție combinată în contra domnului român. El însuși trecu Dunărea în Bulgaria, iar în Țeara Românească trimese pe voevodul Transilvan Nicolae. Oastea condusă de voevodul Transilvan suferi în regiunea [illegible]antoasă după un prim succes lângă râul Ialomița; o înfrângere ca cea din zilele lui Carol Robert: voevodul Nicolae și vice-voevodul Petru cu mulți osteni și nobili găsiră acolo moartea. Mai norocoasă fu oastea regală care, venind din Bulgaria, izbuti să ia Severinul[3]).

[1]) *Századok* I, pag. 606 a. 1368: homines populares ... ius regni ad homines principis Tarnoviensis sunt conversi et eisdem associati. Cf. *Docum.* I. 2, 132 sq. a. 1366 și 145 sq. a. 1368, despre propaganda călugărilor minoriți în «Bulgaria, Rascia și Bosnia», unde în 50 de zile au fost convertiți mai mult de 200.000 de oameni; pentru sporirea propagandei în aceste țeri, ei cereà a se mai trimete 2000 de frați.

[2]) *Chronicon observantis provinciae Bosnae Argentinae ordinis S. Francisci Seraphici.* Starine XXII, pag. 10—11. — La luptele întâmplate pe atunci în Bulgaria se raportă diploma lui Ludovic din 22 Iunie 1369. Fejér IX. 4, 172 = X. 1, 735.

[3]) *Ioan de Küküllö* cap. 38 (în cronica lui Thuorcz). — *Chronicon Dubnicense*, ed. Florianus III, 186 sq. = *Chronicon Budense*, ed. Podhradczky

In August 1369 Vladislav erà împăcat cu Ludovic pacea se făcuse cu condiţia ca Sracimir, sub garanţia lui Vladislav (*sub fideiussione Lark voyvode*), să fie reintegrat în domnie ca vasal unguresc[1]). Aşa se desfiinţâ banatul unguresc al Bulgariei. Partea din Ungaria, cu care fusese unită ţeara lui Sracimir, remase sub fostul Ban ca comite Timişean.

Vladislav păstrâ feudele ungureşti ce le aveà înainte de resboiu banatul Severinului şi ducatul Făgăraşului (cu ţinutul Amlaşului), în a căror posesiune el se găseşte iarăşi la 25 Noembre 1369 şi la 15 Iulie 1372[2]). La data din urmă, el confere rudei sale Ladislau de Doboka, care s'a distins prin vitejie în oastea românească ce a luptat în Bulgaria contra Turcilor şi contra împăratului dela Tarnova, posesiunile S[illegible] Vineţia, C[illegible]iari, Hoghiz (*Cal'dae aquae* [illegible]) Héviz şi D[illegible] în ţeara Făgăraşului. Aceasta e [illegible] ultima mărturie de stăpânire peste munţi înainte de Mircea.

La 7 Septembre 1374 posesiunile lui Ladislau de Doboka, Vineţia şi Hoghiz [illegible] fla numite deja în legătură cu Transilvania, un raport care lasă a înţelege că teritoriul lor nu mai era sub stăpânirea domnului român. Conventul mănăstirii dela [illegible] Mănăştur a revă[illegible] Pet[illegible] Cle[illegible] [illegible] lui

me [illegible] De la resboiul [illegible] rel[illegible] ce [illegible] d[illegible] ermita prin [illegible] dela 14 Decembre 1366 *Docum* [illegible] p. [illegible] sq). [illegible] niste procese prorogate în timpul resboiului contra [illegible] Vladislavum Weyvodam» pe terminul de toamnă (ad octavas festi beati Andree apostoli proxime preteriti [illegible] 7 Decembre 1369) se mai [illegible] pe terminul de primăvara (ad octavas [illegible] 30 Aprilie 1370). Deci resboiul fusese în timpul terminului de primăvara pe la [illegible] Georgii 1369. La 26 Iunie 1369 [illegible] deja voevodul Transilvaniei Emeric ([illegible] IX 4 160, 180; cf. Archiv des Vereins f. s[illegible] Landeskunde XXIX 132) în locul lui Nicolae, iar la 16 Septembre 1[illegible] vicevoevodul Ioan ([illegible] *kundenbuch* II 328) în locul lui Petru care [illegible] căzuse în acest resboiu.

[1]) *Szazadok* l. c. p. 607. Cf. *Ioan de Küküllö* cap. 34.

[2]) *Urkundenbuch* [illegible] 331, 381; *Docum* I 2 [illegible],198.

Ladislau de Doboka o posesiune a sa lângă Hoghiz în părţile Transilvane».[1]) Intervenţia conventului la facerea actului de vânzare şi determinarea «în părţile Transilvane» pentru această posesiune din ţeara Făgăraşului o presintă ca nemai fiind în legătură cu Ţeara-Românească.

Deasemenea şi Severinul, unde la 19 Iunie 1376 găsim iarăşi un Ban unguresc, trecuse în stăpânirea Ungurilor.[2]) Tot aşà teritoriul de lângă Amlaş, constatat la 1366 în posesiunea lui Vladislav şi unit cu ţeara Făgăraşului ca ducat, se află la 1383 în stăpânirea coroanei ungureşti, ca teritoriu dependent de posesiunea regală Amlaş.[3])

La 16 Martie 1373, când regele ordonà să se oprească la Orşova importarea sării din Ţeara-Românească, Severinul erà încă în stăpânireă domnului român.[4]) Dar acest ordin denotă dejà raporturi încordate cu vasalul de peste munţi.[5]) In acelaşi timp (la 1 Aprilie), castelanul dela Orşova primea ordin «să veghieze zi şi noapte asupra lucrurilor dela hotar care ating regatul, şi să semnaleze ori ce noutate s'ar întâmpla acolo sau despre care ar auzi[6]).» Iar papa Grigore XI cerea

[1]) *Docum.* I 2, 222 sq. «Dobska» trebue citit negreşit *Doboka*.

[2]) *Docum.* I 2, 236 a. 1376: Johannes Trewtyl Bani de Zewrino ... *Ibid.* p. 311 a. 1388: Joanne quondam Wayvoda Zeurinen[si]. — Numele este *Treutul* (nu *Trentul*). Cf. *Urkundenbuch* II, 343—345 a. 1370: Johannis de Treutul.

[3]) *Urkundenbuch* II, 575 sqq. *Docum* I 2, 278. Cf. acest studiu, pag. 743 n. 1 din 1902.

[4]) *Docum.* I 2, 213. Ordinul este adresat soţiei comitelui Timişean Benedict şi fraţilor sei Petru şi Nicolae, care-i ţineà locul, Benedict fiind la oastea trimeasă atunci în Italia. Cf. *Szazadok* l. c p. 613.

[5]) Oastea mobilizată pe atunci «contra quosdam emulos» nu erà contra lui Vladislav, cum se presupune. (*Docum.* I 2, 213—214. Iorga, *Conv. Lit.* XXXIV, 904.) In actul respectiv e vorbà negreşit de oastea trimeasă, sub conducerea voevodului Transilvan, în ajutor domnului de Padua contra Veneţianilor. Cf. Huber, *Geschichte Oesterreichs* II, 236 sq.

[6]) *Docum.* I 2, 275. Dat la Buda, «feria sexta proxima ante Dominicam 'Judica» (= vinerea înainte de dumineca V a păresimilor), fără an, şi adresat lui «Petro filio Pauli filii Heem (fratele comitelui Timişean Benedict), Castellano de Orsowa», în urma unui raport al lui către regele. In 1382, unde

(la 15 Maiu) să se interzică locuitorilor din Ungaria și Transilvania, sub pedeapsă de excomunicare, a vinde sau a transmite arme «Turcilor sau Vlahilor schismatici, sau altora care le dau Turcilor»[1])

Incordarea ce reiese din aceste acte, în relațiunile de atunci ale Țerii Românești cu Ungaria, ajunse peste un an la o nouă ruptură.

La 6 Iulie 1374 aflăm că niște notabili români, «fugind dela Layko (= Vladislav) Voevod din Țeara-Românească», au venit la curtea regelui Ludovic, și că se auzeà «multe svonuri din partea lui Layko Voevod și a Turcilor, care se zice că ar fi aliați.» Regele ordonă deci comitelui Timișean Benedict, fostul Ban al Bulgariei, să ia informațiuni certe în această privință și să vină cât mai curând spre a-l informa cum are să urmeze față cu acei fugari și față cu voevodul [2])

Nu avem știri precise despre cele ce au urmat după aceasta. Dar în doue documente posterioare, din 1377 și 1385, se face mențiune de un resboiu al regelui Ludovic «contra Vlahilor Transalpini și contra lui Layk Voevod», în care

documentul este pus greșit, Petru nu mai erà în vieață (*Ibid.* p. 248 a. 1377). Corespondența directă a castelanului cu regele în afacerile regatului indică absența comitelui, căruia frații sei îi țineà locul (v. nota precedentă). Pe timpul păresimilor, comitele Timișean Benedict erà absent în 1373, fiind cu oastea în Italia. Pe atunci, regele adresează, deasemenea dela Buda, «in die medie Quadragesime» (= 23 Martie 1373), fără an, soției lui Benedict un ordin ca să trimeată provisiuni de hrană (*fruges*) la Orșova (*Századok* l. c. p. 614), ne greșit în legătură cu lucrările pentru «constructionem castri novi in Orsva», începute un an mai înainte. (*Ibid.* p. 610). Astfel data probabilă a ordinului către Petru, castelanul de Orșova, este 1373 Aprilie 1 (când cade vinerea înainte de dumineca V a păresimilor din acel an, pe când fratele seu Benedict erà cu oastea în Italia și din care timp sunt date dela Buda și alte documente ale regelui.

[1]) *Docum.* I 2 207.

[2]) *Századok* l. c. p. 614 sq. Unul din fugari, numit „Stoykan filius Dragmerii filii Voyna de Laysta», erà, după nume, originar din Loviștea, care în 1311 încă erà considerată ca parte a Transilvaniei. (Traducția «fiii Voevodului Laiota», la Iorga, *Conv. Lit.* XXXIV 996, trebue rectificată: «fiul lui Voina de Loviștea»).

resboiu au murit Petru, fratele fostului comite Timișean Benedict, și Alexie, fiul lui Stefan de Toroczkó (= Trăscău).[1] Pentru ultima dată, Petru se găsește în vieață la 6 Iulie 1374[2], iar Alexie la 25 Septembre 1373.[3] La 10 Noembre 1377 Țeara-Românească este arătată deja, într'o diplomă a regelui Ludovic insuși, ca independentă de coroana ungurească.[4]) Independența fusese câștigată în ultimul resboiu, asupra căruia cronicele păstrează tăcere, iar documentele ne dau date insuficiente.

Resboiul pare a fi urmat curand după 6 Iulie 1374, când regele luà măsurile arătate cu privire la Vladislav. Deja în Septembre următor, țeara Făgărașului se află, cum am văzut, în afară de legătură cu Țeara Românească; iar în Iunie 1376 Severinul era iarăși în stăpânirea Ungurilor sub un Ban unguresc. Feudele ungurești au fost retrase, încetând [illegible] de vasalitate.

Curând după resboiu, dacă nu chiar în timpul resboiului, a murit Vladislav, de doue ori învingător asupra Ungurilor sub unul din cei mai mari regi ai lor. De ambele dăți [illegible] litățile au resultat mai ales din raportul de vasalitate altfel înțeles de suzeranul cu pretențiuni largi, și altfel de vasalul care pentru feudele primite nu renunțase la [illegible] [illegible] rii sale.

[illegible] Vladislav a urmat în domnie fratele [illegible] R[illegible]

Docum. [illegible] 258 a. 1377, p. 258 [illegible] 85.

[2]) *Szentkláray* l. c. p. 615. Regele Ludovic [illegible] com[illegible] Benedict «relinquendo alia negotia nostra fratribus [illegible]» [illegible] care-i ținea locul în timp de absență era Petru și Nicolae [illegible]

[3]) *Urkundenbuch* II, 408: Elleus, Nicolaus et Ellek [illegible] Ladislaus, filii Stephani filii Elleus de Torochew» La 28 Iun. 1377 [illegible] fiii lui Stefan de Toroczkó era în vieață numai Nicolae și Ladislau [illegible] 474. Cf. Iorga, *Conv. Lit.* XXXIV 907, unde mai întâiu pe [illegible] acest [illegible] se demonstră acest ultim resboiu cu Vladislav, a cărui mențiune din 1[illegible] era considerată până atunci ca raportându-se la resboiul din 1369.

[4]) *Urkundenbuch* II, 480 = *Docum.* I 2, 243: [illegible] Transalpina ut speramus ad manus nostras [illegible]..

Ca mărturie pentru titlul acestui domn nu a[illegible] decât o monetă cu inscripţia M[oneta] RADVL [illegible] WA[i]W[ode], TRANSALP[ini][1]) Documente sau inscripţiuni monumentale nu s'au păstrat dela el [2]) Titlul ce cronica [illegible] lui Radul Negru, «domn a toată ţeara Românească şi dela Amlaş şi Făgăraş herţeg», atribuit fratelui lui Vladislav, [3]) nu este decât titlul întrebuinţat încă pe timpul cronicarului, care zice: «Acesta este titluşul tuturor domnilor [illegible] a începân-

[1]) Hasdeu, *Etymologicum magnum Romaniae* III [illegible] A. Sturdza), 2442 sq. Tab. A, II. După RADUL [illegible] scrie [illegible], după TRANSALP se citeşte AI (?). Cf. [illegible], moneta [illegible] Dela Mircea [illegible] încoace, monetele cunoscute [illegible] Mihaiu Viteazul [illegible].

[2]) Actul fără dată, la Miletič [illegible] Брашовъ, Sofia 1896, pag. 47 (reprodus la Hasdeu [illegible] XI [illegible]) atribuit acestui Radul nu poate fi decât dela Radul [illegible] fel [illegible] sunt şi cele două chrisoave din 14[illegible] cum şi un act [illegible] pag. 52 – 5[illegible] [illegible] cu a 6927 (1419) adăugat de altă mână [illegible] Hasdeu [illegible] p. [illegible] sqq. îl atribue de asemenea [illegible] Mihail fiul lui Mircea din al cărui nume în [illegible] noaşte, chiar în facsimile fotografic [illegible] un rest [illegible] şi M [illegible] schimbat [illegible] Cozieh. Cf. *Originile* [illegible] Negru Vodă sau «Negrul voevod» [illegible] în 1576), pe lângă [illegible] sin Radul Vodă [illegible] 686[illegible] dela acest Radul fundatorul Tismenei [illegible] a documentului se constata prin chrisoavele [illegible] Mircea [illegible] lui Radul, care întăreşte donaţiunea [illegible] jumătatea [illegible] Tismana (Hasdeu, *Ist. crit. a Rom.* [illegible] Originalele în Archiva St. docum. Tismenei [illegible] *Bistrenul*, pe lângă altele, documentele [illegible] Negrul Voevod» sau «Radul Negru Vo[illegible]» [illegible] dă şi anul 6802 negreşit în loc de 68[illegible] (15[illegible]) Radul, fundatorul Tismenei, a murit înainte de a-şi termina mănăstirea [illegible] în 1385.

[3]) Hasdeu, *Ist. crit. a Rom.* [illegible] 18

du-se *până acuma*, precum adevărat se vede că este scris la toate hrisoavele ţerii.»[1])

La început, titlul exprimà o stăpânire reală. Pe timpul lui Radul (între 1374 şi 1385), feudele ungureşti ale predecesorului seu nu mai erà unite cu Ţeara-Românească, arătată pe atunci (1377) ca independentă de Ungaria. Ele nu pot fi admise nici în titlul lui, precum şi fiul seu Dan, care i-a urmat în domnie, îşi dă numai titlul de «domn a toată Ungrovlahia (3 Octobre 1385).

Neavând cu Ungaria relaţiuni de vasal nici în bine nici în reu, Radul n'a lăsat urme în istoria acelei ţeri, cum predecesorii şi urmaşii sei. De aceea şi domnia lui nu este cunoscută decât din prea puţinele mărturii indigene, care-l presintă numai ca pios fundator de mănăstiri, în special al mănăstirilor Tismeana, Cozia şi Cotmeana.

Glorificat mai mult decât predecesorii sei ca fundator bisericesc, numele lui a trecut curând în domeniul legendei, care i-a dat şi nimbul de fundator al statului. Descălecătorul Radul Negru al cronicarilor nu este altul decât Radul, fratele lui Vladislav: aşà îl arată Vieaţa lui Nicodim dela Tismeana (primul egumen), scrisă în acea mănăstire,[2]) cum şi mai multe chrisoave domneşti pentru Tismeana, începând dela 1569.[3])

[1]) Ioanid, *Istoria Ţerii-Româneşti*, pag. 3. Laurianu-Bălcescu, *Mag. ist.* IV, 232.

[2]) *Vieaţa preacuviosului Părintelui nostru Nicodim Sfinţitul archimandritul lavrei din sf. mănăstire Tismana*, ed. Iosif Bobulescu, Bucureşti 1883. Aici descălecătorul Radul Negru Voevod este numit ca fundator al Tismenei, ca frate al lui Vladislav Voevod, «domnul Românilor din Ardeal şi din bănia Severinului», fundatorul Vodiţei, şi ca tată al urmaşilor sei Dan şi Mircea.

[3]) Chrisoavele lui Alexandru II din 1569 şi 1576, reproduse în facsimil la Hasdeu, *Negru Vodă*, şi altul tot din 1576 (Archiva St., docum. Tismenei), unde se zice că moşiele Tismenei, anume *Elhoviţa* (confirmată de Mircea I şi de Dan II ca donaţiune a lui Vladislav pentru Vodiţa, mănăstire unită cu Tismeana), *Comanii* şi *Bistreţul* (confirmate de Dan I şi Mircea I ca donaţiuni ale tatălui lor Radul), sunt bătrâne şi drepte moşii ale ei «încă dela întemeiarea Ţerii-Româneşti» (єщєжє ѡт сꙁданіє влашкоє ꙁємлє), fiindu-i date de «Negrul Voevod». Alte chrisoave ce menţionează donaţiunile lui «Negrul Voevod» sau «Radul Negru Vodă» pentru Tismeana, v. pag. 748 sq. n. 2 (1002).

Numele Negru-Vodă al legendarului întemeietor al statului din tradiția populară (personificând originile românești în așa numita *Vlahie Neagră* din resărit de Olt, mai înainte *Cumania Neagră*), nume atribuit la Câmpulung tatălui lui Basarab cel Bătrân ca presupusului predecesor al celui mai vechiu domn cunoscut, s'a dat la Tismeana fundatorului ei ca pretinsului descălecător al țerii, numindu-l Radul Negru.

Pe lângă fundațiunile sale bisericești, negreșit și faptul independenței, împreună cu renunțarea la posesiunile de peste munți, a contribuit la formarea legendei lui Radul ca descălecător. Lui se potrivește foarte bine ceea ce cronica lui Constantin Căpitanul zice despre Radul Negru: «După ce au trecut domnul deacoace, n'au mai avut stăpânire peste Rumânî în Ardeal, iar nicî pre dânsul să-l stăpânească cineva n'au fost; ci den plaiŭ încolo stăpâneà Ungurii, și den plaiŭ incoace stăpânea domnul până în Dunăre»[1]. Același lucru s'ar fi putut spune poate și despre Basarab după resboiul din 1330; dar despre acesta, cronica țerii n'are știre. Tradiția cunoscută lui Constantin Căpitanul despre desfacerea lui Radul Negru de Ungaria, dacă are un fond istoric, nu poate să se raporte decât la Radul.

Știrile ce avem despre feudele ungurești ale lui Vladislav, după întoarcerea lor sub stăpânirea ungurească până la Mircea, sunt foarte insuficiente. Relatîv la țeara Făgărașului nu cunoaștem decât actul din Septembre 1374, citat mai sus. Puțin mai mult știm despre ținutul Amlașului.

La 17 Aprilie 1383 regina Maria, fiica și moștenitoarea lui Ludovic, comunică conventului dela Cluj-Mănăștur că a dăruit lui Goblin, episcopul Transilvaniei, și rudelor lui *posesiunea regală Amlaș*, împreună cu patru sate românești (*villae Olachales*) dependente de ea, anume *Sclistea* cu *Galiș*,

[1]) Laurianu-Bălcescu, *Mag. ist.* I, 84. Iorga, *Istoriile domnilor Terii-Românești*, p. 2.

Valea, *Sibiel* şi *Cacova*. Noul posesor întimpinând însă obstacole din partea lui Ioan fiul lui Ioan de Cisnădia şi din partea lui Ioan Tompa de Acileu, regina ordonă ca conventul să intervină la chiemarea acestora în judecată, unde ei vor avea să producă documentele pe care se bazează pretenţiunile lor asupra numitelor posesiuni Conventul respunde apoi că Ioan, fiul lui Ioan al lui Petru de Cisnădia, şi rudele lui «au resignat de bună voie la toate drepturile lor asupra posesiunilor *Amlaş* şi *Selişteа* cu satele dependente», în favoarea episcopului Goblin şi a rudelor lui. Regina ordonă deci capitolului dela Oradea-Mare să intervină la introducerea lui Gobblin în posesiunile numite şi la delimitarea lor, iar după îndeplinirea acestui act liberează diploma de confirmare (23 August 1383). Încă la 8 Octobre 1385 capitolul dela Alba-Iulia liberează episcopului Goblin un transumpt al acestei diplome. [1])

Cele cinci sate (socotite patru, Seliştea şi Galiş fiind unite) dependente de posesiunea regală Amlaş fusese mai înainte în stăpânirea domnului român, hotărîndu-se în 1366 cu posesiunile lui Ioan fiul lui Petru de Cisnădia şi ale lui Ioan Tompa de Acileu. [2]) Fiii lui Petru de Cisnădia, nepoţi de soră ai lui Nicolae de Tălmaciu, remăsese singurii descendenţi ai lui Conrad de Tălmaciu (posesorul Loviştei de lângă Lotru), al cărui fiu Nicolae a cedat în 1322 (sau puţin înainte) regelui Carol Robert castelul Seliştei cu satul Amlaş şi alte sate dependente, între care *cinci sate româneşti* nenumite, probabil cele de mai sus. [3]) Aceste bunuri (afară de satele ce se află apoi în posesiunea fiilor lui Petru de Cisnădia), parte remase posesiuni regale (precum satul Amlaş), parte trecute în stăpânirea domnului român (precum cele cinci sate româneşti), mai înainte aparţinând familiei lui Conrad de Tălmaciu, au fost revendicate de urmaşii acestuia în urma

[1]) *Urkundenbuch* II, 575—585 a. 1383; 600 a. 1385.
[2]) Vezi pag. 731—732, 743 n. 1 (1902).
[3]) Vezi pag. 728—730, 733 (1902).

donaţiunii făcute episcopului Goblin. Totuşi ei au resignat apoi la pretenţiunile lor în favoarea episcopului. Dar după moartea lui Goblin, pe care îl întâlnim pentru ultima dată la 25 Maiu 1386,[1]) ele n'au remas moştenitorilor lui. In 1387 Mircea aveà dejà titlul de «herţeg al Amlaşului şi Făgăraşului».

Amlaşul, adăugat la titlul de «duce al Făgăraşului» ce-l avuse Vladislav, erà de sigur teritoriul care în 1366 se găseşte în stăpânirea acestuia, hotărindu-se cu posesiunile lui Ioan fiul lui Petru de Cisnădia şi ale lui Ioan Tompa de Acileu. Această posesiune de peste munţi, stăpânită ca feud unguresc, cuprindeà atunci cele cinci sate româneşti, împreună cu pădurea *(silva Blacorum)* şi munţii dinspre miază zi până la hotar, şi erà probabil considerată ca parte din ducatul Făgăraşului, nefiind numită deosebit în titlul lui Vladislav. Retrasă apoi ca feud odată cu ţeara Făgaraşului, ea a fost unită, ca teritoriu dependent, cu posesiunea regală Amlaş din vecinătate, cum se găseşte în 1383 Cu acest nume a primit-o înapoi Mircea. Satul Amlaş însuşi, dupe care a fost numit ţinutul, sat săsesc şi cu populaţiune catolică ce se ţineà de decanatul Sebeşului, negreşit n'a fost cedat lui Mircea, precum nu fusese nici în stăpânirea lui Vladislav.

Relativ la banatul Severinului nú avem, după Vladislav până la Mircea, altă mărturie decât numele Banului unguresc din Iunie 1376, Ioan Treutul, şi un act dela episcopul catolic al «Severinului şi părţilor Transalpine» *(Episcopus Severinij necnon parcium Transalpinarum)* din 1382, numit Grigore.[2]) Dupe cum arată titlul, acest episcop, cu scaunul la Severin, erà şi *(necnon)* al Ţerii-Româneşti (deosebită de Severin); chiar actul respectiv se raportă la ordinaţiunea unui cleric în mănăstirea catolică dela Câmpulung.

[1]) *Urkundenbuch* II, 604. La 1 Martie 1387 este dejà Emeric episcop al Transilvaniei. *Ibid* p. 608.

[2]) *Docum.* I 2, 276.

Inainte de a fi sub episcopul Severinului, catolicii din Ţeara-Românească aveà un episcop la Argeş, în capitala ţerii. La 25 Noembre 1369 Vladislav recomandă preuţilor latini din toată Ţeara-Românească şi din ducatul Făgăraşului pe episcopul (nenumit) trimis lor; în urma cererii lui, ca sufragran al episcopului Transilvaniei, «căruia ei sunt supuşi din timpurile predecesorilor şi tatălui» lui. [1]) La 1390 şi 1404 aflăm apoi, din doue bule ale papei Bonificiu IX, că unele parochii ale episcopatului Transilvaniei aparţinuse mai înainte «diocesei de Aregeş» *(olim Argensi dioecesi)*, reconstituită de acelaşi papă în 1390 Maiu 16, când fu numit «episcop de Argeş în Valahia» *(Episcopus Argiensis in Valachia)* Francisc de S. Leonardo. [2])

Părţile transilvane ce se ţineà mai înainte de diocesa de Argeş erà învederat ducatul Făgăraşului (cu ţinutul Amlaşului), arătat în diploma lui Vladislav ca fiind deasemenea sub episcopul sufragan cel adus în Ţeara-Românească. Negreşit acest episcop, al cărui nume nu-l cunoaştem, a fost cel dintâiu episcop catolic de Argeş. [3])

Episcopul Severinului din 1382 fiind şi episcop al «păr-

[1]) *Urkundenbuch* II, 334 = *Docum.* I 2, 148 sq.

[2]) *Docum.* I, 526, unde bula din 1390 (anul I al pontificatului lui Bonifaciu IX) este pusă, dupe Fejér, la 1295 fiind atribuită greşit lui Bonifaciu VIII; ea este aproape identică cu cea din 1400, *ibid.* I 2, 410. Cf. Iorga, *Studii şi Documente* I-II, pag. XXIV. Despre episcopul din 1390, *Docum.* I 2, 330

[3]) Benkö, *Milkovia* I, 222, pune la 1332 un «episcopus Argensis» cu nume Vitus, admis şi de d. Hasdeu, *Etymologicum magnum Romaniae* II, 1584. La acea dată, când Ţeara-Românească erà în duşmănie cu Ungaria în urma resboiului din 1330, un episcop catolic de Argeş nu poate fi admis. De altmintre şi diploma lui Vladislav din 1369 spune că, pe timpul tatălui seu şi al celorlalţi predecesori ai sei, catolicii din Ţeara-Românească erà sub episcopul Transilvaniei. Poate data dela Benkö MCCCXXXII este o lectură greşită în loc de MCCCLXXII. Aceasta ar concorda, pe lângă faptul constatat prin diploma lui Vladislav, şi cu succesul de atunci al propagandei catolice în ţerile noastre: în 1370 s'a înfiinţat episcopatul catolic de Siret, în 1371 s'a reînfiinţat cel de Milcov, *Docum.* I 2, 160-163, 168—175. Cf. *ibid.* p. 158—159 cele doue scrisori ale papei Urban V. din 1370 către Clara Doamna şi către Vladislav.

ţilor Transalpine», se vede că anterioara episcopie de Argeş nu mai existà pe atunci. De sigur ea a încetat să funcţioneze în urma ostilităţilor Ţerii-Româneşti cu Ungaria la sfârşitul domniei lui Vladislav, după care legăturile de până atunci între ambele ţeri au remas rupte până la Mircea. Sub Mircea restabilindu-se bune relaţiuni cu Ungaria, episcopia de Argeş a fost reconstituită în 1390. Dar părţile transilvane care mai înainte îi aparţinuse ca teritorii unite cu Ţeara-Românească, la întoarcerea lor sub stăpânirea ungurească fiind supuse din nou episcopului Transilvaniei, au remas şi mai apoi la diocesa acestuia.

In locul suspendatei episcopii catolice dela Argeş s'a instituit episcopia Severinului în reînfiinţatul banat unguresc. De şi instituit mai ales pentru Ţeara-Românească, acest scaun nu erà pe teritoriul principatului, ci în regatul ungar: denumirea «părţile Transalpine» în titlul episcopului, în loc de «ţeara Transalpină» sau «Valahia» (ca în documentele interne şi papale), denotă punctul de vedere unguresc. La 1382 Severinul erà, cum se vede, încă în stăpânirea Ungurilor.

Din chrisovul lui Dan dela 3 Octombre 1385 pentru mănăstirile Tismeana şi Vodiţa vedem însă că *Vodiţa* cu posesiunile ei, anume satul *Jidovştiţa*, selişțile *Bahnei* şi moara in *Bistriţa*, care i-au fost date de Vladislav şi pe care i-le întăreşte Dan [1]), localităţi situate în fostul banat al Severinului, nu erà pe teritoriul banatului unguresc celui reînfiinţat după Vladislav. Totuşi «*Dunărea dela Padina Nucului până la podul de sus [ce duce la Ruşava]*», donaţiune întărită de Dan, trebue să fi fost în stăpânirea Ungurilor pe când ei aveà în mână cetatea Severinului. Negreşit revendicaţiunile reciproce în această parte a provocat năvălirea lui «Dan Voevod cu puternica sa oaste în ţinutul castelului Mehedia»,

[1]) Chrisovul lui Vladislav la Venelin, Влахо-болгарскія грамоты, p. 5, şi la Hasdeu, *Negru Vodă* (în facsimil). Chrisovul lui Dan la Stefulescu, *Mănăstirea Tismana*, ed. II-a pag. 148 sqq. Originalele în Archiva St., docum. Tismenei.

despre care face mențiune un document unguresc [1]). Ea s'a întâmplat pe timpul turburărilor urmate în Ungaria după moartea lui Ludovic (1382) până la recunoașterea ginerelui seu Sigismund ca succesor (1387), când succesiunea fiicei lui Ludovic erà combătută de partidul pretendentului Carol de Neapole (1384 — 1386). Dela acea dată (probabil înainte de 3 Octobre 1385), Severinul erà iarăși în stăpânirea domnului român, cum se găsește sub Mircea.

Pe când Severinul, dupe cât se vede, a fost recucerit de Dan, Amlașul și Făgărașul caută să fi remas în stăpânirea Ungurilor până la Mircea. Episcopul Goblin, în a cărui posesiune se găsește Amlașul cu satele dependente încă la 8 Octobre 1385, mai erà în viață la 25 Maiu 1386, iar la 1 Martie 1387 el erà dejà înlocuit în scaunul episcopal. Cel dintâiu document datat al lui Mircea este din 27 Iunie 6895 (=1387), din care an (6895 fără lună = 1386 Septembre 1 — 1387 August 31) este și primul lui chrisov cu titlul de «herțeg al Amlașului și Făgărașului și domn al banatului de Severin».

(Va urma) *D. Onciul.*

---

[1]) *Docum.* I, 331 a. 1390: tempore quo Dan wayvoda cum suo valido exercitu dictas tenutas castri nostri Myhald invaserat . . .

DIN VERLAINE

I.

Somn negru s'a 'ntins
Pe 'ntreaga-mi ființă,
Orice vis s'a stins —
Dormi orice dorință!

Nimic nu mai vreŭ,
Nu mai știŭ ce este
Nici bine, nici răŭ —
Ce tristă poveste!

Ca un leagăn sînt
Mișcat fără vrere
Pe-un gol de mormînt —
Tăcere! Tăcere!

II.

Amurgu arunca cea din urmă pară
Și-un vînt mișca lin nuferii de ceară,
Uriașii nuferi cu fețe ofilite,
Lucind printre stuhuri pe ape-adormite.

Eŭ rătăceam singur, plimbîndu-mĭ năcazul
Sub plete de sălciĭ ce 'mprejmuiaŭ iazul
Peste care ceața 'nchipuia o mare
Desnădăjduită, albă arătare,
Și unindu-mĭ plînsul 'cu-al larilor vaer
Ce bătînd din aripĭ se chemaŭ prin aer,
Printre sălciĭ triste, unde singuratic
Îmĭ plimbam năcazul, și giulgiul noptatic
Întinzînd asupra-ĭ umbra-ĭ mortuară,
Veni ca să 'nnece cea din urmă pară
Și nuferiĭ veștezĭ cu fețe-ofilite,
Uriașiĭ nuferĭ pe ape-adormite!..

III.

Pe cale Nenorocul, un călăreț mascat,
În inima-mĭ bătrînă, trecînd, m'a săgetat.

Din ea un val de sînge sbucni pe cîmpu 'n floare
Și-apoĭ din florĭ în aer s'a ridicat în soare.

Răcnii, -- și peste ochiĭ-mĭ căzu un văl noptatec
Și inima-mĭ se stinse într'un fior sălbatec.

Atuncea călărețul degrabă a descins
Și dîndu-se aproape, cu mîna m'a atins.

Și degetu-ĭ puternic de fier l'a 'nfipt în rană
Rostind o vorbă aspră cu glas plin de dojană.

Atuncĭ ca prin minune a prins vioiŭ să bată
O inimă în mine, maĭ mîndră și curată,

Bătea intinerită o inimă fecioară,
Mai bună şi mai sfîntă decît odinioară.

Năuc stam, prins de-un tremur şi nu-mi venea a crede
Ca omul care 'n slavă pe Dumnezeŭ îl vede,

Dar Călăreţul darnic din noŭ a 'ncălecat
Şi dînd din cap spre mine din goană a strigat,

De parcă-i aud încă al glasului ecoŭ:
«Măcar de-acu 'nainte să nu te prinz din noŭ».

Trad. de *D. Anghel* şi *St. O. Josif*.

POESII

TRISTIA

Nu știŭ de ce o tristă cugetare,
De bĭetu-mi suflet prinsă, îl apasă
Ca bruma toamneĭ rece, nemiloasă
Ce veștejește o 'ntîrziată floare.

Afară-ĭ noapte și prin negurĭ luna
Se întrevede stinsă ca o pată;
O bură trist se cerne cadențată
Iar streșinile plîng și cîntă 'ntr'una

Și plînsul lor în minte îmĭ învie

OCTOMVRIE

Din ramurile fără foi
Arar curg picuriĭ de ploae;
Sub cerul sur, copacul trist
Profilul negru îşĭ îndoae.

De-o aripă de vînt, ca 'n vis,
O frunză veştedă tresare;
O biată pasăre, de frig,
S'ascunde 'n pene — par'că moare.

Pe fila 'ntoarsă mîna mea
A 'ncremenit de mult uitată,
Ĭar gîndu-mĭ rătăceşte 'n gol:
Pe mari o barcă sbuciumată.

În taina-i mă 'nfăşoară 'ncet
Şi trist crepusculul de seară;
O linişte ca de mormînt
Pe viaţa stinsă se coboară

O! firea asta 'n val cernit
Şi 'n [illegible] răr[illegible] de opale
M[illegible]

DESPĂRŢIRE

Amicĭ, vedeţĭ pe dealurile-acele
O casă ce din codrĭ se desface?
Acolo eŭ mĭ-am petrecut în pace
Ceĭ maĭ frumoşĭ din aniĭ vieţeĭ mele.

Copilăria mea pe vecĭ pierdută,
Cum amintirea ta mă 'nduĭoşează!
Par'că mă văd copilul ce visează
Şi-aleargă 'n codri sprinten ca o ciută,

Amorezat de-a frunzelor foşnire,
De nesfîrşitul cerului albastru,
Şi revenind, cu al sereĭ palid astru,
Să cadă 'n braţe pline de ĭubire!

Amicĭ, poeana dulce, nepătrunsă,
Mĭ-o revedeţĭ — şi-aflînd în calea voastră
Lîng'un izvor plîngînd o floare-albastră
Să ştiţĭ c'a fost ĭubirea mea ascunsă.

C. Vîrgolicĭ.

DIN RUCĂR

VI

Era prin întîia jumătate a luĭ Iulie, şi Rucărul apucaşe să se umple de orăşeniĭ veniţĭ ca să petreacă vara, la răcoare, în mijlocul munţilor.

În ziua aceea, pe subt seară, cînd soarele, roşiŭ şi rătund, se scoboară, — după Munţişor, la asfinţit, Mariuca se afla, cu cîteva fete de vîrsta eĭ, pe laviţa dela poartă, lucrînd şi stînd de vorbă. Ea aştepta, de cîteva zile noutăţi dela Bucureştĭ, şi, cu ochiĭ intorşi spre partea de unde ştia că are să vie, pîndea trecerea factoruluĭ ce împărţea corespondenţa dela oraş.

Cum auzi, de departe, pasul acestuia militaresc, — iute şi regulat, ea se sculă, şi, eşindu-ĭ înainte, iĭ adresă această întrebare:

«Astăzĭ, aĭ ceva pentru mine, domnule Nae?»

— «Da, domnişoară!» iĭ răspunse impiegatul poştal, surizînd.

Apoĭ, cătînd în geanta sa de piele, plină cu hîrtiĭ şi ziare, scoase un plic pe care i-l dete.

Era o scrisoare dela surorile eĭ, deprinse a veni, la acea epocă, să respire aerul natal, în casa părintească. Printr'însa, ele o înştiinţaŭ că sosesc peste două zile şi-ĭ recomandaŭ să fie gata spre a le primi. Din norocire, Mariuca, cunoscînd obiceiul lor, avusese grijă să pue, maĭ dinnainte, casa în regulă. Odăile de sus, — cele gătite, — nelocuite în timpul anuluĭ, căcĭ eraŭ rezervate numaĭ pentru primirea persoanelor de consideraţiune, la vizitele dela zilele mari, fuseseră spoite, spălate, deretecate. Ea pusese să curețe curtea, — foarte spaţioasă, — împrejmuită cu parmaclîc şi frumos umbrită de cîţiva paltinĭ şi brazĭ seculari, printre carĭ creştea o ïarbă scurtă şi deasă, pururea verde; regulase grădina, plină de florĭ, rustice fără îndoeală, însă variate ca formă şi ca miros: — trandafirĭ, garoafe, indruşaim, muşcate, crini albi, canale, crăiţe, daliĭ, busuĭoc, ochiul boului, etc. —; îngrijise chiar de livedea dela spatele caşelor, sădită cu pruni, crescuţi pe povîrnişul dealuluĭ, până la jumătatea luĭ, şi acoperită cu fîn mare, unde, la ocazie, se putea aşa de bine întinde masa saŭ dormi, la umbra nucilor. Totul era, prin urmare, gata pentru primirea musafirilor, şi aceştia n'aveaŭ decît să vie sănătoşi. Singurul lucru ce maĭ rămăsese de regulat era cestiunea trasurilor ce trebueaŭ să aducă persoanele şi bagagiul dela Cîmpulung; însă aceasta era treaba tatăluĭ, şi Mariuca se lăsă în nădejdea luĭ, ştiind că, şi fără dînsa, el va pune la cale cele de cuviinţă spre mulţumirea tutulor.

În ziua hotărîtă, Eleonora şi Clotilda, — cacĭ astfel se numeaŭ acum fetele cele mari ale luı Ghică Panţiru, în semn de protestare, probabil, contra pro-

zaicelor numirĭ de *Petra* şi *Mitana*, cu carĭ le gratificaseră naşiĭ lor la botez, — Eleonora şi Clotilda sosiră în Rucăr, în goana cailor, într'un nor de praf, precedate de sgomotul clopotelor şi pocnetul bicelor, ce scoteaŭ lumea la ferestre. Ele eraŭ însoţite de bărbaţiĭ lor, şi, cum se scoborîră, umplură casa de gălăgioaşa lor personalitate. Ele începură prin a scotoci pretutindenĭ, voind să vază tot, să afle până la cele maĭ mici incidente petrecute, în lipsă-le, de anul trecut, decînd nu maĭ daseră pe acolo. Şi aceasta, nu la rînd şi cu încetul, ci dintr'o dată şi pe nerăsuflatele, vorbind amîndouă în acelaş timp, nedînd vreme să li se răspunză, trecînd, fără transiţie, dela o intrebare la alta, zăpăcind atenţiunea celor la carĭ se adresaŭ:

— Ba moş Colilie maĭ trăeşte încă? ba cînd se mărită fata luĭ Sava Pipercu, dascălul dela Adormirea din Susenĭ? ba doamna Emilia Oarcă, institutoarea, tot în vrajbă e cu bărbatul eĭ? ba la cine se fac, acum, maĭ des, sindrofiele şi partidele de *maus*? ba ce fel de om e tînărul Alcibiad Bilureaţi, noul judecator de pace? ba ce e adevărat în grozăviile ce se spun despre domnişoara Sevastiţa Maghirescu, moaşa comunală? ba cu cine e în relaţiuni maĭ intime locotenentul Francisc Vaja, comandantul companieĭ? Şi cîte altele de felul acesta!

Mariuca, buĭmăcită de acest torent de întrebări ce cădea asupră-ĭ, căta să răspunză cît maĭ complet, impresionată încă de aerul de cucoane mari, ce luaseră surorile sale, de gesturile lor pline de superioritate, de costumele tapagioase ce purtaŭ, de graiul ce adoptaseră, greŭ de înţeles, amestecat cu cuvinte străine,

cu franţuzisme, pe carĭ ea, bĭata fată crescută la ţară. îşĭ da toate ostenelile să le priceapă.

După ce satisfăcu, pecît îĭ era prin putinţă, curiozitatea maĭ marelor sale, ea le lăsă să se gatească, avînd, de altmintrelea, ea înşă-şĭ trebuinţă să se schimbe, căcĭ îĭ spuseseră că voiaŭ să ĭasă îndată, nerăbdătoare de a face vizitele obligatoriĭ pe la cunoştinţele maĭ intime, precum şi de a da ochĭ cu lumea străină ce, pe subt seară, se aduna în grădina publică, împrejurul chioşculuĭ, unde cîntaŭ lăutariĭ.

VII

Rucarul, anul acela, părea maĭ plin şi maĭ animat decît de obiceiŭ. Nu e vorbă, lumea ce se strînsese într'însul nu era din cele maĭ alese. Dimpotrivă, ea era foarte amestecată. Însă făcea număr, şi, de departe, da iluziunea uneĭ societăţĭ cum se cade.

Ea se compunea, maĭ întîiŭ, din categoria oamenilor de rînd, — a mitocanilor, — cum se zice, carĭ, îndată ce încep căldurile, îşĭ ĭaŭ giamantanele şi pornesc la munte. Gloata acestora, — cea maĭ numeroasă, — timp de cincĭ săptămînĭ, cît durează vilegiatura, locueşte în casele cele maĭ eftine, şi, prin urmare, cele maĭ sărace, dela estremitatea nordică a satuluĭ, în Suşenĭ, unde se hraneşte escluziv cu lapte, cu brînză şi cu măsline murate. Ziua, aceştĭ oamenĭ se respîndesc prin împrejurimĭ, cutreeră văile, străbat înălţimile, rup puiĭ de brad pentru a se împodobi cu ramurile lor, calcă în picioare ĭarba de prin poiene, se tăvălesc prin livezile necosite, unde încurcă fînul verde, umplu pădurile cu cîntecile lor obscene şi cu cojile de

ouă răscoapte ce lasă în urmă-le, strică în fine farmecul locurilor celor mai încîntătoare prin nota vulgară ce eșe din toate actele lor.

Veneaŭ, după aceea, micii funcţionari şi rentierii cu mijloace restrînse, carĭ, aflîndu-se, acolo, la largul lor, cătaŭ să facă pe marii şi pe grozavii. Eĭ locueaŭ pe unde apucaŭ, în otel, dacă găseaŭ camere, saŭ pe la particulari, unde închiriaŭ cîte o odae, şi constitueaŭ clientela cea maĭ serioasă a ospătărielor luĭ Oncescu şi luĭ Moldoveanu, la carĭ luaŭ masa. Peste zi, ocupaţiunea lor era să ia băĭ reci în Dîmboviţa, să joace popice saŭ să facă partide nesfîrşite de table şi de pichet la taraba luĭ Nicu cofetarul. Eĭ duceaŭ maĭ toţi o viaţă vegetativă, căci puţinĭ dintr'înşii aveaŭ curagiul să întreprinză vre o escursiune maĭ depărtată. Numărul lor era asemenea foarte mare.

În fine, şi ca o slabă esceptiune, eraŭ şi cîteva familii cunoscute, aşezate prin case maĭ prezentabile, — la Ghicuţă, la Poţincu, la preotul Muşetescu, la Moşoi, la Cotîrleţ. Însă aceste familii trăeaŭ la o parte, îşĭ aveaŭ menagiul şi bucătăria lor proprii, nu comunicaŭ decît între dînsele şi evitaŭ de a se pune în relatie cu ceilalţi. Spre seară numaĭ, — cîte odată, — pentru a ucide timpul până la ora mîncăreĭ, ele făceaŭ cîte o scurtă apariţiune în grădina publică, unde, după cum am spus, lăutarii atrăgeaŭ pe toţi gură-cască din localitate.

VIII

Cum îşĭ terminară vizitele, Eleonora şi Clotilda apărură în poarta grădineĭ, — despre pod, — înto-

vărăşite de Mariuca şi urmate de doctorul Xenofon Bengalici şi de inginerul Irimescu-Răstoacă, soţii lor. Ele îşĭ puseseră, pentru ocasiune, nişte costume noui, ultima creaţiune a modei, menite a atrage vederile şi a face sensaţiune: — rochĭ de postav roşiu, cu bolero şi sutaşurĭ negre; gulere scrobite, cu cravate formă marină, pe peptare de fulard roz; pălării de paie bărbăteştĭ, cu panglicĭ în două culori. Pentru a nu mătura praful, ele ridicaŭ, umblînd, rochile, dela spate, foarte sus, ceea ce lăsa să se vază, subt cascada volanelor dela fuste, ce părea un curcubeŭ de mătăsurĭ suprapuse, pulpele lor rătunde, cu ciorapii bine traşi, şi picioarele lor, cam virile, în pantofĭ de lac cu tocurile înalte.

Ele intrară, superbe, cu aere de prinţese, şi înainte de a se aşeza, voira să facă ocolul grădinei pentru a şĭ da seamă de societatea ce se afla într'însa. Apucară, deci, pe aleea cea mare, de subt chioşc, şi o urmară până la capăt, — despre tăiere, schimbînd saluturĭ discrete cu persoanele pe carĭ le cunosteaŭ. Pe urmă, după ce, printr'o repede privire, inspectară aleele vecine, unde băncĭ de mesteacăn goale aşteptaŭ pe trecătorĭ, urcară taluzul de brazdă pană la parapet, şi, de acolo, o luară d'a lungul cheiuluĭ de pe Rîuşor înapoĭ până la punctul esact de unde plecaseră.

În timpul acesta, lautarii executaŭ, cu nepăsarea lor de maşine însufleţite, cîntecile cele maĭ variate din repertoriul lor: — polci, valsuri, sîrbe, romanţe — străine saŭ indigene —, chiar arii de operă, prinse din ureche şi reproduse după cum da Dumnezeŭ. Iar publicul, grămădit în rondul dela intrare şi împrejurul

chioşculuĭ, d'asupra căruĭa fîlfiea drapelul naţional, sta pe loc saŭ circula în micĭ grupurĭ, unde predomina elementul femeesc. Unii, răsturnaţĭ pe băncile agreste ce primăria le pusese la dispoziţiune, vorbeaŭ de afacerile lor; alţii, privind, ascultaŭ muzica; cea maĭ mare parte făceaŭ aprecierĭ răuvoitoare asupra trecătorilor, cu carĭ, cu un moment înainte, schimbaseră saluturĭ politicoase.

— «Şi cînd te gîndeştĭ, draga mea, zicea încet către amica lîngă care era aşezată, o profesoară, arătînd din ochĭ pe o doamnă ce trecea urmată de o doică şi de maĭ mulţĭ copiĭ, cînd te gîndeştĭ că şi aceasta face pe marea şi pe bogata, îţĭ vine să ieĭ cîmpiĭ şi nu ştiĭ ce să maĭ crezĭ! În toate ocaziile, ea se arată pretenţioasă, o ia de sus cu ceilalţĭ, parc'ar fi de viţă nobilă şi nu s'ar numi madam Pepenel, şi nu vorbeşte decît de veniturile şi de moşiile sale. Cu toate acestea, ascultă cum trăeşte. Copiiĭ şi-ĭ ţine în dosul otelului, — la Mateĭ, — unde, de calicie, îĭ hrăneşte numaĭ cu pîne şi cu brînză. Doica şi o lasă aproape nemîncată. Ea singură se duce la birt, însă, acĭ, ca să nu cheltuească, găseşte cusur bucatelor, le încearcă pe toate, şi, după ce le gustă bine şi se satură din ele, le dă înapoĭ subt pretext că nu sînt bune. Tocmaĭ într'un tîrziŭ se hotăreşte să ia cîte ceva, dar nicĭ o dată maĭ mult de o jumătate de porţie, strapăţuind cît zece pe bietul Oncescu, care numaĭ cu profit nu se alege de pe urma eĭ!...»

— «Dar asta! replică prietina eĭ, indicînd pe o ţarancă chipeşă, cu înfăţişare trufaşă, ce venea spre ele în splendid costum naţional. O vezĭ cum calcă? parcă s'ar trage din Por-Împărat şi n'ar fi Riţa luĭ

Niţă Cotoiŭ din Dragoslavele! Mă prinz că nicĭ n'are să ne salute! Totuşĭ, în tinereţe, — şi nu e aşa mult de atuncĭ, — ea a umblat în opincĭ, cu fota împetecată şi cu cămaşa ruptă sdrenţe. Pe atuncĭ, ar fi fost fericită ca persoane ca noĭ să-ĭ zică măcar bună ziua. Tatăl săŭ n'a avut decît cîteva dramurĭ de pămînt în moşia comuneĭ, care se întinde pînă la graniţă. Azĭ însă, el stăpîneşte munţĭ, pădurĭ, livezĭ, de miĭ de pogoane, dobîndite prin jaf, cotropire şi înşelăciune. Acestea nu sînt, — pare-mi-se, — titlurĭ destul de frumoase ca să te mîndreştĭ cu ele, şi, avîndu-le pe suflet, fiica luĭ ar trebui să fie maĭ puţin îngîmfată!»

— «Ia priveşte, mă rog, la Elena luĭ Ştefan Caponea, şoptea, pe banca de alăturĭ, soţia unuĭ militar către o damă în vîrstă, cu care sta de vorbă, cum face ochĭ dulci locotenentuluĭ Francisc Vaja, parcă azi l-ar vedea pentru întîia oară! Cu toate acestea, ea îl cunoaşte destul de bine, — prea bine chiar, — spun gurile rele, căcĭ, de multe orĭ, noaptea, pe cînd bietul Caponea era dus să-şĭ inspecteze varniţele tînărul ofiţer a fost zărit strecurîndu-se în casă, pe furiş, şi rămînînd acolo până la ziuă! . .»

— «Dar de Aneta Minghiruş ce zicĭ? răspundea interlocutoarea ei, neputîndu-şĭ ţine rîsul. Dacă e vorba de ofiţerĭ, apoĭ nimenĭ nu are maĭ multă aplecare pentru eĭ decît dînsa, şi aceasta în ciuda bărbatuluĭ săŭ, care, el, nu-ĭ poate suferi, şi cu drept cuvînt, sărmanul! O vezĭ ce iute a făcut cunoştinţă cu ceĭ doĭ căpitanĭ, veniţĭ, azĭ-dimineaţă, din Cîmpulung? Parcă i-ar fi păscut decînd lumea! Nu e chiar de mirare să-ĭ fi poftit la masă, maĭ ales că e singură

acasă, bărbatul-său fiind dus la București după daraverile sale!..»

— «Grozav s'a mai dichisit, azi, Emilia Oarcă! observa o damă în negru, plecîndu-se la urechea unui domn scurt și gros, de care umbla vecinic însoțită. Ai zice că voește să sperie lumea sau că așteaptă pe cineva!.. — Ce ți-e, frate, și cu dăscălițele astea? reluă ea, după o scurtă pauză, înveluind pe aceea despre care vorbea într'o lungă căutătură. Aŭ ajuns să se ia în serios și să crează că totul le e ertat. Uită-te la aceasta. Deși eșită din opincă și măritată cu un negustoraș d'aici din sat, fiindcă a trecut prin Azil și a fost în urmă numită într'un orășel de provincie, se socotește dintr'un aluat superior și-și ia aere de prințesă. Cu toate acestea, ea n'are nimic, nici merite, nici moralitate, pe care să se sprijine, afară, poate, de protecția cîtorva funcționari din minister, cărora le împarte favorurile sale. Școala și-o ține ca vai de lume, deoarece numai la cursuri nu-i e mintea. Pe bărbatul-său îl vede odată pe an, în timpul verei, cînd vine să-și treacă vacanțele la munte, și atunci pentru a-i face viața amară și a-l acoperi cu disprețul său, căci ea se crede nedreptățită de soarta care i-a dat un om modest drept soț. Singura-i plăcere e să se gătească, să cate a place bărbaților, să lege cunoștință cu dînșii, nesfiindu-se de a trimite pe chiar fiică-sa cu bilete pe la aceia din ei cu cari se afla în intimitate!.. Azi, ea a mirosit vre un vînat noŭ; de aceea s'a împopoțonat, ca o păpușă, și a eșit la pîndă, ca o pisică ce umblă după vrăbii!..»

— «Tot cam în felul ei, și făcîndu-i grozavă

concurență, e și moașa diplomată din Urlați, răspundea domnul cel scurt și gros, gentila domnișoară Sevastița Maghirescu, venită și ea în vilegiatură la părinți, în Rucăr, și pe care o zărești, fericită, în grupul cela de studenți, carĭ se întrec să i facă amabilități. După cum poțĭ băga de seamă, ea e prietină cu fiecare dintr'înșiĭ, ceea ce nu o împiedică de a cultiva și cunoștința altora, a acelui Izidor Umbertovicĭ, spre esemplu, ce-ĭ zîmbește de pe banca din față, unde s'a asezat cu un aparat fotografic în mînă . . . Apropo de acest jidan, știĭ care 'ĭ e boala? De a bălăci mai toată ziua în apă, subt pretext de pescuit și de a fixa prin fotografie tot ce 'ĭ ese înainte, chiar lucrurile cele mai neînsemnate. Dimineața, cum se scoală, își ĭa instrumentele și pornește pe Dîmbovița, încotro vede cu ochiĭ. El se depărtează cît poate mai mult de sat, pătrunde în locurile cele mai retrase, stă ceasuri în udătură, protegiat de încălțămintele impermeabile ce poartă, și nu pare mulțumit decît cînd a prins vre o iiță de păstrăv saŭ a fotografiat pentru a suta oară aceleașĭ lucrurĭ, ce nu mai prezintă nicĭ un interes. Apoĭ, după prînz, pe cînd nevasta-sa își face somnul, el se duce, spre a-șĭ desvolta clișeurile, la Sevastița Maghirescu, unde a găsit și a luat cu chirie o cameră obscură admirabilă! . .»

«Iată și pe Alcibiad Bălucență, ființa cea maĭ zevzeacă de pe lume! zicea, într'un grup de tineri, unul mai guraliv, arătînd pe judecătorul de pace ce, tocmaĭ, trecea, însoțit de un domn înalt și smead, cu înfățișarea galeșă și cu vorba mălăeață. Mîncărimea de vorbă și presumpțiunea omuluĭ acestuĭa întrec orice

închipuire, și el nu se poate desbăra de dînsele, deși a pățit multe neajunsurĭ de pe urma lor. El se crede universal, e gata să discute asupra oricăruĭ subiect, posedă o soluțiune la problemele cele maĭ dificile, își dă opiniunea, fără jenă, pe toate cestiunile, chiar pe cele de carĭ aude vorbindu-se pentru întîiași dată, și plictisește lumea prin pretențiunea ce are de a trece drept competent în orice materie. Cu toate acestea, n'a citit în viață-ĭ nimic serios, studiile și le-a făcut pe sponciŭ și n'a căutat nicĭ odată să și le completeze, bunul simț îĭ lipsește cu desăvîrșire, ĭar întreg bagagiŭ-ĭ de cunoștințe se reduce la notițe prinse de prin ziare, [illegible], b[illegible] chiar, în mare parte, denaturate, prin propria-ĭ imaginațiune. De unde să-ĭ vie, deci, atîta încredere în sine? După părerea mea, din două cauze. Maĭ întîĭ, din inconștiența, căcĭ natura-ĭ neciopl[illegible] și [illegible] de judecată îl fac să nu-și dea seamă de [illegible] le ce spune; pe urmă, din succesele [illegible], în fața țăranilor simpli și fără cultură [illegible] să pue, ne[illegible] tot ce-ĭ trece prin cap [illegible] prin siguranța [illegible] ne-crezute!

[illegible] Rașcu, [illegible] care uitați [illegible] are? [illegible] ale tovarășilor [illegible]. Acesta e [illegible] tipul [illegible]-ratului răsuflat, fără spirit nicĭ talent [illegible] să se impue prin mijloace neonorabile. După ce a încercat din toate, — avocatură, diplomație, profesorat, — cu un invariabil nesucces, el s'a aruncat în critica

literară, agăţîndu-se de pulpana marilor noştri poeţĭ şi crezînd că, prin îngenuchierĭ, va reuşi să fie măcar băgat în seamă. Vană speranţă! Scrierile luĭ nu stîrniră nicĭ chiar dispreţul, pentru cuvîntul că nu fură citite de nimenĭ. Atuncĭ, el recurse la o altă tactică. Subt pretext de a sprijini o publicaţiune cu pretenţiunĭ literare şi artistice ce, fie zis în treacăt, n'are valoare decît prin luxul tiparuluĭ ce i se dă gratis, el se adresă saloanelor, unde ţinu cîteva conferinţe, cerşind votul cucoanelor şi puindu-se subt protecţiunea de fuste. Izbînda însă fu şi aci problematică, deoarece nu reuşi decît să-şĭ plictisească auditorul prin miorlăiturile anoste la carĭ îl făcu să asiste. În desperare de cauză, văzînd că totul îi merge pe dos, chiar politica, în care căută asemenea să se vîre, el veni aci ca să se gîndească la noĭ combinaţiuni spre a învinge piaza rea ce-l urmăreşte, ferice, de altmintrelea, de a fi întîlnit pe Bilureaţă, cu care poate discuta, pe îndelete, despre toate din lume, şi căruia nu-ĭ e oprit să spue orice, chiar că e un scriitor de merit! . .»

(Va urma) *Ciru Oeconomu.*

DIN VIAȚA LUI PAPIU ILARIAN

După terminarea revoluției dela 1848, in care Papiu luase parte ca tribun alăturea cu Avram Iancu prefectul și cu Buteanu [1]), în toamna anului 1849, el își dă demisia «de diregătoria de inspector al Cercului Blaj [2])» și se pregătește să plece la Viena, pentru a-și continua acolo studiile de drept întrerupte odată cu izbucnirea revoluției. Dar părăsind postul de inspector care i se dăduse după pacificare, el, împreună cu familia sa rămînea fără nici o resursă: Ioan Pop, tatăl lui Papiu, fusese, deși preot, spînzurat la Turda de Ungurĭ în 1849, în Martie, averea îi fusese distrusă și soția și ceĭ patru copii ai săi, Alecsandru și treĭ fete, rămașĭ pe drumurĭ [3]).

Atunci, în toamna luĭ 1849, Papiu, călcându-și pe inimă, căcĭ era foarte mîndru, și maĭ mult de durerea de a vedea pe mama și pe surorile lui prin

[1]) Papiu Ilarian. Ist. Rom. din Dacia Super. II, p. 106 și urm.; G. Barițiu, Părțĭ alese din Ist. Transilv. II, p. 100 și urm.

[2]) In Bariț. Coresp. 5, Ms. 996 dela Academie, f. 90 — 1, e toată petiția de demisiune, in extenso.

[3]) Bariț. Coresp. 5. Ms. 996, f. 88 verso.

ușile oamenilor, facu o petiție către Francisc Iosif I, prin care cerea o gratificare[1]) pentru dînsul, mama sa 'și surorile. Această petiție pe care din fericire o avem în copie (scrisă de însuși Papiu) e plină de cea mai cumplită durere unită cu cea mai nobilă demnitate. Papiu nu cere «*milă*» ci «răsplată». El motivează petiția sa prin moartea tatălui său, fără care lucru el n'ar fi cerut nici-odată dela împărat vre-un «*Gnaden-Gehalt*»; el arată în petiția sa că tatăl său a luptat pentru tron și monarhia Habsburgică «mit Wort und That», dar inimosul preot «căzu în fine în mînile lor (ale Ungurilor) și trebui să moară moartea martirilor». «El (preotul) lăsa însă «o văduvă nemîngîiată și patru copii lipsiți de pîne și adăpost, dintre cari copii unul [e] cel ce stă plin de respect la picioarele sfîntului tron al Maiestății Voastre». De aceea el cere acordarea unei gratificații pentru mama și surorile sale, iar pentru dînsul aprobarea unui stipendiu din fondurile private ale Consistoriului liceului academic din Blaj, pentru a-și putea continua în pace studiile juridice la Universitatea din Viena [2]).

În adevar, această petiție a lui Papiu avu un rezultat satisfăcător, căci în 23 Ianuar 1853, într'o scrisoare adresată lui Vasile Pop, fostul paroch al Budiului-de-Cîmpie, cumnatul lui Papiu, de către Ion Faur, profesor din Blaj, se vorbește de bursa acordată de Consistoriul din Blaj lui Papiu la Viena și de

[1]) Bariț. Coresp. 5. Ms. 996, f 115—6: Petiția lui Papiu (copia făcută de el insuși) in-extenso.

[2]) Ibidem, f. 116

continuarea eĭ la Padua, unde viitorul nostru istoric se găsea în Ianuarie 1853 [1]), dar unde nu i s'a continuat.

Odată cu petiția însă, Papiu înaintă împăratuluĭ şi o adeverință, una dintre cele maĭ dureroase care s'aŭ văzut vr'o dată, şi al căreĭ text îl avem atît în romîneşte, şi acesta e originalul, cît şi în traducerea nemțească [2]) făcută de Papiu pentru a o alătura la petiția sa către Francisc Iosif. Într'adins în scurtele notițe de maĭ sus am lăsat neexplicate unele lucrurĭ pentru a fi văzute chiar din «*Adeverința*» ce urmează. Ea este importantă nu numaĭ pentru a arăta rolul luĭ Papiu şi al tatăluĭ săŭ la 1848, dar şi pentru cumplitele suferințe ale poporuluĭ romîn credincios Împăratuluĭ din Viena, îndurate dela adevărațiĭ stăpînitorĭ din Pesta.

La 1 Octombre 1849, protopopul tractuluĭ [3]) Pagacsa, George Crişan, împreună cu bătrîniĭ satuluĭ Budeĭul-de-Cîmpie (Mező Bodon), daŭ o *adeverință* văduveĭ preotuluĭ Ioan Pop din Budeĭul-de-Cîmpie, despre «nefericita sa, a bărbatuluĭ săŭ şi a toateĭ familiĭ petrecanie, sub decursu rebellului — şi ticăloasa sa stare de acum, vrînd a face destul drepteĭ cererĭ a aceste sărmane văduve».

«1. De obşte este cunoscut că în a. tr. 1848, cînd încă Unguriĭ începuseră a da numaĭ semne de rebeliune, feciorul preotuluĭ din Budeĭul-de-Cîmpie, Alec-

[1]) Unirea dela Blaj.—Numărul jubilar din 18 Septembre 1900, No. 38 p. 312, Articolul «Alexandru Papiu Ilarian stipendiat din Blaj», de A. Viciŭ

[2]) Barit. Coresp. 5. Ms. 996, f. 88—9· în romîneşte; p. 93 în nemțeşte.

[3]) Districtuluĭ

sandru Papiu, în întii [1]) secretarul comitetului romînesc apoi dregător administrativ în districtul Blasiului a fost unul dintre ceĭ dintîĭ de naţiunea romînă — care a pus toate puterile pentru a ţinea pe Romîni în neclătita lor credinţă către împăratul. De aci aŭ urmat neîntîmpinată [2]) ură şi gonire a dînsuluĭ şi a părinţilor săi din partea rebelilor. Înaintea Rusaliilor anul trecut auzind Ungurii cum că tînărul Alexandru Papiu se află acasă aŭ trimis dela Turda companie de soldaţi împărăteşti la Budeiŭ — dar neaflîndu-l acasă — ĭară asupra preotuluĭ inquirend [3]), neaflîndu-l în nemica vinovat — afară de cheltuĭalele execuţiuniĭ — avînd noroc cu soldaţiĭ împărăteşti nu i s'aŭ făcut nemica. Dar în 17 Iunie 1848, lăţindu-se din noŭ între Ungurĭ vestea că tînărul Alexandru Papiu s'ar afla acasă, ĭară aŭ trimis Ungurii dela Turda soldaţĭ Secuĭ din Arieş la Budeiŭ şi neaflînd tînărul acasă, aŭ prins pe tatăl săŭ preotul — de l-aŭ dus la Turda — acolo cu batjocură în contra canoanelor, neştiindu-se pentru ce l-au prins l-aŭ ţinut în arest în răstimp de patru luni.

«2. După ce în toamna trecută aŭ păşit Magyarii la rebeliune apriată [4]), preotul din Budeiŭ aŭ conferit [5]) mult foarte la apăsarea rebeliuneĭ — îndemnînd pe popor, cu cunoscuta sa popularitate la credinţă neclătită către împăratul şi la sculare generală asupra rebelilor, cu aceasta aŭ tras nu numaĭ asupra feciorului

[1]) Maĭ întîiŭ.
[2] Neînchipuită.
[3]) Cercetînd.
[4] Pe faţă.
[5]) Contribuit.

său dar și asupra tată-său atențiunea; din care pricină cînd au intrat Săcuii pe Murăș și Cîmpie, cum aŭ intrat în sat, numai de cît aŭ dat foc casei preotului formos zidite numai de patru ani — i-au aprins stogurile, clăile de fîn, și tot ce aŭ avut în casă și pe lîngă casă; era dînsul ca amărit prin îndelungata prinsoare, bolnav, numai[1]) atunci scăpat din intiiul arest, de-abia aŭ putut scăpa capul, cu familia împreună în pădure. După toate acestea parochul nu a încetat de la *propositum* său; dela neclătita credință către împăratul nu s'aŭ abătut — aceasta cu fapta și cu cuvîntul[2]) aŭ dovedit. Însă, durere, după retararea[3]) trupelor împărătești, Parochul tot în causa împărătească lucrînd, — prinzîndu-l Maghyarii rebeli la Deagu l-aŭ dus la Turda și l-aŭ spînzurat.

3. Ce să ține de starea materială a numitului paroch, afară de veniturile bisericești avea boi, oi care, căruță, plug și toate ce se țin de economie[4]); după ce îl uciseră, așa l-aŭ jefuit din tot ce aŭ mai avut — încît rămase văduva, afară de feciorul său Alexandru Papiu, de două fete nemăritate, una de 14 ani, alta de 4 ani, iară a treia măritată numai de 2 ani[5]) și asemenea jefuită — aŭ rămas absolut fără nimica, aŭ rămas in ușile oamenilor neavînd necum cu

[1]) De-abia.

[2]) Cf. Bariț Coresp. 5 Ms. 996, f. 115; petiția lui Papiu către împăra..

[3]) Retragerea.

[4]) Acestea evident eraŭ înșirate spre a se avea în vedere la despăgubirea ce s'ar fi acordat lui Papiu și familiei sale.

[5]) După Vasile Pop, parochul din Budeiul-de-Cîmpie. V. articolul citat din Unirea.

ce să-şi ţie vieaţă, dar nici cu ce să se îmbrace — necĭ vite, necĭ bucate, necĭ haĭne nu aŭ scăpat din mîna rebelilor Maghyarĭ — era nefericita văduvă după ce cu două ale sale fetişoare ş'aŭ mîntuit viaţa după uciderea soţuluĭ săŭ, trăgîndu-se la un frate la Malomfaleu, de acolo la o nepoată la Iklandumia, fură arestate prin vice judele Boer Károly, duse în Căpuşu — de acolo între strage s'au transfereluit la concernentul Szolga-bireŭ al tractuluĭ Pagacsa la Szacal, unde cunoscîndu-i-se nevinovăţia, s'au slobozit la Budeiu —; acolo până în ziua de astăzĭ în cea maĭ mare sărăcie, mişeletate, golăciune cu featele sale îşĭ plînge gelnica sa stare

«Aceştĭ nefericiţĭ toate acestea aŭ suferit pentru neclătita lor credinţă către legiuitul nostru împărat».

Budeiul-de-Cîmpie.— In 1 Oct. 1849.

(s) *George Crişan*, protopopa tractuluĭ Pagacsa.
(ss) Cinspre-zece bătrînĭ aĭ comunităţeĭ greco-catolice din Budeiŭ.

Certificatul scris de chiar potopopa e întărit cu pecetea protopopiatuluĭ şi de comisarul cesaro-crăesc Petter Mann al districtuluĭ civil Retteg, în 30 Ianuarie 1850.

Deci petiţia făcută către împăratul Francisc Iosif in toamna luĭ 1849, trebuė să-ĭ fi fost înmînată ĭarna, la începutul luĭ 1850, deoarece vedem că întărirea comisaruluĭ cesaro-crăesc e din 30 Ianuarie 1850.

În adevăr în «Index lectionum, quas se frequentaturum rite professus est Alexander Papiu ex Mező-

Bodo[?]» [1]) se vede că Papiu e înscris în registrele Universităţiĭ din Viena, facultatea juridică, la 12 Martie 1850, ceea ce înseamnă că de-abia atuncĭ reuşise el să aĭbă rezolvarea petiţieĭ sale pentru gratificare şi stipendiŭ.

Dar în cursul acestuĭ an se vede că împăratul îşi aduse aminte şi de alte merite ale luĭ Papiu faţă de tronuĭ şi dinastia austriacă, căcĭ, cu data de 31 Decembre 1850 i se face cunoscut luĭ Alexander Hilarius Papiu, oficial, din partea consistoriuluĭ Universităţiĭ din Viena că «Seine K. K. Majestät hat mit a. (ller) h. (öchster) Entschliessung vom 21. August d. J. dem Alexander Hilarius Papiu, Rechtshörer an der Wiener Universität *zur Anerkennung der Verdienste, welche sich derselbe während der letzen Revolutionsepoche durch Threue und Anhänglichkeit an die recht mässige Regierung so wie durch seine patriotische Haltung und Wirksamkeit um den Staat erworben hat*, das silberne Verdienstkreuz mit der Krone aller gnädigst zu verleihen geruht», şi că la 9 Ianuarie 1851 la 11 ore dimineaţa [2]) să se presinte în sala consistorială a Universităţiĭ, spre a-şi primi în mod solemn răsplata [3]).

Cu această ocasie Papiu care încă din Septembre (1850) ştia de hotărîrea împăratuluĭ îşi arăta încă odată curajul şi independenţa sa de caracter. În 1848 se luptase cu braţele, acum se lupta cu mintea, refuzînd, fără a produce mare supărare, de a purta medalia pe care Maiestatea Sa bine voise a i o acorda.

[1]) Bariţ. Coresp. 5. Ms. 996, f. 98—102.

[2]) Cf. scrisoarea luĭ Avram Iancu catre Bariţ (din coresp. acestuĭa, 5. Ms. 996 f. 6).

[3]) V. raportul oficial în original în Bariţ, Cor. 5 Ms. 996, f. 104.

La 28 Septembre st. n 1850, Papiu scrie luĭ Bariț în Ardeal de hotărîrea pe care a luat-o împăratul de a medalia pe «maĭ bine de 60 inteligențĭ Romînĭ din Transilvania», «pentru meritele lor catre tron». Şi Papiu îndeamnă pe Bariț ca şi pe toțĭ ceĭlalțĭ să nu primească medaliile «dară nu pentru aceea că ar fi prea micĭ, pentru că dacă sînt dela Împăratul pentru merite, nu facem deosebire între micĭ şi marĭ, *dar nu le primim pentru că noĭ ne-am bătut şi ne-am vărsat sîngele pentru împăratul şi pentru drepturile națiuneĭ, iar nu pentru stele şi monede»* [1]).

La 26 Noembre 1850 Papiu îşĭ făcu răspunsul pe care avea să-l dea cuvîntăriĭ Rectoruluĭ în ziua de 9 Ianuarie 1851. El era în latineşte [2]). Papiu îşĭ schimbase puțin forma refusuluĭ de a primi medalia: el o primea, dar nu vroia şi nu putea s'o poarte:

«Primesc, zice el, cu cea maĭ mare mulțămire crucea de argint cu coroana pentru merite, ca un semn al prea înalteĭ grațiĭ a Maiestățiĭ sale Sacratisime, **dar,** — pentru că trebue să plîng soarta politică a națiuniĭ mele, care nicĭ după atîtea sacrificiĭ aduse pentru Monarch nu e maĭ bună, — pentru că trebue să plîng pe tatăl meŭ, preotul, ucis de Ungurĭ, pentru că a apărat causa cea dreaptă a Monarchieĭ, — pentru că trebue să plîng jalnica stare a mameĭ şi a micuțelor mele surorĭ lipsite de orĭ ce ajutor omenesc, — în fine pentru că trebue să plîng trista ursită

[1]) Bariț, Coresp. 5. Ms. 996, f. 18—9.

[2]) Originalul latin al răspunsuluĭ luĭ Papiu în Bariț, Coresp. 5. Ms. 996. f. 103.

a miĭ de alțĭ orfani, aĭ căror părințĭ parte au căzut luptînd pentru împărat, parte, pentru că aŭ stat pentru Cesar, aŭ fost zmulşĭ prin felurite chipurĭ de moarte şi națiunea noastră, după cum înainte de războiŭ, tot aşa şi acum neînsemnată, e lipsită până acum de bărbațĭ cu autoritate politică, din sînul săŭ, carĭ să poarte grija unor aşa fel de orfaní şi a națiuneĭ întregĭ, — *nu pot să port acest semn* de bucurie, prea grațios mie acordat, până atuncĭ cînd, fiind îndreptată starea națiuniĭ mele, voiŭ avea motiv să mă bucur».

Iar în ultima redacțiune a acestuĭ răspuns, alcătuită tot în latineşte[1]) în ajunul solemnitățeĭ, Papiu schimbă pe: «*nu pot să port acest semn*», în: «să-mĭ fie ĭertat prin voi, bărbațĭ magnificĭ şi clarisimĭ, această decorațiune pentru merite *a o purta* păn'atuncĭ *acoperită cu vălul de tristeță, până ce fiind*...» (restul ca maĭ sus[2]).

V. Pîrvan.

[1]) V. în M-s. 1060, f. 346-7 «traducțiunea fidele» a răspunsuluĭ luĭ Papiu la cuvîntul delegatuluĭ ministerial, iar pe f. 348 conceptul, în romîneşte.

[2]) Pentru acordarea burseĭ luĭ Papiu la Viena, toată corespondența Papiu Balint-Hodoş, din posesia d-luĭ N. Hodoş, vorbeşte de aceasta, dar n'am citat de cît acea scrisoare tipărită. Cît priveşte gratificarea familieĭ luĭ Papiu, ea fu acordată tot la începutul luĭ 1851 (v. M-s 1060 f. 348), dar fiind nu maĭ de 60 fl. m. c. anuaĭ Papiu o refusă (v. M-s 1060, f. 344)

LOGOFĂTUL COSTACHE CONACHI

I.

Studiile despre Conachi.

Întorcîndu-se din străinătate saŭ eşind din şcoalele epoceĭ regulamentare, generaţiunea a căreĭ podoabă poetică a fost Vasile Alecsandri nu s'a gîndit numaĭ la ce va face ea, ci s'a întrebat şi ce-aŭ făcut părinţiĭ eĭ. Ea a cercetat hîrtiile lor vechĭ, ca să vază ce duh şi, maĭ ales, ce limbă se găseşte in ele. Cu cercetările acestea, orĭ-cît de puţine ar fi fost, ni s'aŭ făcut bune serviciĭ. Căcĭ, de pildă, fără Cogălniceanu n'am fi avut aşa de grabă pe cronicarĭ; fără Alecu Russo n'am cunoaşte de loc pe Ion Tăutul, pe care el l-a descris cu dragoste; fără G. Sion n'am şti despre poetul Nicolae Dimachi decît neplăcerile literare ce le-a avut cu cavalerul Costachi Stamati şi care s'au lămurit prin «Albina» luĭ Asachi; fără V. Alecsandri şi D. Bolintineanu s'ar fi pĭerdut cîteva cîntece de lume maĭ mult, etc.

Vasile Alecsandri este întîĭul scriitor modern, care a spus cîteva vorbe respectuoase şi despre logofătul C. Conachi, răposat pe atuncĭ abĭa de un an şi ceva Era anume înainte de 1851, cînd Alecsandri cerceta ce-aŭ scris Beldiman, Conachi, Tăutul, Bucur, Bălşucă şi Bucşănescu, poeţiĭ şi prozatoriĭ Moldoveĭ dela sfîrşitul veacului XVIII şi inceputul veaculuĭ XIX. El a cercetat — căcĭ trebue să-l credem mult

timp, dar rezultatele n'aŭ fost marĭ. «Ajutat», zice el [1], «de întîmplărĭ şi de prietinĭ, am izbutit a aduna o mare parte din acele producerĭ şi mă grăbesc cu mulţămire a le împărtăşi publiculuĭ cetitor». Iar după întroducerea, din care am citat aceste rîndurĭ, el tipări «marea-ĭ parte» de producerĭ, cîntece de lume, — nicĭ măcar douăzecĭ! [2]) Cît despre autoriĭ lor, Alecsandri mărturisea că nu ĭ-a putut afla şi decĭ ruga publicul să-ĭ împărtăşască, daca ştie, numele lor, pentru ca la a doua publicare a cîntecelor, acestea să poată apărea cu numele autorilor. Evident, Alecsandri n'avea talente de benedictin, de n'a putut afla la 1851 nimic maĭ mult. Printre autoriĭ ce-ĭ căuta el, era, precum maĭ pre larg vom arăta maĭ la vale, şi logofătul Conachi.

În timpul acestor din urmă cercetărĭ ale generaţiei luĭ Alecsandri, acesta şi prieteniĭ luĭ trebuĭe să fi cunoscut ceva maĭ mult din scrierile luĭ Conachi. La 28 Iunie 1851 «Zimbrul» publică *Demisia amoruluĭ*, iscălită «logofătul C. Conachi»; acelaşĭ jurnal publică apoĭ şi *Părul căzut de vînt*, comunicat de I. Codrescu; şi în curînd începe a se vorbi despre o ediţie a poeziilor logofătuluĭ.

La 1855, în 6 Februarie, un articol al luĭ Costachi Negri vestea lumeĭ că poeziile logofătuluĭ se vor publica în curînd. Era vorba de ediţia dela 1856, tipărită de fiica poetuluĭ, de principesa Caterina Conachi Vogoride, cu ajutorul d-luĭ Neculai Ionescu şi «în nădejde că aceste a sale scrierĭ ar putea aduce ţăriĭ noastre vre un folos, slujind de înzăstrare şi adaos literatureĭ pămîntene».

Negri pregătea prin articolul săŭ calea acesteĭ ediţiĭ [3]. Spunînd cîteva cuvinte despre învăţăturile din tinereţe şi despre

[1]) În *Zimbrul* dela 1 Martie 1851, p. 250.

[2]) *Zimbrul*, 1851, Nriĭ 63, 64, 65, 66, 67, 69, 72, 75. — Drept este să adaogem, că publicaţia nu a fost terminată. După cel din urmă «Va urma» n'a maĭ urmat nimic. De ce va fi întrerupt Alecsandri publicaţia, nu se ştie.

[3]) Articolul luĭ Negri a apărut în *Romînia literară*, 1855, 6 Februarie, p. 73—74.

ştiinţa de limbĭ a luĭ Conachi, el arăta cam în ce ordine cronologică a produs logofătul poeziile sale; amintea de oda dela 1802 şi zicea: «De acolo apoĭ logofătul Conachi aŭ scris versurĭ de căntice (căntice de lume), după cum pe atuncĭ mult era obiceĭul şi care s'aŭ făcut poporale şi aŭ fost în ştiinţa tuturor, căt s'aŭ ţinut melodiile naţionale, acele melodiĭ atăt de originale şi pe care astăzĭ de istov le-aŭ gonit alte în locu-le melodiĭ străine». Negri arată apoĭ ca făcute poporale poeziile:

Zorĭ de ziuă se revarsă...[1])

Pîn'a nu răsări zorĭ...[2])

şi

Ochişorĭ frumoşĭ...

O poezie, care să 'nceapă cu *Ochişorĭ frumoşĭ*, nu se găseşte nicĭ in ediţiile luĭ Conachi, nicĭ în manuscriptele ce le cunosc eŭ. Se găseşte însă în *Poeziĭ deosebite saŭ cîntece de lume, din care unele sînt culese dela alţiĭ, ìar altele originale de Anton Pann* (1837, p. 52). Poezia este în genul luĭ Conachi, dar este lipsită de drăgălaşul ton, în care logofătu cîntase ochiĭ, tot ıelul de ochĭ femeeştĭ. D. e.

Ş'acum mă pricep,
Că sînt la gazep,
Nu ştiŭ ce să 'ncep

saŭ

Ce fel să urmez,
Să vă 'ncredinţez
Şi cum să 'ndreptez?

Ochişorĭ cu haz,
Lăsaţĭ acest ıarz,
Căcĭ de mult mă arz.

Versurile citate din A. Pann se găsesc într'un manuscript al Văcăreştilor (N. 287, f. 13 v., la Academie), unde se află

---

[1]) Ediţia II, 1887, p. 106.
[2]) *Ib.*, p. 165.

şi alte poeziĭ din cele publicate de Pann în colecţiea citată. Prefaţa manuscriptuluĭ ne lasă însă nedumeriţĭ: căruĭa dintre doĭ Văcăreştĭ i se pot atribui, luĭ Alexandru orĭ luĭ Nicolae Sigur este faptul, că poezia Ochişorĭ frumoşĭ s'a cîntat şi în Moldova şi că, semănînd cu ale luĭ Conachi, i se atribuia acestuĭa.

«Veniră pe urmă poeziile maĭ lungĭ, maĭ serioase», adaoge Negri, atribuind aicĭ greşit luĭ Baur-Lormian scrisoarea Eloizeĭ către Abelĭard, care-ĭ tradusă după Colardeau.

Articolul luĭ Negri trebuĭe să fi avut un bun răsunet. Apăru dar pe urma luĭ ediţia d luĭ Neculaĭ Ionescu. Ea n'a avut tocmaĭ efectul, la care se vor fi aşteptat Alecsandri şi Negri. «Această carte», scriea la 1873 G. Sion [1], «scoasă în puţine exemplare şi într'un timp cînd ţara era în convulsiunile cele maĭ înflăcărate pentru ca să ajungă la unire, a rămas maĭ de tot uĭtată, şi pot zice, maĭ necunoscută generaţiuniĭ actuale». A. Papadopol-Calimach confirmă pe Sion, scriind [2]) că «această carte este foarte rară astăzĭ». Ce-a spus Sion se poate confirma şi cu o dovadă literară din cele maĭ interesante, ce se pot închipui, cu dovada că însuşĭ părinteluĭ literaturiĭ romîne, luĭ I. Eliade-Rădulescu, îĭ scăpase din vedere acea ediţie, publicată într'o vreme, în care el însuşĭ era luptător în învălmăşelile despre care vorbeşte Sion.

Anume: Eliade cunoştea de mult, din auzite, pe:

Zorĭ de ziuă se revarsă
Şi eŭ ochiĭ nu-mĭ închiz.
Cum să-ĭ închiz, cînd eĭ varsă
Pîraĭe de foc aprins.

Aşa se cînta la Bucureştĭ. Traducînd din Sapho, Eliade şĭ-aduce aminte de aceste versurĭ, le citează într'o notă şi, crezîndu-le poporane, zice: «Este un *cîntec naţional*, al căruĭa autor nicĭ nu crez că va fi ştiut că s'a aflat vre-o Sapfo in lume; se poate vedea însuşĭ din rima *închiz* cu *aprins* că

[1]) *Revista contimporană*, 1873, p. 24.
[2]) *Convorbirĭ literare*, 1886, XIX, p. 926.

nu ştia nicĭ cum se face un vers şi cu toate acestea se exprimă maĭ înfocat decît Sapfo». Apoĭ Eliade citează cele patru versurĭ, şi continuă: «Cine şĭ-a pus în minte vr'odată să puĭe o mînă sacrilege pe aceste versurĭ şi să schimbe vre-o vorbă! Nicĭ odată!» Pentru că toate sînt romîne...[1]) Ediţia a doua a «Curieruluĭ de ambe sexe», dela 1862, este posterioară ediţieĭ d-luĭ Neculaĭ Ionescu şi totuşĭ ea susţine greşala din ediţia întîĭa, dinnainte de 1848, că poezia luĭ Conachi ar fi un «cîntec naţional». Maĭ mult, la 1868 încă Eliade citează ĭarăşĭ cu plăcere [2]) versurile luĭ Conachi şi zice: «Ne aducem aminte de nişte asemenea versurĭ *vechĭ populare*, al căror autor nu este cunoscut, dar care «îşĭ spune focul din inimă, din care ca o lavă aprinsă îĭ es lacrimile». Şi poate că Eliade a murit fără să afle din a cuĭ inimă curseseră!

Dacă luĭ Eliade i s'a putut întîmpla aceasta, trebuĭe să credem că pe logofătul Conachi mulţĭ nu-l vor fi citit din ceĭ ce ar fi fost datorĭ să-l citească.

Trecură dar alţĭ cîţĭva anĭ, trebuiau să treacă anĭ pînă ce se vorbi din noŭ despre Conachi. Notiţe scurte, apreţierĭ fugitive se găsesc, fireşte, cîteva şi pînă la 1873, dar abia la 1873 se vorbi ĭarăşĭ maĭ pe larg, aducîndu-se cîteva date nouă despre viaţa şi operele luĭ. La 1873 vorbi G. Sion în sala Ateneuluĭ şi vorbirea luĭ se publică în «Revista contimporană».[3]) Şi Sion vorbi, ca şi Negri, despre cunoştinţa de limbĭ a logofătuluĭ, deosebindu-se întru cîtva de C. Negri; şi Sion arătă că «versurile luĭ făceaŭ gloria lăutarilor», spuind că pe la 1873 lăutariĭ din Moldova cîntaŭ încă pe

Zorĭ resar şi încă-s treaz
Ah! nicĭ somn nu-ĭ la necaz [4])

dar Sion se opreşte şi la copilăria luĭ bolnăvicioasă, ştire

[1]) *Curierul de ambe sexe*, ediţia II, pag. 164.
[2]) *Curs intregu de poesie generale*, vol. I, p. LIII.
[3]) Sub titlu *Suvenire despre poetul Conachi*, p. 14 şi 89.
[4]) Inedite.

ce devine interesantă dacă o alăturăm la cele ce ni le-a spus Vogoride-Conachi despre verii logofătuluĭ [1]; Sion se opreşte şi la Zulnia; şi — aceasta-ĭ maĭ de preţ — Sion vorbeşte şi despre autorii de predilecţiune aĭ luĭ Conachi, pe care el, Sion, pe atuncĭ copist la Iaşĭ, îl cunoscuse. «Conachi pe atuncea trecuse de şease-zecĭ de anĭ. Era nalt de statură, uscăţiv la corp şi la figură. Ochiĭ săĭ negri, înfundaţi răspîndeaŭ scînteĭ de inteligenţă. Avea barbă lungă, rară şi căruntă. Portul săŭ era oriental».

Maĭ trecu un timp, pînă la anul 1886, cînd luă cuvîntul A. Papadopol-Calimach [2]. Multe ştiea acest bătrîn şi nu se putea să nu spună şi despre Conachi ceva noŭ. Calimach face începutul cercetărilor serioase despre vieaţa celebruluĭ logofăt. El a cercetat şi izvoarele traducerilor luĭ Conachi, dînd cîteva dovezĭ, că influenţele străine din opera acestuĭa trebuesc urmărite maĭ întîiŭ în anticitate. Din propriile sale amintirĭ Papadopol Calimach întregeşte lista cîntecelor ce-aŭ devenit populare, pe care «din copilărie le-am auzit cîntîndu-se de lăutarĭ». Afară de cele citate la Negri, el maĭ numeşte:

De-acum nădejdile toate dela mine s'aŭ sfîrşit [3]

Am lăsat lumea şi slava [4]

Ah, zilelor ferıcite [5]

Mă sfîrşesc, amar mĭ-i foare [6]

Doĭ ochi porţĭ [7]

În anul următor 1887, d. Emanuil Vogoridi-Conachi a publicat a doua ediţie a «alcătuirilor şi tălmăcirilor», scriind

[1] *Schiţe din viaţa şi familia Logofătuluĭ Conachi*, din ediţia II, p. 25 şi urm.

[2] *Convorbirĭ literare*, XIX, p. 369—390 şi 921—960, în studiul *Scrisoare despre Tecucĭ*.

[3] Ediţia II, p. 161.

[4] *Ib.*, p. 167.

[5] *Ib.*, p. 142.

[6] *Ib.*, p. 149.

[7] *Ib.*, p. 71.

și o prefață de 90 pagini: *Schițe din viața și familia logofătuluĭ Conachi*. Edițiunea aceasta, îngrijită de Miron Pompiliu, este maĭ completă decît cea dela 1856. Prefața cuprinde multe date relative la genealogia luĭ Conachi, adună tot ce se știea despre el, dar povestește și fapte necunoscute până la 1887. Vorbind de popularitatea cîntecelor luĭ Conachi, autorul adaoge un fapt noŭ, auzit dela Ioan Crețeanu, fost membru al Curțiĭ de conturi. În Bucureștĭ «în vremea cînd Văcărescu nu începuse încă a cînta», se auzeaŭ lăutariĭ cu:

Aleargă, suflete, aleargă [1])

de Conachi.

Scriitoriĭ amintițĭ pînă aicĭ, Alecsandri, Negri, Sion, Papadopol Calimach, Eliade-Rădulescu și Vogoride-Conachi găsesc numaĭ cuvinte de laudă pentru logofătul poet.

Seria contrară, a scriitorilor care l-aŭ criticat pe Conachi, este maĭ mică. În schimb, în fruntea eĭ se află chiar Dimitrie Bolintineanu, care l-a criticat și înainte de-a fi apărut ediția din 1856 și după aceea. Înainte de a se publica ediția întîĭa, el a criticat poezia luĭ Conachi într'o scriere franceză [2]); după aceea în «Albina Pinduluĭ» și aĭurea [3]). În «Albina Pinduluĭ» (1868) Bolintineanu declară scurt și cuprinzător: «Văcăreștiĭ murmuraŭ cîntecele lor grațioase imitate de la poețiĭ grecĭ anticĭ. . Beldiman, Conachi și alțĭ poețĭ din Moldova introdusese școala poetica greacă clasică. Nu era însă *[illegible] român* în poezie, afară de cîntecele poporane». Și mai sever decît Bolintineanu a fost d. Pompiliu Eliade care a încercat să-l explice pe Conachi ca o simplă derivație nereușită din poețiĭ francezĭ Dorat, Piron, Gilbert, Lefranc de

[1]) Ediția II, p. 180.

[2]) *Les principautés roumaines, Paris*, 1854, p. 19: «Quelques poètes valaques, qui avaient commencé à écrire leur inspirations en vers grecs finirent par bégayer en roumain, mais sans renoncer à leur genre favori (dans

Pompignan, Lebrun-Pindare şi Colardeau [1]). După d. Eliade, Conachi şi I. Văcărescu, întîiĭ poeţĭ noĭ-rominĭ, n'aŭ avut nicĭ fond, nicĭ formă; nimic nu se găseşte in versurile lor, eĭ scriŭ mult, dar c'o lipsă aproape completă de ideĭ, de sentimente şi de imaginĭ poetice. Astfeliŭ Conachi este pus pe rug, ars şi ceĭ care am dori să-ĭ stringem cu pietate cel puţin cenuşa, o perdem şi pe-aceasta: un vînt răŭ se porneşte şi o împrăştie. Aceasta-ĭ impresiunea ce ne-o lasă critica neîntemeĭată a d-luĭ Eliade, căreĭa s'ar cuveni să i se dea un răspuns special.

Pentru a completa zugrăvirea moduluĭ cum a fost apreciat Conachi, să aruncăm o privire şi în istoriile generale ale literaturiĭ romîne, scrise maĭ ales pentru şcoale.

Şi aicĭ găsim aceleaşĭ două tabere, deosebite radical.

Într'una se află Aron Densuşianu, el scriea (la 1885, p. 136) că «tema luĭ Conachi este aproape exclusiv amorul în un ton lamentător, care lipsit de variaţiune, prin întrebuinţarea cu deosebire a celuĭ maĭ lung vers, devine foarte monoton». Un an maĭ tîrziŭ d. I. Nădejde (1886, p. 162) susţinea că poeziile luĭ «cele maĭ multe sînt traduse ori imitaţiĭ sarbede, lipsite de inspiraţie, cu un cuvînt, Conachi n'a fost poet, ci versificator, ba încă versificator foarte necorect. Limba e în genere greoaĭe şi pretenţioasă. Unele din poeziile publicate sînt prea lipsite de ruşine». După ce exagerează în acest chip defectele uşor de explicat, dacă nu uĭtăm de vremea în care [illegible] şi de creştere literară [illegible] parte d. I. Nădejde formulează cea maĭ aspră şi [illegible] neîntemeĭată judecată ce s'a scris vreodată despre Conachi. «Cît de colosală lipsă de cultură şi de simţiri maĭ înalte putea [illegible] să se întîlnească la un logofăt mare, ne arată volumul luĭ Conachi, volum din acest punct de vedere foarte interesant».

Dintre istoricii literari favorabili luĭ Conachi numim pe Philippide (1888, p. 209) care-l numeşte «celebru poet», şi pe Enea Hodoş (1893, p. 70), care spune: «Conachi, la rîndul

săŭ, a arătat prin lucrările sale, că și in limba romînească se pot cînta ideĭ frumoase și sentimente alese»; limba luĭ este «limbă poporală»; el a făcut «poeziĭ, și încă bune».

Generațiunile tinere, care trec prin școalele secundare, invățînd aicĭ după o carte, dincolo după alta, vor duce decĭ maĭ departe deosebirile de aprecierĭ și vor ceti orĭ vor dispreţui pe poet, după cum iĭ va fi învățat autorul chiemat orĭ nechiemat și profesorul, care nu înlocuește totdeauna cu ceva maĭ bun ce-a decretat odată manualul dat în mîna elevilor.

O grupă deosebită de criticĭ s'aŭ silit să-ĭ facă dreptate logofătuluĭ moldovean discutîndu-l cu amănunte, judecîndu-le pe acestea și intemeind astfel o părere generală. Această grupă, pe care-o alcătuesc d-niĭ I. Bianu [1]), O. Densușianu [2]), N. Iorga [3]) și W. Rudow [4]) merită o menţiune specială. Și aicĭ găsim însă nuanțe. D-niĭ Densușianu și Iorga pun oare care preț pe acele poeziĭ lirice, în care s'aŭ păstrat amintirea iubireĭ pentru Zulnia și vorbesc cu asprime despre partea frivolă a celorlalte versurĭ. D-nul Bianu și Rudow numesc anume poesiile ce ĭ-aŭ lăsat mulțumițĭ; unul, îndoindu-se de altfel de adevărul și sinceritatea sentimentelor luĭ, sentimente prinse în «forme, imaginĭ și figurĭ artificiale», este de părere, că *Ce este nurul*, *Părul căzut de vînt* și «alte cîteva» sînt «adevărate perle»; altul aude din potrivă graiul adevărateĭ patimĭ în maĭ multe poeziĭ, ca d. e. în *Aseară de un veac trecut*, *Ce este nurul*, *Amorul din prieteșug*, *În lipsa eĭ* și alte cîteva.

Din această privire asupra bibliografieĭ luĭ Conachi reĭese, că după o epocă de preamărire, în care judecățile fugitive și nestăruitoare ale luĭ Bolintineanu abĭa se vor fi luat în seamă, s'a pornit, abĭa după vre-o treĭ-zecĭ de anĭ, o reacțiune, care amenință se întunece cu totul memoria poetuluĭ, care a stă-

---

[1]) Articolul din *Revista nouă*, anul I (1888), p. 129—132.

[2]) Cursul ţinut la Universitatea din Bucureștĭ; inedit.

[3]) *Istoria literaturiĭ romîne în secolul al XVIII-lea*, 1901, volumul II, p. 499—509.

[4]) *Geschichte des rumänischen Schrifttums*, 1892, p. 45—48.

pînit spiritul literar al ţărilor romîne între 1810 şi 1830, care a fost astfel cu adevărat poet reprezentativ al acelei epoce.

Deosebirile marĭ, ce se observă în modul cum a fost apreciat poetul, sînt dovadă că în istoriografia literară romînă Conachi este o problemă încă neresolvită; că o monografie critică şi amănunţită, care să-l explice din toate punctele de vedere şi să pregătească înţelegerea viitorimeĭ relativ la el, n'ar fi de prisos.

În vederea acesteĭ monografiĭ, al căreĭ autor va trebui să cunoască amănunţit literatura cunoscută logofătuluĭ, am adunat cîteva notiţe pe care le socotesc vrednice să fie comunicate

(Va urma) *G. Bogdan-Duică.*

Chestiunea muncitorilor agricolĭ străinĭ

De cînd se ţine socoteală de numărul muncitorilor străinĭ aduşĭ ca să lucreze moşiile marilor noştri proprietarĭ, se constată două fapte îngrijitoare: 1. numărul cel mare de muncitorĭ agricolĭ străinĭ cărora li se dă de lucru în ţară şi 2 întinderea obiceĭuluĭ de a se importa de peste graniţĭ până şi braţele de muncă.

În zece anĭ (1892—1901) s'aŭ întrebuinţat la muncile agricole din ţară 300.692 de străinĭ saŭ peste *treĭzecĭ de miĭ* pe fiecare an, pe de altă parte în ultimiĭ patru anĭ s'aŭ angajat la ţară între 35 şi 43.000 muncitorĭ agricolĭ străinĭ, pe cînd maĭ înainte numărul acestor muncitorĭ oscilase între 24 şi 38.000 pe an.

După aceste cifre se vede limpede că ne găsim în faţa uneĭ practice înrădăcinate şi care ameninţă să se întindă. Dacă ar fi stabilit ca această practică prezintă numaĭ foloase atît pentru proprietarĭ şi arendaşĭ, cît şi pentru populaţiea agricolă romînească, nu am avea să ne îngrijim. Din păcate însă sînt presumpţiunĭ serioase că angajarea cu duiumul a muncitorilor agricolĭ străinĭ, pe moşiile din ţară, luînd proporţiĭ maĭ marĭ, poate avea o acţiune cu totul vătămătoare asupra muncitoruluĭ nostru de pămînt.

Perspectiva uneĭ sărăciĭ şi maĭ negre la ţară, ca şi perspectiva unor posibile încăerărĭ şi revolte sîngeroase impun nevoea să se examineze cu seriositate chestiunea muncitorilor agricolĭ străinĭ, chestiune atît de strîns legată cu problema populaţieĭ şi în special cu chestiunea ţărănească.

Oameniĭ prevăzătorĭ nu aŭ întîrziat să observe importarea de brațe străine în țară, și de acum zece anĭ deja guvernul de pe vremurĭ a căutat să împiedice introducerea muncitorilor străinĭ, cel puțin în localitățile, în care se găseaŭ brațe indigene în număr îndestulător. Jurnalul consiliuluĭ de miniștri din Iunie 1892 prevedea în adevăr ca să nu se autorize nicĭ o grupă de muncitorĭ străinĭ a intra în țară, decît *pe basa uneĭ anchete* care trebuea făcută în localitatea de destinație a muncitorilor, spre a se constata dacă *acolo saŭ în împrejurimĭ* nu se găsesc muncitorĭ indigenĭ în număr suficient, și numaĭ în casul uneĭ reale lipse de brațe să se permită introducerea străinilor.

Efectul practic al acesteĭ hotărîri ministeriale a fost nul, dacă judecăm după un recent raport al fostuluĭ ministru de interne, d. P. S. Aurelian. În adevăr în acest raport se spune că după experiența de pănă acuma (1902) nu se poate ști dacă se aduc muncitorĭ străinĭ din cauză că lipsesc în țară brațele, saŭ din cauză că străiniĭ muncesc maĭ eftin decît romînii pe carĭ iĭ concurează. Astfel ar resulta că cu toate prescripțiunile jurnaluluĭ din 1892, s'a dat în fiecare an autorizarea de a se introduce muncitorĭ străinĭ în țară, în orĭ care localitate și fără cel maĭ mic control, întru cît era vorba de lipsa saŭ presența unuĭ număr suficient de brațe indigene pe moșiile importatorilor de muncitorĭ străinĭ.

Bunele intențiunĭ ale guvernuluĭ de acum zece anĭ rămînînd numaĭ intențiunĭ, și anchetele necesare fiind numaĭ proiectate, nu e de mirare că în chestiunea muncitorilor agricolĭ străinĭ întîlnim deocamdată simple păreri saŭ presupunerĭ.

Cu toate acestea, chiar presupunerile care se pot face într'o chestiune atît de însemnată sînt interesante, deoarece ele vor constitui punctul de plecare al cercetărilor saŭ anchetelor speciale destinate a descoperi cauzele importăreĭ de brațe străine la țară.

Prima presupunere, prin care s'a explicat aproape exclusiv introducerea muncitorilor agricolĭ străinĭ, este că agri-

cultura nu găseşte braţe suficiente în ţară. [1]) Însuşi d ministru de interne admite *ca sigur* că în unele judeţe şi maĭ ales la cîmp lipsesc muncitoriĭ agricolĭ, aşa încît proprietariĭ saŭ arendaşiĭ de moşiĭ, sînt nevoiţĭ să se adreseze aĭurea. [2])

În această ipoteză se pune dela început intrebarea, dacă pentru ţara noastră, saŭ pentru un judeţ anume, se poate hotărî care ar fi numărul de braţe suficient pentru munca pămîntuluĭ. Cîţĭ muncitorĭ ar putea să lucreze bine o sută de hectare de pămînt?

În *Franţa* după statistica agrară din 1882 se găsesc 20 de muncitorĭ agricolĭ la 100 de hectare de pămînt cultivat, în *Germania* se găsesc aproape 26, în *Saxonia* 29, in *Bavaria* 34 muncitorĭ la aceeaşĭ suprafaţă cultivată, şi pămîntul se lucrează tot atît de bine cu 20 de muncitorĭ în Franţa, ca şi cu 34 de muncitorĭ în Bavaria. [3])

După această constatare statistică se vede că numărul braţelor necesare şi suficiente pentru munca pămîntuluĭ nu se poate fixa odată pentru totdeauna. De altminterĭ se înţelege uşor, că acest număr trebue să fie maĭ mic sau maĭ mare după împrejurărĭ, după cum avem a face cu braţe maĭ viguroase saŭ maĭ slabe, cu un pămînt maĭ bogat sau maĭ sărac, cu o cultură maĭ îngrijită, etc.

Cu toate acestea, pentru a discuta ipoteza în chestiune, să admitem că în ţara noastră 100 de hectare de pămînt ar avea regulat nevoe de 50 de muncitorĭ, ca să fie bine cultivate, şi să cercetăm dacă lipsa de braţe, *numericeşte* insuficiente, sileşte pe proprietarĭ saŭ arendaşĭ să angajeze muncitorĭ de peste granițĭ.

* *
*

Dacă lipsa de braţe ar hotărî afluxul de muncitorĭ străinĭ în satele noastre, ar trebui să găsim un raport direct între densitatea populaţieĭ muncitoare dintr'un judeţ oarecare

[1]) V. M. Kogalniceanu în «Agrarul».
[2]) P. S. Aurelian, Raport asupra muncitorilor străinĭ.
[3]) V. Conrad: Agrarstatistik in Handw. der Staatswissenschaften, Bd. I, 1898.

şi între numărul muncitorilor străinĭ introduşi în acel judeţ. Un judeţ de cîmp ca Vlaşca, avînd numaĭ 37 de locuitorĭ capabilĭ de muncă (dela 15 anĭ în sus) la o suprafaţă cultivată de 100 hectare, ar urma să introducă un număr de muncitorĭ străinĭ cu mult maĭ mare decît judeţul Putna, de exemplu, care dispune de 76 de locuitorĭ valizĭ, la 100 hectare cultivate. În realitate se întîmplă tocmaĭ din potrivă: în 9 anĭ (1893—1901) în judeţul Putna se introduc 21.844 de muncitorĭ agricolĭ străinĭ, pe cînd în Vlaşca, în acelaşĭ interval, se introduc numaĭ 6.674 asemenea muncitorĭ. Tabloul de maĭ jos arată bine că acest exemplu nu este o excepţiune şi că în realitate nu este nicĭ uñ raport statornic între numărul muncitorilor agricolĭ angajaţĭ într'un judeţ şi între densitatea maĭ mică saŭ maĭ mare a populaţiei rurale din localitatea respectivă.

Muncitorii agricolĭ străinĭ şi densitatea populaţieĭ rurale

Judeţul	Muncitoriĭ străinĭ (1893—1901)	Densitatea popul. rurale (de la 15 anĭ în sus)
Teleorman	17.678	33 la 100 hectare cultivate
Vlaşca	6 674	37 »
R.-Sărat	930	41 »
Tutova	8.633	43
Ilfov	13.602	44 »
Tecucĭ	9.396	48
Iaşĭ	23.227	50 »
Dorohoiŭ	44.868	57 »
Botoşanĭ	66.799	57 »
Mehedinţĭ	11.054	63
Roman	8.435	69
Putna	21.844	76
Neamţu	6.015	78 »

Astfel în general judeţele cu o populaţie rurală maĭ rara, dela 33—48 de locuitorĭ la 100 hectare cultivate, introduc

maĭ puţinĭ muncitorĭ agricolĭ străinĭ, decît judeţele cu populaţie densă, dela 50 — 78 de locuitorĭ la 100 hectare cultivate.

Lipsă de concordanţă între densitatea populaţieĭ rurale şi numărul muncitorilor agricolĭ aduşĭ în ţară de diferiţĭ cultivatorĭ marĭ de pămînt, după cum resultă din comparaţiea statistică făcută aicĭ, ar arăta că *insuficienţa numerică* a braţelor dela noĭ nu este cauza esenţială a importăreĭ muncitorilor agricolĭ străinĭ

E adevărat că în cazul de faţă dovada statistică nu este destul de probantă, deoarece densitatea relativă a populaţieĭ s'a calculat la 100 hectare cultivate, fără a ţinea seamă de o mulţime de particularităţĭ locale: semănăturĭ diferite pe suprafeţele cultivate, operaţiĭ agricole maĭ numeroase, maĭ multe maşinĭ în unele judeţe, etc. Cu toate acestea, considerînd că sînt judeţe vecine, cum e Vlaşca şi Teleormanul, saŭ Putna şi Rîmnicul-Sărat, în care se observă o lipsă completă de paralelism între numărul muncitorilor agricolĭ străinĭ şi densitatea populaţieĭ locale, deşi pămîntul se lucrează maĭ în acelaşĭ mod şi cu aceleaşĭ mijloace, în Teleorman ca şi în Vlaşca, în Putna ca şi în judeţul vecin, trebue să conchidem că se aduc muncitorĭ străinĭ chiar şi acolo unde se găsesc destule braţe de Romînĭ.

Atuncĭ care altă cauză sileşte saŭ îndeamnă pe proprietarĭ şi arendaşĭ a recurge la munca braţelor străine?

Lipsa reală de braţe indigene, după cum am văzut, nu se poate susţinea, dacă luăm în seamă numaĭ raportul dintre numărul locuitorilor capabilĭ de muncă şi suprafaţa cultivată dintr'un judeţ oarecare. În practică însă putem avea o lipsă factice de muncitorĭ, deoarece nu e destul că într'un judeţ locuitoriĭ saŭ braţele să fie în număr destul de mare, bunăoară 50—60 la 100 hectare cultivate, ci maĭ trebue ca la începutul unuĭ an agricol aceste braţe să fie libere, la dispoziţiea cultivatorilor de pămînt, şi aceasta nu se întîmplă maĭ niciodată. În majoritatea cazurilor braţele ţăranilor sînt *zălogite*, amanetate pe maĭ mulţĭ anĭ, pentru plata cămătarilor,

Urmarea acesteĭ amanetărĭ saŭ zălogirĭ a munceĭ este negreşit o lipsă relativă de braţe indigene, aşa incît rapoartele domnilor prefecţĭ, ca şi biuroul statistic al ministerului de interne, nu vor putea măsura insuficienţa numerică a braţelor, dacă nu vor cerceta şi numărul braţelor *sechestrate* de creditorii-cămătarĭ dela sate. Această cercetare intră de drept în atribuţiele unor comisiunĭ de anchetă, care trebuesc instituite cît maĭ curînd pentru studiarea releĭ stărĭ economice a muncitoruluĭ nostru agricol.

O altă împrejurare care explică şi justifică, cel puţin în ochiĭ multor proprietarĭ şi arendaşĭ, lucrarea moşielor lor cu muncitorĭ străinĭ, este *calitatea inferioară* a munceĭ ţăranuluĭ romîn. Plîngerile că ţăraniĭ noştri sînt leneşĭ saŭ muncitorĭ proştĭ se aud de mult şi din toate părţile ţăreĭ. Deja de pe la 1861 comisiunea agricolă din Teleorman era de părere că numaĭ «*sunetul este mare de munca locuitorilor*, dar se vorbeşte de aceĭa carĭ n'aŭ experienţă».[1]) Astăzĭ stă în credinţa multora că şapte romînĭ abĭa lucrează cît treĭ bulgarĭ şi că sînt muncĭ, cum e de pildă săparea şanţurilor, pe care ţăranul nostru refuză să le facă, orĭcît de bine i s'ar plăti ziua de muncă. Sînt aceste plîngerĭ întemeĭate şi în ce măsură? O anchetă pe la proprietariĭ şi arendaşiĭ carĭ întrebuinţează alăturĭ de romînĭ şi muncitorĭ străinĭ ar face să se vadă până la ce punct puterea de muncă a ţăranuluĭ nostru este maĭ mică decît a rutenilor, a bulgarilor saŭ a altor muncitorĭ străinĭ.

Dacă această inferioritate dinamică este reală, după cum se poate admite cu mare probabilitate, se justifică destul de bine introducerea braţelor străine la ţară, dar în acelaşĭ timp se impune o intervenţie din cele maĭ energice din partea statuluĭ, intru cît priveşte stîrpirea cauzelor care micşorează puterea de muncă a ţăranuluĭ.

În sfirşit înlocuirea indigenilor prin muncitorĭ agricolĭ străinĭ poate să provină din *eftinătatea* munceĭ acestora, carĭ vrînd

---

[1]) V. Analele statistice şi economice pe anul 1861, pag. 76

nevrînd se mulţumesc cu o plată maî mică decît romînii. În acest caz avem a face cu o chestiune de salariĭ şi cu un procedeŭ cunoscut care tinde la micşorarea salarielor muncitorilor indigenĭ. Comisiunile de anchetă cerute pentru studiarea uneĭ chestiunĭ atît de importante ar stabili cu toată siguranţa rolul salarielor în importarea muncitorilor străinĭ, şi cu această ocazie s'ar constata poate şi condiţiele defectuoase în care se face plata muncitorilor noştri agricolĭ. Dacă nu este posibil să se fixeze un minimum de salariŭ, s'ar putea regula însă ca salariile muncitorilor agricolĭ să nu maĭ fie subt dependenţa directă a secetei saŭ a ploilor, ci să atîrne numaĭ de munca făcută.

Dintre cauzele enumerate: lipsa reală saŭ factice de braţe, calitatea inferioară a munceĭ ţăranuluĭ nostru saŭ însfîrşit eftinătatea relativă a munceĭ străinilor, unele pot să silească, altele să îndemne pe cultivatorĭ a importa de peste granițĭ şi această marfă «pe picioare». Anchetele agricole locale, cerute din toate părţile, vor aduna elementele trebuincioase spre a hotărî care din cauzele examinate aici sînt nu numaĭ probabile, ci şi într'adevăr active. În acelaşĭ timp vom putea aprecia întrucît practica de a se recurge la munca braţelor străine, este o practică dăunătoare pentru muncitoriĭ agricolĭ indigenĭ şi pentru interesele superioare ale Statului.

Până atuncĭ chestiunea rămîne deschisă şi discutabilă. Un singur fapt ni se pare însă a fi bine luminat de practica arendaşilor saŭ a proprietarilor noştri, întrucît priveşte angajarea muncitorilor străinĭ. Cînd se lasă la discreţiunea particularilor alegerea între romînĭ şi străinĭ, consideraţiunile de ordine superioară nu opresc pe nicĭ un particular de a-şĭ vedea de interesele sale momentane. Ocrotirea muncitorilor indigenĭ rămîne şi trebue să rămîe în sarcina Statuluĭ şi a organelor sale.

Dr. G. Proca.

Corespondenţa din tinereţe a luĭ Mihail Cogălniceanu

3. Scrisorĭ din Berlin [1]).

II. Către surorĭ.

No. 88.

Berlin, le 15/3 janvier 1836.

Mes très-chères sœurs,

Votre lettre datée du 15/17 décembre 1835 m'a fait beaucoup de joie. Je vous ai écrit que je me suis ennuyé à ma fête: cela est vrai, car qui voulez-vous qui vînt me féliciter?! Je me plais à Berlin mieux qu'à Lunéville, mais je me plairais mieux si j'étais à Iassy. Ici je suis occupé du matin juqu'à 10 heures du soir, c'est-à-dire 10 heures européennes. Ici nous jouissons d'un temps superbe. Un peu de pluie seulement de temps en temps nous tombe. Si vous n'avez pas de nouvelles chansons moldaves, alors envoyez- moi des anciennes. Cependant je sais que, lorsque j'étais encore en Moldavie, Roczinsky avait publié dans l'imprimerie de l'Abeille une collection de chansons moldaves, valaques et grecques. Je crois qu'ils coutent un ducat. Dites alors à mon père que je le prie de l'acheter et de prier ensuite Michel Daniel de me l'envoyer à Berlin quand il aura l'occasion; d'autant plus qu'il y aura sans doute beaucoup de juifs de la Moldavie qui viendront à Pâques à la foire de Leipsic, et de là on peut très-vite m'envoyer ces chansons à Berlin, car Leipsic n'est separée de Berlin que de vingt-quatre heures. Depuis que je suis à Berlin, j'ai été à cinq bals: les deux derniers étaient chez deux riches banquiers. Je me suis beaucoup amusé. Il y avait là beaucoup de Françaises et de Belges; en général, tout le monde y parlait le fran-

[1]) Vezĭ No. din Sept 1902, p. 828.

çais J'espère que je serai invité encore à d'autres bals pendant cet hiver, et puis les grands bals de l'Opéra commenceront bientôt, et je ne manquerai pas d'y aller. Vous ne m'écrivez pas si vous allez aussi aux bals et si vous êtes contentes des nouveaux acteurs, s'ils donnent de belles pièces, et s'ils font bien leurs affaires; enfin si vous êtes abonnées au théâtre et quelle loge avez-vous? Est-ce que l'Abeille moldave n'a pas envie de reparaître, ou bien est elle morte à jamais? Adieu, je vous embrasse, ainsi que Savtitza et Aléco, et suis votre frère

M. Kogalnitschan

Dites à mon père qu'il m'envoie par Michel Daniel aussi les tableux de l'histoire moldave, car j'ai grande envie de les voir dans ma chambre.

Ms. Kog. I, f. 93)

No. 89.

Berlin, le 9 février 1836.

Mes chères sœurs,

J'ai reçu avec bien de plaisir votre lettre du 12/24 janvier 1836. Je suis bien content de ce que vous vous portez bien. Je jouis aussi d'une bonne santé. Je suis bien aise que mes livres sont arrivés à Iassy et qu'ils vous font plaisir Écrivez-moi s'ils ne se sont pas gâtés en voyage. J'ai reçu la liste que vous m'avez envoyée. Écrivez moi si vous en avez trouvé aussi une dans les caisses. Écrivez moi si vous y avez trouvé les gravures pour Lord Byron, car je crois qu'il y en avait; sinon, je les ai laissées en France. Quant à la Bibliothèque des voyages. les volumes qui manquent, n'ont pas encore paru, car il faut qu'il y en ait quarante-cinq, ainsi que beaucoup d'autres cartes. La Maison rustique non plus n'est pas complète. Est-ce que vous avez été à la noce de Rasou, et avec qui s'est-il marié? Je n'ai pas encore reçu la lettre de Monsieur Cuénim, peut-être que je la recevrai dorénavant. Je suis allé dernièrement au bal de l'Opéra. c'est à y mourir d'ennui. Je n'irai plus dorénavant, quand même on me payerait. Demandez mon père si le prince ne me fera pas bientôt lieutenant, car quand je retournerai en Moldavie que je sois au moins capitaine. Est-

ce que ma bibliothèque est assez grande pour contenir tous mes livres, car j'en ai encore en France à et Berlin avec moi. Maintenant j'achète des livres allemands, car il y en a aussi de fort bons, surtout Schiller et Goethe. Mes respects à Madame Wimmer et à Monsieur Cuénim. J'embrasse Aléco et Savtitza. Envoyez-moi des nôtes de musique. Adieu: je vous embrasse et suis

votre frère

M. Kogalnitschano

(Ms. Kog. I, f. 137.)

No. 9

Berlin, le 2/14 févrer 1830.

Mes chères sœurs,

J'ai reçu vos lettres du 28/8 janvier avec bien de plaisir. Je suis charmé que vous vous portez bien et que vous vous amusez. Je regrète aussi de n'être pas en Moldavie, car ici je m'ennuie à mourir. Ce n'est pas que Berlin n'est pas une ville où on ne puisse pas s'amuser, mais je m'ennuie de la société dans laquelle je me trouve. Je suis avec un gouverneur qui est le diable. Je suis toujours dans ma chambre, je ne sors que très rarement et, lorsque je sors, ce n'est qu'après m'être disputé avec lui. Aussi je suis malade, car je souffre de la poitrine. Je tâche de me bien conduire, mais c'est inutilement que je le fais, on ne me récompense pas de mes peines, et qu'est ce que je demande? Un peu plus de liberté. Ah! en quittant la Moldavie sant de beaux rêves que je fesais; mais ils se sont évanouis. C'est maintenant que je regrette ma patrie. Un poète a

„Plus je vit d'étrangers, plus j'aimai ma patrie”,

et je trouve qu'il a raison. Vous me demandez de vous dire qu'est-ce que c'est que le bal de l'Opéra. C'est une grande salle où il n'y a que les deux extrémités de la société qui ont le privilège de danser: *les dames de la Cour et les danseuses de l'Opéra.* Les autres viennent en grande toilette pour se montrer; car c'est du bon ton pour s'ennuyer, car c'est encore du bon ton et pour bailler. J'y ai été une fois, mais je n'irai plus de ma vie. Ma chère Pulchérie, ce n'est pas un an que je vous ai quitté, mais un an et sept

mois. Ici je n'ai pas même l'espoir de me masquer; on donnera un bal, mai on ne veut pas nous y conduire; vous voyez si je m'amuse bien. J'embrasse Savtică et Aléco. Mes respects à Madame Wimmer et à Monsieur Cuénim. Millo ne m'a pas encore écrit. Si vous le voyez, dites-lui qu'il n'est pas mon ami, puisqu'il m'oublie.

Votre frère

M. Kogalnischan.

(Ms. Kog. I, f. 142.)

No. 91.

Berlin, le 23 mars 1836.

Mes très-chères sœurs,

J'ai reçu avec bien de plaisir votre lettre du 23 février (6 mars). Je suis bien aise de ce que vous êtes en bonne santé. Moi, je me porte bien, seulement je souffre beaucoup de la poitrine et des yeux. Vous me dites que je vous écris bien peu; c'est vrai, puisque je ne sais rien qui puisse vous intéresser. Je ne lis qu'une gazette, qui ne parle que d'affaires publiques. De la guerre, je n'ai rien entendu. Mais est-ce que les deux parties de ma bibliothèque sont pleines? Je n'achète maintenant que la continuation de mes souscriptions. Qu'est-ce que mon père a dit „aussi“, car vous écrivez: „il a dit aussi...“, et puis vous finissez. Mais, si Millo m'a écrit, pourquoi Monsieur Cuénim retient-il sa [le]ttre? Qui est ce Mr. Aleco Guika qui a reçu le titre de prince, et comment le nomme-t-on dans la langue moldave? Il paraît que M-me Palady s'est masquée en reine pour masquer la Princesse de Moldavie. Mais depuis quand elle va à la Cour; est-ce qu'elle va chez la Princesse et chez le Prince? Pourquoi Mr. Canta est sorti du ministère? Je suis bien affligé de la mort de Rosnovano; c'était un homme qui avait de talents éminents; c'est un homme dont la Moldavie doit se glorifier. Est-ce-que le Prince a été à son enterrement? Je vais être recommandé au Prince de Cumberland, neveu du roi d'Angleterre, et qui sera roi de Hanovre. Il est du même âge que moi. Il est très instruit; seulement il est devenu aveugle. Cependant les médecins font espérer qu'il reverra la lumière. Par ma prochaine lettre je vous donnerai des détails su[r la] Cour de ce Prince. Mes respects à

Madame Wimmer et à Monsieur Cuénim. J'embrasse Aleco et Savtitza. Adieu; je vous embrasse et suis

votre frère

M. Kogalnitschan.

Le cachet qui est au-dessus de ma lettre est fait par moi[1].

(Ms. Kog. I f. 47.)

No. 92.

Berlin, le 8 avril.

Mes très-chères sœurs,

J'ai reçu votre lettre du 12 (24) mars, avec le plus grand plaisir. Je me porte maintenant mieux, parce que je peux me donner beaucoup d'exercice. On m'a donné maintenant la permission de monter à cheval. Dites à Millo qu'il m' écrive et qu'il donne ses lettres à mon père pour les mettre dans votre paquet. Vous dites que vous n'avez pas des nouvelles à me donner; mais dans les gazettes d'ici je vois qu'il y a de grands troubles; qu'il y a de quelques coquins de boyards qui se sont révoltés contre le prince, qu'il y a des commissaires russes et turcs qui sont arrivés à Jassy pour examiner la conduite du Prince. Je vous envoie maintenant la description de l'arsenal de Berlin, je continuerai à vous envoyer toujours de nouveaux détails, avec un nouveau dessin. Mes chères sœurs, cherchez dans votre musique et envoyez moi les notes et les paroles des chansons **нȣй**, **нȣй**, **нȣй нъдежде**, **нȣй** et **зиоа**, **чиасȣл деспърцирей**, puis **андеци фраций съ тръим бине**. Ensuite demandez au domestique Jean un livre qu'il avait nommé **Аргиръ**, et envoyes-moi tous les jours une feuille de ce livre, que vous copierez dans votre lettre, ensuite la mort du prince Guika (**Моартеа лȣй Гика-Водъ**). Vous m'obligerez beaucoup; car il y a beaucoup d' auteurs d'ici qui me prient de traduire quelque chose de la poésie moldave, et que je donne ensuite à imprimer. Vous m'obligerez beaucoup, je vous le repète. Cherchez ensuite dans les volumes reliés de l'Abeille moldave que j'ai laissés à Iassy ces vers **Рȣинеле Търговіщелор**,

---

[1]) Plicul care conține pecetea aceasta, aplicată pe ceară roșie, se găsește și el în Ms. Kog. I, f. 149.

faits par un Walaque. J'embrasse Aleco et Savtitza. Adieu, mes chères sœurs, je vous embrasse.

M. Kogalnitschan.

(Ms. Kog. 1, f. 150.)

No. 93.

Berlin le $\frac{3 \text{ mai}}{21 \text{ avril}}$ 1836.

Mes très-chères sœurs,

J'ai reçu votre lettre du 5 (17) avril avec bien de plaisir; maintenant je me porte bien, seulement je prends toujours des médicaments. Maintenant je crois que vous serez contentes des nouvelles que je vous donne, puisque je vous envoie de jolis dessins, des descriptions, et vous ne m' envoyez rien de ce que je vous ai demandé. Par exemple je vous ai prié tant de fois de m'envoyer des notes de musique. Chez le roi de Prusse nous n'avons pas été; mais moi, j'ai été présenté chez le Prince de Cumberland: il m'a très-bien reçu; je vais souvent passer la soirée chez son Altesse, je vais souvent à la promenade dans sa société. La chanson que vous m'avez déjà envoyée lorsque j'étais encore en France, lui a extrêmement plu; il vous prie donc de m'en envoyer d'autres, dans toutes vos lettres. Cette petite chanson fait fureur partout: j'en ai donné jusqu'à présent une vingtaine de copies. Envoyez-moi aussi dans vos lettres par une feuille d'Ѧргиръ et la mort de Grégoire Guika. Dites à Millo que je le prie de m'écrire une seconde fois et de remettre sa lettre à mon père, car il paraît que Mr. Cuénim ne veut pas me l'envoyer. Dites à mon père que je le prie extrêmement de m'envoyer un peu d'argent, car j'en manque tout à fait. Si vouz voyez mon oncle Jean, priez-le de ma part de vouloir bien m'aider aussi un peu, car mon père dépense une quantité d'argent avec moi, et dites à mon oncle que je le prie de m'envoyer une vingtaine de ducats, car je suis dans une grande pénurie.

Mes chères sœurs, dites au domestique Jean de s'informer ce que veulent dire dans la langue cigaine les mots ci-dessous: *pen*, *sob*, *gur*, *gam*, *pi*, *durke*, *deblo*, *gadscho*, *romnitschel*. Ensuite, dites-lui qu'il s'informe, comment on dit en cigain *parle*, *dors*, *bats*, *aime*, *bois*, *donne*, *mange*, *dieu*, etc., et puis envoyez-moi ces détails, parcequ'un savant

qui s'applique beaucoup à l'étude des langues orientales m'a prié pour cela. Informez-vous si Germano a déjà publié son histoire de la Moldavie. S'il l'a déjà publiée, dites à mon père que je le prie de me l'envoyer aussi quand il aura l'occasion. Maintenant les bals ont fini : toute la journée je travaille, après dîner je sors une heure à la promenade, puis le soir je vais au théâtre ou chez le prince de Cumberland. Vous ne m'écrivez pas ce que vous faites, ce que vous apprenez; moi je m'applique beaucoup a l'anglais et à l' italien; lorsque je retournerai en Moldavie, je vous en donnerai des leçons. Dites à mon père que les jeunes Princes sont très inquiets de ce que Madame Palady ne leur écrit pas depuis longtemps. J'embrasse Savtitza et Aleco. Mes compliments à Madame Wimmer et à Monsieur Cuénim. Mes amitiés à mes cousins. Dites-moi qu'est ce que fait Leondari, et où est-ce qu'il se trouve. Adieu ; je vous embrasse et suis votre

affectionné frère

M. Kogalnitschan.

(Ms. Kog. I, f. 155.

No. 94.

Berlin, le 19/7 mai 1836.

Mes très-chères sœurs,

J'ai reçu votre lettre du 17/29 avril avec bien de plaisir. Je suis bien content de ce que vous vous portez bien ; moi, je suis enrhumé à cause de l'affreux temps que nous avons ici dans ce diable de Berlin. Je vous remercie bien des nouvelles politiques que vous m'avez données, car j'étais dans une grande inquiétude sur l'état de la Moldavie. Quant à l'évacuation de Silistra, j'ai vu cela dans les journaux. Vous me demandez des détails sur le jardin d'hiver : deux mots ne suffiront pour cela : ce sont d'immenses serres-chaudes, avec toutes espèces de fleurs, et avec de grands orangers : pendant l'hiver, on y met des tables, et puis les dames et les messieurs viennent s'y promener, entendre la musique et prendre une tasse de caffé. On y gagne aussi de pots de fleurs, car tous ceux qui y entrent reçoivent un lot. Pour Фрнпрь vous pouvez demander ces vers au domestique Jean.

qui les a; et, s'il ne les a pas, faites-les acheter. Cherchez dans l'Abeille moldave et envoyez moi je vous prie, les vers moldaves faits par Stamaty, intitulés, je crois, ощѣнѕѫ ромѫнеск, ou à peu près. Jean avait de même copié la mort du prince Guika d'un cahier du jardinier; ainsi il doit l'avoir, et, si vous le trouvez, envoyez-le moi, je vous prie, peu à peu, en m'envoyant dans chaque lettre quelques vers. Envoyez-moi aussi quelques notes des plus jolies chansons moldaves, car on m'en prie beaucoup. Mes compliments à M-me Wimmer et à Mr. Cuénim. J'embrasse Aleco et Savtitza, je suis content de leur écriture. Je suis votre sincère

frère

M. Kogalnitschan.

(Ms. Kog. I, f. 159.)

No. 95.

Berlin, le 9 juin 1836

Mes très-chères sœurs,

Les chansons que vous m'envoyez me font beaucoup de plaisir, et je vous prierai de m'en envoyer dans chacune de vos lettres deux, car la lettre que vous m'avez envoyée ne m'a pas plus coûté que les autres fois, malgré qu'il y avait dedans six feuilles de papier. Tout le monde me prie de leur donner des copies de mes chansons. Quand est-ce que Mr. Cuénim finira-t-il sa lettre? Dites-lui que je le prie de m'envoyer au moins la lettre de Millo, parce que il y a quelque chose d'important qu'il a dû m'avoir écrit. Maurocordato s'est conduit en lâche, et les officiers ont très-bien fait de l'avoir rossé. Écrivez-moi la suite du duel, et si le Prince a dit quelque chose de cela. Dites, je vous prie, à mon père que je cesserai d'apprendre la musique et la nage, mais qu'il faut que j'apprenne à monter à cheval, parce que, étant officier, je dois le savoir, et qu'en outre je dois le faire, parce que les médecins l'ont commandé. Dites à mon cousin George, que je le prie d'écrire à mon oncle de ma part, pourqu'il m'envoie aussi lui un peu d'argent, parce que mon père dépense déjà trop avec moi. C'est vrai que je dépense beaucoup, mais que voulez-vous que je fasse? Rien qu'une simple tasse de thé coûte un zwanziger. Le

portrait de Hagi est gravé sur du cuivre. Les fils du roi des Français sont arrivés il y a un mois; ils sont restés ici deux semaines, et puis ils sont partis pour Vienne. Je les ai vus chez le Prince-héritier de Hanovre. Ils sont très-aimables. Le cousin du Prince, Mr. le chambellan de Stourdza, est aussi arrivé à Berlin avec sa femme et sa fille; ils y resteront une quinzaine de jours, puis ils feront un voyage en Suisse et en Italie, et reviendront ensuite ici pour passer l'hiver. . . .

M. Kogalnitschan.

(Ms. Kog. I, f. 124.)

No. 96.

Le 29/17 juin 1836.

Mes chères sœurs,

Votre lettre datée du 24 mai (5 juin) m'a fait beaucoup de plaisir. Grâces à Dieu maintemant je me porte bien et je suis diablement content, parce que vous vous portez aussi bien. Je vous remercie bien des mots cigains que vous m'avez envoyés. Le prince de Cumberland vous en remercie aussi, parce que c'est pour lui que je vous les avais demandés. Vous ne me dites pas dans quel pays de l'Europe [est] Monsieur Constantin Maurocordato. Quand donc est-ce que Mr. Cuénim finira sa lettre? Je suis bien content des livres que mon père veut m'envoyer. Remerciez-le de ma part, et tâchez de m'envoyer tout ce que vous trouverez qui se rapporte à l'histoire et à la poésie de la Moldavie. Pauvre Procope Florescu, pourquoi diable a-t-il l'envie d'épouser M-lle Cavacou? Est-ce que notre jardin de Copoü est abandonné maintenant, puisque tout le monde va dans celui de *Regnersbourg*? J'embrasse Alecou et Savtitza, et qu'Alécou m'envoie par une lettre un de ses dessins: je suis curieux d'en voir. Je n'ai pas le temps aujourd'hui pour vous envoyer avec cette lettre une description d'un des édifices de Berlin, mais je vous en enverrai par ma première. Millo ne m'a jamais écrit; il paraît qu'il m'a oublié; c'est un faux ami, car il ne se souvient pas de moi. Mes compliments à M-me Wimmer. Adieu, mes chères sœurs; je vous embrasse, et suis votre frère affectionné

M. Kogalnitschan.

(Ms. Kog. I, f. 172.)

No. 97.

Le 26 juillet 1836.

Mes très-chères sœurs,

Le juif à qui mon père a donné ce qu'il voulait m'envoyer n'est pas encore arrivé à Berlin, et cependant il en est temps. Je suis bien f[âc]hé de ce que Monsieur Cuéniem s'est porté mal; mais aussi je suis doublement content de ce que maintenant il se porte bien, et de ce que il m'écrira une lettre de quatre pages. Je ne puis pas vous dire absolument combien de temps je resterai à Berlin: peut-être resterai-je trois ans ou peut-être je retournerai à Iassy dans un an. Maintenant nous allons loger chez un autre pasteur; si je suis bien chez lui, je resterai à Berlin; si je n'y suis pas content, je demanderai au Prince de retourner en Moldavie. Le remede Morison est presque tout à fait inconnu: c'est un ancien remède qu'on veut remettre à la mode. J'apprends toujours le piano, mais pas si souvent qu'autrefois. Si mon père trouve l'occasion encore de m'envoyer quelque chose à Berlin, dites-lui que je le prie de m'envoyer deux paires de souliers de dames qu'on fait à Constantinople: vous savez de ceux qui sont brodés avec de l'or et avec de perles. Je veux en fai[re] cadeau à la princesse de Cumberland, le jour de la nouvelle année, parce qu'elle a bien des bontés pour moi. Tâchez, mes chères sœurs, d'engager mon père à me faire ce petit plaisir et croyez-moi que vous m'obligerez beaucoup. Maintenant je m'ennuie terriblement à Berlin: 1. parce que je souffre beaucoup de la poitrine; 2. parce que tout mes amis sont partis pour la campagne, et le prince Grégoire aussi. Je suis seul à la maison, parce que le prince Démètre est malade, et que Vogoridès est une grande bête, bonne à manger du foin.

Les Français de Luneville sont bien fiers: en France ils recevaient pour une année entière 18 ducats et en Moldavie ils reçoivent la même somme dans un mois. J'embrasse Savtitza et Aleco, et vous aussi.

Votre affectionné frère

M. Kogalnitschan.

Envoyez-moi aussi cette lettre à mon oncle.

(Ms. Kog. I, f. 178.)

No. 98.

Le 8 août / 27 juillet 1836

Mes chères sœurs.

Le juif n'est pas encore arrivé à Berlin: aussi je n'ai rien reçu jusqu'à présent. Je souffre toujours de la poitrine, mais pas bien fort et. si je dois faire de bains de mer, ce n'est que par prudence et par l'ordre des médecins. Ne croyez pas. mes sœurs, que je me fâche du conseil que vous me donnez: au contraire. je vous en remercie. Cependant croyez-moi que je fais tout mon possible pour être économe, et pour ne pas chagriner mon père qui dépense tant et tant pour moi; mais étant à Berlin, avec les jeunes princes, et placé dans une haute position, je ne peux pas m'astreindre à vivre comme je le voudrais. On nous invite quelquefois à dîner, ou à souper, ou à faire quelque visite. Nous ne pouvons pas aller à pied; ensuite, nous devons toujours être bien habillés. avoir mille petites choses que le prince ne paye [pas] pour nous. telles que chaines pour la montre, bagues, boutons, cravates de soie, des gants blancs, et tant d'autres niaiseries. Lorsque je vais au théâtre, je ne peux pas aller au parterre, car j'ai des connaissances qui m'y verraient, et puis pensez que la plus petite chose coûte douze fois plus cher qu'en Moldavie. Pour un abricot, on paie un piastre: avez vous entendu cela? Aussi si je vois que cela dure toujours ainsi et que le prince ne me paye rien: je demanderai à mon père de retourner en Moldavie, parce que je sais qu'il ne peut pas dépenser tout pour moi. Maintenant on va nous placer chez un autre pasteur. où je crois que nous serons mal; aussi je ne le supporterai pas, et j'écrirai aussitôt à mon père de revenir à Iassy, car je ne suis plus un enfant à être mené par le nez. J'embrasse Aleco et Savtitza. Mes respects à Madame Wimmer et à Monsieur Cuenim. Adieu, mes chères sœurs. Votre affectionné frère

M. Kogalnitschan.

Au moment où j'ai fini la lettre, le juif est arrivé et m'a apporté toutes les choses complètes; mais vous avez oublié de m'envoyer la ballade de la mort de Grégoire Guika, ainsi, je vous prie, copiez-la et envoyez-la moi dans votre

prochaine lettre; si elle est très (sic) grande pour être enfermée dans une seule lettre, envoyez-la moi petit à petit

(Ms. Kog. I, f. 181.)

No. 99.

Le 13/1 septembre 1836.

Mes très-chères sœurs,

Votre lettre est arrivé ici le 7 septembre, mais je ne l'ai lue qu'hier. après mon arrivée de Swinemünde. Je me porte très-bien, les bains de mer m'ont été d'un grand secours. Les endroits de Swinemünde sont très-beaux, ainsi que l'Île de Rügen. Dans une autre lettre, je vous en parlerai avec plus de détails. J'ai reçu la lettre de Mr. Cuénim une semaine avant la vôtre. Dites-lui que je l'en remercie de tout cœur pour des compliments et pour des bontés que je mérite si peu. Ma réponse suivra bientôt cette lettre. Je suis bien content de ce que vous apprenez l'italien. Je l'apprends aussi depuis une demi-année. Mes amis sont revenus depuis longtemps. Je vous remercie bien des détails que vous me donnez sur le cabinet d'histoire naturelle; je l'avais vu avant mon départ de Moldavie. De combien de volumes se compose-t-elle, cette grande bibliothèque de votre cabinet d'histoire naturelle? Je vous envoie la mesure des pantoufles pour la princesse de Cumberland. Priez mon père de ma part de les choisir bien jolis. J'ai cessé depuis longtemps de prendre les eaux minérales. Nous allons changer maintenant de pension, et tout me fait confirmer que nous allons être bien mal logés et mal entretenus. Aussi je suis résolu, dès que je ne serai pas bien, de demander au Prince la permission de retourner en Moldavie. Je suis trop âgé pour être traité comme un enfant de dix ans. Je vous prie, mes chères sœurs, envoyez-moi le plus tôt possible dans vos lettres la ballade de la mort de Ghica; on me la demande de tous côtés. Je vais faire imprimer ici les chansons moldaves. Tâchez aussi de m'envoyer les paroles de ces chansons.

Addio, carissime.

Kogalnitschan.

Mes respects à Madame Wimmer.

(Ms. Kog. I, f. 185.)

No. 100.

Berlin le $\frac{3 \text{ octobre}}{21 \text{ septembre}}$ 1836.

Mes très-chères sœurs,

Je n'ai pas pu répondre à votre aimable lettre plus tôt, parce que nous avions changé de logement: nous demeurons maintenant chez Mr. le Pasteur Ionas; nous sommes bien logés; j'ai maintenant une chambre à moi à part. Les bains de mer m'ont été d'une grande utilité; maintenant je suis tout à fait bien. Vous ne pouvez pas vous imaginer, mes chères sœurs, quel plaisir j'aurais à vous revoir; vous me dites de revenir en Moldavie; mais qu'y ferais-je? qu'y serais-je, un samesse dans un district, ou un officier au dessous d'un Miclesco, d'un Croupensky, au dessous d'un ignorant? Non, mes chères sœurs: je veux m'instruire, je veux retourner en Moldavie riche en connaissances. Alors, même si je n'ai pas une bonne place, je serai moi; je serai toujours au-dessus des autres par mes talents, par mon instruction. Ainsi donc, je ne vous verrai que dans deux ou trois ans, à moins que je ne me plaise pas au genre de vie que j'ai maintenant. Le fils d'Aga Manolaki est un fat et un jeune homme corrompu. On n'embrasse dans la rue que les mauvaises femmes du peuple, et il paraît que lui n'a fréquenté que des personnes d'une pareille espèce; jamais cela n'a eu lieu à Paris, le centre de la civilisation. J'ai déjà acheté pour Aléco des joujoux, que je lui enverrai avec la première occasion. D'abord le ballet nommé *le chat botté*, tiré du conte qui porte le même nom: tout cela est imité en plomb d'après le ballet représenté à l'Opera; c'est très joliment fait: ensuite un combat entre les Turcs et les Russes. Je crois que cela l'amusera. Pour vous autres, mes chères sœurs, si je trouve l'occasion, je me ferai un *grand* plaisir de vous envoyer quelques *petits* souvenirs de moi. Mes respects à M-me Wimmer et à Mr. Cuenim.

Votre frère

M. Kogalnitschan.

Envoyez moi donc, je vous prie, la ballade de la mort de Gregoire Ghika; j'en ai extrêmement besoin

(Ms. Kog. I. f. 187.)

No. 101.

Berlin, le 25/13 octobre 1836.

Mes très-chères sœurs,

Je vous remercie bien des détails que vous me donnez dans votre lettre du 27 septembre (9 octobre) et je suis bien content de ce que vous jouissez d'une bonne santé; moi, grâce à Dieu, je me porte aussi bien. Il faut, mes chères soeurs, que vouz m'aim[i]ez bien peu, puisque depuis six mois je vous prie de m'envoyer la ballade de Ghica, et vous ne me l'envoyez pas. Dans votre dernière lettre, vous m'écrivez: *nous vous envoyons la ballade de la mort de Ghica* et cependant elle n'était pas dans la lettre. Je vous prie donc, mes chères sœurs, pensez un peu à moi et envoyez-moi cette malheureuse ballade: vous m'obligerez infiniment, croyez-moi. Présentez mes compliments à mon cousin Constantin, et dites lui que je le prie de vous remettre pour m'envoyer tout ce qu'il aura de joli des vers moldaves, tel que la satyre *le Mensonge et la Vérite*, et puis la prise de Choczin (**Лѹарѣк Хотинѹлѹи**), ainsi que d'autres choses de ce genre. Ce n'est pas le Prince, mais le neveu de Mr. Hufeland. le vieux, qui nous a fait changer de pension. Au reste, quant au logis et à la nourriture, nous sommes bien chez Mr. Ionas. J'ai une chambre à part. Il y a aussi un jeune Hufeland, gendre du vieux Hufeland. C'est lui qui est chargé de prendre soin de nous. La princesse de Cumberland, c'est la mère du jeune prince dont je vous ai écrit. Tâchez de m'envoyer les souliers, dont je vous ai priées. J'ai cessé d'apprendre maintenant l'anglais, mais dans peu de temps je le recommencerai. Mr. Dallot est un charlatan; il n'a jamais été à Berlin, ou peut-être qu'il y a été, mais dans les cabarets; Adieu; j'embrasse Savtitza et Aleco.

Tout à vous

Kogalnitschan

Mes respects à Madame Wimmer et à Monsieur Cuenim. Assurez-le de ma reconnaissance.

(Ms. Kog. I, f. 190.)

No. 102

Berlin, 2/14 novembre 1836

Mes très-chères sœurs,

Merci, mes sœurs, merci; j'ai reçu avant hier la ballade que vous m'avez envoyée: je vous en remercie de tout mon coeur. Vous me demandez qu'est-ce que je ferai, si, en retournant en Moldavie, je ne voudrai pas être un sameche ou un simple officier. Qu'est ce que je ferai? Je trouverai toujours deux ou trois mille piastres à emprunter: je prendrai en ferme une campagne et je travaillerai la terre; je pourrai assez gagner pour mon entretien. Mais, vous me direz: a quoi me servira mon instruction? A quoi? D'abord l'instruction me tiendra lieu du monde; ele m'éloignera de la cabale, m'accoutumera à me contenter de peu, à être modeste dans mes goûts, et à être libre au milieu des esclaves. Ce n'est pas parce que l'état de sameche est petit que je n'en veux pas; non, mais c'est qu'étant sameche, on est esclave, on est serf, on est attaché à la glebe; et moi, je ne le veux pas. Je servirai le prince parce qu'il a eté mon bienfaiteur; je lui serai reconnaissant toute ma vie; je le servirai dans tout ce qu'il voudra, tant que mes services lui seront utiles; mais, quand il n'en aura plus besoin, je me retirerai, car je ne veux pas travailler pour mon ambition, mais pour ma reconnaissance; je servirai le prince pour lui, parce qu'il est mon bienfaiteur; mais pas pour son rang, pour ses récompenses. C'est justement l'exemple de mon pere qui m'engage à ne pas entrer dans la carrière des honneurs. Il a servi, il a consacre toute sa vie a sa patrie, et quelle recompense en a-t-il eue? C'est tres-beau de servir sa patrie; mais pourquoi servir quand elle n'a pas besoin de vos services?

Je remercie beaucoup mon cousin de sa bonté; dites lui je vous prie que je le prie de m'envoyer aussi la satire *le Mensonge et la Vérité*. Mon instruction me servira à mépriser les grands qui méprisent les hommes et qui se croient plus que les autres hommes. Tous les hommes sont égaux: mais, si la noblesse est quelque chose, je suis autant noble que les autres nobles de la Moldavie, quoique je ne sois pas aussi grand en pouvoir, ni en richesse, comme eux. C'est par cela qu'ls ne me verront jamais dans leurs antichambres

Adieu, mes chères sœurs. J'embrasse Savtitza et Aléco, ainsi que vous.

Votre affectionné frère
Kogalnitschan.

Mes respects à Mr. Cuenim et à M-me Wimmer.

(Ms. Kog. I. f. 193.)

(Va urma) P. V. Haneş.

Dare de seamă.

Dragomirescu Iuliu, *Poeme: Poveşti. Flori moarte. Flori albastre*. Bucureşti 1903. 1 br. de 80 pp. —

În primăvara trecută apărea in capitală o revistă literară. Pe afişul ce-o anunţa în fiecare Duminecă puteaĭ să citeşti titlurĭ ca «Stingere nestinsă», «Cu sufletul nopţiĭ», «Zeĭa morţiĭ», «Amorul sînge», «Amantul morţiĭ» şi altele. Trecătoriĭ, văzînd acest registru de titlurĭ macabre, dădeaŭ din umăr; ziarele, carĭ astăzĭ nu maĭ anunţă cuprinsul revistelor decît în casurĭ de interese speciale, aŭ tăcut; criticiĭ, bărbaţĭ cărora nu le place a se preocupa decît de opere marĭ şi luminoase, aŭ tăcut şi eĭ, şi astfel «Revista Nordiană» aşa se numia nenorocita — după vre-o 12 numere s'a stins cu toată «stingerea sa nestinsă», şi-a dat «sufletul nopţiĭ» în mînile «Zeiţeĭ întunereculuĭ».

Nicĭ mie nu mĭ-ar fi venit in minte să-ĭ fac necrologul, dacă «Poemele» d-luĭ Iuliu Dragomirescu nu mĭ-ar fi reamintit cuprinsul apocaliptic al reposateĭ reviste, al căreĭ spirit haotic şi forme incoherente se înrudesc de-a binele cu «florile moarte» din lumile astrale ale visionaruluĭ nostru autor.

Să nu se supere d. Dragomirescu (Iuliu) de această constatare, căcĭ nu e singur la părinţi. Există o familie întreagă «nordiană», care ar merita să fie privită odată de-aproape *sub specie aeterni*, arătîndu-se toate firele ce-ĭ leagă într'o omogenă adunare de indivizĭ intelectualĭ. Fiecare individ in

parte nicĭ nu ar merita de altfel o atențiune deosebită, ci numaĭ întrucît se completează reciproc și întrucît cu toțiĭ împreună constituesc un fenomen social, un curent ascuns. Chiar acest volum de poeme nu are altă importanță decît aceea pe care o oferă orĭce simptom caracteristic, orĭce dovadă maĭ mult pentru înlesnirea uneĭ diagnose.

Așa de pildă, cînd misteriosul Norda ne asigură cu toată seriositatea că «n'am scris pentru lumea din ziua de astăzĭ; *cel puțin de acum peste zece generațiĭ dacă voĭ fi priceput*, ĭar dacă nu, tot una mi-ar fi»; — saŭ cînd acelaș ișĭ apostrofează cetitoriĭ cu vorbele «acum nimenĭ nu mă cunoaște, dar strigațĭ în tot poporul că a fost un Norda și așteptațĭ cu toțiĭ ziua de 23 Februarie 1906»... nu stăm în fața unuĭ cas isolat. Aci sbîrnăĭe aceeaș coardă, pe care a cîntat d-l Macedonsky într'un «epigraf» din volumul săŭ «Excelsior»:

> Dar cînd patru generații după moartea mea vor trece
> Cînd voĭ fi de-un veac aproape oase și țărîna rece,
> Va suna și pentru mine al dreptății ceas deplin
> Ș-al meŭ nume pintre veacurĭ, înălțîndu-se senin,
> Va 'nfera ca o stigmată neghiobia dușmănească
> Cît vor fi în lume inimĭ și o limbă romînească"...

În acelașĭ chip ișĭ introduce d-l Dragomirescu poemele sale:

«Eŭ nu pot izbîndi, știŭ bine, pe arena olimpiană; nu pot cîștiga nicĭ *macar* un premiŭ academic. În țara în care cîntărețiĭ de orĭce calibru fabrică stihurĭ pentru pristolul înalteĭ instituțiunĭ, în epoca în care soarele cugetăriĭ drepte e o halucinație, ĭar burghezul imond aruncă o moșie pentru capriciul uneĭ prostituate, fără să dea un leŭ pe-un volum de versurĭ; într'o asemenea țară și într'o asemenea epocă un Iuliu Dragomirescu trebue să zîmbească»...

Iată decĭ o trăsătură comună pentru treĭ din membriĭ acesteĭ familiĭ: conștiința de a fi neînțeleșĭ de lume și în-

crederea mare in nemurire. Şi cîte note comune n'am maĭ putea găsi! Eĭ îşĭ deplîng vecinic inima însîngerată şi persecuţiile soarteĭ, şi cu toate aceste se laudă cu dispreţuirea vulguluĭ profan, care pentru dînşiĭ e o legiune de coţcarĭ, şi linguşesc mereŭ prin milogelĭ şi prin dedicaţiunĭ pompoase, adresate tuturor personagiilor înalte din ţară, începînd cu Regina, trecînd la miniştri şi soţiile lor, pînă jos la reporteriĭ de gazetă, şi totuşĭ îşĭ daŭ aere de eroĭ trufaşĭ, carĭ se ridică cu suveranitate de-asupra principiuluĭ bineluĭ şi al răuluĭ şi trăesc numaĭ prin sine. Se proclamă apostoliĭ aĭ castităţiĭ şi preamăresc în acelaşĭ timp instinctele brutale şi dragostea perversă. O continuă esagerare a euluĭ lor îĭ face să treacă prin diferite crise de megalomanie şi să-şĭ atribuie eĭ înşişĭ cele maĭ strălucite epitete. Unul se numeşte rege, altul leŭ, al treilea incarnaţiunea luĭ Dante; Dragomirescu îşĭ zice «sfinte şi fantasează de «regina arteĭ mele», şi cu toţĭ împreună sînt zeĭ, carĭ aruncă «mitraliere de gîndurĭ» în «tîmpita burghezime»..

O, desigur: *est Deus in nobis!* Şi maĭ ales poeţiĭ aŭ privilegiul de-a sta la masă cu zeiĭ din sferele siderale, bînd ambrozie cerească. Dar vaĭ, lumea de azĭ e plină de iconoclaştĭ, carĭ sfarmă altarele zeilor improvisaţĭ, rîzînd de gîngăvelile Pythieĭ mincinoase şi de toate buĭmăcelile transcendente ale sacerdoţilor eĭ decadenţĭ.

Să vedem însă, aşa într'o 'ncercare, nu cumva are dreptate şi această lume de păgînĭ, în special în ceea ce priveşte volumul de faţă.

Autorul îşĭ deschide ciclul poemelor cu «Hesperus», care e versificarea uneĭ ideĭ răsărită într'o minte străină: inversiunea povesteĭ Luceafăruluĭ luĭ Eminescu, simplificată aşa fel că se împlineşte dorinţa unuĭ fiu de Împărat de-a fi prefăcut în luceafăr.

Urmează florile albastre şi florile moarte, un amestec de iubire rozalbă cu un sensualism rafinat: poesie puţină, căcĭ ce pretenţie de poesie poate avea autorul cînd face următoarea descriere a unuĭ munte:

Piscurile-aceste
Parcă dorm departe,
Acolo-i povestea
Poveștilor moarte.
Sînt zidirĭ de stîncĭ
Foarte curioase
Și ĭes măestoase
Din văile-adîncĭ...

«Foarte curioase» sînt și luncile și pădurea unde ĭ ubita «ĭ s'a dat toată». Extrem de curios este apoĭ crîngul, fiindcă

Am regăsit în crîng
Pantoful tăŭ în urmă,
Și graĭul mi se curmă
Și 'ncep și eŭ să plîng...

Această sensibilitate bolnavă, de-a se emoționa în fața unuĭ pantof găsit în crîng, explică foarte multe defecte ale poemelor, între altele ploaea de lacrimĭ și potopul de cuvinte, ce se deslănțue totdeauna pe urma uneĭ furtunĭ sufleteștĭ. Vorbele curg mereŭ, rimînd așa 'n neștire, fără nicĭ un fir logic, fără nicĭ un înțeles:

Și cînd pe *sclipul jalnic* s'or netezi zăpezi,
Mĭ-or *vorovi* în taĭnă din *sfintele obezĭ*
Ce pline-or fi de lacremĭ trecute și ferbinți
De cînd eram nemernic și plin de nizuințĭ.

În torentul acesta de vorbe late abĭa zăreștĭ cîte-o fulgerare de ideĭ poetică în «Sila umbra», care însă are partea umbroasă în faptul că e ĭarăș inspirată din Eminescu, pe icĭ pe colo textual, ca în următoarea inversiune:

Apă apă călătoare Unde sborĭ tu oare, Cum tu inimă bolnavă Nu *mĭ* porțĭ prin dumbravă ?	Vaĭ de picioarele mele Pe-unde umblă ele, Vaĭ de ochișoriĭ meĭ Pe-unde umblă eĭ !
Vaĭ de gîndurile mele Plutitoare'n stele, Vaĭ de ochișoriĭ meĭ Plutitorĭ și eĭ.	Inima'n mine-ĭ bolnavă Floare de dumbravă Și vaĭ lacrimile mele Cum le vărs cu jele...
Dragomirescu, p. 59.	*Eminescu, Opere compl.* I, p. 130

Originalitatea în genere nu e partea cea tare a poeților de genul d-luĭ Dragomirescu, ci maĭ mult căutarea originalitățiĭ. Fie în rimă saŭ în realitatea cuvintelor, fie în contraste îndrăsnețe și în simbolurĭ mistice, fie în juxtapunerea culorilor și a sensațiilor, eĭ caută mereŭ originalitatea, dînd astfel versurilor acel caracter de evidentă nesinceritate și de artificialitate, care te lasă rece chiar față de cele maĭ reușite producte ale lor. Să exemplificăm ĭarăș prin o «floare moartă» de-a autoruluĭ nostru :

Mereŭ îmĭ soseaĭ
    Mira' Mirasilva
Pe drum visătoare
Azĭ eștĭ fără graĭ

Ce arhanghel oare
    Mira Mirasilva
Te-a răpus spre stele
Orĭ în larga mare ?

Țĭ-aĭ urzit din ele
    Mira Mirasilva
Poate sfinte steme
De văpăĭ rebele.

Vîntul ĭar *te* geme
    Mira Mirasilva
Pe cînd tu te porțĭ
Poate în poeme.

Cine-mĭ stă la porțĭ
    Mira Mirasilva
Noaptea 'ntotdeauna
Sînt ochiĭ tăĭ morțĭ ?

Oh, e luna, luna
    Mira, Mirasilva,
Dar ea tot de tine
Îmĭ plînge nebuna.

Observațĭ această înlănțuire de rime, această cintare de musică dulceagă din «Mira Mirasilva, apoĭ duhul misterios ce învălește întreaga bucată. Îndrăsnițĭ a vă apropia cu grama

tica, cu logica și cu bunul simț de fiecare strofă [illegible] pas de [illegible] mai îmbătați de aceste cuvinte.

Conflictul între autorii [illegible] de poesii de felul acesta și între burghezul [illegible] se explică deci foarte natural. Burghezul echilibrat cere în artă și mai ales în poesie tendințe bune, seninătate [illegible] și armonie desăvîrșită în ideĭ și forme. Astăzi burghezul nostru a făcut chiar un pas înainte în pretențiile sale față de artist, cerîndu-i o legătură strînsă cu comoara sufletească a poporului. Ce poate fi deci mai firesc decît revolta unui public compus din asemenea judecători împotriva celor ce-și bat joc de aceste pretențiuni pe cît de modeste pe atît de [illegible]. Ba este chiar o datorie a acestui public — o datorie de ordin moral și social — de-a refuza categoric și a combate cu consecvență orice încercare literară saŭ artistică ce lovește conștient saŭ inconștient într-o serie de principii pe cari se întemeiază progresul nostru cultural.

Il. Chendi.

Bibliografie

A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*. Vol. [illegible] din Dacia [illegible], vol. VII [illegible] VIII. Iași, tipografie [illegible] „Dacia" P. Iliescu și D. Grossu. 1903 VIII [illegible] 47 [illegible] 575 [illegible] în 8°. Prețul amîndorор volumelor [illegible] lei.

N. Gane, *Zile trăite*. Iași, editura „Librăriei Noua" [illegible] D. Grossu 1903. 1 vol. de 294 pp. în 8°. Prețul 3 lei.

Emmanuel de Martonne. *La Valachie.* Essai de monographie géographique. Paris, Librairie Armand Colin 1902. 1 vol. de XX [illegible] 390 [illegible] în 8° și cu o chartă, 12 planșe și 48 figuri în text. Prețul 12 lei.

Lucien Grac, *Perce-neige*. Poésies nouvelles. Braila, imprimerie „Moderna" Max Fraenkel, 1902. Prețul 3.50 lei.

CONVORBIRI LITERARE

No. 2. Bucureştĭ, 1 Februarie 1903 Anul XXXVII

ORATORI, RETORI ŞI LIMBUŢI

II *)

Daca exemplele de elocvenţă citate în articolul precedent aŭ produs asupra cetitorilor impresia de veselie pe care am avut-o şi noĭ, dovada despre schimbarea judecăţiĭ în privinţa oratorieĭ noastre politice este prin chiar aceasta faptă. Declamaţia goală a luĭ Giorgio Brătianu, erudiţia citatelor luĭ Nicolae Blaramberg şi confuzia ideilor a luĭ Nicolae Ionescu, carĭ toate împreună n'au împiedecat publicul din epoca dela 1866 la 1884 să considere pe autorii lor drept celebrităţĭ parlamentare, sînt astăzĭ socotite după cuviinţă şi nu maĭ pot figura decît ca nişte semne de rătăcire a gustuluĭ şi a judecăţiĭ. Pe atuncĭ aceĭ treĭ deputaţĭ ar putea trece drept oratorĭ, astăzĭ [illegible] retorĭ, după definiţia dicţionaruluĭ „franţeze-romîn" al luĭ [illegible], Aaron şi Hill dela 1841: „retor — zice *spre rău* — acela a căruĭa toată elocvenţa stă într'un stil prefăcut, îngîmfat şi declamatoriŭ", de vreme ce pe orator îl defineşte *spre bine*: „acela care compune şi pronunţă cuvinte de elocvenţă."

Vorba „orator", în accepţiunea eĭ generală este un neologism: dicţionarul academic Laurian-Massim îl însemnează cu steluţă * ca vorbele importate după 1830; dicţionarul dela Buda din 1825, cu tot latinismul exagerat al eu

*) Vezi partea I în numărul dela 1 Decemvrie 1902.

mologiilor luĭ, nu-l are de loc, ci are numaĭ „ritor“, întrodus fireşte odată cu influinţa cultureĭ greceştĭ, cam pe la 1700, precum se şi găseşte în *Istoria ieroglifică* a luĭ Dimitrie Cantemir dela 1704, pe cînd Nicolae Costin, cu 13 anĭ maĭ în vîrstă decît Cantemir, pomenind undeva de „Ţiţero“, îl perifrazează „acela domnul voroaveĭ rîmleneştĭ“ *(Predoslovia la Cartea pentru Descălecatul dintîĭ).*

Cu grecescul „ritor“ s'a întîmplat însă ceeace s'a întîmplat cu slavonescul „jupîn“, care din înaltul săŭ rang social de odinioară s'a coborît la cîrciumarul evreŭ. Şi ritorul, saŭ cu actuala pronunţare francezo-latină retorul, s'a coborît în termometrul valorilor, şi din orator ce era maĭ nainte, a ajuns la definiţia dicţionaruluĭ dela 1841 apropiindu-se astfel de familiarul guraliv saŭ limbut.

Atît oratorul, cît şi retorul şi limbutul au darul vorbirii, dar oratorul vorbeşte pentru a spune ceva, retorul pentru a se auzi vorbind, limbutul pentru a vorbi. Motivul oratoruluĭ este preciz[illegible] uneĭ situaţiĭ publice, afirmarea saŭ combaterea uneĭ ideĭ, convingerea unuĭ auditor, mobilul retoruluĭ este [illegible] orator saŭ îngîmfarea erudiţieĭ saŭ încîntarea de sonoritatea propriilor sale cuvinte, [illegible] limbutuluĭ este de a se amesteca şi el în vorbă ori unde şi ori cum. Pe orator îl stăpîneşte scopul [illegible] oratorul [illegible] permanentă [illegible]

[illegible] publi[illegible] îndeosebi [illegible] orator [illegible] retorului *[illegible] sed ad [illegible]* [illegible] cum de s'a putut [illegible] cum de s'a putut schimba.

S'a putut întîmpla, fiindcă majoritatea oamenilor noştri politicĭ dintre aniĭ 1866 şi 1884 avea încă dispoziţia sufletească a celor dela 48, carĭ în entuziasmul lor pripit confundaŭ cugetarea cu vorba şi vorba cu fapta. Pentru ca deosebirea să fie făcută, trebue ca vorba să aĭbă înlesnirea manifestărĭ dela tribuna unor adunări numeroase saŭ cel puţin de pe catedra unor şcolĭ superioare, de unde să fie controlată în raportul eĭ cu gîndirea; ĭar priceperea raportuluĭ între gîndire şi lucrare presupune o intinsă împărtăşire la viaţa politică. Cînd aceste condiţiĭ sociale nu sînt îndeplinite, publicul cel mare ia cuvîntul drept idee şi ideea drept acţiune.

Aşa a fost la noi în anul 1866 şi în primiĭ anĭ după promulgarea Constituţieĭ. Cine a cunoscut pe răposatul Aristid Pascal, care în toată viaţa luĭ nu [illegible] distins nicĭ prin judecată nicĭ prin acţiune, înţelege valoarea Constituanteĭ dela 1866 din faptul că acest Aristid Pascal a fost ales raportor [illegible] pentru [illegible] actuluĭ fundamental. Aristid P[illegible] degt[illegible] la [illegible], te apucă [illegible] *horror vacui*, [illegible] citirea des[illegible] constituanteĭ [illegible] răbdarea [illegible]

[illegible]

at[illegible]

de[illegible]

[illegible]

p[illegible]

186[illegible]

[illegible]

Şi astfel cînd ceva maĭ tîrziŭ Giorgio Brătianu declamà: „umbrele cad succesivamente în acel abis obscur, vag, insondabil care se numeşte noian“, şi cînd Nicolae Blaramberg strigă: „voĭ rămînea chiar şi cînd omul adevăruluĭ, al libertăţiĭ şi al justiţieĭ“, saŭ cînd d. Nicolae Ionescu cîntă: „trebue ca reprezentaţiunea naţională să purceadă din organismul întreg al ţăreĭ şi să se formeze acea esenţă cugetătoare şi deliberativă, care în adevăr să se poată numi reprezentaţiunea uneĭ ţărĭ“, publicul lipsit de experienţă îĭ ĭa drept oratorĭ serioşĭ şi crede că vorbele lor sînt semnele uneĭ cugetărĭ şi premergătoarele uneĭ acţiunĭ conforme.

Atîta bună credinţă şi atîta naĭvitate sălăşluia pe atuncĭ în sufletul cetăţeanuluĭ romîn şi probabil şi în acela al multor reprezentanţĭ aĭ săĭ din parlament.

Dar încetul cu încetul a venit experienţa uneĭ vieţĭ maĭ amplificate şi maĭ complicate, şi a venit în cele maĭ felurite chipuri. La numeroasele discursuri rostite în Corpurile legiuitoare s'aŭ adăogat cele ţinute în alte adunărĭ, în întrunirile publice liber convocate, apoi a crescut suma oamenilor culţĭ ĭeşiţĭ din universităţĭ şi din ce în ce maĭ deprinşĭ cu sistemizarea şi consecvenţa ideilor, însfîrşit va fi contribuit pentru o mică parte şi critica literară, la început ea însăşĭ criticată, dar cu vremea cucerindu-şi terenul.

Însă pentru ca în maĭ puţin de 20 de anĭ să se producă o aşa schimbare în judecata publiculuĭ a trebuit să intervie o împrejurare maĭ puternică, un însemnat eveniment extern, care să împreuneze oarecum unile modificărĭ parţiale şi să le dea o formă maĭ închegată. Această împrejurare noĭ credem că a fost războĭul dela 1877-78 şi soarta Romînieĭ la congresul dela Berlin. Războĭul este cea dintîĭ mare acţiune, care a pătruns în cugetele tutulor şi i-a făcut să simtă deodată deosebirea între vorbă şi faptă, ĭar asprimea tractatuluĭ dela Berlin faţă de victorioasa noastră ţară a învederat distanţa ce desparte frazeologia unuĭ partid, fie cît de liberal, de cuminţenia unuĭ patriotism maĭ realist.

Revizuirea Constituțieĭ din primăvara anuluĭ 1884 a fost cel din urmă prilej, în care vechea declamație a „oratorilor" dela 1866 s'a maĭ putut arăta în toată fala eĭ, căcĭ îndată după aceasta, poate chiar prin aceasta, descrește, ĭar în desbaterile pentru acuzarea luĭ Brătianu expiră, văzîndu-se înlocuită cu un alt gen al elocvențeĭ, un gen deocamdată superior numaĭ în ceeace privește raportul dintre vorbă și cugetare.

E caracteristic că tocmaĭ în toamna aceluĭ an cu revizuirea constituțieĭ apare pe scena teatruluĭ național *Scrisoarea pierdută* a d-luĭ Caragiale, jucată pentru prima oară la 13 Noemvrie 1884. Adecă nu e caracteristic că apare, ci e caracteristic că este îndată primită cu cea maĭ mare favoare și își păstrează succesul pretutindenĭ în țară pe unde se reprezintă. Discursul luĭ Cațavencu la întrunirea electorală din actul al 3-lea seamănă aidoma cu discursurile „celebritaților" din prima epocă a elocvențeĭ noastre politice: de care se vede că publicul este acum săturat și începe să rîdă.

Dar ceea ce ne îndreptățește maĭ cu deosebire să datăm începutul epoceĭ a doua dela anul 1884 este ivirea unor tinerĭ deputațĭ eșițĭ din primele alegerĭ după revizuire ca reprezentanțĭ aĭ noueĭ generațiĭ de atuncĭ. Aceștia sînt d-niĭ C. C. Arion, C. Disescu, Alexandru Djuvara, Take Ionescu și Alexandru Marghiloman.

Sub această privință, adecă din punctul de vedere general al [illegible], chestiunea încĭ se aseamănă și împreună dau nota distinctivă pentru a doua fază a elocvențeĭ romîne: în contrast cu vechile ilustrațiunĭ retorice, tineriĭ oratorĭ din epoca a doua se feresc de sonoritatea goală a banalităților, de orice declamație fără înțeles, de aparența erudițieĭ în citatele streine; căcĭ eĭ vorbesc numaĭ cînd au ceva de spus, și vorba lor are totdeauna un scop politic precis.

Așa aŭ și fost îndată primițĭ și recunoscuțĭ de ceĭ ce ĭ-au ascultat, și acest moment psihologic în evoluția opinieĭ publice ne-a îndemnat încă de acum 15 anĭ să analizăm în

Romînia Liberă un discurs al d-luĭ Alexandru Djuvara (ţinut în şedinţa Camereĭ dela 23 Noemvrie 1887) şi să-ĭ lăudăm fără rezervă forma oratorie, combătîndu-ĭ dealtminterĭ tendenţa politică a apeluluĭ către Rege.

Aicĭ, unde ne preocupă numaĭ partea literară şi întru cîtva educativă, trebue să dăm şi cititorilor actualĭ prilejul de a constata în această privinţă deosebirea dintre cele două epocĭ ale elocvenţeĭ romîne, şi de aceea reproducem cîteva exemple tipice din discursul d-luĭ D-juvara, relevînd maĭ ales, cum am făcut-o şi în *Romînia Liberă*, „acele comparărĭ fericite, carĭ aŭ dat ideilor o formă plastică şi le-aŭ făcut accesibile înţelegeriĭ tutulor“. Aşa cînd d. Djuvara se adresează către miniştri liberalĭ de atuncĭ (Ioan Brătianu, Eugeniŭ Stătescu, Dimitrie Sturdza, etc.):

> Privind majoritatea, vi se pare că ţara este cu d-voastră, dar în realitate ea v'a părăsit încă de mult. Vi se întîmplă aceea ce astronomiĭ zic că se întîmplă cu unele stele: noĭ le vedem, deşi ele sînt stinse, pentru că depărtarea lor este atît de mare, încît razele lor din urmă încă nu ne-aŭ sosit!

Se vede de aicĭ că d. Alexandru Djuvara trecuse în opoziţie. „Liberală,“ nu e vorba, dar opoziţie.

Aşa cînd le zice aceloraşĭ miniştri:

> Ierĭ revoluţionarĭ, răsturnătorĭ de meserie, şi azĭ curtizanĭ, dinasticĭ de interes, n'aţĭ ştiut nicĭ odată să păstraţĭ atitudinea verticală a omuluĭ care respectă, fiindcă ştie să se respecte pe sine!

Aşa cînd se exprimă maĭ energic:

> Regim al forţeĭ brutale, aveţĭ ca emblemă bîta. V'aţi slujit de dînsa foarte adesea şi ĭ-aţi încercat pe spetele cetăţenilor fără milă puterea de convingere. Aţĭ uĭtat însă un lucru, aţi uĭtat o calitate, singura calitate a bîteĭ, care reese din însuşĭ principiul constitutiv al acestuĭ instrument de guvernămînt: aţĭ uĭtat că bîta are două capete.

Şi cînd vorbeşte de consecvenţă în acţiunea politică:

D-lor, în politică ca și în fabricarea, în baterea monedelor, există o toleranță: se poate ca o monedă să varieze într'un cerc restrîns al valoareĭ eĭ. Tot așa și în politică, puteți venind la guvern să atenuațĭ oarecum punctele prea ascuțite ale teoriilor d-voastră din opoziție: dar ca să sărițĭ dela un pol la altul, să venitĭ să spunețĭ astăzĭ, cînd sînteți la putere, contrariul de ceeace spuneațĭ cînd erațĭ în opozițiune, aceasta întrece orĭce tolerență si vă atrage pe terenul moraleĭ publice echivalentul pedepseĭ pe care o merită falșificatorul de monede: rigoarea legilor și disprețul public!

Așa cînd prevede rezultatul alegilor viitoare, dacă s'ar face (cum s'aŭ făcut) sub guvernul de atuncĭ:

Aluatul electoral, plămădit prin miĭ de presiunĭ fără seamăn, va zămisli în durere o reprezentațiune informă, în care îĭ va fi rușine țăreĭ să se recunoască.

Așa cînd se ridică încontra frazeologieĭ și a dinasticismuluĭ colectiviștilor:

Protestațiunile de liberalism, frazele le vedem pretutindenĭ, credința nu o vedem nicăierĭ, și nu a putut fi drapel liberal petecul din care s'aŭ croit livrele dinastice.

Așa cînd vorbește de d. Dimitrie Sturdza îndeosebĭ:

Eŭ nu citesc nicĭ odată fără un profund desgust proza baronuluĭ de Hahn devenit consilier al Coroaneĭ, proză a căreĭ florĭ de retorică, ajungînd la treptele Tronuluĭ, îmĭ amintesc înflorirea burueneIor de distrugere, carĭ nu cresc pe scarile palatelor decît ca să despice pietrele și să anunțe ruina și desolațiunea. Căcĭ toate puteți să le facețĭ, d-lor, un lucru numaĭ nu: Nu vețĭ putea face ca țara să uĭte, nu putețĭ să ștergețĭ trecutul.

Are dreptate d. Djuvara: toate se pot face, numaĭ trecutul nu se poate șterge, și dacă am compara vre unul din ultimile d-sale discursurĭ cu cel dela 1887 . . . am trece peste marginile revisteĭ ce binevoește a ne publica articolele de față, și prin urmare trebue să ne oprim dela orĭce reflecție asupra variațiilor politice ale d-luĭ Djuvara. Despre

ultimele d-sale discursurĭ, din punct de vedere al valoriĭ oratorie, vom maĭ vorbi de altminterĭ în partea a treĭa a acesteĭ micĭ cercetărĭ, şi atuncĭ ne vom da seamă de un noŭ progres al judecăţiĭ, adecă de a treĭa fază a elocvenţeĭ noastre parlamentare.

Pentru moment ne este maĭ interesant să ne întrebăm de ce n'am analizat la 1887 vre un discurs al celorlalţĭ patru reprezentanţĭ aĭ tinereĭ generaţiĭ de atuncĭ? O parte a cauzelor este în legătură cu însaşĭ atitudinea lor şi merită să fie împărtăşită cu atît maĭ mult, cu cît de atuncĭ încoace cariera lor publică s'a ridicat până la treptele cele maĭ înalte a le hierarhieĭ statuluĭ, cîteşĭ cincĭ aŭ devenit miniştri, uniĭ maĭ curînd, alţiĭ maĭ tîrziŭ, uniĭ după merit, alţiĭ după împrejurărĭ.

Pe d. C. C. Arion, a căruĭ cultură literară ne-ar fi atras îndeosebĭ atenţia, se întîmplase să nu-l auzim vorbind de loc până atuncĭ. De d. Alexandru Marghiloman, cu toate că se distinsese în Cameră prin eleganţa şi claritatea cuvîntărilor sale, nu se cădea să vorbim, fiindcă politiceşte se apropiase de „junimiştĭ" şi o lăudare a d-sale ar fi fost bănuită de parţialitate. Domnul Dissescu, lasă că din punct de vedere al talentuluĭ oratoriŭ nu era deopotrivă cu ceĭlalţĭ—chiar glasul d-sale avea ceva nazal-bisericesc—cîştigase tocmaĭ atuncĭ, pe drept saŭ pe nedrept, oarecare notorietate în lumea politică prin anecdota că, la stăruinţele liberalilor disidenţĭ de a-l face şi pe d-sa să treacă în opoziţie, ar fi răspuns „dar cine-mĭ garantează, că va cădea Brătianu?" şi se 'nţelege că un astfel de reprezentant al naţiuniĭ nu putea fi citat ca exemplu parlamentar.

Rămînea d. Take Ionescu, incontestabil cel maĭ activ, cel maĭ isteţ, cel maĭ semnalat din tineriĭ deputaţĭ aĭ aceleĭ epoce. Însă imaginea d-sale nu se înfăţişa în simplicitatea cerută pentru un prototip de elocvenţă, fiindcă era complicată cu oarecarĭ elemente „imponderabile" ale atmosfereĭ parlamentare ce-l încunjura. Primul d-sale discurs, ţinut în şedinţa Camereĭ dela 4 Decemvrie 1884, în care afirma

că tineriĭ trebue să se caracterizeze prin muncă şi prin modestie, se întinsese cam mult asupra bunelor rezultate ale revizuiriĭ liberale, asupra neputinţeĭ conservatorilor de a face vre-o reformă, asupra justiţieĭ, asupra şcoalelor, asupra finanţelor. A doua zi ĭ-a răspuns Mihail Kogălniceanu (atuncĭ a întrebuinţat şi comparare a cu vicleimul) şi l-a salutat astfel:

> Am văzut pe un tînăr reprezentant al naţiuniĭ, pe d. Take Ionescu, suindu-se la această tribună şi ţinîndu-ne un discurs cu mult talent. Mă grăbesc a-ĭ aduce omagiile mele, maĭ cu samă pentru profesiunea de modestie ce a făcut-o ... şi-ĭ sînt recunoscător că modestia d-sale a găsit şi a dat soluţiune la toate problemele ce se agită în această ţară... A dat soluţiune la o mulţime de probleme pe carĭ nimenĭ până astăzĭ nu a putut să le deslege, dar carĭ de către d-sa aŭ fost deslegate.

Mihail Kogălniceanu trecea drept bun cunoscător de oamenĭ, şi astfel ne-am ales în *Romînia Liberă* dela 28 Noemvrie 1887 numaĭ cu discursul d-luĭ Alexandru Djuvara.

(Sfîrşitul în numărul viitor) *Titu Maiorescu.*

Istoria diplomatică a chestiuneĭ israelite în Romînia

Guvernul Statelor-Unite s'a crezut în drept a interveni pe lîngă Puterile semnatare ale tractatului de Berlin, chemînd luarea lor aminte asupra stărei Evreilor din Romînia.

Deşi intervenirea acestui guvern care e incapabil să împedice la el acasă împuşcarea zilnică şi sistematică a nefericiţilor Negri, are ceva umoristic cînd se ocupă de soarta Evreilor noştri, totuşi ea a fost bine primită la Londra. Credem a şti că guvernele marilor puteri aŭ fost invitate de către guvernul englez să examineze purtarea Romîniei care nu se conformă art. 44 din tractatul de Berlin, mai credem a şti că alianţa israelită s'a grăbit să trimită marilor puteri o nouă plîngere împotriva noastră. Sîm cu siguranţă că Ministrului nostru din Londra i s'a făcut un afront public care, spre marea mirare a tutulor Romînilor n'a avut nici un ecoŭ în Camera din Bucureşti, pe cînd toate nimicurile electorale sînt aduse în desbaterea Parlamentului[1].

[1] Dacă informaţiunile noastre sînt exacte lucrurile par că s'aŭ petrecut astfel: la banchetul ce să dă în fiecare an la Guildhall, în onoarea noului Lord-Mayor, — Sir Marcus Samuel, un evreŭ ignorant şi pretenţios, a exclus pe Ministrul Romînieĭ din lista invitaţilor, sub pretext că este reprezentantul uneĭ ţărĭ ce nu respectă tractatele, şi a ţinut să spună lucrul acesta unuĭ redactor al ziaruluĭ St. James-Gazette. D-l Catargiu a cerut explicaţiunĭ Ministruluĭ Afacerilor Străine, ĭar M-quisul Lansdowne a făcut scuze în scris, regretînd că Constituţia nu-ĭ permite să se amestece în administraţia oraşuluĭ.

Prin urmare chestiunea evreească este din noŭ la ordinea zilei.

Inainte însă de a examina dreptele saŭ nedreptele plîngeri ale Evreilor din Romînia — ceea ce nu formează obiectul cercetărilor noastre — se pune o întrebare foarte serioasă: există saŭ nu există, pentru puterile semnatare ale tractatului de Berlin, o chestiune evreească în Romînia? Cu alte cuvinte, are cuvenire Europa a se ocupe de cele ce se petrec în casa noastră?

Dacă *da*, atunci s'a creat un nou drept public intern, asupra căruia dreptul public internaţional are control şi înrîurire.

Dacă *nu*, atunci Europa [illegible] în pace.

I

Intr'un memorabil discurs, rostit de D-l V[illegible] în şedinţa camerei de revizuire din 10 Septembrie 1879 sînt puse cu o luciditate admirabilă bazele dreptului nostru public extern, dela fondarea Statului romîn actual până la tractatul de Berlin.

Dela 1857, data pregătirei şi a punerei în aplicare a Convenţiei dela Paris, până [illegible] 1880, data la care Reprezentanţii [illegible] Maiestăţii Britanice se prezentară la Ministerul nostru de Externe spre recunoaşterea independenţei României [illegible] dreptul public extern al ţărei a fost regulat de dispoziţiunile Convenţiunei din Paris.

Prin decizunea Divanului ad-hoc [illegible] din [illegible] Octombrie 1857 şi prin aceea a Divanului ad-hoc al Moldovei din 10 Octombrie acelaşi an, Principatele exprimă Europei dorinţa poporului [illegible] recunoaşte dreptul de a legifera pentru [illegible] cele din afară.

Cînd însă Comisarii, trimeşi de Europa să afle dorinţele noastre, întreabă pe presedintele Divanului

din Bucureştĭ ce organizare internă voiaŭ să aĭbă Romîniĭ, Divanul răspunde că *organizarea internă urmează să se facă prin chiar Adunările legislative ale ţăreĭ.*

Prin lovitura de Stat de la 2 Maiŭ 1864, Principele Cuza şi ministrul săŭ Kogălniceanu aŭ înlăturat una după alta toate acele dispoziţiunĭ ale Convenţiuneĭ dela Paris ce nu eraŭ conforme cu linia limitativă între dreptul public extern şi organizarea internă a ţăreĭ.

Aşa dar rămîne ca puterile garante să reguleze legăturile Principatelor Unite cu Imperiul Otoman, să se ocupe de tractate etc. etc., ĭar întru cît priveşte administraţia lor internă, numaĭ puterile constituite ale Statuluĭ sînt în drept a o exercita şi a o preface.

Convenţiunea dela Paris, în art. 46 zice: «Moldoveniĭ şi Valachiĭ de orĭce rit creştin se vor bucura de drepturile politice. *Exerciţiul acestor drepturĭ se va putea întinde şi la celelalte culte*».

Ĭată prin urmare anunţat pentru întîia dată principiul întinderiĭ drepturilor politice şi la Evreĭ. Dar cum se va aplica acest principiŭ? *Pe calea dispoziţiunilor legislative interne ale ţăreĭ,* zice Convenţiunea.

Atuncĭ vine codul civil aplicat la Decembrie 1865 şi aplică acest principiŭ, dînd Evreilor, prin art. 16, posibilitatea de a dobîndi naturalizarea individuală, cerînd-o Camereĭ, ca orĭce alt străin.

Prin urmare ĭată geneza acestuĭ principiŭ. El face parte din dreptul nostru public intern, şi nicĭ atuncĭ cînd eram sub suzeranitatea Porţiĭ şi sub garanţiea puterilor, nu ne-a fost contestat!

Dar în Constituţia dela 1 Iulie 1866, principiul acesta înţelept este necunoscut şi prin art. 7, devenit celebru în dreptul nostru constituţional, se admite restricţiunea religioasă.

Aşa că, în momentul cînd Brătianu şi Kogălniceanu eraŭ primiţĭ la Congresul de Berlin, în şedinţa dela 1 Iulie 1878, şi cînd vorbeaŭ de tot felul de

drepturĭ ale Romînieĭ, rana aceasta era deja deschisă în corp şi nimenĭ n'o simţea. Peste puţin avea să i se absoarbă veninul şi să devină singura cauză serioasă care să împiedece pentru cîtva timp recunoaşterea independenţeĭ noastre.

II.

Odată aşezată linia de despărţire între dreptul public extern şi intern al Romînieĭ, să examinăm cu luare aminte tractatul de Berlin şi faĭmosul săŭ art. 44.

Independenţa Romînieĭ a fost desbătută în şedinţa dela 1 Iulie 1878.

Toţĭ actoriĭ de căpetenie aĭ sceneĭ aŭ dispărut şi aŭ rămas numaĭ protocoalele recĭ. E curios cum cititorul de astăzĭ, examinînd aceste protocoale, nu poate găsi textul pe care se întemeiaŭ cancelariele Europeĭ spre a impune ţăreĭ admiterea în massă a Evreilor la dreptul de cetăţenie saŭ chiar numaĭ admiterea lor pe categoriĭ. Şi pe cît este de curios faptul acesta, pe atîta e de îmbucurător faptul celălalt, că în faţa unor pretenţiunĭ absurde ale Europeĭ, ţara, ca un singur om, s'a sculat drept în picioare şi cu hotarîre bărbătească a primit din tractatul de Berlin numaĭ ceea ce este acolo, iar nu ceea ce era în intenţiile luĭ Beaconsfield.

Admirabilul sens politic cu care s'a învîrtit Brătianu în dedalul artificial al acesteĭ chestiunĭ este un titlu de glorie al săŭ.

Prin urmare:

În protocolul No. 10 al tractatuluĭ din Berlin, recunoaşterea independenţeĭ Romînieĭ este astfel pusă. «Preşedintele, rezumînd rezultatele discuţiuneĭ, constată că unanimitatea înalteĭ Adunărĭ recunoaşte independenţa Romînieĭ cu aceleaşĭ condiţiunea ce aŭ fost impuse Serbieĭ şi, maĭ mult, cu condiţiunea că Romînia primeşte, în schimbul Basarabieĭ, Dobrogea.»

Urmează deci să examinăm protocolul 8, în care discutat chestiunea evreească aplicată Serbiei. Iată găsim în acest protocol

«D-l Waddington admite şi independenţa Serbiei, cu beneficiul propunerei următoare, identică cu ea pe care Congresul a primit-o pentru Bulgaria este adevărat, n'a primit-o Congresul):

«*Locuitorii principatului Serbiei, oricare ar fi re-unea lor, se vor bucura de o complectă egalitate de turi. Vor putea să fie numiţi în toate dregăto- publice, în toate funcţiile şi onorurile, să exerci- toate profesiunile, iar deosebirea de credinţă nu putea să fie opusă ca un motiv de excludere*

«Exerciţiul şi practica exterioară a tuturor cul- vor fi deplin libere etc.»

Iată acum textul oficial al Art. 44 (aplicabil Ro-ei), care este identic cu textul Art. 35 (aplicabil iei, şi cu acela al Art. [illegible] (aplicabil Bulgariei)

Art. 44. «*În România* [illegible] *deosebirea ...ntelor religioase şi a confesiunilor nu va putea să ...să nimănui* [illegible] *sau de ...cităţi în ceea ce priveşte folosirea drepturilor* [illegible]

[illegible]

...ă [illegible] publi[illegible] [illegible] al

...tului nu i respecta, precum [illegible] respectase. Con[illegible]

[illegible]

răm din Constituţie principiul absurd că numai creştinii pot deveni cetăţeni romîni.

Aceasta este interpretaţiunea reală ce urmează să se dea celor două texte şi în această deosebire şi-a găsit razime guvernul nostru, iar guvernele străine slăbiciune, cînd a fost vorba să impună Romîniei admiterea Evreilor în massă.

Că este aşa mai rezultă şi din următoarea declaraţiune a Principelui Gorciacow, în şedinţa din 28 Iunie 1878, declaraţiune formulată imediat după propunerea d-lui Waddington.

«Principele Gorciacow se teme ca nu cumva redacţiunea aceasta să se aplice mai cu seama Evreilor, şi [illegible] fi contra principielor generale enunţate acolo. A [illegible] nu ar voi ca chestiunea israelită, care va veni mai tîrziu, să fie prejudecată printr-o declaraţiune [illegible]. Dacă e vorba numai despre libertate [illegible] Principele Gorciacow [illegible] tot de [illegible] Rusia [illegible] mare aceste principii [illegible] cea mai completă şi [illegible] să-l în [illegible] de [illegible] con [illegible]

[illegible]

[illegible] ajout [illegible] ne [illegible] être décidé [illegible] publie [illegible]

serbe et la reconnaissance de la liberté religieuse».

Aşa dar ceea ce admite Congresul este nexul intim între *recunoaşterea independenţeĭ şi recunoaşterea libertăţiĭ religioase.* Nu se găseşte în nicĭ un act, principal, suplementar saŭ adiţional, al tractatuluĭ de Berlin (afară de propunerea Waddington), un text care să vorbească de admiterea Evreilor în massă saŭ pe categoriĭ.

Cancelariele Germanieĭ, Francieĭ şi Anglieĭ, în corespondenţa lor diplomatică, aŭ încercat să interpreteze altfel textele, maĭ cu seamă după ce Serbia a admis de o dată pe toţĭ Evreiĭ la cetăţenie, — adică vre-o 5 miĭ de indivizĭ în tot. Această interpretare este însă, după părerea noastră, greşită, şi numaĭ aşa se explică succesul definitiv al guvernuluĭ romîn în lupta pentru recunoaşterea independenţeĭ.

III

Şi, cînd la această recunoaştere a independenţeĭ, — ce pagină palpitantă de Istorie contemporană!. Pe de o parte un popor tînăr fumegînd încă de sîngele soldaţilor săĭ vărsat în Bulgaria, îndurerat de reluarea Basarabieĭ colcăind de pasiunĭ politice [illegible] care are norocul să fie guvernat de un [illegible] om de stat, pe de alta, Europa împărţită în grupurĭ fără coheziune: un Imperiŭ otoman bătut şi micşorat, o Rusie care n'a cules nimic pe urma tractatuluĭ dela San-Stefano, o Austrie tradiţională, cu politica aşa zisuluĭ *troisième larron*, o Francie nervoasă şi [illegible] aliantei israelite, o Anglie superbă, guvernată de un evreŭ, o Germanie în apogeul glorieĭ guvernată de un sceptic, care a mirosit deja că din afacerea recunoaştereĭ poate să ĭasă răscumpărarea drumurilor de fier; în fine o Italie nouă, care, representată atît de mediocru la Congresul de Berlin prin Contele Corti,

are acum în capul trebilor un om de valoare pe M. Depreus, cel mai cuminte şi mai sincer amic al României, despre care noi trebue să ne aducem aminte cu recunoştinţă.

Persoanele politice cari au avut la noi un rol în actul important al revizuirei constituţiei au fost cei doi miniştri ai Afacerilor Straine Ioan Câmpineanu şi Vasile Boerescu, apoi membrii comisiunilor de iniţiativa parlamentara din Cameră şi Senat printre cari cei mai însemnaţi eraŭ d-nii Carp, Kitzu, Fleva, Giani, Costinescu, iar raportorii G. Mîrzescu pentru Cameră şi Costin Brăescu pentru Senat, apoi marele orator al timpului Titu Maiorescu care rosteşte în şedinţele dela [illegible] Septembrie şi 6 Octombrie 1879 două din cele [illegible] este [illegible] diplomatic baronul [illegible] Decembrie [illegible] ce [illegible] nă [illegible] construire [illegible] Obedenaru [illegible] Băl[illegible]

[illegible]

[illegible] Maiorescu [illegible] Decembrie [illegible] Baronul Hay (care [illegible]) [illegible]

«Il deputato Maioresco, adottando il contegno di un vero relatore della legge stessa, ne svolse minutamente il significato, ed enumerò tutti gli argomenti atti a farla accettare dal Parlamento, *pur rilevando che la maggioranza ed il governo avevano questa volta reso omaggio alle teorie eminentemente nazionali della minoranza conservatrice cui egli appartiene*.

În răspunsul dat de Ioan Brătianu D-lui Maiorescu, Brătianu afirmă că D-l Maiorescu vorbise în numele săŭ şi că în ţeară nimeni nu este cu d-sa, iar in străinătate cuvintele sale nu vor avea nici o autoritate.

Şi D-l Maiorescu exclamă (în nota dela pagina 388): «până într'atîta ura dintre partide şi obiceiul de a suspecta pe adversari întunecaŭ desbaterile parlamentare din acel timp!»

Aşa pare. De fapt, Brătianu era cu tot sufletul pentru D-l Maiorescu, si o dovedeşte împrejurarea că dînsul primeşte propunerile opoziţiei şi o invită a numi o comisiune de 9 membri, care împreună cu delegaţii Camerii, să introducă modificaţiunile ce vor crede de cuviinţă în proectul de lege al guvernului. O maĭ dovedeşte faptul, menţionat de însuşĭ D-l Maiorescu în nota dela pagina 388, că Adunarea constituantă primi în şedinţa dela 9 Octombrie, *cu aproape unanimitatea voturilor*, proectul de revizuire. Apoi oare dacă Brătianu ar fi fost sincer protivnic al proectului de revizuire şi prin urmare al părerilor D-lui Maiorescu, trecea vre-odată acel proiect *cu aproape unanimitatea voturilor* cînd se ştie ce majorităţĭ avea guvernul în Cameră!

Altele eraŭ cuvintele care induceaŭ pe Brătianu să spună D-luĭ Maiorescu că discursul săŭ nu va avea răsunet în străinătate.

În ziua de 3 Iulie 1879, Contele Hoyos, reprezentantul austro-ungar în Bucureştĭ, înştiinţa confidenţial pe Brătianu că puterile care nu recunoscuseră încă

independența României, și anume Franța, Anglia și Germania erau bine hotărîte să nu trimită reprezentanți diplomatici la București, dacă nu se va înscrie în Constituțiune *textul* articolului 44 al tractatului de Berlin.

În această privință, găsim în raportul Agentului consular al Italiei din 4 Iulie 1879 către Ministrul Afacerilor străine (Documente diplomatice, [illegible] 1880) următoarele:

D-l Brătianu, arătându-se foarte pătruns de însemnătatea comunicărei ce-i [illegible] expuse [illegible] spre a-mi zice imposibil de a [illegible] să primească inserțiunea articolului 44. [illegible] intercalat în Constituție [illegible] autoriza o [illegible] intervenire a Puterilor în [illegible] principate [illegible]

[illegible] Conte [illegible] Joyos din convorbirea [illegible] cu D-l Brătianu, se pare [illegible] această [illegible] rămîne [illegible] de a obține [illegible] Camerei [illegible] înțeles [illegible] pentru viitor la [illegible] declarat că în [illegible] caz, cel puțin pentru acum, nu se poate spera să se obție dela Parlamentul român concesiunea pentru [illegible] a cumpăra bunuri rurale.

[illegible] Brătianu [illegible] în ședința publică [illegible]

[illegible] să convingă Europa că [illegible] persoană [illegible] dispus să [illegible] Parlamentul [illegible] să acorde nimic.

[illegible] cunoștim [illegible] în mod pozitiv, anume că puterile occidentale ale Europei [illegible] pe Evrei, nu erau hotărîte să lucreze [illegible] într-un singur gînd.

Iată în această privință un document diplomatic de cea mai mare importanță pentru noi, care ne impune

să salutăm cu reverență memoria omului ce l-a scris

«Ministrul afacerilor străine către Ambasadorul Italiei la Berlin Roma, 13 Iulie 1879 Maĭ nainte de toate nu este exact că Italia s'a unit numaĭ în ultimul moment cu demersurile comune ale Cabinetelor Hotărîțĭ în gîndul de a înlesni desvoltarea tutulor principielor liberale, conlucrarea noastră la demersurile la care ne-aŭ invitat Englitera și Francia nu putea să lipsească, cu toate că amîndouă acele Cabinete știeau, ca și cel din Berlin, ca noĭ luaserăm toate măsurile administrative necesarii pentru a putea regula în scurt timp rapoartele noastre cu guvernul din Bucureștĭ, de îndată ce votul Camerilor de revizuire ne-ar fi permis s'o facem.

«La invitarea celor două Puterĭ occidentale ne-am asociat fără șovăire și fără întîrziere, luînd act de faptul că demersurile la care ne asociam nu aveaŭ, în intenţiunea Puterilor, nicĭ un caracter [illegible] *fost nicĭ odată de părere ca modul cel maĭ sigur de obține un vot dela un Parlament e acela de a [illegible] dința lumea ca votul este impus de guvernele [illegible] Noĭ credeam, și am dorĭ ca împrejurările să [illegible] dea dreptate, ca o asemenea procedură ne poate [illegible] efecte tocmaĭ contrarii* etc. (semnat) Depretis

Și pe cînd aceste [illegible] Berlin, nouă la Bucureștĭ, [illegible] invitîndu-ne printr'un act, ce poarta data [illegible] Iulie 1879, să înscriem în Constituție *principiul cuprinsul în art. 44 al tratatuluĭ de Berlin* [illegible] și cu cîtă fineţe ne spune el că nu e vorba de a înscrie în Constituţie *textul integral* al articoluluĭ [illegible] din tractatul de Berlin [illegible] numaĭ principiul enunciat acolo «Dappoichè [illegible] ora che tutte (le Potenze) concordemente considererebbero soddisfatto l'impegno preso nel Congresso di B

lino quando, in luogo dell'articolo 7 della Costituzione rumena, s'inserisse nella medesima la clausola che nell'articolo 44 del trattato del 13 Luglio 1878 contiene l'enunciato di un principio altamente civile la Rumania dovrebbe affrettarsi ad assecondare il pensiero dei Gabinetti, ritraendone l'immediato e sicuro vantaggio che deriva ad un Stato dell'avere regolari relazioni con tutte le Potenze ».

Lui Brătianu nu-i trebuia mai mult. Printr'o telegramă adresată de Ioan Câmpineanu (ministrul afacerilor străine din primul Cabinet al revizuirei) către Agenţii diplomatici ai ţărei la 16 Iulie 1879, se zice: «Astăzi Ministerul s'a prezentat din nou înaintea Co[illegible] delegaţilor [illegible] cari conţine [illegible] guvernului [illegible] prezentat prin d-l Costinescu [illegible] votul global al [illegible] categorii le [illegible]), D-l Brătianu a declarat că [illegible] până ce [illegible] va fi [illegible] o [illegible]

[illegible]

[illegible]

a Finanţe, Boerescu la Externe, Lecca la Răsboiu şi Stolojan la Justiţie. După cum se vede, Câmpineanu a fost lăsat [illegible] în locul său [illegible] pe

un alt călător, Vasile Boerescu acesta avea spinarea mai mlădioasă, argumentaţiunea mai avocăţească. In toate cazurile, Cîmpineanu era autorul unui document diplomatic purtînd data de 9 Iulie 79 şi comunicat Puterilor prin Agenţiĭ ţăreĭ, document care nicĭ astăzi nu se poate ceti fără emoţiune, — atît este de caldă inima celuĭ ce scrie; ca atare dar trebuia debarcat

Dar acum Brătianu nu maĭ îngîimează vorba. In programul guvernuluĭ cetit Camerilor în şedinţa din 23 Iulie, el zice

«Guvernul crede că răspunde atît cerinţelor diplomaţieĭ Europeĭ, cît şi preocupaţiunilor legitime ale ţăreĭ, cînd pe de o parte recunoaşte principiul egalităţiĭ religioase şi al libertăţiĭ cultelor iar pe de alta admite şi susţine, pentru revizuirea art. 7, in partea sa relativă la interesele noastre interne, o soluţiune bazată pe principiul împămîntenireĭ individuale, care exclude orice idee de categorii, precum şi pe al restricţiunilor speciale pentru dobîndirea proprietăţiĭ rurale»

Noĭ ştim astăzi că deşi Contele Hoyos se făcea, la Bucureşti, avocatul celor treĭ puterĭ ce voiaŭ sa ne strîngă de gît, Cancelarul austro-ungar, Contele Andrassy, o lăsa mai domol. Găsim într'un document, comunicat luĭ Depretis de către Insărcinatul de Afacerĭ al Italieĭ la Viena, cu data de 5 Iulie 79, următoarele

«Ambasadoriĭ Engltereĭ şi Germanieĭ, carĭ aŭ văzut ierĭ pe Ministrul Afacerilor Străine au comunicat confidenţial D-luĭ Teisserenc de Bort şi mie că acela (Andrassy) n'ar fi tocmaĭ dispus să aprobe termeniĭ cerereĭ noastre şi anume inserţiunea Art. 44 al tractatuluĭ de Berlin în statutul romîn; observînd că într'o constituţiune, act curat intern, nu se poate face menţiune de străinĭ etc Ceĭ treĭ Ambasadorĭ, împărtăşind şi eĭ o asemenea opiniune, pare probabil că se va proceda la o schimbare radicală saŭ cel puţin la o modificare a propunereĭ Engltereĭ, dacă insuccesul noteĭ

austro-ungare va impune celor patru Puteri aducerea la îndeplinire a măsurilor convenite».

Aceste măsuri știm în ce consta: in recunoașterea independenței. Dar am văzut cum răspundea bătrînul Depretis la 13 Iulie, propunerilor celorlalte trei Puteri: că el se asociază la demersurile lor cu o condițiune însă: ca aceste demersuri să nu aibă nici un caracter *comminatoriu* (amenințător în caz de contravenire).

Despre toate acestea Brătianu nu era informat în mod pozitiv, dar sensul orientațiunei politice, pe care-l avea la cel mai înalt grad, îl făcea să nu-și piardă drumul. Ceea ce-l interesa acum era ca Parlamentul să găsească o formulă asupra căreia toți membrii săi să fie de acord, pentru ca Europa să se afle deodată în fața unui fapt împlinit. De aceea, [illegible], discursul D-lui Maiorescu din ședința dela [illegible] Octombrie nu putea decît să placă lui Brătianu.

Inainte de a ajunge la actul final, [illegible] trimite pe Boerescu la Viena, Berlin, Londra, Paris și Roma spre a da *[illegible]* [illegible], după ce în Iulie trimisese pe D-l Sturdza la Berlin să se ocupe cu răscumpărarea drumurilor [illegible] și pe [illegible] Ghika la Londra.

Ce a [illegible] aflat Boerescu în [illegible] cu oamenii politici ai Europei, [illegible] a fost povățuit să se conforme dorinței celor trei Puteri. Insă deabia întors Boerescu [illegible] precipitează evenimentele.

Găsim, într-un foarte interesant raport al Agentului Italiei din 22 Septembrie 18[illegible] [illegible] produse în lumea diplomatică de hotărîrea [illegible] Brătianu: «nu se poate deplora deajuns hotărîrea Guvernului Alteței Sale de a supune Camerilor [illegible] un proiect care, chiar dacă ar întruni cele două treimi ale voturilor, nu este aprobat de semnatarii tractatului de Berlin. Teoriea faptului împlinit pare a surîde îndrăs-

netului ministru al Afacerilor Străine, care îmĭ exprimă convingerea că Puterile, la urma urmeĭ, vor fi bucuroase de a vedea chestiunea rezolvată, pe cît e cu putinţă, conform stipulaţiunilor internaţionale».

Baronul Fava, care petrecuse 10 anĭ la noĭ, era amic sincer al Romînieĭ, dar spiritul său, mobilat de solemnitatea goală a vorbelor marĭ, primea drept banĭ bunĭ tot ceea ce suna.

În fine în şedinţa dela 6 Octombrie Camera votează proeictul de revizuire; Senatul îl primeşte la 11 Octombrie, iar la 12 Octombrie 1879 se promulgă art. 7, aşa cum este înscris astăzĭ în Constituţie

În urma acestuĭ vot şi asupra propunereĭ guvernuluĭ austro ungar, Cabinetul din Paris supune celor din Berlin şi Londra un proiect de notă care urma să fie remisă guvernuluĭ romîn. În adevăr, în ziua de 20 Februarie 1880, reprezentanţiĭ Germanieĭ, Franciei şi Anglieĭ se prezentară la Ministeriul Afacerilor Străine din Bucureştĭ şi lăsară copia documentuluĭ următor:

«Le gouvernement de . . . ne saurait considérer comme répondant entièrement aux vues qui ont dirigé les Puissances signataires du traité de Berlin les dispositions constitutionnelles nouvelles . . .

«Toutefois, confiant dans la volonté du Gouvernement princier de se rapprocher de plus en plus, dans l'application de ces dispositions, de la pensée libérale dont s'étaient inspirées les Puissances etc., le gouvernement de . . . afin de donner à la nation roumaine un témoignagne de ses sentiments d'amitié, a décidé de reconnaître sans plus de retard la Principauté de Roumanie comme État independant . . .»

* * *

HOMER: ILIADA

CÎNTUL VIII

Zorile 'n văl şofraniŭ pe 'ntregul pămînt se resfiră·
Chiamă dar Zeus voĭos trăznitorul zeeasc'adunare
Tocmaĭ pe creştetul cel maĭ înalt din piscosul Olympos.
Însuşĭ le ţine cuvînt, ĭar zeiĭ cu toţĭ îl ascultă:
— „Zeĭ şi zeiţe voĭ toţĭ laolalt', auziţi-mĭ cuvîntul,
Care-l voiŭ spune cum sufletul meŭ dela sine mă 'ndeamnă.
Nicĭ măcar unul din zeiĭ olympicĭ, orĭ zeŭ orĭ zeiţă,
Nu maĭ cuteze să-mĭ calce porunca; ci toţĭ împreună
Gata cu vrerea să-mĭ fiţĭ ca să mîntuiŭ maĭ repede planul.
Care simţi-voiŭ cumva că de zeĭ pe furiş se desparte
Şi-umblă s'ajute pe-ostaşiĭ Danaĭ orĭ pe ceĭ dela Troia,
Plin de ocară 'napoĭ în Olymp şi bătut se va 'ntoarce
Orĭ de-l voiŭ prinde, zvîrli-l-voiŭ în bezna Tartaruluĭ negru,
Colo departe de tot, sub pămînt în adînca genune,
Unde sînt porţĭ neclintite de fier şi cu pragul de-aramă;
Jos într'atîta sub Hades pe cît e pămîntul sub cerurĭ:
Şti-va pe urmă cît eŭ covîrşesc în puterĭ pe toţĭ zeiĭ.
Dar de vi-ĭ voea, cercaţĭ, o voĭ zeĭ, ca să ştiţĭ fiecare·
Dacă de aur un lanţ atîrna-veţĭ de-a ceruluĭ boltă
Şi vă veţĭ prinde de-acesta 'mpreună voĭ zeĭ şi zeiţe
Nu veţĭ putea spre cîmpie să trageţĭ din cer pe Kronion,
Cel maĭ înalt domnitor, cît de multă v'ar fi străduinţa.
Însă cînd eŭ într'adins mă voiŭ pune şi trage voiŭ lanţul,
Sus vă voiŭ zmulge spre cer cu pămîntul şi mările toate

Şi de-a Olympuluĭ culme 'mprejur priponi-voiŭ eŭ lanţul,
Astfel că totul atuncea plutind o să spînzure 'n aer!
Iată cît eŭ dar întrec în puterĭ omenirea şi Zeiĭ".
Zise, ĭar zeiĭ cu toţĭ amuţiră 'n adîncă tăcere
Plinĭ de uĭmire-ascultînd, căcĭ straşnic vorbitu-le-a Zeus.
Agera Pallas Athene'ndrăzni maĭ tîrziŭ să răspundă:
— „Fiŭ al luĭ Kronos, al nostru părinte, tu vîrful puteriĭ!
Bine cunoaştem şi noĭ că ne'nfrîntă e 'n tine tăria;
Însă nĭ-e jale de bĭeţiĭ Danaĭ, luptătoriĭ războĭnicĭ,
Care de-apururea pĭer împlinîndu-şĭ ursita cea crudă.
Dar negreşit ne-am feri de războiŭ, dac'aşa ţĭ-e porunca,
Numaĭ cu sfatul voim pe Argiĭ să 'ndrumăm la bătae;
Nĭ-ĭ să nu piară cu toţiĭ de-a ta 'nverşunare cumplită".
Zineĭ Athene răspunse zimbind furtunosul Kronion:
— „Fiĭ liniştită, copila mea scumpă, tu Tritogeneia!
Nu cuvîntez într'adins, ci blînd voiŭ să fiŭ către tine".
Zise, şi-aduce sub ham doĭ zmeĭ cu copita de-aramă
Aprigĭ în zbor, şi pe coardă cu falnice coame de aur;
Haĭnele-ĭ de-aur pe trup el îşĭ pune şi 'mpumnă-apoĭ biciul
De-aur şi bine 'mpletit, şi 'n teleagă suindu-se dînsul
Zmeiĭ plesnit-a din biciŭ; voĭos eĭ zburaŭ în văzduhurĭ
Între cîmpiĭ pămîntene şi-a ceruluĭ boltă cu stele;
Ĭată-l în muntele Ida cel plin de izvoare şi fiare,
Sus pe Gargaros, pe unde ĭ-e templul şi-altarul cu jertfe.
Zmeiĭ pe-acolo 'şĭ-opri ziditorul de zeĭ şi de oamenĭ
Şi dela car deshămîndu-ĭ ĭ-ascunse 'ntr'o negură deasă.
Stete pe-o culme şi el după asta fălos de mărire
Ochiĭ plimbînd spre cetatea troĭană şi vasele achee.
Tocmaĭ şi-Acheiĭ, pletoşiĭ ostenĭ, din merinde gustară
Iute prin corturĭ; apoĭ se gătiră cu arme viteze.
Dar şi Troeniĭ la rîndu-le-atuncĭ se 'narmaŭ în cetate;
Gata stăteaŭ, deşi mult maĭ puţinĭ, în războiŭ a se bate
Pentru copiĭ şi femeĭ, căcĭ eraŭ imboldiţĭ de nevoe.
Porţile toate-aŭ deschis, şi curgeaŭ călăreţĭ şi pedeştri,
Cît răsuna durduind de-al lor zgomot şi tropot pămîntul.
Dacă sosiră 'ntr'un loc împotrivă păşind a lor taberĭ,

Paveze-atuncĭ se izbiră şi lăncĭ şi puteriĭ de războinicĭ
Tarĭ în de-aramă veşmînt, şi frumos rotunzitele scuturĭ
S'apropiară de-olaltă şi 'n vuet prelung se ciocniră.
Gemete-aŭ fost mestecate 'ntr'aceea cu glasul izbîndeĭ
De-omorîtorĭ şi murinzĭ, şi scăldat era 'n sînge pămîntul,
Cît eraŭ zorile 'n cer şi 'n creştere ziua cea sfîntă,
De-ambele părţĭ se băteaŭ cu săgeţĭ şi cădeaŭ luptătoriĭ;
Dar maĭ pe urmă cînd soarele 'n cruce de-asupră-le ajunse,
Cumpăna-ĭ de-aur distinse cu mîna-ĭ stăpînul olympic,
Două din sorţile jalniceĭ morţĭ el în talgere puse:
Una Troenilor şi alta 'nzelateĭ oştirĭ din Achaia.
Cumpăn'a prins de mijloc, ĭară talgerul cu ursita
Oasteĭ de-Acheĭ atîrna spre pămîntul atot hrănitorul,
Talgerul oasteĭ troene spre cer se urca din potrivă.
Zeus atuncea din Ida 'ncepu 'ngrozitor să detune:
Zarea de foc răsbătu printre-Acheĭ, care 'ndată văzînd-o,
Înmărmuriră cu toţiĭ şi galbenă frică-ĭ cuprinse.
  Nu se maĭ bizue Idomeneŭ şi-Agamemnon să stee,
Nicĭ împotrivă staŭ Aias ceĭ doĭ, slujitoriĭ luĭ Ares.
Nestor Gereniŭ, fruntaşul achaic, el singur rămase,
Însă de silă, fiindcă rănit îĭ fusese fugarul
Dintr'o săgeat'a luĭ Paris, bărbatul pletoaseĭ Helene.
El nemeritu-l-a 'n creştet, la cap, unde caluluĭ creşte
Şuviţa coameĭ dintîiŭ, şi lovirea-ĭ urmată de moarte.
Boldul în creer întrînd, a săltat de durere fugarul;
Rostogolitu-s'a decĭ vălmăşind telegariĭ din preajmă-ĭ,
Cînd a sărit din teleagă-ĭ bătrînul, cu gînd ca să tae
Frîul căzutuluĭ cal, năpădiră fugariĭ luĭ Hektor
Colo'n amestec, pe-al lor mînător aducînd, pe 'ndrăzneţul
Hector. Atuncĭ negreşit s'ar fi stins a bătrînuluĭ viaţă,
Dacă cumva nezărit-ar fi fost de viteazul Tydides,
Care cumplit a strigat, pe-Odisseŭ spre bătae mînîndu-l:
  „Prea iscusite-Odisseŭ, tu mărite fecior luĭ Laerte!
Oare 'ncotro mişeleşte-aĭ dosit-o şi fugi prin mulţime?
Vezĭ tu să nu mi te 'mpungă duşmanul cu suliţa 'n spate.
Stăĭ dar, acum s'apărăm pe bătrîn de bărbatul sălbatec!“

Zise, dar craĭul isteţ Odisseŭ nicĭ de cum nu-l ascultă,
Ci năzueşte grăbit spre boltite corăbiĭ achee;
Singur într'asta Tydides ivindu-se 'n şirul din frunte
Stete pe loc înaintea telegeĭ bătrînuluĭ Nestor;
Astfel apoĭ către el cuvînta zburătoare cuvinte:
Vezĭ, o bătrîne, ce tare te 'nghesue tinerĭ războĭnicĭ!
Vaĭ, şi eştĭ slab de vîrtute, căcĭ greŭ bătrîneţa te-apasă.
Neputincios e şi-al tăŭ slujitor, ĭară caiĭ zăbavnicĭ,
Haĭ dar în caru-mĭ te urcă degrabă să vezĭ jeleşagul
Cailor mîndri-aĭ luĭ Tros, ce bine 's deprinşĭ pe cîmpie
Goană să dee 'n duşmanĭ, ca şi vîntul de ĭuţĭ, orĭ să fugă.
Eŭ îĭ răpiĭ luĭ Aeneias, viteazul ce 'mprăştie groază.
Grije să poarte de-aĭ tăĭ, slujitoriĭ; ĭar noĭ pe aceştia
Spre călăreţiĭ Troenĭ să-ĭ mînăm, ca să ştie şi Hektor
Dacă şi 'n mînă-mĭ e lancea cumva purtătoarea urgieĭ".
Zise, şi 'ndată-ĭ urmă călăreţul Gerenios Nestor.
Caiĭ ĭ-aŭ fost îngrijiţĭ de-amîndoĭ mînătoriĭ ceĭ zdravenĭ,
Stheuel, al luĭ Kapaneus fecior, şi Evrymedon voĭnicul.
Ĭară vitejiĭ se puseră 'n carul adus de Tydides;
Nestor în pripă cu mîn'apucînd sclipitoarele frîne
Dete cu biciul în caĭ, care 'ndat'aŭ şi fost lîngă Hektor.
Lancea, cînd el năvăli, Diomedes asupra-ĭ ţintind-o
Nu pe-al luĭ Priam fecior nemeri, ci pe Eniopeus,
Pe slujitoru-ĭ, născutul din mult inimosul Thebaios;
Dînsul la piept în gurguiŭ îl chiti, cînd mîna telegariĭ:
Bietul căzut-a din car şi 'n lăturĭ de spaĭmă feriră
Sprinteniĭ caĭ, cînd din el se curma şi putere şi viaţă.
Ci de-a luĭ moarte, durere grozavă-l cuprinse pe Hektor
El pe tovarăşul mort, de şi plin de mîhnire, lăsîndu-l
Jos la pămînt, căuta pe-un bărbat slujitor de teleagă.
Cailor nu le-a lipsit în delung mînătorul, căcĭ ĭute
Pe-Archeptolemos găsi, pe voĭnicul născut din Iphitos,
Care suindu-se 'n car a primit ale cailor frîne.
Crîncen omor ar fi fost într'aceea şi cumpănă mare
Şi ca şi mieiĭ 'ntr'un ţarc s'ar fi strîns în cetate Troeniĭ,
Însă degrab îĭ văzu născătorul de zeĭ şi de oamenĭ

Şi bubuind asvîrli fioros sclipitorul său fulger,
Care-a căzut înaintea sirepilor luĭ Diomedes:
Flacără groaznic'atuncĭ a ţîşnit din aprinsa pucioasă;
Înfricoşaţĭ telegariĭ sub car amîndoĭ se pitiră,
Ĭară luĭ Nestor din mînĭ ĭ-aŭ scăpat lucitoarele frîne,
Şi-asta zicea luĭ Tydides cu sufletul plin de 'ngrozire:
— „Mînă la fugă 'napoĭ telegariĭ ceĭ tarĭ de copită!
Nu vezĭ tu oare că Zeus de fel nu maĭ vrea să te-ajute
Azĭ al luĭ Kronos fecior încunună cu slavă pe Hektor,
Da-ne-va însă şi nouă mărire—de-ar vrea—maĭ pe urmă.
Nicĭ un bărbat nu e vrednic s'abat'a luĭ Zeus gîndire,
Cît ar fi el de vînjos, căcĭ mult e maĭ tare ca dînsul".
Ĭar Diomede, vîrtosul în strigăt, răspunse luĭ Nestor:
— „Cu adevărat, o bătrîne, temeĭnice-s vorbele tale.
Totuşĭ un gînd mă frămîntă şi 'n inimă straşnic mă doare,
Căcĭ oarecînd în soborul Troenilor zice-va Hector;
„Numaĭ de mine gonit, Diomede-a fugit la corăbiĭ".
Astfel mîndri-se-va dînsul, şi atuncĭ înghiţi-m'ar pămîntul!"
Luĭ Diomede grăi călăreţul Gerenios Nestor.
— „Aleĭ, ce vorbă mĭ-aĭ spus, tu născut din viteazul Tydeus!
Chiar dacă Hektor va zice că eştĭ un mişel şi nevolnic
Însă nicĭ-cînd nu vor crede Troeniĭ şi neamul luĭ Dardan
Cum şi nevestele-acestor bărbaţĭ, inimoşĭ în războaĭe
Cîte pe soţĭ îşĭ perdură prin colb răsturnaţĭ de-a ta lance"
Zise, şi caiĭ ceĭ tarĭ de copită mîna spre fugire
Repede 'n valmă 'napoĭ; ĭar în eĭ, şi Troeniĭ şi Hector
Tot aruncaŭ otrăvite săgeţĭ făcînd larmă nespusă.
Hektor măreţul, din coĭf clătitorul, striga 'n hohotire.
— „Mult te cinsteaŭ, o Tydid, călăreţiĭ destoĭnicĭ, Danaiĭ,
Dîndu-ţĭ şi locul de frunte şi carne şi pline pahare.
Cinstea veĭ perde de-acum, căcĭ ĭată te asemenĭ muerii.
Cară-te decĭ, femee! Doar nu prin a mea 'nlăturare
Tu veĭ ajunge pe turnurĭ la noĭ să te suĭ, şi 'n corăbiĭ
N'o să răpeştĭ tu femeĭ, căcĭ da-ţĭ-voĭŭ eŭ moartea nainte!"
Astfel a zis; între două părerĭ şovăia Diomedes.
Caiĭ să 'ntoarcă 'napoĭ şi să stee 'mpotriva luĭ Hektor

Asta prin minte-ĭ trecu şi prin suflet de treĭ orĭ atuncea
Însă de treĭ orĭ din munţĭ de pe Ida tunat-a înţeleptul
Zeus vestind, că Troenilor da-va izbîndă deplină.
Hektor atuncĭ întărta pe Troenĭ şi zicea cu glas mare.
„Oamenĭ Troenĭ şi voĭ Lycĭĭ şi Dardanĭ, în harţa pedestră
Fiţĭ, o prietinĭ, bărbaţi şi gîndiţĭ la năvalnică luptă
Iată cunosc că Kronion prielnic mĭ-a dat biruinţă,
Naltă mărire mĭ-a dat şi Danailor numaĭ perzare.
Nişte nebunĭ! În zadar s'aŭ căznit ca să înalţe-aste zidurĭ
Şubrede şi de nimic: loar n'o să-mĭ oprească puterea
Peste săpatul lor şanţ cu lesne sări-voiŭ cu caiĭ
Cînd după'aceea sosi-voiŭ curînd la scobite corăbiĭ,
Gîndul la foc arzător fiecare atuncĭ să vă fie
Foc să daŭ vaselor lor şi pe-Argiiĭ ce staŭ la corăbiĭ
Numaĭ decît să-ĭ omor, cînd de fum zăpăciţĭ vor fi dînşiĭ!"
Zise, şi caiĭ pe urmă zorindu-ĭ, glăsuit-a viteazul.
— „Tu Pintenogule, Murgule, Şargule, mîndre Bălane!
Vreme-ĭ acum să-mĭ plătiţi îngrijirea ce-avurăţĭ în graiul,
Cînd Andromache, copila măritului craiŭ Eetion,
Voua plăcutul nutreţ înainte v'a pus, şi ea însăşi
Vin v'a turnat, dac'avurăţĭ voĭ poftă, maĭ repede vouă
Chiar decît mie, măcar că mă chiamă bărbatul eĭ tînăr.
Haĭde pripiţi-v'acum şi grăbiţĭ, ca noĭ scutul luĭ Nestor
Să-l cucerim maĭ curînd, căcĭ slava şi'n cer îĭ ajunge
Cumcă de aur e tot, şi el însuş şi toartele sale,
Şi de pe umerĭ se smulgem acum luĭ Tydid călăreţul
Platoşa mult măestrită pe care-a lucrat-o Hephaistos.
Dacă pe-aceste le-aş răpi-voiŭ, aş trage nădejde c'Aheiĭ
Chiar astă noapte cu toţiĭ fugi-vor în repezĭ corăbiĭ."
Asta fălos le vorbi, şi-oţărîtu-s'a Hera cinstita
Cruntă pe tron se zbătu, şi-a vuit de cutremur Olympul
Zeuluĭ mare Poseidon apoĭ ea-şĭ îndreaptă vorbirea:
— „Vaĭ, tu puternice zeŭ, care zguduĭ pămîntul, cum oare
Inima nu ţi se frînge, cînd piere poporul danaic,
Care 'n oraşul Helike şi 'n Aigai cucernic ţĭ-aduce
Darurĭ frumoase şi multe? Voeşte-ĭ tu dar biruinţă!

Căcĭ dacă noĭ [illegible] pe Acheĭ ajut [illegible] de porvă
Să [illegible] pe Troerĭ şi s'oprim şi pe [illegible]
Colo pe loc [illegible] şi ar plînge [illegible] singur [illegible]
Foarte cu ciudă grăind Clătito [illegible] zise
— „Ce [illegible] vorba rostit-aĭ tu [illegible] îndrăzneaţă [illegible]
N'a [illegible] ceialţĭ [illegible] Zeus [illegible]
Sfa [illegible] să începem [illegible] mai virtos decît toţi [illegible]
Asta [illegible] atuncea vorb [illegible] amîndoĭ între sine
[illegible] între şanţ [illegible]
[illegible] şi de oşti [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ar fi [illegible]
[illegible] să [illegible]
[illegible] pe Ah [illegible]
El [illegible] grabire [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] lui Aia [illegible]
[illegible] Ach [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] vorbe [illegible]
[illegible] deşertiş [illegible]
[illegible]
[illegible] răgaz din pahare frumos [illegible] vinul
[illegible]
[illegible] bou, [illegible]
Hector aprinde-va îndată cu foc [illegible] corabiĭ [illegible]
[illegible] Zeus [illegible] puternic [illegible]
[illegible] şi pe [illegible] despomnul de [illegible]
Der nicĭ-odată în corabii cu multele şirurĭ de visle
N'am ocolit strălucitu-ţĭ altar, cînd venit-am încoace,
Ba şi grăsime şi coapse de boĭ ţi-am tot ars pretutindenĭ [illegible]

Dornic odată să surp răsăritele ziduri a Troeĭ.
Dar, o părinte, încalte 'mplineşte-mĭ această dorinţă:
Fă ca noĭ înşine-acuma fugind să scăpăm de primejdiĭ,
Domne, tu nu 'ngădui ca Troeniĭ pe-Acheĭ să răpue!"
Zise, ĭar tatăl ceresc la plînsu-ĭ se 'ntoarse cu milă;
Decĭ se 'nvoi ca să-ĭ mîntue oastea, de moarte ferind-o.
Ĭute trimise pe-un vultur, nicĭ cînd minţitoarea 'ntre paserĭ,
Care 'ncleşta cu-a luĭ ghiare pe-un puĭ de cerboaĭcă fugară,
Lîng'a luĭ Zeus altar lucitor azvîrlit-a el puĭul,
Pe-unde Danaiĭ jertfiaŭ luĭ Kronion a-tot-vestitorul.
Pasărea, dînşiĭ văzînd-o că vine din partea luĭ Zeus,
Toţĭ maĭ aprinşĭ aŭ sărit pe Troenĭ rîvnitorĭ de bătae.
Dintre Danaĭ, deşi mulţĭ eraŭ dînşiĭ, nicĭ-unul atuncea
Nu s'a fălit că 'ntrecu pe Tydide 'ntr'a roĭbilor goană
Şi'n săritura de şanţ şi'n bărbata luptare făţişă.
El, înainte de toţĭ, a culcat pe Troianul războĭnic
Fiul luĭ Phradmon, Agelaŭ, cînd el cotigea spre fugire:
Suliţa 'n spatele luĭ, cînd se 'ntoarse fugind, ĭĭ înfipse
Tocma 'ntre umerĭ, şi suliţa 'ndată răzbitu-ĭ-a peptul:
Cade sărmanul din car şi răsun'a luĭ arme pe dînsul.
După Tydid, Agamemnon urma şi Menelaŭ, Atriziĭ;
Aias pe urmă, ceĭ doĭ, ferecaţĭ în tăria năvaleĭ;
Idomeneus şi-alăturĭ de el mînătorul telegeĭ,
Ucigătoruluĭ Ares asemenea 'n tot, Meriones,
Şi-al luĭ Evaimon fecior, arătosul voĭnic Evrypylos;
Şi 'ncovoĭatul său arc strunind dup'aceştia Teukros
Stete sub scutul luĭ Aias viteazul născut din Telamon:
Scutul în lăturĭ acesta-l dădea, şi războĭnicul Teukros
Bine din arcu-ĭ chitind pe vr'unul din oastea duşmană,
Cînd cu suflarea-ĭ curmată pica la pămînt săgetatul,
El ca şi-un fiŭ subt al mameĭ veşmînt se 'ndesa lîngă Aias,
Care mereŭ sub străluciul scut îl lua 'n apărare.
Cine dintîiŭ la Troenĭ nemeritu-ĭ de vrednicul Teukros?
Ormenos cel maĭ dintăiŭ şi Orsilochos, apoĭ Ophelestes,
Daitor pe urmă şi Chromiŭ şi cel ca şi-un zeŭ Lykophontes
Şi Melanippos şi-al luĭ Polyaimon fecior Amopaon:

Toţi dup'olaltă căzură pe ţărna cea mult roditoare.
S'a 'nveselit Agamemnon, al oştilor craiŭ, cînd pe Teukros
Straşnic din arc îl văzu risipind a Troenilor cete;
Merse şi-oprindu-se aproape de dînsul, acest fel îĭ zise:
— „Teukre, tu mult mie scump domnitor, din Telamon născute!
Bate tot astfel şi fiĭ tu mîndria oştireĭ danae
Şi-al luĭ Telamon, părintele-ţĭ, care deşi te născuse
Nelegiuit, de copil te-a crescut îngrijindu-te 'n casă;
Fie că el e departe, tu numele 'nalţă-ĭ în slavă.
Ĭată rosti-ţĭ-voiŭ cuvînt care-aeve 'mplinit o să-mĭ fie:
Dacă priimi-vor şi Zeus, de scut purtătorul, şi-Athene
Din temelie să surp a Troenilor mîndră cetate,
Tu după mine dintăiŭ căpăta-veĭ răsplata de cinste,
Orĭ un triped orĭ şi doĭ telegarĭ împreună cu carul
Saŭ pe-o femee ce patuluĭ tăŭ o să fie părtaşă."
Teukros, alesul viteaz, luĭ Atride-ĭ întoarse cuvîntul:
— „Ce maĭ îndemnĭ, o slăvitule craiŭ, cînd şi eŭ mă tot străduiŭ,
Nicĭ o minută nu staŭ, ci mă bat cît mĭ-ajută puterea.
Vezĭ că decînd am respins pe duşmanĭ dela zid spre cetate,
Culc pe bărbaţi la pămînt cu săgeţile mele pîndindu-i.
Opt aruncat-am săgeţĭ cu-ascuţitele vîrfurĭ întinse;
Toate prin trupurĭ adînc s'aŭ înfipt în bărbaţiĭ războinicĭ,
Dar pe-acest cîne turbat, pe Hektor, eŭ nu-l pot ajunge!"
Zise, şi-o nouă săgeată zvîrli-o din coardă ţintind-o
Drept în năvalnicul Hektor, dorind să-i scurteze viaţa
Nu-l nemeri, ci lovi pe bărbatul ales Gargythion,
Fiul voĭnic al luĭ Priam şi'n piept cu săgeata-l străpunse
El fu născut de-a luĭ Priam femee ce-a fost din Aisyme,
Kastianeira frumoasa la chip şi la trup ca şi-o zînă.
Tocmaĭ cum pleacă se 'nlăturĭ o floare de mac în grădină
Împovărată de rod şi bătută de ploĭ primăvara
Cade sub sarcina coĭfuluĭ greŭ a flăcăuluĭ frunte
Teukros atuncea din noŭ dă drumul săgeţiĭ să zboare
Ĭarăşĭ asupra luĭ Hektor, dorind să-ĭ scurteze viaţa;
Lunecă ĭarăşĭ săgeata-ĭ, fiind abătută de-Apollon;
Pe-Archeptolemos, pe dîrzul de caĭ mînător al luĭ Hektor

Cînd năzuia spre războiŭ, la piept un gurguiŭ îl împunse
Dînsul căzut-a din car şi de spaimă se deteră 'n lăturĭ
Sprintenii caĭ cînd din el se stingea şi putere şi viaţă.
Ci de-a luĭ moarte, durere grozavă-l cuprinse pe Hektor,
Decĭ pe tovarăşul mort cu toată mîhnirea lăsîndu-l,
Fratelui său Kebriones, alăturĭ fiind, porunci-i
Caiĭ s'apuce de frîŭ, iară el se supuse auzindu-l.
Hektor apoĭ s'azvîrli din a tot-sclipitoarea-ĭ teleagă
Groaznic urlînd, şi de jos răpind un pietroiu cît o stîncă
Drept înspre Teukros a mers biruit de dorinţa izbireĭ.
Repede scoase din tolbă şi Teukros amara-ĭ săgeată
Şi-o potrivi pe-al luĭ arc; dar Hektor, din coif clătitorul,
Tocmaĭ cînd Teukros sta gata de-arcu-ĭ într'însul să tragă,
Iute cu [illegible] cel aspru-l ajunse [illegible],
Co[illegible] drept şi grumaz, unde rana-i [illegible] de moarte.
Struna din arcu-ĭ a rupt, şi-amorţ[illegible] 'ncheetura [illegible] mînă:
Decĭ a căzut în genunchĭ şi din pumn îĭ alunecă arcul
Aias vazînd pe-al luĭ frate căzut nu-maĭ [illegible],
Ci se grăbi spre ajutor [illegible] raţ[illegible].
[illegible]
A luĭ Echios fecior Mekisteŭ şi zeescul Alastor,
Cînd el ofta de durerĭ, îl duceaŭ la sco[illegible]
Ci 'nsufleţit-a din nou pe Troeni împăratul Olympic
Şi-aŭ [illegible] către şanţul adînc a' Troenii [illegible],
Hektor în frunte mergea bizuindu-se [illegible],
Drept un dulăŭ care iute gonind pe mistreţul sălbatec
Orĭ pe vre-un leŭ în picioare şi [illegible] se întoarce
Tot i se ţine din urma încolţindu-l în şele [illegible] coapse
El urmărea pe p'etoşii Acheĭ, şi pe cel mai din urmă
Tot îl [illegible] fugeaŭ fără [illegible]
Dacă [illegible] fugind trecură şi parii şi şanţul
După ce mulţĭ de-a Troenilor braţe pieriră 'n [illegible]
Stetera [illegible]
Se 'mbărbătaŭ între ei şi cu braţele sus [illegible]
Zeilor tare strigînd şi rugaŭ tuturor deopotrivă.
Hektor într'asta comoşii fugarĭ şi 'nvîrtea pretutindenĭ

Crunt [illegible] Gorgo privind şi păgîno[illegible] argelnicul A[illegible]
Hera [illegible] albă la braţe văzîndu-ĭ se [illegible]dară de dînşiĭ
Vorbe ce zboară grăind se [illegible]ntoarse spre Pallas Athene:
— „Tu [illegible] născută din Zeus de scut purtătorul, ah spune-mĭ,
N'o [illegible] de Danaiĭ ce pier nic[illegible] în clipa din urmă?
Iată ca mor [illegible] unei soarte cumplite supuşĭ, la lovirea
Unuia [illegible] bărbat, a luĭ Hektor, odrasla luĭ Priam
Nesufe[illegible] de turbatul mulţime de-amarurĭ le aduse[illegible]
Ag[illegible] Athene răspunse şi zise la [illegible]
— „[illegible] ar perde puterea şi viaţa [illegible]
St[illegible] luĭ ţara fiind [illegible] achaiee braţe
Îns[illegible] părintele meŭ în [illegible] gîndurĭ
Rău [illegible] nedrept să [illegible] dorinţelor mele
Nic[illegible] ce-ades am scăpat pe feciorul din greul
Pati[illegible] cîndva [illegible]
Pîn[illegible] el să 'ndrepta către cer iar părintele Zeus
Num[illegible] din cer trimitea să-ĭ ajut luĭ Herakles
Cum [illegible] întunecime [illegible] ştiu dinainte
Cîn[illegible] spre-a luĭ Hades locaş cel cu porţĭ zăvorite
Cine[illegible] fiorosuluĭ Hades din bezna să fure!
N'a[illegible] scăpat d[illegible] vîltorile adîncĭ ale Styxuluĭ negru
Dinc[illegible] mă urăşte şi voea făcut-a zeiţeĭ
The[illegible] ea la genunchĭ ĭ-a căzut şi de barba-ĭ [illegible]
Ta[illegible] A[illegible], de cetăţĭ surpătorul
To[illegible] zic[illegible] „tu [illegible]"
Ha[illegible] gatele fugarii ceĭ [illegible] de copită,
Eŭ [illegible] Zeus de scut purtătorul,
Und[illegible] gătesc [illegible] războiŭ, ca să văd după aceea
Dac[illegible] P[illegible] Hektor [illegible]
Fi[illegible]
Ce [illegible] şi [illegible] să [illegible]
Cîn[illegible] corăbiĭ achee.
Zise [illegible] albă la braţe i-a [illegible] cuvîntul
Grab[illegible] a înhăma [illegible] doi zmei cu fruntare de aur
Hera înălţata zeiţă născuta din marele Kronos.
Pall[illegible] Athene odraslita din Zeus, de scut purtătorul

Merse 'n cămara părintelui eĭ, şi lăsat-a să-ĭ curgă
Haĭna cea lungă pestriţă, lucrată cu mîna-ĭ măeastră;
Platoşa'n locu-ĭ a pus dela Zeus, de norĭ strîngătorul,
Şi 'npodobită în găteli de războĭul cel plin de suspinurĭ
În auritul eĭ car se suĭ şi coprinse-a eĭ lance
Lungă şi grea şi vîrtoasă, prin care-a bărbaţilor rîndurĭ
Birue, cînd supărată-ĭ născuta din tatăl puternic.
Repede Hera 'ntr'aceea din biciŭ a plesnit telegariĭ;
Porţile 'ndată cu bufnet în cer s'aŭ deschis dela sine
Horele străjue-acolo şi cerul cel mare şi-Olympul;
Lor li s'a dat a deschide şi a 'nchide desimea de nourĭ.
Ele trecură pe porţĭ din biciŭ îndemnînd telegariĭ.
Însă din Ida văzînd şi cumplit supărîndu-se Zeus,
Astfel pe Iris cea cu-aripe de-aur pornea spre vestire.
—„Du-te, tu sprinteno Iris, le 'ntoarce 'nainte să vie!
Nu le-o fi moale 'n războiŭ cînd păşi-vom armaţĭ laolaltă.
Ĭat' un cuvînt îţĭ voiŭ spune şi aeve 'mplinit o să fie:
Colo sub car le-oiŭ stîlci telegariĭ ceĭ ĭuţĭ de picioare,
Le-oiŭ răsturna şi pe ele din car şi fărma-le-voiŭ carul
Nicĭ în răstimp de-o zecime de anĭ rotitorĭ vindeca-vor
Rănile lor, cîte dînsele-avea-vor făcute din fulger.
Vreaŭ ca să ştie Athene ce 'nseamnă să lupte cu tatăl.
Nu mă maĭ supăr pe Hera 'ntr'atîta şi nicĭ nu mĭ-e ciudă;
Dînsa deprinsă-ĭ la tot ce voiŭ spune să-mĭ stee 'mpotrivă".
Zise şi Iris atuncĭ vestitoarea ce fuge ca vîntul
S'a repezit către naltul Olymp de pe culmele Ideĭ
Tocmaĭ la porţĭ, înaintea Olympuluĭ plin de ponoare
Dîns'aţiindu-le drumul le spuse-a luĭ Zeus poruncă:
—„Oare 'ncotro vă pornirăţĭ şi ce nebunie vă prinde?
Nu vă dă voe Kronion pe-Argiĭ s'ajutaţĭ în bătae.
Ĭată cum el v'ameninţă, de-ar fi să 'mplinească cuvîntul.
Prin fulgerare sub car stîlci-vă-va caiĭ ceĭ repezĭ
Şi o să vă prăbuşe apoĭ pe-amîndouă şi caru-l va sparge.
Nicĭ în răstimp de-o zecime de anĭ vindeca-veţĭ cu totul
Rănile crude ce-avea-veţĭ în urmă făcute din fulger.
Şti-veĭ tu astfel, Athene, ce 'nseamn'a ta luptă cu tatăl.

Nu e 'ntr'atîta pe Hera cuprins de mînie și ciudă:
Dînsa deprinsă-ĭ la orĭ-și ce-ar spune să-ĭ stee 'mpotrivă.
Fi-mĭ-veĭ tu foarte haină, obraznico tu, dac' aeve
Veĭ cuteza să ridicĭ către Zeus năpraznica-ţĭ lance."
Asta grăindu-le Iris se duse maĭ ĭute ca vîntul.
Hera se 'ntoarse spre-Athene și zise cuvînt de mîhnire.
—„Vaĭ, tu copila 'nzelatuluĭ Zeus, nu-ĭ chip maĭ departe
Pentru bărbaţĭ a ne prinde amîndouă la luptă cu Zeus.
Las' dar ca uniĭ să piară 'n războiŭ și să vĭeţue alţiĭ
După noroc; ĭară Zeus, în ce fel găsește cu cale
Pentru Danaĭ și Troenĭ hotărască precum se cuvine."
Zise și 'ntoarse 'napoĭ telegariĭ ceĭ tarĭ de copită.
Horele-atuncĭ se grăbiră comoșiĭ fugarĭ să deshame
Și la zeeștile ĭesle ducîndu-ĭ de frîŭ îĭ legără;
Carul apoĭ sprijiniră pe-alăturĭ de dalbul perete.
Hera și Athene 'ntre zeiĭ ceĭlalţĭ pe-a lor tronurĭ de aur
S'aŭ așezat, dară sufletul lor era plin de mîhnire.
Caiĭ cu carul frumos înrotatul gonind apoĭ Zeus
Drept la Olymp, a sosit în al zeilor sfat și-adunare
Caiĭ desprinse vestitu 'ntre zeĭ, de pămînt mișcătorul,
Caru l-a pus în podiș și deasupra ĭ-a tras coviltirul.
Zeus adînc tunătorul s'așază pe tronu-ĭ de aur,
Iar sub picioare-ĭ a prins ca să tremure 'naltul Olympos.
Singure-Athene și Hera deoparte 'ntre Zeus stătură.
Nu-l întrebară pe el și nimic nu 'ndrăzniră să spue;
Dar înţelese născutul din Kronos și astfel le zise:
—„Oare de ce vă 'ntristarăţĭ așa, tu Athene și Hero?
Nu vă trudirăţĭ deajuns în războĭul cel darnic de slavă
Vrînd a sdrobi pe Troenĭ, pentru care turbaţĭ de mînie?
Dar 'ntr'atîta-ĭ puterea și braţele-mĭ înfricoșate!
N'ar maĭ putea să mă 'nfrîngă olympiciĭ zeĭ laolaltă,
Însă pe voĭ vă prinsese cutremur pe trupul cel mîndru
Chiar înainte să daţĭ de războiŭ și de-a luĭ grozăvie.
Dar vă voiŭ spune ce-atuncĭ ar fi fost împlinit într'aeve:
Cumcă de trăsnet ajunse pe-a voastră teleagă-amîndouă
Nu v'aţĭ fi 'ntors în Olymp, unde-ĭ traĭnicul zeilor scaun."

Zise, și zinele atuncĭ tresăriră cu murmur de ciudă;
Și s'adunară gînd rău hrănind pentru ceĭ dela Troia.
Molcom Athene Zeița tăcu și nimic nu răspunse,
Ci supărată pe tatăl fierbea de-o grozavă mînie.
Singură Hera pe loc se răsti de necaz biruită:
—„Ce fel de vorbă mĭ-aĭ zis, tu foarte haine Kronion?
Bine cunoaștem și noĭ că ne'nfrîntă e 'n tine tăria,
Însă nĭ-e jale de bieții Danaĭ, luptătoriĭ războinicĭ,
Care de-apururea pier împlinindu-șĭ ursita cea crudă.
Dar negreșit ne-om feri de războiŭ, dac' așa țĭ-e porunca;
Numaĭ cu sfatul voim pre Danaĭ să 'ndrumăm la bătae;
Ni-ĭ să nu piară cu toțiĭ de a ta 'nverșunare cumplită."
Vijelitorul Kronion acest fel răspunse zicîndu-ĭ:
—„Mîne din zorĭ maĭ ales, pe nespus de puternicul Zeus
Tu-l veĭ vedea, de voeștĭ, o Hero cu-ochĭ marĭ și 'nălțato
Cum prăpădește-ale Argiilor multe războinĭce gloate.
Nu va 'nceta maĭ întăiŭ bătăliile sdravănul Hektor
Până ce n'o să se'nalțe la vase șoĭmanul Achille
Tocmaĭ în ziua cînd eĭ în dosul mulțimeĭ de vase
Pentru căzutul Patroklos în cleștetul groaznic lupta-vor;
Astfel de soartă-ĭ menit. Nu-mĭ pasă de-a ta supărare
Dacă fugind peste mărĭ și pămînturĭ sosi-veĭ departe,
Până la capătul lor, unde s'află Iapetos și Kronos
Nedesfătațĭ de lumina luĭ Helios Hyperionul,
Nicĭ de-adierea de vînt, căcĭ adînc li-e 'n preajmă tartarul;
Nicĭ chiar acolo sosind rătăcită, de-a ta supărare
N'o să-mĭ maĭ pese nimic, căcĭ de-obraznică n'aĭ tu pereche!"
Zice, dar Hera cea albă la brațe nimic nu răspunse.
Soarele cel strălucit într'aceea căzu 'n Okeanos,
Noaptea cea murgă cu sine-aducînd pe mînoasa cîmpie,
Nu pe-a Troenilor voe s'ascunse lumina de soare,
Pentru Danaĭ fu de treĭ orĭ dorit întunerecul nopțiĭ.
Falnicul Hektor atuncĭ a făcut să se-adune Troeniĭ
Lîng'ale rîuluĭ valurĭ, departe de vase ducîndu-ĭ,
Pe-unde văzuse că gol și curat era locul de leșurĭ.
Descălecînd de pe caĭ ascultaŭ eĭ pedeștri cuvîntul

Mareluĭ Hektor, ĭubitu' luĭ Zeus, purta el în mînă
Lance de unsprece coţĭ şi cu capăt subţire de-aramă,
Care frumos strălucea 'mpodobit cu o verigă de aur.
El sprijinindu-se 'n lance zicea către oastea din Troia:
—„Vorb'auziţi-mĭ, Troenĭ şi voĭ Dardanĭ şi voĭ ajutoare!
Eŭ socotiĭ că de-acum şi pe-Achei şi-a lor vase vom pierde
Şi 'nvingătorĭ ne-om întoarce la Troia, bătuta de vînturĭ.
Însă 'ntunerecul seriĭ venind a scăpat de peire—
El maĭ cu samă pe-Argiĭ şi a lor vase la marginea măriĭ.
Haĭ dar acum ne supunem la 'ndemnul amurgului nopţiĭ;
Cina cu toţĭ să gatim. Deshămaţĭ voĭ curînd dela care
Caiĭ cu falnice coame şi'n faţă le puneţĭ nutreţul.
Repede-apoĭ din cetate oĭ grase şi boĭ să-mĭ aduceţi,
Vin desfătos voĭ asemenĭ aduceţĭ şi pîne de-acasă,
Alţiĭ alerge 'n pădurĭ s'adune mulţime de lemne
Pentru-ca pîn'la lumina de zorĭ cîtu-ĭ noaptea de lungă
Focurĭ grămadă s'aprindem şi'n cer a lor zare s'ajungă.
Mi-e că să 'ncerce pletoşiĭ Achei de-a fugi pe 'ntunerec
Gata să 'ndrepte-a lor vase pe spetele largĭ ale măriĭ.
Nu voiŭ să intre 'n corăbiĭ măcar fără trudă şi'n tihnă,
Ci şi pe-acasă de-amarul loviriĭ să-mĭ sîngere uniĭ
Orĭ cu săgeţile 'mpunşĭ fiind orĭ cu lance-ascuţită
Cînd în corăbiĭ sări-vor; să tremure şi-altul oricine
Jalnica lupt'a porni cu Troeniĭ, de caĭ strunătoriĭ.
Crainiciĭ dar ceĭ de Zeus ĭubiţi să crainească 'n cetate:
Miciĭ copiĭ şi bătrîniĭ cărunţi să se-aşeze de pază
Jur împrejur de cetate 'n de zeĭ ridicatele turnurĭ
Ĭară femeile 'n casă şezînd ca maĭ slabe de înger
Arză foc mare 'n camin, şi statornică pază să fie
Nu cumva 'n lipsa oştirei iscoade să intre 'n cetate.
Fie cum eŭ poruncesc, o Troenĭ inimoşĭ în războaie!
Ĭată sfîrşită mi-e vorba ce-acum să ne mîntue poate.
Mîne vorbi-voiŭ din noŭ călăreţilor aprigĭ aĭ Troei
Rog şi-am nădejde 'n Kronion şi 'n zeiĭ ceĭlalţĭ împreună
Să 'ndepărtăm de pe-aicĭ pe duşmanĭ, aceştĭ cînĭ aĭ perzăriĭ,
Care de ĭezmele morţiĭ aduşĭ îs pe negre corăbiĭ.
Necontenit priveghea vom acum cît e noaptea de lungă

Mîne sculîndu-ne'n zorĭ și 'mbrăcîndu-ne 'n arme de-aramă
Crîncena luptă din noŭ vom trezi pe-adîncate corăbiĭ.
Ști-voiŭ atuncĭ dacă el, războĭosul Tydid Diomedes,
Despre corăbiĭ spre zidurĭ goni-mă-va saŭ că menitu-ĭ
Eŭ să-l răpun și să prad armătura-ĭ stropită de sînge.
Mîne-arăta-șĭ-va tăria, de sulița-mĭ poate s'o 'nfrunte,
Cînd voiŭ întinde-o spre el. Dar cred că 'ntre ceĭ maĭ din față
El o să cadă străpuns și-o mulțime de soțĭ lîngă dînsul,
Mîne cînd soarele 'n cer răsări-va. De-aș fi așa sigur
Nemuritor și de-apururea tînăr în zilele mele,
Cinste să am precît are și Pallas Athene și-Apollon
Cum va fi ziua de azĭ perzătoarea oștiriĭ danae!"
Hektor aceste vorbi și cu chiot primiră Troeniĭ.
Caiĭ, sub jug asudațĭ, se grăbiră cu toțĭ să-ĭ deshame
Și de telegele lor fiecare să-ĭ lege cu frîul.
Repede-apoĭ din cetate șĭ-aduseră boĭ și oĭ grase,
Vin desfătos eĭ aduseră-asemenĭ și pîne de-acasă
Și-alțiĭ în tabără ĭute cărară mulțime de lemne.
Zeilor dînșiĭ atuncĭ închinaŭ hecatombe depline;
Vîntul urca păn' la cer ale jertfelor fumurĭ plăcute;
Nu-eraŭ însă primite de zeiĭ ceĭ pururĭ-ferice;
Nu le voiaŭ, căcĭ nespus de scîrbos le-a fost Ilion sfîntul
Priam precum și poporul în lăncĭ-iscusituluĭ Priam.
Plinĭ de mîndrie Troeniĭ mîneaŭ în băteliștea lupteĭ,
Unde păziaŭ peste noapte și-ardeaŭ o mulțime de focurĭ.
Cum strălucește 'n senin mîndreața de stele 'mprejurul
Luneĭ scăldate 'n lumină, cînd fără de vînt e văzduhul;
Culmile-atuncea și 'naltele vîrfurĭ și văile toate
Es la iveală, și 'n cer nesfîrșit se deschide văzduhul
Stelele toate se văd și se bucură 'n pieptu-ĭ păstorul,
Dese tot astfel păreaŭ între vase și apa luĭ Xanthos
Vetrele-aprinse de-ostașiĭ Troenĭ înaintea luĭ Iliŭ
Focurĭ o mie pe șesurĭ ardeaŭ și-odihnind la tot focul
Noaptea pe 'mpreajmă ședeaŭ spre păzire cinzecĭ de războĭnicĭ.
Ĭar telegariĭ păscînd orz alb și alac lîngă roate
Zorile staŭ așteptînd să răsară pe tronul cel mîndru.

G. Murnu.

LORDUL CEL MITITEL

de F. H. BURNETT

CAP. I.

Veste neaşteptată

Cedric însuşi nu ştia nimic, nicĭ vorbă măcar nu se făcuse dinaintea luĭ de aşa ceva. Ştia numaĭ că tată-său a fost Englez, fiindcă i-o spusese mama; dar tata murise pe cînd era el aşa de mic încît nu-şĭ prea aducea aminte de dînsul; abia îĭ maĭ rămăseseră în gînd ochiĭ albaştri, mustaţa mare şi trupul foarte înalt al tatăluĭ, şi cum îl purta pe umerĭ dînd fuga cu el prin casă Cedric înţelesese cu vremea că era maĭ bine să nu pomenească de tata, dinaintea mameĭ.

Cît a fost tatăl bolnav, băĭatul era dus de acasă, ĭar cînd s'a întors, nu l-a maĭ găsit. Mama bolnavă şi ea, abĭa se putea aşeza pe scaunul de lîngă fereastră. Galbenă şi slabă, îĭ periseră veselele gropiţe din obraz, avea ochiĭ marĭ, trişti, şi purta haĭne negre.

«Dragă», o strigă Cedric (aşa-ĭ zicea eĭ tata, şi dela dînsul învăţase copilul), «dragă, îĭ merge maĭ bine tati?»

Băĭatul simţi mîinile mameĭ tremurînd, privi lung la ea, apoĭ îĭ veni şi luĭ să plîngă.

«Dragă» întrebă încă odată, «îĭ merge maĭ bine?»

Dar inima luĭ de copil îĭ şopti că ar fi maĭ nemerit să-şĭ arunce braţele în jurul gîtuluĭ eĭ, s'o sărute şi să-şĭ lipească obrazul de obrazul eĭ; ĭar dînsa îşĭ rezimă capul de umărul copiluluĭ şi începu să plîngă ţinîndu-l strîns în braţe, par'că n'ar maĭ fi putut să se deslipească de el.

«Da, îĭ merge bine», răspunse plîngînd, «luĭ îĭ merge bine de tot, dar noĭ — noĭ nu maĭ avem pe nimenĭ în lume, ne avem numaĭ pe noĭ amîndoĭ».

Şi aşa mic cum era, înţelesese că tatăl cel tînăr, nalt şi frumos n'are să se maĭ întoarcă niciodată; că a murit, precum auzise şi de alţĭ oamenĭ că muriseră, dar tot nu putea deslega taĭna care aduce atîta nefericire în lume. Şi fiindcă mama plîngea de cîte orĭ vorbea el de tata, pricepuse că ar fi maĭ bine sa nu vorbească de dînsul; asemenea înţelesese că era maĭ bine să n'o lase să şadă la gura sobeĭ saŭ la fereastră nemişcată şi cu privirea pĭerdută.

Cunoscuţĭ nu aveaŭ mulţĭ, nicĭ el nicĭ mama, trăĭaŭ foarte retraşĭ, dar Cedric nu-şĭ deduse seama de această singurătate până ce se făcu maĭ mare şi află de ce nu venea nimenĭ la eĭ. Tot atuncĭ află căĭ mama luĭ fusese orfană şi singură în lume, cînd o luase tata de nevastă. Era foarte frumoasă şi trăise în casa uneĭ femeĭ bătrîne care nu se purta bine cu ea. Căpitanul Cedric Errol mergînd într'o zi la acea bătrînă, zări pe tînăra fată suind repede scara cu ochiĭ plinĭ de lacrimĭ; era aşa de tristă, şi de frumoasă, încît n'a maĭ uĭtat-o de atuncĭ. După învingerea multor greutăţĭ s'aŭ cunoscut maĭ de aproape,

s'aŭ ĭubit şi s'aŭ căsătorit, cu toate că aŭ nemulţumit rudele prin căsătoria lor. Cel maĭ supărat din toţĭ era tatăl căpitanuluĭ, om foarte bogat şi cu poziţie înaltă, dar violent şi plin de ură în contra Americeĭ şi a Americanilor. Avea doĭ băeţi maĭ mari decît căpitanul Cedric, şi după lege cel maĭ în vîrstă din fraţĭ era să moştenească titlul şi averea familieĭ, avere foarte însemnată. Dacă murea fiul cel maĭ mare, venea al doilea la moştenire, şi cu toate că se trăgea dintr'un neam de frunte, era puţină nădejde pentru cel maĭ tînăr să ajungă vreodată om cu stare.

Dar natura înzestrase tocmaĭ pe cel maĭ mic dintre fraţi cu darurĭ pe care nu le răspîndise asupra celorlalţĭ doi maĭ în vîrstă. Era frumos la chip, nalt şi mlădios la trup, voinic, marinimos şi cu inimă blîndă de femee, şi-l ĭubea toată lumea. Cu fraţiĭ săi nu stăteaŭ lucrurile tot aşa, nu eraŭ nicĭ frumoşi, nicĭ bunĭ, nicĭ deştepţi. Ca studenţĭ la Eton nu-i putea suferi nimenĭ, nu învăţaseră nimic, işĭ pĭerduseră baniĭ şi vremea de geabă, şi nu-şi cîştigaseră nicĭ un singur prieten. Bătrînul Lord tatăl lor, se simţea umilit văzînd că moştenitorul nu făcea cinste numeluĭ pe care-l purta, şi că avea să fie un egoist, risipitor om fără însemnătate şi cu nicĭ o însuşire generoasă. Bătrînuluĭ îĭ era nesuferit gîndul că fiul cel de al treilea era om destoinic, voinic şi înzestrat cu toate darurile, cîte odată par'că-l ura, fiindcă îndrăsnise să-şi însuşească minunatele calităţi ce s'ar fi căzut să se împreuneze cu faĭmosul titlu şi cu proprietăţile cele întinse; cu toate acestea se simţia atras spre el. Într'un moment de ciudă îl pornise în călătorie spre

America, vroia să piardă orice prilej de a-l compara cu fraţii săi, tocmai cînd aceştia îl necăjeaŭ din cale afară prin purtarea lor.

Peste şase luni începu să-i fie dor de băiat şi-i scrise să se întoarcă înapoi. Scrisoarea se încrucişă cu aceea a căpitanului, în care-i vorbea de dragostea lui pentru o tînără Americană foarte frumoasă, şi de hotărîrea de a o lua de nevastă. Bătrînul se înfurià la primirea scrisorii; violent era el din fire, dar niciodată furia lui nu fusese aşa de grozavă; urla ca un tigru, iar peste un ceas se apucă să răspunză fiului săŭ; îi porunci să nu se mai arate prin apropierea casei părinteşti, nici scrisoare dela el sà nu mai vie, şi-i mai zise că poate trăi cum îi place şi muri unde-i place, dar din neamul lui nu mai face parte, şi nici un ajutor n'are să aştepte dela ai săi, oricît de mult ar trăi.

Pe căpitan îl întristă adînc scrisoarea tatălui, căci îşi iubia ţara şi casa în care se născuse; şi pe tatăl cel straşnic îl iubia şi se simţea plin de compătimire pentru dînsul; dar înţelesese că n'avea nimic de aşteptat dela el pe viitor.

La început nu ştia cum să-şi agonisească viaţa; nu fusese crescut ca omul ce avea să muncească şi nici nu se pricepea la treburi, dar era foarte îndemănatec şi hotărît. Îşi dete demisia din armata engleză, şi după multă trudă găsind o ocupaţie la New York, se însură. Deosebirea dintre viaţa lui de acum şi cea de mai nainte era foarte mare; dar fiind tînăr şi fericit în căsnicie, nădăjduia că munca îl va despăgubi cu vremea de toate neajunsurile. Închiriase o casă mică, într'o uliţă dosnică, unde se născu băeţelul lui.

Duceaŭ o viaţă retrasă, liniştită şi aşa de mulţumită, încît nu s'a căit niciodată că a luat de nevastă pe Americana cea frumoasă şi săracă; căcĭ era aşa de încîntătoare, iĭ era aşa de dragă, şi îl iubea aşa de mult! Era în adevăr o fiinţă deosebită, şi băeţelul le semăna la amîndoĭ, şi luĭ şi eĭ.

Deşi se născuse într'o casă mică şi dosnică, n'a fost pe lume copil maĭ vesel şi maĭ fericit. Înainte de toate era sănătos, avea fire blajină şi le era drag tutulor; apoĭ era frumos de-ţi plăcea să te uiţi la el ca la o cadră, şi în loc să vie pe lume chel ca toţĭ copiiĭ, se născuse cu o pădure de păr blond şi subţire ca mătasea, ĭar la şase lunĭ iĭ era capul încărcat de zulufi. Ochiĭ iĭ avea marĭ şi negri, genele lungĭ şi un obrăjel de mîncat; la 9 lunĭ începu să umble şi se purta aşa de frumos pentru un copil, încît ţi-era maĭ mare drag să staĭ cu dînsul Cînd îl plimba pe uliţă cu căruciorul, se uita serios la oamenii ce se opreaŭ să-l mîngîie şi apoi le surîdea. Nu era vecin — chiar băcanul din colţ, deşi trecea de ursuz, — care să nu fi fost încîntat să privească la el şi să i vorbească. Cu cît creştea, se făcea maĭ frumos şi maĭ drăgălaş.

Cînd ajunse destul de mare ca să iasă cu dădaca pe jos la plimbare, îmbrăcat în roche scurtă albă cu pălăria albă pe zulufiĭ aurii, era aşa de frumos, cu obrazul ca un bujor, încît atrăgea toate privirile, ĭar dădaca istorisea apoĭ acasă cum iĭ oprise cocoanele pe uliţă ca să se uite la el, şi cu ce plăcere ascultaŭ la copilul care sta de vorbă cu ele, par'că le-ar fi cunoscut de mult. Era minunat felul luĭ de a se împrieteni fără sfială cu toată lumea Poate că pornea din

firea blajină ce o avea, din dorința să fie toți așa de mulțumiți ca el, și de aceea pricepea repede cum îi era la inima fiecăruia. Poate că se desvoltase astfel fiindcă trăia mereŭ cu tatăl și cu mama sa, care eraŭ blînzi și bine crescuți; nu auzise nici o vorbă aspră în casă, fusese totdeauna iubit și mîngîiat, și astfel în inima lui fragedă încolțise bunătatea și se desvoltase caldura. Pe mamă o desmierda copilul cu nume pe care le întrebuințase și tatăl față de dînsa; văzuse pe tata cum îi purta de grijă și învățase și el să îngrijească de ea.

Cînd pricepu că tata nu se va mai întoarce nici odată și simți cît de nenorocită era mama, i se furișă în inimă gîndul că trebuia să facă tot ce putea ca să fie mama lui iarăși fericită. Nu era decît un băețel, dar gîndul ăsta îl îndemna, cînd se suia pe genunchii ei, să o sărute și-și lipea capul buclat de gîtul ei, cînd se ghemuia binișor lîngă dînsa pe canapea aducîndu-i jucăriile și cartea de icoane ca să se uite la ele; așa mic cum era nu putea să facă altceva, făcea ce putea, iar mîngîierea pentru dînsa era mai mare decît își închipuia copilul.

«O Mary», zise ea într'o zi către servitoarea cea bătrînă, «sînt sigură că încearcă să mă ajute în felul lui, se uită la mine cîte odată cu o privire așa de duioasă par'că ar avea grijă de mine, și apoi vine și mă mîngîie, saŭ îmi arată ceva. E așa de desvoltat, mi se pare că pricepe tot».

Cînd se făcu mai mare, avea fel de fel de glume cu care petreceaŭ, și știa așa de bine să ție de urît pe maică sa încît nici nu avea nevoie de o altă so-

cietate. Se plimbaŭ împreună, se jucaŭ și vorbeaŭ amîndoĭ. Învăța să citească de mic și apoi se așeza pe covorașul dinaintea sobeĭ și citea tare... basme, cîteodată chiar cărți groase din care citesc numaĭ oamenii în vîrstă, adesea și gazete; Mary auzea de multe orĭ din bucătărie pe d-na Errol cum rîdea de glumele băiatuluĭ.

«Ce e drept, spunea Mary băcanuluĭ, nu te poțĭ ține de rîs, așa e de hazliŭ. M'am pomenit cu el la mine în bucătărie în seara cînd s'a ales Președintele ăl noŭ, cu mînuțile în buzunarele haineĭ, s'a așezat dinaintea sobeĭ cu o față serioasă ca un judecător, și a început să mĭ zică: «Mary, grozav mă interesez de alegere, că eŭ sînt *publican* și «draga» e publicană; și tu eștĭ publicană, nu-ĭ așa Mary? -- Îmĭ pare răŭ, răspund eŭ, dar sînt cam de partidul celălalt. Să-l fi văzut cum s'a uitat la mine și mĭ-a zis, Mary, și mie-mĭ pare răŭ, că ceĭlalțĭ duc țara la peire! Și n'a trecut zi dela D-zeŭ de atuncĭ, în care să nu încerce să mă facă să trec la partidul republican»

Mary era încîntată și mîndră de băiat. Slujea în casă de pe vremea cînd se născuse copilul, și după moartea căpitanului remăsese bucătăreasă, dădacă și de toate Era mîndră de trupul luĭ voinic și mlădios, de felul luĭ drăgălaș, dar maĭ ales de zulufii ca aurul care atîrnaŭ până peste umerĭ Muncea mulțumită de dimineața până seara, ajuta mameĭ la cusutul hăinuțelor și să le ție curate.

«Ristocratic, nu-ĭ asa? avea ea obiceiŭ să zică. Aș vrea să-l văd pe băiatul din Fifth Avenue*) care

*) Strada bogaților din New-York

să aibă ochiĭ luĭ şi să-şi mişte picioruşile ca el. Toţĭ se uită după dînsul cînd e îmbrăcat în hainele de catifea neagră pe care le-am făcut din rochia veche a cocoaneĭ, dar cînd îşi ridică în sus capul şi-şi scutură zulufiĭ, par'că ar fi un Lord mititel».

Cedric nu ştia că seamănă a Lord, ba nici nu ştia ce e un Lord. Prietenul luĭ cel maĭ bun era băcanul din colţ — acela care trecea de ursuz, dar cu băiatul era totdeauna maĭ vesel. Pe băcan îl chema domnul Hobbs, şi Cedric îĭ arăta mare respect. Îl credea om însemnat şi foarte bogat, căcĭ avea aşa multe lucrurĭ în prăvălie [illegible], [illegible], pesmeţĭ şi maĭ avea şi [illegible] [illegible] iubea pe lăptar, pe brutar, pe femeia cu mere, dar pe [illegible] Hobbs îl iubea maĭ presus de toţĭ şi era [illegible] prieten [illegible]

zilele [illegible]

E surprinzător cîte aveaŭ amîndoĭ de [illegible] — la 4 Iulie de pildă*) [illegible] verbe [illegible] 4 Iulie nu maĭ sfîrşeaŭ. D. Hobbs avea foarte rea părere de Englezĭ şi povestea [illegible] lucrurĭ straşnice [illegible] patrioţi [illegible] ricanĭ [illegible] o parte din [illegible] aşa de [illegible] par [illegible] acasă abia [illegible] de mîncare [illegible] sească [illegible] că [illegible] Hobbs

*) Aniversarea zileĭ cînd Statele Unite s'aŭ declarat independente de Anglia

D. Hobbs citea cu mare luare aminte gazetele și astfel afla Cedric despre cele ce se petreceau la Washington; și tot d. Hobbs îi spunea dacă Președintele Statelor Unite își face datoria sau ba. Iar la ultima alegere prezidențială își eșiră amîndoi din fire, și desigur că fără d. Hobbs și fără Cedric s-ar fi prăpădit Republica! Apoi d. Hobbs duse pe băiat la retragerea cu torțe, și mulți din cei cari purtau faclele își aduceau aminte mai tîrziu de un bărbat scund și gros, stînd sub un felinar cu un băețel frumos pe umeri care-și arunca șepcuța în sus și striga «ura» cît îl ținea gura.

Nu mult după alegere [illegible] ce S-a [illegible] se întîmplă neașteptata schimbare în viața lui Cedric. Curios că tocmai în ziua aceea vorbise băiatul cu d. Hobbs despre Anglia și despre Regină, iar d. Hobbs se exprima [illegible] aspru [illegible] în contra tutulor Lorzilor, [illegible] era mai ales neîmpăcat față de Conți și de Marchizi. Ziua fusese foarte caldă și după ce se jucase Cedric de-a soldații cu alți copii, intrase în prăvălie [illegible] odihnească [illegible] Hobbs [illegible] din *Illustrated London News* [illegible] repr[illegible] la Curte.

«Ha, așa merg lucrurile acum, dar [illegible] în [illegible] pe [illegible] tu [illegible]

Cedric [illegible] pălăria pe [illegible] își [illegible] mînile în buzunare și asculta.

«Aĭ cunoscut mulţĭ marchizĭ, domnule Hobbs?» întrebă Cedric. «Dar Conţi?»

«Nu», răspunse d. Hobbs indignat; «aşĭ vrea numaĭ să văd unul aicĭ la mine, ca să-ĭ daŭ să înţeleagă că nu-mĭ trebue mie hoţĭ şi tiranĭ care să-mĭ şează pe lăzile cu pesmeţĭ şi să se învîrtească în prăvălia mea».

Şi era aşa de mulţumit că-şĭ vărsase focul încît îşĭ ştergea năduşeala de pe frunte privind cu mîndrie la lăzile cu pesmeţĭ.

«Poate că nicĭ eĭ n'ar vrea să fie Conţĭ, dacă ar putea fi ceva maĭ de seamă», zise Cedric simţind oarecare compătimire pentru condiţia de plîns a acestor nefericiţĭ.

«N'ar vrea?» ràspunse d. Hobbs. «Dar eĭ se şi fàlesc, bată-ĭ să-ĭ bată».

Eraŭ în focul vorbireĭ cînd se ivi Mary Cedric îşĭ închipuia că a venit să cumpere zahăr; dar nu era asta: servitoarea, galbenă ca ceara, părea nedomirită.

«Haĭde acasă, băeţele, te chiamă mama».

«Vrea să ĭasă la plimbare cu mine?» întrebă Cedric.

«Bună zioa, domnule Hobbs; la revedere».

Băĭatul uĭmit de felul neobicĭnuit al servitoareĭ care clătina mereŭ din cap, o întrebă. «Ce-aĭ, Mary, te-a ameţit căldura?»

«Nu dar se petrec lucrurĭ ciudate la noi»

«Nu e bine «draga», o doare capul de arşiţa soareluĭ?»

Dar nu era nicĭ asta Cînd sosiră acasă, văzu o caretă dinaintea scăriĭ, ĭar în salonaş vorbea cineva cu mama. Mary îl sui repede în etajul de sus, îl găti cu

haĭnele cele maĭ frumoase de vară, — eraŭ de flanelă albă cu o cingătoare roşie, — şi-ĭ periă zulufiĭ

«Un Lord! Aşa ĭ-a zis, Lord», îngînă ea. «Spune că sînt rudă. Lord şi Conte, cu atît maĭ răŭ!»

Se întîmplase în adevăr un lucru ciudat, dar avea să-ĭ spue luĭ mama de unde venea toată încurcătura, şi pe Mary nicĭ n'o maĭ întrebă nimic. După ce s'a îmbrăcat, s'a coborît pe scărĭ şi a intrat în salonaş.

Un domn bătrîn, nalt, slab şi neplăcut şedea pe un jeţ. Lînga jeţ, în picioare, sta mama, galbenă şi cu ochiĭ plinĭ de lacrimĭ.

«O Cedric!» strigă ea, şi se repezi la băieţel, îl coprinse în braţe şi-l sărută speriată, «o dragă Cedric!»

Domnul cel bătrîn se sculă de pe jeţ şi privi ţintă la copil, frecîndu-şi bărbia cu mîna. Părea mulţumit de privelişte. «Şi aşa», zise el respicat, «iată-l şi pe Lord Fauntleroy».

(Va urma) Tradus din englezeşte de *A.*

LACRĂMĬ GĂTITE

Convorbirea suferea de pause. — Nu maĭ aveaŭ ce şi spune; se vedea bine. Şi luĭ Virgil nu-ĭ venea în gînd să plece odată Nu. Maĭ bine îşĭ chinuia mintea cătînd mereŭ prilej de vorbă.

Din cînd în cînd, muma se ciocănea uşor, cu treĭ degete peste gură, n'ar fi vrut femeea să caşte. Fata, dela o vreme, era mulţumită să-ĭ aprobe din cap şi pe unul şi pe altul, dacă norocul le maĭ aducea şi acestora uneorĭ graĭul pe buze.

În sfîrşit, mumeĭ iĭ veni o idee:

— Natalio, cîntă-ne ceva la pian

Şi Natalia n'aşteptă poftită a doua oară. Roşie, ca un apus de soare, merse la clavir, şi începu valsul obişnuit, singurul pe care-l ştia, fără greşală şi fără note.

Natalia era fată sfioasă, foarte durdulie şi se roşea din nimic. Avea păr frumos, rochie *semplă* ştia menaj, ştia un vals şi se încurca la vorbă.

Virgil era poet. Şi el avea păr mare, mustăţĭ micĭ, ochĭ visătorĭ, şi un volum publicat de o săptămînă. Purta rendigotă şi-ĭ plăcea roşaţa din obra-

zul domnişoareĭ Natalia. Cunoscuse familia Cicescu de curînd şi acum era la a doua vizită. Vrea să audă părerile domnişoareĭ asupra volumuluĭ. Un ceas se vorbise numaĭ despre asta, cînd muma veni să le strice şirul, vestindu-i că ticăloasa de Anica, lăsînd poarta deschisă, cincĭ curcanĭ şi şeapte raţe s'aŭ dus pe copcă pentru totdeauna. Negreşit, a trebuit să se vorbească după aceea despre pasărĭ. Prin legătură de ideĭ discuţia alunecase asupra menajuluĭ şi a fetelor. Virgil vedea cu amărăciune cum se depărtează vorba de volum.

Şi volumul luĭ sta pe masă, cu o panglicuţă galbenă înăuntru. Virgil îl luă şi începu să-l răsfoească. Sub accentele fermecătoare ale valsuluĭ, recitindu-şĭ poesiile, le găsi şi maĭ pline de armonie, şi maĭ muzicale decît le ştia. Eraŭ părţi în care valsul şi versurile făceaŭ o singură vibrare, care atingea inima luĭ de poet drept pe coarde; fiorĭ de fericire îl străbateaŭ atuncĭ duĭos şi gîndul luĭ sbura spre o poemă viitoare, măreaţă. Degetele mergeaŭ încet peste foĭ care se întorceaŭ ca de o adiere uşoară; *Lîngă tine*, *Reverie*, *Iubire*, *În ţintirim*, *Pe mare*, *La lună*, *Sub luna*, sburaŭ titlurile unul după altul şi o melancolie dulce îĭ odihnea sufletul

Natalia repeta valsul pentru a treĭa oară. — Mama eĭ aţipise, cu arătătorul pe nas, încruntată ca o statuă neisbutită a gîndireĭ. Mîna stîngă îĭ atîrna pe rezemătoarea jeţuluĭ, ţinînd strîns o floare de indrişaim.

Ochiĭ luĭ Virgil se opriră la pagina cu panglicuţă. În dreptul poesieĭ treĭ pete micĭ, uşoare. Virgil văzu

titlul: *Din trecut* și bănui îndată: «A plîns aici; fata asta simte!» Și se uită cu drag spre Natalia.

Profilul ei se zugrăvea frumos sub bogăția părului prins în neregulă și avea mișcări cochete, cînd se înclina ușor în măsura cîntecului.

«Fata asta m'a înțeles; e o inimă acolo». Și fiorii de duioșie se înteţeaŭ; Virgil devenise o vibrație. Amintiri dulci îi legănaŭ închipuirea Trecutul redeșteptat i se ivi deodată și în lacrimile de pe pagină, el îl citi pe tot. În ce caldă împrejurare scrisese poesia aceea! Par'că a fost ieri, par'că a fost vis. După un amor nenorocit și mut, în care a trebuit să iubească dela distanță, dînsa îl părăsea. Bărbatul ei, telegrafist, era mutat la Botoșani și ea trebuia să-l urmeze. Virgil trecea într'o zi pe dinaintea casei lor, ca de obiceiŭ. De unde să-și închipuească el nenorocirea? Cine avusese să i-o spue? Cînd își aruncă ochii înăuntru și văzu bagajul strîns piramidă în mijlocul odăei, o neagră presimțire îi întunecă inima. A doua zi, cînd să ia informații, telegrafistul și telegrafista dispăruseră. Și nici cel puțin n'o cunoscuse. Se pomenise așa că o iubește, și-o iubește, și-o iubește foarte mult. În ziua aceea, rătăci pe străzi fluerînd. Se duse într'o cafenea, ceru absint, ce nu făcuse el nici odată.

Intră acasă despre ziuă, scîrbit de viață, gîndindu-se la cîte îndurase încă din anii copilăriei. Atunci începu el poesia *Din trecut* și pentru poesia aceasta avea cea mai mare evlavie Lucrase la ea o săptămînă, o săptămînă de tîmple strînse în mîini cu putere, o săptămînă de luptă cu ritmul, cu rima și cu amintirile. Aceasta nu era o poesie pentru toată lumea. Puțini

aveaŭ s'o înţeleaga şi s'o preţuească, pentrucă puţinĭ sînt simţitorĭ la durerile altora, pentrucă astăzĭ poesia adevărată nu maĭ există. S'a găsit însă o fiinţă, o minune, o zeitate de fată, care să-ĭ citească şi să-ĭ suspine durerea: Natalia. Cît a trebuit să sufere ea, pentru ca plînsul eĭ să rămînă dovadă vie, neştearsă şi nepreţuită pe foile cărţeĭ. Lacrimile de acolo vorbeaŭ maĭ mult de cît orice. Poetul simţea că de acum înainte ceva îl leagă sufleteşte de fata aceasta.

«Dînsa mă înţelege şi aceasta e mult. Ce nenorociţi sîntem cînd duşi de soartă trecem cîte odată pe lîngă comorĭ strălucitoare şi nepriceperea noastră ne orbeşte şi nu ne lasă ca să le vedem. A, dar cînd, odată descoperite, ele ne daŭ extazurĭ, ar fi o crimă să le perdem! Hotărît, trebue să-ĭ cer mîna. Viaţa fără ea mĭ-ar fi de acum un chin».

Şi în minte îĭ veniră fără voe versurile luĭ Heine:

Decît o viaţă moartă
Maĭ bine-o moarte vie...

Natalia sfîrşise valsul şi se apropiase de Virgil. Cînd zări volumul deschis la pagina pătată, se facu stacojie:

— Iartă-mă, domnule Virgil, eram la masă într'o seară; aveam papricaş de puĭ cu smîntînă. Nu ştiŭ cum am făcut, dar cînd să taĭ un picior mĭ-a alunecat cuţitul şi, hop! aŭ sărit stropiĭ drept pe poesie. Ceas răŭ. Ce necăjită am fost...

J. A. Bassarabescu.

DIN RUCĂR

IX

In momentul acela, tînărul care rostea această cri[illegible] severă fu întrerupt prin aparaţia Eleonorei şi Clo[illegible]lei cari, după ce ocolisera grădina, precum am spus, întorseseră, d'alungul chei[illegible]lui, iarăşi la chiosc.

«Dar [illegible] cine [illegible] fi [illegible] na[illegible]a toţi ti[illegible] din grup într'un [illegible] pentru [illegible] oară.

Ei se apropiară

Fetele lui Fanţiru găsisera deja [illegible] oştinţe şi in[illegible]sera în vorbă, răspunzînd întrebărilor cerînd [illegible] rîn[illegible] esplicaţiuni

Bonjur, madam [illegible] zicea Eleonora, în [illegible]agiul ce [illegible] familiar [illegible] frumoasă eşti? [illegible] vesele sîntem de a te vedea [illegible] dar [illegible]eaga familie [illegible] ce face [illegible]»

Ţăranca despre care [illegible] iau-se [illegible]ărei se adresaŭ aceste cuvinte, se roşi [illegible] plăcerea a fi as-fel interpelată în faţa lumei [illegible] a se lăsa [illegible] pe jos, se grăbi a răspunde şi ea în ace[illegible] limbă împestriţată, ce suna grozav de urît în gura femeĭ dela ţară.

«Mersi, madam Benghel! sintem cu toţii bine. Dar dumneavoastră, decind aici? deCînd *surpriza* de a vă avea în mijlocul nostru?»

«Noi, replica Clotilda, am sosit chiar azi [illegible], abia spalate de praf, am alergat aici spre a regăsi amicii! Şi bine am făcut, căci mare parte din ei îi vedem adunaţi în acest loc! — Bonjur, madam Oarcă! bonjur madam Caponea! bonjur, madam Minghireş! bonjur madmoazel Maghirescu! dause ea întinzînd mîna acestor doamne ce zărindu-le se apropiaseră spre a le saluta.

«Parcul dumneavoastră [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] amicelor sale, [illegible] devenit [illegible] necunoscut. Ce sublimă idee de a se fi aranjat grădina [illegible] trecuti, [illegible] merit [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] lumea are unde să se [illegible]! La găseşte aici un *rendez-vous* destul de [illegible]»

— «Dar [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

«Şi nu-i numai atît! interveni Emilia Oarcă care se [illegible] [illegible] [illegible] acest[illegible] [illegible]

nite estaziindu-se asupra progreselor ce făcuse satul în care era nevoită să-şi petreacă verile. Ceea ce vedeţi aci nu e nimic pe lîngă celelalte îmbunătăţiri introduse de noua administraţiune în comuna noastră. Maĭ întîiŭ, avem cheĭul de peatră, pe care, poate, l-aţi observat deja, ce porneşte de aci şi se prelungeşte, d'alungul Rîuşoruluĭ, până dincolo de Ghică-Năstăseanu, în Suseni, şi pe care ar putea să ni-l invidieze oraşe cu mijloace mult maĭ marĭ, chiar Bucureştiĭ...»

— «Da, da, aprobară ambele fete ale luĭ Panţiru într'un glas. Acest cheiŭ e într'adevăr minunat, şi, deşi nu l-am văzut decît în treacăt...»

— «Avem, după aceea, şcoala, întrerupse Emilia Oarcă, care, o dată pornită, nu se oprea aşa lesne. Cînd va fi gata de tot, ea va putea sta alăturĭ cu cele din Cîmpulung pentru carĭ statul a cheltuit atîţia banĭ. Avem, în al treilea rînd, biserica cea nouă, Adormirea, bine zidită şi frumos împodobită, ce posedă, afară de aceasta, drept iconastas, tîmpla Sărindaruluĭ, din timpul luĭ Matei-Basarab, dăruită comuneĭ noastre la dărîmarea bisericeĭ. Avem, însfîrşit, drumul cel noŭ dela Dîmbovicioara, pe care te poţi duce în trăsură până la gura peştereĭ...»

— «Cum? esclamară Eleonora şi Clotilda, s'a făcut drum de trăsură la Dîmbovicioara?»

— «Negreşit, urmă Emilia Oarcă, şi chiar bun de tot! De acum, persoanele ce nu pot călări, nu maĭ sînt nevoite să se priveze de a vedea această minune a Rucăruluĭ saŭ să sufere miĭ de torturĭ, încălecînd, pentru a se duce s'o vază. De acum, comod aşezate în trăsurĭ, chiar cu patru caĭ, ele pot răzbi până în fundul

defileuluĭ și admira fără osteneală această podoabă a munților noștri».

— «Dar gîrla, repede și bolovănoasă, cum fac s'o treacă pe la cotișurĭ? obĭectară ĭarășĭ ambele surorĭ, nedomirite bine.

— «Gîrla o trec pe punțĭ de bîrne, solid construite și așternute cu pĭetriș, explică Emilia Oarcă. O! în privința aceasta, să n'avețĭ nicĭ o grijă! s'aŭ luat toate măsurile, s'aŭ înlăturat toate dificultățile, și escursiunea la Dîmbovicioară a devenit, azi, o adevărată jucărie!..»

Împiedicată în circulațiunea sa, lumea, în vremea aceasta, se grămădise împrejuru le, uitîndu-se cu curiozitate, ascultînd, cătînd să lege cunoștință.

— «Madam Bengalici, madam Irimescu, dați-mi voe să vă prezint pe domniĭ căpitanĭ Cristian Cenușe și Alexandru Toroș! zise deodată Aneta Minghiruș, tăind vorba Emilieĭ Oarcă, care se uită cam răŭ la dînsa.

— «Încîntate! repetară, una după alta, fetele luĭ Panțiru înclinîndu-se spre ofițeri c'un surîs amabil. Apoĭ, întorcîndu-se spre soțiĭ lor, carĭ staŭ nemișcați la spate

— «Domniĭ căpitani Toroș și Cenușe; domniĭ doctor Bengalici și inginer Irimescu-Răstoacă, ziseră ele, prezintînd

Ceĭ patru bărbați își deteră mîna.

— «Sînteți de mult în Rucăr, domnule doctor? întrebă, pentru a intra în vorbă, căpitan Cenușe.

— «Nu, domnule căpitan, răspunse acesta. Abia de cîteva ceasurĭ. Am sosit cu trenul de unsprezece

în Cîmpulung, şi, pe la treĭ, am fost aicĭ. Dar dumneavoastră ?

— «Noĭ, v'am precedat cu puţine ore, replică Cenuşe, căcĭ sîntem veniţĭ abĭa de azĭ dimineaţă...— Frumoasă localitate e satul acesta! adaose el, plimbîndu-şĭ ochii pe înălţimile din faţă. Nu ne maĭ putem sătura de a admira».

— «Şi aţĭ venit să staţĭ maĭ multă vreme!» întrebă, la rîndul săŭ, Irimescu-Răstoacă, pentru a zice şi el ceva.

— «Din nefericire, nu, răspunse căpitan Toroş. Regimentul nostru e în Constanţa; am venit în Cîmpulung numaĭ pentru cîteva zile, şi, aci, abĭa sosiţĭ, am fost invitaţĭ la o escursiune ce are să se facă, mîine, la o peşteră foarte interesantă din apropierea Rucărului, nu ştiŭ cum îĭ zice. Poĭmîine, va trebui însă să ne înapoĭem, căci permisiunea ce avem expiră. Ne propunem, totuşĭ, a ne reîntoarce cît de curînd, şi atuncĭ vom sta maĭ mult timp...

— «Auzĭ, *ma chère Eléonore*, zise Clotilda către soră-sa, domnu căpitan spune că mîine are să fie o escursiune la o peşteră din apropiere!»

— «Da, confirmă Aneta Minghiruş, şi încă o escursiune frumoasă, cu dejun şi lăutarĭ, organizată de un cerc de amicĭ. Dacă voiţĭ să ne faceţĭ plăcerea, vom fi încîntaţĭ cu toţiĭ de a vă avea cu noĭ».

— «Şi unde aveţĭ să mergeţi? întrebă Eleonora, sedusă de ideea de a dejuna, pe ĭarbă, în aer liber, în mijlocul uneĭ vesele societăţĭ.

— «Ne-am propus, răspunse Aneta Minghiruş, să ne suim la Plescioare, colo, d'asupra stîncilor ce

domină Cheĭa Dîmboviţeĭ. O! acolo, e un loc încîntător, într'o dumbravă de alunĭ, cu o privelişte admirabilă în faţă. După ce vom dejuna pe covorul verde al ĭerbeĭ smăltate de florĭ, vom porni în procesiune, precedaţĭ de lăutarĭ, şi, prin valea dela spatele Pleaşeĭ, ne vom urca la Brădiţel. Aci, vom sta ca să vizităm peştera, care e foarte interesantă, ĭar pe subt seară, ne vom întoarce, prin livezile de subt Branişte, cîntînd şi rîzînd, ca nişte oamenĭ carĭ aŭ petrecut bine».

— «Dar ştiĭ că va fi *charmant*, *ma chère Clotilde!* esclamă Eleonora, cu totul decisă prin perspectiva uneĭ bune distracţiĭ ce li se oferea. — *Chéri*, adaose ea, întorcîndu se spre doctorul Bengalicĭ, nu-ĭ aşa că vom merge şi noĭ?»

— «Negreşit, răspunse acesta, dacă lucrul vă face plăcere şi dacă, totuşĭ, societatea primeşte să o însoţim».

— «O! despre societate, ea va fi onorată şi fericită de a vă avea cu dînsa! încredinţă Aneta Minghiruş, care părea promotoarea partideĭ proĭectate ... — Nu-ĭ aşa, doamnelor? adaose ea, întorcîndu-se spre persoanele ce asistaŭ la acea scenă.

— «Fără îndoeală!» zise Emilia Oarcă.

— «Maĭ e vorbă!» răspunseră Rîţa luĭ Niţă Cotoiŭ şi Elena luĭ Stefan Caponea.

«Cum de nu!» strigă Sevastiţa Maghirescu.

— «Lucrul nu se maĭ întreabă!» repetară căpitanii Cristian Cenuşe şi Alexandru Toroş, făcînd loc, în acelaş timp, locotenentuluĭ Francisc Vaja, care se apropiase şi ceru să fie prezintat.

Aneta Minghiruş profită de ocasiune pentru a

prezinta şi alte persoane, pe cari Eleonora şi Clotilda nu le cunoşteaŭ încă, şi care trebueaŭ să ia parte la escursiune, pe doamna Tarsiţa Pepenel, pe Alcibiad Bilureaţă, pe Raşcu, pe tinerii Gabriel Ruşescu şi Mişu Veinea, ce făceaŭ pe *gomoşii* Rucărului şi pe cari i-am auzit pronunţînd diatribe aşa de acerbe contra judecătorului de pace şi amicului săŭ, de care umbla însoţit. Apoi, fiindcă se înserase bine şi fiecare urma să se ducă la masă, se despărţiră cu toţii, dîndu-şi întîlnire pentru a doua zi, la ora opt dimineaţa, în acelaş loc, — grădina publică, — de unde escursiunea trebuia să pornească.

X.

Cu mult înainte de ora hotărîtă, cea mai mare parte din escursionişti era de faţă, la locul de întîlnire. Fiecare adusese, împachetate în hîrtii, în şervete saŭ în coşuleţe de voiagiŭ, proviziunile ce, puse în comun, trebuiaŭ să servească la ospăţul general. Doi ţărani, tocmiţi pentru a le transporta, le aşezaŭ, pe îndată ce li se predaŭ, în dăsagi, deja enormi din cauza numărului celui mare de pachete. Un al treilea ţăran avea însărcinarea să ducă ploscile, comandate la Oncescu, care era reputat că are vinul cel mai bun din localitate.

Cu toate acestea, cei sosiţi înainte cătaŭ să-şi facă de treabă, adăstînd pe ceilalţi. Unii se plimbaŭ încet prin grădină, consultîndu-şi din cînd în cînd ceasornicele; alţii, adunaţi pe podul de pe Rîuşor, priveaŭ la trecători şi schimbaŭ glume între dînşii; alţii,

aducîndu-şi aminte, în ultimul moment, că aŭ uitat să cumpere cîte ceva trebuincios, se repezeaŭ în prăvălia luĭ Busuiocescu saŭ a fraţilor Ioneştĭ, din faţă, unde eraŭ sigurĭ că vor găsi ceea ce le lipsea; cîţiva chiar luaseră loc la taraba dela cofetărie şi puseseră să le servească consumaţiunĭ: ceaĭ, cafea cu lapte saŭ ciocolată.

Alcibiad Bilureaţă, în costum de escursionist al pin: — pălărie tiloreză verde, cu cîrlionţĭ de răţoiŭ la ceafă; veston de postav, cu nasturĭ de corn de cerb şi buzunare pretutindeni; jumelă, în toc de piele, după gît; lung baston, cu bold de fer, în mînă, — se plimba pe dinaintea ospătărieĭ luĭ Moldoveanu, vorbind cestiunĭ militare cu căpitan Cenuşe, pe care vrea să-l convingă de competinţa sa şi în această materie.

— «Dacă vreĭ să-ţi povestesc bătălia dela Plevna, zicea el, iată cum s'a întîmplat...»

— «Mulţumesc, răspundea Cenuşe; am fost faţă, şi o cunosc în toate amănunţimile eĭ!»

— «Fără îndoeală, insista Bilureaţă, însă ceeace am să ţi spuiŭ, sînt lucrurĭ inedite, pe cari mi le-a povestit un general din marele stat-major. .»

Şi, fără sa dea timp interlocutoruluĭ săŭ să maĭ facă vr'o observaţiune, începea, pentru a suta oară, o naraţiune lungă, confuză, greoaie, plină de absurdităţi, ce avea obiceiul să facă, adesea, ţăranilor, la taraba dela prăvălia luĭ Nicu cofetarul, pe care o recita, ca învăţată pe din afara, şi o întrerupea prin pauze, spre a restabili, prin lungĭ aspiraţiuni, echilibrul respiraţiuneĭ sale scurte şi dezordonate.

Căpitan Cenuşe se 'neca.

— «Ci ca dă-mĭ pace, nenişorule, că m'aĭ înnebunit! strigă el în cele din urmă, scos din răbdărĭ. Îţĭ repet că nu e aşa şi că nicĭ idee n'aĭ despre ce spuĭ!..»

Apoĭ, întorcîndu-se către căpitan Toroş, care s-apropiase:

— «Ĭa ascultă, Alexandre, ce pretinde domnul! Susţine că Vidul curge la răsărit de Plevna, şi că, în ziua de 28 Noembrie, Osman-paşa şi-ar fi putut scăpa armata dacă, fiind maĭ cu cap, în loc s'o ĭa spre Sofia, prin Orkanie, ar fi apucat-o spre Tîrnova şi Gabrova, căcĭ ar fi ajuns, astfel, d'a dreptul la Şipca şi, de acolo, ar fi trecut Balcaniĭ spre Adriaenopol!..»

Un hohot de rîs fu răspunsul luĭ Toroş la această enunţare.

— «Frumos plan, în adevăr! esclamă el. Păcat numaĭ că generalul care l-a conceput a uĭtat că Şipca, dimpreună cu toată linia, pînă dincolo de Iantra, pe care cade Tîrnova, se afla de maĭ multe lunĭ în mîna Ruşilor, ceeace revine a se zice că bĭetul Osman, pentru a evita de a fi mîncat, trebuia să se arunce de bună voe în gura ursuluĭ!..»

Bilureaţă, cam ofensat, se întoarse spre amicul săŭ, Raşcu, şi-ĭ şopti astfel ca să nu fie auzit decît de el singur:

— «Sînt un soiŭ de Moş-Teacă amîndouĭ şi habar n'aŭ de meseria lor!..»

— «Pe urmă, mulţumit de reflecţiunea sa, care îĭ da, în propriiĭ saĭ ochĭ, o superioritate asupra contrazicătorilor săĭ, se îndreptă spre grădina publică.

În momentul acela, taraful de lăutari, ce trebuia să însoțească pe escursioniștĭ în petrecerea lor, intonă imnul naționul, și, tot atuncĭ, Eleonora și Clotilda, urmate de Mariuca și de soțiĭ lor, apărură la poarta grădineĭ, unde se adunaseră deja toțĭ invitațiĭ. Ele se îmbrăcasera, pentru ocasiune, în costume naționale, de care, de altmintrelea, aveaŭ oroare, probabil fiindcă le purtaseră prea mult în tinerețe.

— «Bonjur, *mesdames!* bonjur *messieurs!* ziseră ele, intrînd cu surîsurĭ amabile și salutînd societatea. Ne ertațĭ, nu-ĭ așa? dacă am zăbovit puțin...»

Și, pe cînd Mariuca preda țăranilor însărcinațĭ cu transportul două marĭ legăturĭ cu merinde, aduse pînă acolo de o servitoare, ele schimbară strîngerĭ de mînă cu cunoștințele cele maĭ intime. Apoĭ, totul fiind gata, se dete semnalul plecăreĭ, și grădina se goli cu încetul

(Va urma).

Ciru Oeconomu.

LOGOFĂTUL COSTACHE CONACHI

II

Răspîndirea poeziilor lui Conachi

Vorbind despre bibliografia lui Conachi am scos cu intenţie la iveală amintirile lui C. Negri, G. Sion, A. Papadopol-Calimach, I. Eliade-Rădulescu şi I. Creţeanu relative la poeziile ce le-au auzit cîntîndu-se în tinereţele lor. Amintirile lor sînt destul de număroase. Dar totuşi nu sînt complete. Pentrucă se pot aduce alte dovezi, că poezia lui Conachi a fost mult mai răspîndită decît s'ar putea conchide din acele amintiri.

Pentru [illegible] torinul M[illegible] [illegible] interesante [illegible] V. Alexandri [illegible] *[illegible]imbrul* [illegible]

[illegible] ştea la 1851 [illegible] cîntecelor [illegible] putuse să adune cu greutate prin felurite întîmplări [illegible] el; am adăos [illegible] parte din [illegible] cîntece [illegible] [illegible]achi. St[illegible] [illegible] prins poetul dela Mirceşti este cel mai neîndoios [illegible] le trecusera prin tot [illegible] memorii şi [illegible] şi confuze. De [illegible] sînt [illegible] altele sînt fragmentate, saŭ contaminate cu multă lipsă de pricepere.

Poezia cu Nr. V din *Zimbrul* (Nr. 65, p. 260) este poezia, a' căreĭ autor îi rămăsese şi lui Eliade necunoscut. *[illegible]ori de*

zină [illegible] *[illegible]* Ea se poate împărţi în şapte strofe de cîte patru versuri. În *Zimbrul* se află strofa [illegible], [illegible], 4 şi 5 aceasta stricată şi ca sens şi ca formă. Strofele [illegible], 6 şi 7 lipsesc, fără ca poezia să şi fi perdut rostul. Aceeaş poezie a mai fost culeasă încă odată sub Nr. XIV, fără str[illegible] şi [illegible], iar de aici înainte [illegible] în ediţiile lui Conachi.

Nr. VII [illegible] de Alecsandri este o parte din *[illegible] ochilor* şi anume [illegible] Amorului, [illegible] găsit [illegible] care sînt ochii cei mai frumoşi.

Ah, ochişori [illegible]

[illegible] Alecsandri poezia are [illegible] aic[illegible]

[illegible]
La [illegible]
Sluga [illegible]

Nr. [illegible] nu [illegible] deosebire [illegible] publicat [illegible] Eu însemnez [illegible]

De [illegible] puţin, [illegible]
Ai veni singur[illegible]
[illegible] şi [illegible]
Ai simţi durere[illegible]
[illegible]
[illegible] grea [illegible]
[illegible]
[illegible] mă scape [illegible] moarte
Doftorul cînd [illegible] venit
Eu din gură [illegible] grăit:
[illegible] iubitul meu
Scapă-mă de [illegible]
Doftor aşa mi-a răspuns
Fără zăbavă [illegible] zis
[illegible] doftori[illegible]
[illegible] boala [illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible] numai [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] pătimeşti
[illegible]
De [illegible] vise
Rău te [illegible]
Sufletul meu [illegible]
Îţi [illegible]
Sfîrşeşti [illegible]
La [illegible]
Nu te [illegible]
Ca [illegible]
Plînge[illegible]
Dar supune[illegible]

Nr. 3 este un cîntec inedit de Conachi. [illegible] aceeaşi formă în manuscriptul lui Conachi [illegible] Nr. [illegible] 5 [illegible]

demieĭ, la pag. 161 v. şi în manuscriptul luĭ Pastiescu, o copie după Conachi (Nr. 30 al Academieĭ), la pag. 100 v.

Nr. XIII este tot de Conachi, care cere dela munţĭ să spuĭe cît a suferit el,

Căcĭ încumplita Sevele
La necazurile mele
N'arată milă, nicĭ jele.

Nr. XV din Alecsandri este *Ah! Ochişorĭ viĭ* de Conachi, cu două modificărĭ.

Ah, stăpîne nur,
Ce prinzĭ ca un fur
De jur împrejur
Şi cu chinuire
Şi cu mulţămire
Orĭ a cuĭ simţire

s'a făcut

Ah! stăpîne nur,
Ce-*aprinzĭ* ca un fur etc.

ĭar

De amoriŭ suspin

s'a făcut

De amar suspin

Cuvîntul *amoriŭ* nu era, se pare, primit cu bunăvoinţa ce-o întîmpină maĭ tîrziŭ şi la cîntăreţiĭ din popor.

Şi Nr. XVI al luĭ Alecsandri este tot din Conachi. Este anume un acrostih, pe care însă Alecsandri nu-l observă şi nu-l relevă. Sub titlul *Nume* se găseşte în ediţia II-a, la pag. 145. Aicĭ este publicat după cea din urmă redacţie a luĭ Conachi; la Pastiescu, care şĭ-a scris copia sa înainte de 1835, are numaĭ opt versurĭ; la Alecsandri are vre-o patru cincĭ schimbărĭ, dintre care citez una. În loc de sfîrşitul

Dar cînd viĭ şi 'n braţe-ţĭ sbor
De dragostea ta răpit
Atuncea par'c'oiŭ să mor
De plăcere biruit

V. Alecsandri a cules

Dar cînd vin şi 'n braţi-ţĭ zbor
De dragostea ta răpit,
Atuncĭ chiar de-ar fi să mor
Aş muri prea fericit.

Poezia cu numărul XVI s'a publicat în *Zimbrul* dela 16 Aprilie. Deşi se spunea că publicaţia «va urma», n'a maĭ urmat nimic.

Se pare, că în timpul acesta s'a descoperit şi pentru Alecsandri autorul şi că Alecsandri a încetat publicaţia dînd loc altora, care cunoşteaŭ maĭ bine decît el manuscriptele moldoveneştĭ. În adevăr, în *Zimbrul* dela 11 Iunie, T. Codrescu publică o poezie «tocmaĭ precum a găsit-o scrisă» şi numind pe autor; este *Părul căzut de vînt*, a luĭ Conachi. Tot T. Codrescu trebuïe să fi tipărit la 28 Iunie *Demisia amoruluĭ*. Se pare, că manuscriptul luĭ Codrescu nu era dintre cele maĭ bune, deoarece din Demisia amoruluĭ care 'n ediţiile luĭ Conachi are titlu *Amoriŭ, la a ta putere*..., lipseşte strofa 4, ïar *Părul* presintă variante, versurĭ modificate fără pricepere.

Aşa s'aŭ tipărit în Moldova poeziile luĭ Conachi înainte de ediţia dela 1856.

În Muntenia s'aŭ tipărit mult maĭ înainte decît în Moldova. Pe atuncĭ nu eraŭ şosele; călătoriile la Iaşĭ orĭ la Bucureştĭ nu eraŭ dese; călătoriĭ nu eraŭ mulţĭ; cîntecele vor fi avut şi ele nevoïe de cîtăva vreme până să ajungă în Muntenia. Totuşĭ aŭ ajuns destul de curînd. Pela 1830 sosiseră chiar foarte multe. D. Bolintineanu îşĭ aducea aminte de mulţimea lor încă la 1868.

La 1868, într'un studiŭ publicat în *Albina Pindului*, Bolintineanu ne-a comunicat cîteva din cîntecele, care se cîntaŭ în epoca ocupaţieĭ ruseştĭ (1828—1834) în Bucureştĭ. El a arătat şi de unde veneaŭ ele [1]: «Oraşele sînt înecate de cîn-

[1]) Pag. 90. — Pentru Moldova îmĭ închipuesc, că lăutariĭ ce le vor fi cîntat maĭ bine aŭ fost Năstasă şi Angeluţă, despre care, vorbind de domnia

tece amoroase pe carĭ *lăutariĭ* le cînt. *Muntenia este înnecată de aceste cîntece făcute în Moldova,* cele maĭ multe obscene». Ca pildă Bolintineanu citează opt versurĭ, fără să ştie cine le-a scris:

Ah, ĭubită, tu frumoasă
Ce eştĭ din proştĭ muritorĭ,
Te-aĭ sădit ca trandafirul
Între celelalte florĭ.
Ce ochĭ poate să te vază
Şi dreptate să nu-mĭ dea,
Că-ţĭ închin pentru ĭubire
Post şi rang şi vĭaţa mea.

Poezia aceasta este o corupţie din *Cine are gust să-mĭ crează* de Conachi [1]), care, după ce arătase cum maĭca fire» se pogoară pănă la «ceĭ maĭ proştĭ vecinĭ» şi sădeşte în eĭ darurile sale, continua cu cîntecul:

Ah, ibovnică slăvită! Căcĭ eştĭ din proştĭ muritorĭ,
Ş'aĭ eşit ca trandafirul între celelalte florĭ –
Ce ochĭ pot să te privească şi dreptate să nu-mĭ dea,
Că-ţĭ închin pentru ĭubire neam şi rang şi vĭeaţa mea?
Prin a ta dulce suflare din patimĭ m'am rădicat,
Gustînd para ce aprinde numaĭ amorul curat.
Ĭubindu-te simt fiinţa sfînt vaculuĭ viitor —
Căcĭ raĭul din ceea lume pe pămănt este amor!

Cu potopul care «înneca» Muntenia venise dar şi *Cine are gust să-mĭ crează.*

---

a doua a luĭ Scarlat Alex. Calimah, Manolache Drăghiciŭ spune (în *Istoria Moldoveĭ,* II, p. 105) că «şĭ-aŭ lăsat nume traĭnic în pămîntul acesta despre talentul ce avea a cînta şi a purta arcuşul». La 1822 Năstasă şi Angeluţă aŭ fost la Chişinăŭ, de ĭ-aŭ cîntat chiar Ţaruluĭ Alexandru I. Ce ĭ-a cîntat, nu se spune. Avînd însă în vedere că la Chişinăŭ se afla şi Conachi, care a avut o lungă audienţă la Ţarul şi că ţiganiĭ vor fi fost ca şi azĭ foarte atenţĭ cu evgenistul poet, cîntăreţul epoceĭ, ne putem închipui că Maestatea Sa Ţarul va fi auzit şi melodiile, care răspîndeaŭ cu atîta uşurinţă cîntecele luĭ! — În manuscripte am găsit o singură dată, notat de Conachi, pănă unde să se cînte *Luna plină* (ediţia II, p. 214—216). Ea se cînta pănă la versul 20, ĭar dela *Şi ca să-ţĭ dea crezare* se citea numaĭ (Mpt. 137, p. 203 v.).

[1]) Ed. II, p. 91.

Veniseră însă şi alte poeziĭ. Soartea lor n'a fost bună. Ajunse în Bucureştĭ aŭ căzut într'un public, căruĭa Bolintineanu îĭ contestă cu drept cuvînt gustul. Ele s'aŭ modificat, s'aŭ contaminat, şĭ-aŭ perdut înţelesul original, aŭ luat altul răŭ exprimat, aŭ ajuns într'o stare, care trebuia să desguste pe Bolintineanu şi pe orĭce om cu gust Din norocire această modificare a lor se poate dovedi, deoarece cîteva din ele aŭ fost tipărite în broşurile luĭ Anton Pann, fapt neobservat încă de ceĭ ce s'aŭ ocupat cu Conachi. Din acest din urmă motiv mă voiŭ opri maĭ mult la această chestiune, întîiŭ ca să arăt cît de mare a fost şi 'n Muntenia sfera de înrîurire a luĭ Conachi şi-apoĭ ca să caracterisez încă odată modul de-a lucra al luĭ Anton Pann, al acestuĭ cîrpaciŭ poetic, care a fost împodobit de uniĭ criticĭ cu însuşirĭ ce-ĭ lipsesc cu desăvîrşire [1]).

Întîĭa publicaţie bucureşteană din Conachi se găseşte în traducerea luĭ Erotocrit, făcută de *Anton Pann* şi tipărită la 1837 în Sibiŭ [2]). Pann a însemnat că acest cîntec este «străin», că adecă nu-ĭ al luĭ. În ediţiile luĭ Conachi nu se găseşte, dar el se găseşte în manuscriptul citat al logofătuluĭ (la pag 120) şi 'n copiile făcute după el Cîntecul, care în Anton Pann este aproape identic, spunea următoarele:

Noroace noroace
Lasă-mă în pace
  Că nu pociŭ trăi.
A ta răutate
Sufletul nu poate
  A maĭ suferi.

Noroace pentru tine
Sufăr az şi mâine
  Câte le priveştĭ.

Ah! cu ce cuvinte
Te rugam ferbinte
  Ceas să-mĭ dărueştĭ

Să vaz ah! noroace
Pe cea care-mĭ place
  Care m'aŭ pătruns.
Să-ĭ arăt durerea
Să-şĭ vază părerea
  Să-ĭ cer vr'un răspuns

[1]) Despre A Pann, vezĭ studiul meŭ *Din vremea luĭ Anton Pann*, în *Convorbirĭ literare*, 1902, p. 1004.

[2]) *Noul Erotocrit*, V. p. 130.

Noroace! noroace
Nu maĭ am ce-ţĭ face
Să te înblînzesc.
Te rog de se poate
Trimite-mĭ moarte
Să mă isprăvesc

Să scap de suspinurĭ
De durerĭ şi chinurĭ
Să intru'n mormînt.
Tot mort se numeşte
Orĭcine trăeşte
Cu nădejdea 'n vînt.

A doua publicaţie, în care s'a tipărit în Bucureştĭ o poezie de Conachi este *Colecţie din poeziile D-luĭ marelui logofăt I. Văcărescu, Bucureştĭ*, 1848. Colecţia s'a tipărit cu fondurile Asociaţieĭ literare, aĭ căreĭ membri eraŭ toţĭ literaţiĭ bucureştenĭ şi a fost îngrijită de Ioan Voĭnescu II-lea. Se pare decĭ că cel puţin editorul nu s'a îndoit de loc, că *Dorul deplin* dela pag. 193—194 n'ar fi de Văcărescu şi l-a tipărit:

Mă sfîrşesc, amar mă doare
Şi n'am milă cuĭ să cer,
Toate sînt nesimţitoare:
Oamenĭ, elementurĭ, cer

A răpuns milostivirea
Chiar şi duhul îngeresc
Care însuşĭ e simţirea!
Alt ce maĭ nădăjduesc?

Nimic nu-mĭ maĭ foloseşte,
Orĭ cît gem ş-orĭ cît suspin
Rău-mĭ nu se micşoreşte,
Al meŭ dor este deplin

Hotărăsc dar o sfîrşire
La al meŭ cumplit amor,
Făr' a da cuĭva de ştire,
Singur voiŭ să mă omor

Şi murind eŭ, mulţămită
Ţărîna mea va 'nvia,
Cînd o lacrămă ĭubită
Va simţi picînd pe ea

În colecţia luĭ Conachi se găsesc două variante ale acesteĭ poeziĭ; amîndouă aŭ titlul *Mă sfîrşesc, amar mă doare* . . . [1]). Comparîndu-o cu varianta a doua (care are patru strofe), găsim că între ele sînt identice numaĭ două (1 = 1, 3 = 4), strofa 2 şi 3 din Văcărescu nu se găsesc în varianta luĭ Conachi; ĭar strofa 5 a modificat fundamental pe a 4 din Conachi. Comparîndu-o cu varianta întîĭa din Conachi, găsim că deosebirea este şi maĭ mare. Abĭa o strofă se aseamănă

[1]) Ediţia II, p. 135 şi 149.

(întîîa). În manuscripte se găsește însă și a treia variantă, a căreĭ întîie strofă samănă deplin cu a luĭ Văcărescu, ceeace nu putem constata în celelalte două cazurĭ. Strofa din manuscriptul Academieĭ (Pastiescu) cu Nr. 30 (p. 102, v.) sună așa:

Mă sfârșesc, amar mă doare
Și n'am milă cuĭ să cer,
Toate sănt nesămțătoare,
Oamenĭ și stihiĭ și cer.

La Văcărescu vorba *stihiĭ* este înlocuită cu modernul *element*. De-aicĭ înainte, asemănarea este tot atît de depărtată ca și 'n celelalte cazurĭ:

Aŭ perit milostivirea,
Nu maĭ găsesc ajutor
Și s'aŭ împetrit simțirea
De mă lasă ca să mor
Nu pociŭ găsi vr'o ființă
Nicĭ razem la al meu chin,
Nicĭ nu pot să daŭ credință
Că toțĭ sînt plinĭ de venin.

Din comparație reiese că Văcărescu trebuie să fi cunoscut două variante, deoarece dela una ia începutul, dela alta sfîrșitul [1]) și la mijloc pune dela sine cîteva versurĭ, care nu se găsesc nicăerĭ în tot Conachi. Cum le-a cunoscut el, din auzite saŭ din manuscripte, este indiferent. Maĭ de crezut este că le-a auzit cîntîndu-se [2]).

[1]) Cred aceasta, deși în manuscriptul, după care s'a tipărit ediția dela 1848 (Mpt. Academieĭ, Nr. 407 p. 100) poezia a fost — se pare — văzută și de Văcărescu înainte de-a se publica.

[2]) Relativ la raportul dintre Văcărescu și Conachi maĭ sînt de observat următoarele amănunte. — 1. În manuscriptul luĭ Conachi (Nr. 137, p. 168, v.) se află o poezie de patru strofe *Afrodita întristată*, care a fost tipărită, dar întreagă de A Pann, *Poezii deosebite*, 1837, p. 44. Poezia este de un Văcărescu (Alecu saŭ Nicolae), care o declară a lor în manuscriptul Academieĭ cu Nr. 287, fila 8. Cum a ajuns trunchiată în Conachi, nu putem ști. — 2. In cartea luĭ Conachi (ediția II, p. 224) s'a rătăcit sub poezia din *6 Aprilie 1848* strofa:

Precum știĭ că este-o floare
Ce se 'ntoarce după soare,
Asemene după tine
Umbla inima din mine!

În timpul acesta Anton Pann pregătea *Spitalul amoruluĭ,* ale căruĭ broşurĭ aŭ apărut la 1850, 1851 şi 1852. Broşura a patra, în care se găsesc poeziĭ de Conachi, s'a tipărit întîĭa oară la 1851 [1]). Cîteodată Pann iscăleşte numele poeţilor, ale căror versurĭ voia să le «facă nemuritoare, compuindu-le melodia». Niciodată n'a iscălit însă pe Conachi. Şi totuşĭ, dat fiind că el reproduce maĭ multe poeziĭ din el, nu

---

Ea se găseşte fără titlu şi 'n manuscripte (Pag. 126, Nr. 125, din Mpt. 37). Strofa nu-ĭ de Conachi, ci a unuĭa din ceĭ doĭ Văcăreştĭ. Ea se află în manuscriptul acestora, Nr. 287, fila 25 v. în forma

Cum se 'ntoarce după soare
Pururea această floare,
Aşa inima din mine
În vecĭ umblă după tine.

şi însoţită de nota: «Aceste stihurĭ s'aŭ cusut la o gevrea». Ideea acesteĭ comparaţiunĭ se maĭ găseşte în Văcăreştĭ, într'o comparaţie de 3 strofe de cîte 6 versurĭ (Mpt. 1651, p. 274 v.). În acest sens este de îndreptat şi părerea luĭ A. Papadopol. Calimach, care crede că cele patru versurĭ sînt de Conachi (*Convorbirĭ literare,* XIX, p. 933). — 3. Maĭ la vale amintesc poezia *În lipsa eĭ* (Ed. II, p. 131), care a ajuns şi în *Spitalul* luĭ Anton Pann. Poezia începe cu versul *Cît mi-ĭ de urît cînd sînt fără tine!* Un Văcărescu, Nicolache, s'a inspirat de ea şi voi să cînte «pă glasul Cît mĭ-e de urît, cînd sînt fără tine», o proprie inspiraţie. Şi-o începu:

Am răpus nădejdea
Dorul m'a pătruns

Încercarea se află în manuscriptul Academieĭ cu Nr. 1651, fila 169. — Astfel se comunicaŭ cîntecele prin scris saŭ vorbă saŭ lăutarĭ şi se treceaŭ şi în manuscripte

Asemînările de motive dintre I. Văcărescu şi Conachi pot fi datorite uneorĭ şi aceluĭaşĭ isvor. Astfel în *Visul* luĭ Văcărescu (Ed. 1848, p. 169—172) şi într'o poezie inedită de Conachi Mpt. 137 (Nr. 188, p. 167 v.) tema este aceeaşĭ: Speriată de furtună ĭubita caută scut lîngă îndrăgostitul căruĭa nu-ĭ îngăduise până acum să se apropie. Ĭaŭ din Conachi numaĭ patru versurĭ

Ĭar tunetul ce trăsneşte
Te îngrozeşte pe tine,
Spuindu-ţĭ că-ţĭ răsplăteşte
Că mă osîndeştĭ pe mine.

[1]) Teodorescu G. Dem., *Vieaţa şi activitatea luĭ Anton Pann,* partea II, p. 96.

se poate admite că nu le-a avut scrise. Manuscriptul luĭ, ca şi al luĭ T. Codrescu, nu a fost dintre cele bune; el l-a maĭ stricat ca un neiscusit ce era în arta metriceĭ şi poezieĭ şi astfel *Spitalul amoruluĭ* a bolnăvit de moarte poezia logofătuluĭ.

Cîntecul 11 din broşura IV a Spitaluluĭ amoruluĭ se găseşte în manuscriptul luĭ Conachi la pag. 166 v., în forma ce urmează:

Cerule înalte, înfocaţĭ planiţĭ
Toţĭ cu grozăvie mă împrotivițĭ
O urgie mare dela tine văz,
Dela tine Doamne, pe acel ce crez
În vecĭ şi în chinurĭ deodată m'aruncĭ
Şi făr de scăpare, în grozave muncĭ
Într'a lor cumplire sînt şi pătimesc,
Să mă plîng la cine, cuĭ să jăluesc
La fraţĭ saŭ la rude, eĭ mă vrăjmăşesc,
Maĭ răŭ să mă vază pururea doresc.
La prietinĭ Doamne, sînt cu făţărie
Şi ca să mă 'nşele aŭ spre bucurie.
La amorezate, tu le ştiĭ de sus
Cerule înalte, cît sînt de pătruns
De aceste idre, de a lor venin,
Cîte lacrămĭ Doamne, cît amor suspin,
Din ochĭ cu durere, din piept înfocat
Cîte lacrămĭ Doamne, ţie ţĭ-am vărsat.
Apoĭ dar la cine sa mă jeluesc,
Decît ĭar la tine, stăpîne ceresc
Ĭar la tine, Doamne, mă întorc şi cer
Ca sa-mĭ trimiţĭ milă din înaltul cer
Ĭar de nu trimite-mĭ un fulger de foc
Ca să mă pătrunză aicea pe loc.

La Anton Pann sînt schimbate ideile din versul 9 şi 10, se găsesc alte cîteva schimbărĭ stilistice, după versul 18 sînt intercalate 6 versurĭ, pe care nu le-am găsit în Conachi, ĭar la sfîrşit sînt adaose alte 2 versurĭ.

Cîntecul 12 din aceeaşĭ broşură are opt versurĭ şi subtitlul *Teatral.* De unde va fi derivat Pann acest subtitlu, nu ştiŭ; poate că poezia s'a cîntat şi pe teatru, în cine ştie ce

piesă. Ea nu-ĭ decît *În lipsa eĭ*[1]), scăzută însă cu versurile 7—12.

Cîntecul 15 din Anton Pann este «în acrostih», preamărind pe Anica. În acest caz Pann a făcut cu o poezie de Conachi ce-a făcut şi cu *Săvîrşirea fireĭ* de Iancu Văcărescu, pe care a cioplit-o în acrostihul Tinca. Poezia aceasta a luĭ Conachi (din 1825) se găseşte la Pastiescu, p. 24 v. în forma:

Auz lumea zicînd moarte,
Eŭ strig: vie, că voĭesc,
Să mă ĭa, să scap de toate
Ca să nu maĭ pătimesc.

Ochiĭ plîng, pĭeptul ofteză
Gura-mĭ lasă foc de dor,
Sufletul meŭ lăcrămează
N'am cuĭ cere ajutor.

Pătimesc fără durere.
N'am în gură nicĭ un glas
Stare n'am mil'a maĭ cere,
Nicĭ glas de-amu nu mĭ-aŭ rămas.

Anton Pann a făcut din ea următorul acrostih

A-uz lumea nevrînd moarte,
Eŭ zic vie c'o doresc,
Să mă ĭa, să scap de toate
Să nu mă maĭ pedepsesc.

N-u plîng ci pĭeptu-mĭ ofteaza
Gura-mĭ lasă foc de dor,
Sufletul mi se 'ntristează
N'am cuĭ cere ajutor.

I-nima mi se topeşte,
Vîrtutea m'a părăsit,
Simţirea îmĭ pătimeşte.
Nădejdile-mĭ a lipsit.

---

[1]) Ediţia II, p. 131.

C-hinuri port fără zăcere
Şi'n gură nu maĭ am glas,
Milă, ajutor a cere
Limbă, graiŭ nu mĭ-a rămas.

A-h amor, dor, mor în silă!
Mă răpuiŭ în sfîrşit, pĭer!
Că toate-mĭ sînt fără milă,
Îndeşert ajutor cer.

Cîntecul 18 are 'n Anton Pann 15 strofe. Strofa 1 este a luĭ Pann; cu strofa 2 începe Conachi şi anume cu *Dacă aĭ venit pe lume* [1]), care-ĭ copiat şi 'n cele patru strofe următoare; strofa 7 din Pann sare tocmaĭ la versurile 5—8 din *Ah, zilelor fericite* [2]); urmează apoĭ cîteva strofe originale, după care strofa 12 împrumută ĭarăşĭ 4 versurĭ din strofa a doua a poezieĭ luĭ Conachi; strofa 13 îĭ aparţine ĭarăşĭ cîrpaciuluĭ acesteĭ monstruosităţĭ; ĭar strofele 13 şi 14 cuprind refrenurile dela *Ah, zilelor fericite* şi *Cu prietina 'mpreună* [3]). Un refren din Pann începe aşa: Liră jalnică, duĭoasă, etc. În Conachi este tipărit: Scripcă jalnică, duĭoasă; dar în manuscriptul luĭ Conachi refrenul începea tot cu «liră jalnică», pe care maĭ tîrziŭ Conachi a înlocuit-o cu «scripca»!

Cîntecul 26 din Anton Pann este o contaminare maĭ puţin muncită, decît cea precedentă, dar tot atît de incoerentă. Strofele 1 şi 2 sînt luate din *Într'un rădiŭ de dimineaţă* [4]) (inceputul); a treĭa este întîĭa strofă din *Zorĭ de ziuă se revarsă,* a patra şi a cincea sînt propiĭ şi rele.

Nicĭ cîntecul 34 din broşura V a Spitaluluĭ amoruluĭ nu-ĭ maĭ bun. După ce Pann ĭa din *Am lăsat lumea şi slava* [5]) şase versurĭ şi le preface în treĭ strofe, modificîndu-le, elimină două versurĭ, preface alte două în a patra strofă, maĭ elimină două şi operaţia s'a terminat.

1) Ed. II, p. 138.
2) Ed. II, p. 142.
3) Ed. II, p. 140.
4) Ed. II, p. 8.
5) Ed. II, p. 67

Cîntecul 18 din broşura VI a Spitaluluĭ este format prin acelaşĭ fel de prefacerĭ şi eliminărĭ din *De-acum nădejdile toate* [1]).

Cu Anton Pann Conachi a pătruns fireşte în toate provinciile locuite de Romînĭ şi în toate păturile poporuluĭ; el a fost de bună samă cîntat şi după «modurile», ce se găsesc la sfîrşitul fiecăreĭ broşurĭ [2]). Pann a contribuit astfel să apropie de sufletul naţieĭ poezia cultă erotică dela începutul veaculuĭ; pentrucă, orĭcît de mutilată ar fi eşit din atelierul luĭ, o parte din ideile eĭ tot aŭ scăpat întregĭ şi s'aŭ cetit fără îndoeală maĭ mult decît în ediţiile dela 1856 şi 1887.

Aicĭ sînt de spus cîteva cuvinte şi despre manuscriptele conăcheştĭ, cîte se află la Academie.

Două din ele aŭ fost descrise de Ioan Bianu [3]). Manuscriptul cu Nr. 137 cuprinde şi poeziĭ străine, unele maĭ vechĭ, altele maĭ nouă. Maĭ vechiŭ şi tradus este, de pildă, sonetul dela pag. 117, unicul sonet al luĭ Conachi; sonetul a fost tradus şi de G. Asachi [4]). Maĭ nouă este *A cuĭ e vina* (1839), care-ĭ copiată din C. A. Rosetti [5]), de-o mînă care nu-ĭ a luĭ Conachi. Se pare că uneorĭ Conachi dicta versurile. Cu mîna proprie a scris vre-o 30—32 de bucăţĭ, dintre care unele nu sînt publicate; cele scrise orĭ dictate le adnotează însă cu mîna sa, le adaoge, le corectează, cîteodată le datează. Manuscriptul cu Nr. 30, al luĭ Mihalache Pastiescul, este scris între 1816 şi 1835, el este util pentru stabilirea textelor, dar de puţin folos pentru stabilirea cronologieĭ poeziilor. Manuscriptul cu Nr. 945, scris între 1831 şi 1838 de un oarecare Chicuş cuprinde poeziĭ de Conachi; apoĭ poeziĭ, a căror origine nu-ĭ sigură, şi propriile slăbiciunĭ poetice ale luĭ Chicuş. Însemnat este

---

[1]) Ed. II, p. 161.

[2]) D. e. Broşura IV, p. 136.

[3]) *Catalogul manuscriptelor romîneştĭ* p. 91—93 (No. 30) şi p. 307—313 (No. 137).

[4]) Sub titlŭ *Moartea luĭ Isus,* ediţia poeziilor dela 1854, p. 78.

[5]) *Ceasurile de mulţămire* p. 149

un manuscript, încă nenumerotat, al unuĭ văr al luĭ Conachi, din care vom reproduce versurĭ inedite.

Afară de-aceste manuscripte, sînt şi altele, fără însemnătate, în care se găsesc împrăştiate poeziĭ de Conachi, scrise de felurițĭ iubitorĭ aĭ poeziĭ luĭ. Ele sînt o dovadă maĭ mult despre popularitatea cea mare a acesteĭ poeziĭ, dar nu aŭ dreptul la o deosebită considerație din partea celor ce studiează pe Conachi.

(Va urma) *G. Bogdan-Duică.*

DUPĂ 1848-49

În prețioasa corespondență a D-rilor Iosif Hodoș și Papiu Ilarian, pe care D-l Nerva Hodoș a avut bunăvoința de a mi-o pune la dispoziție pentru cercetările asupra lui Papiu și pentru care și aici îi aduc recunoscătoarele mele mulțămiri, se află o sumă de scrisori, care nu aŭ raport cu viața ori activitatea luĭ Papiu, dar care sînt de multe ori maĭ importante decît acestea.

Printre cele dintîi e o scrisoare a lui Laurian către Bărnuț, care se afla la Kaltenleutgeben o stațiune balneară și climaterică nu departe de Viena fiind bolnav de reumatism.

Laurian povestește lui Bărnuț [illegible] după 1849, pe la curtea și «curțile» din Viena pentru a căpăta o întărire a drepturilor, pe care în 1848 le ceruse cu armele în mînă.

Dăm scrisoarea întreagă și cu ortografia [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] am primitu [illegible] cumĭ n'am pututu se-ți respundu [illegible] am [illegible] Iancu, Balint și Major în 8 Martiŭ la Imperatoriulu, i au primitŭ pré-bine. Iancului l'au salutatu latinesce si i au datu raporturile, Imperatoriulŭ i au respunsŭ: Lubenter accipio et gratulor

multa fecerunt, valde multa fecerunt, apoĭ am vorbită Eu germanesce [illegible] amu presentatŭ pe fie-care in parte Es freuet mich recht sehr Sie haben viel geleistet, Iancu hat sehr viel geleistet, au fostŭ vorbele Imperatoriuluĭ de nou cotră mine. In 9 Martiu ne amŭ dusŭ la F. Carl Acesta ne au priimitŭ şi cu maĭ multa affabilitate, eĭ [illegible] au spusŭ cu de amăruntulŭ starea ţerreĭ şi sufferintele romaniloru; ellŭ au promissŭ că se vorŭ remedia. Intre altele se provoca (tatalŭ) si [illegible] vorbele Imperatoriului. NB. F. Carl vorbesce prè bine la[illegible]nesce. Apoĭ n[illegible] amu dussŭ la We[illegible], [illegible] ne au priimitŭ amicaliter, apoĭ la Schwarzenberg,*) A[illegible] care [illegible] este pe Banat de ce[illegible]tŭ este, şi scrie că Iancu au fostu la Tesaurariatu a[illegible] [illegible] *[illegible]* [illegible] respunsŭ că n'au [illegible] a [illegible] [illegible] Maiestatea [illegible] poporului Ro[illegible] [illegible] pro[illegible] [illegible] vorbele subscrisse de Imperat[illegible] [illegible] [illegible] ce au subscrissu [illegible] acasă, [illegible]

[illegible]

*) [illegible]

[illegible] Freiher von [illegible]

După amédĭ ne amŭ dussŭ la Bach[1]). Ellu şi sciea de petitionea nóstră. Ne au vorbitŭ multe crucisiŭ si curmedisiŭ. Maĭ pe urmă dicu eu : — Un patent, un patent si nóue, ca sĕ scimŭ de ce sĕ ne ţinemŭ! — Mein lieber Lauriani! Ce ve folosesce vóue o chârtie décă nu e in practică, aveţĭ rabdare si noi vremŭ se ve punemŭ in tóte *practice*. I amŭ presentatŭ pe Iancu, Balint etc. Apoĭ au început a se face prietenŭ cu Iancu, l'aŭ întrebatŭ candŭ plécă la Tirolŭ, etc. In 12 amŭ fostŭ la Schmerling si la Thun. Pe cellŭ din urmă[2]) l'amŭ intorsu si l'amŭ sucitŭ prin schóle. «Aveţĭ patientiă! Aveţĭ patientiă! că lucrurile nu se potu face într'o di». Apoĭ ne-aŭ spusŭ că va tramitte pe un secretariŭ se cullegă notitiĭ despre starea scólelor din Transilvania. L'amŭ rugatŭ se tramittă si un Romanŭ. Au ḑissŭ că acollo se va întellege cu Romaniĭ, Episcopiĭ, etc.

Séra la 6 óre au plecatu Poppescu si Iancu ca se adjungă maĭ currendŭ la Sinodŭ, amendoi au promissŭ că se vorŭ întórce. Florianu [A.] au plecatŭ Dumineca diminetia. Noĭ amu tramissŭ un felu de proiectŭ, cu care se se foloséscă la desbaterile sinodale. Mane va pleca şi Balint cu Mihali.

Noĭ, Maiorescu, Florianu, Hormusachi, Mocioni, Babesiu, Dobranŭ amŭ priimitŭ Joi o invitatione de la Ministrul Iustitieĭ se compunemŭ unŭ Idioticon pentru terminologia juridică. — Asteptăm se vină Hormusachi[3]).

Tramittŭ aicĭ gazettele:

Wanderer 121 — 131 inclusive,

Südslawische 56 — 60,

Bucovina 10 — 13 inclusive.

---

[1]) Alexander, Freiherr von —, om de stat al Austrieĭ. După eşirea din Ministerul Schwarzenberg-Stadion a acestuĭa din urmă, B. luă la 21 Maĭ 1849 provisor, la 28 Iunie definitiv, portofoliul Internelor.

[2]) Leo, Graf von Thun, om de stat al Austrieĭ. Dela 28 Iulie 1849 până la Octobre 1860, însărcinat cu portofoliul Cultuluĭ şi Instr. publice, el se făcu cunoscut printr'o mulţime de reforme.

[3]) În privinţa acesteĭ terminologiĭ Laurian, într'o scrisoare către Bărnuţ

Noutăţĭ n'avemŭ: Bariţiŭ scrie că şi-au datŭ respunsulŭ la puntele prin Gazetta[1]), şi prŏgrama la Gouverneur, acumu aştéptă se se slobódă earăsĭ.

Laurian.

Tot în corespondenţa amintită să maĭ află încă vre-o 3—4 scrisorĭ de-ale luĭ Laurian către Bărnuţ la Kaltenleutgeben. În ele să vorbeşte de afacerĭ orĭ interese de ale Romînilor Ardelenĭ şi maĭ ales de evenimentele politice din 1850. Nu presintă însă un interes general deosebit.

Vasile Pîrvan.

---

cu data de 29 Aprilie 1850, spune: «Mocioni au sosit alalta-erĭ, si noĭ vom începe *terminologia* în 1 Maiŭ. Hormuzache încă n'au sosit, nicĭ Florianu, dară îĭ aşteptăm». (Coresp. Papiu-Hodoş, din posesia D-luĭ Nerva Hodoş).

[1]) V. Gazeta Transilvanieĭ pe 1850 No. 6 şi urm. şi No. 12.

NOAPTEA INVIEREI

În templu ascultă toţi cu umilire
Mareţul cor ce laudă aduce
Acelui care a murit pe cruce
Jertfindu-se credinţei în iubire

Ĭubire, dogma sfîntă 'nvietoare!
Cum să n'aduci în lume fericire,
Cînd eşti puterea care mişti o fire
Pe căi în veci de veci neschimbàtoare.

O Crist! Numai adînca ta iubire
De neamul omenesc în suferinţă
Putea să 'nchege-a dragostei credinţă
Ca să ţi-o deie [illegible] spre mîntuire

Şi ei, în schimb cu strigăte de f[illegible]
Te-aŭ răstignit, Isus! O! nebunie!
    Dar lumea asta se închină ţie
Chiar astăzi Doamne [illegible] înţelege

G. Vîrgolici

Recensiunĭ

M. Codreanu *Diafane* versurĭ, Iașĭ, Goldner edit., 1901, [illegible] 8°, 136 pa[illegible] portretul și iscălitura autoruluĭ).

«Diafanele» d-luĭ Codreanu aŭ fost, în mare parte [illegible] puțin, publicate în *Evenimentul*; de aci nu urmează însă ca adunarea lor în volum ar constitui un «eveniment literar». De loc! Cititorul de altfel este încunoștiințat de părerea modestă ce însușĭ autorul are despre numitele «Diafane» prin versurile cu care se termină poezia-prefață (Iași, 19 [illegible] Septembre [illegible]):

> Din tot ce semănat-am, aci culeg recolta
> iluziilor mele, *mîncată de lăcuste*.

Prima impresie ce daŭ aceste iluziĭ versificate — vorbim de cele cruțate de nemiloasele lăcuste — este o nepotolită sete de originalitate. Cititorul va fi observat poate, din citarea versurilor citate [illegible] unele (vezi portretul și iscălitura) poet[illegible] ezită să rupă [illegible] tradițiunea de a începe versurile cu literă mare. Această inovațiune, extraordinar de importantă, fără îndoeală și care a stîrnit în Franța [illegible] discuțiuni [illegible] [illegible] trebuĭ [illegible] face un serviciu junelui nostru poet.

Originalitatea poetului [illegible] cea ce zice *Endymion către Diana*:

> — Surîsul tăŭ de *amor dolorosa*
> îndeamnă morțiĭ ca *strigoĭ* apară
> iar casta ochilor tăĭ limpezĭ pară
> privireĭ tale ĭ este apoteoza!»

și ĭar:

«O nu, nicĭ farmecul de primăvară,
nicĭ criniĭ, lăcrămioarele, nicĭ roza
cît chipul tăŭ de «*mater dolorosa*»
atît de gingașe nu pot să-mĭ pară!

Așa îĭ vorbește Endymion Dianeĭ, care ar fi avînd zimbetul de «mater dolorosa». O «mater dolorosa» *avant la lettre*, în orĭce cas!

În altă parte, sub titlu de *Bal Mascat*, poetul descrie în termenĭ cît se poate de puțin marcanțĭ — exagerat de diafanĭ chiar — o scenă regretabilă petrecută în asemenea localurĭ:

«Sus cortina! — căcĭ rușinea fuge surîzînd hain
cînd încoronatul Bachus rîde din paharul plin!
Și frumoasa Teodoră, blonda balului regină,
desveli c'un gest șagalnic farmecul de sub cortină:
fildeșul de forme goale...

Să întoarcem foaĭa, nu este așa?

— «Violetele de Parma din belșug aŭ parfumat
gîtul, ce se lasă-alene prin unghere sărutat
și din strîngeri trecătoare se 'ntărește ca granitul...

Un «gît» *(la gorge)* care se întărește ca granitul din stringerĭ trecătoare. Bine că sînt numaĭ trecătoare!

Nu's decît poet,

crede apoĭ d. Codreanu și dă cuvîntul «celeĭ maĭ svelte dintre fete», care îĭ răspunde verde:

«Te desbracă de himere, eștĭ sentimental, băete»

Curat sentimental: «Sus cortina!»

Am ĭubit și eŭ în vremurĭ fericite — mĭ-aminte
că mĭ stringeam la pĭept năluca de credeam că o strivesc

Să-șĭ strivească *năluca* la pĭept saŭ aĭurea era și greŭ, chiar pentru «cea maĭ sveltă dintre fete», căruĭa probabil i s'o fi nălucit așa ceva.

În sfîrşit:

> Şi s'aŭ despărţit în noapte, două suflete chemate
> să urmeze aceĭaşĭ cale *într'o strînsă-armonĭate*
> un poet şi-o floare pală, *nu atît de veştejită*

precum aĭ fi putut crede. În sfîrşit!

Serenada e un apel categoric, un imperativ categoric s'ar putea zice, adresat *Ei*:

> *Cĭ vino odată* de-mi stînge
> dorinţa din ochiĭ ferbinţi
> *te-aşĭ strînge la pĭept de te-aşĭ frînge*
> *în spasmul aprinseĭ dorinţi*...

Şi poetul e atît de convins de eficacitatea aceste[illegible] somaţii, că o maĭ repetă de două orĭ. Cele treĭ somaţiĭ legate.

Natural că iubita nu se grăbeşte să [illegible] la chemările unuĭ poet atît de aprins, cel puţin cît durează spasmul aprinseĭ dorinţĭ, deşi poetul caută [illegible] aceeaşĭ [illegible] s'o convingă şi pe cale logică

> în noaptea de [illegible]
> staŭ singur, *de ce n'am fi doi?*

Argumentul e fără replică de ce n'ar fi doi.

Şi nişte accente atît de bolnave saŭ atît de false [illegible] un indiscret [illegible] [illegible] tînăr dovadă portretul şi iscălitura de [illegible] curios.

Aceasta pentru partea sentiment[illegible] sentiment[illegible] băete[illegible]. Poetul nostru însă e şi un om cult, dovadă poezia *Cain*, care are ca motto [illegible] şi începe cu versul

> [illegible] *mugul* [illegible]

unicul caz cînd un titlu, un motto şi un vers face [illegible] te atît de ciudat din clasicitatea greco-romană, cosmogonia nordică şi credinţele asiatice.

Combinaţiuni de acestea, nu însă atît de complicate

am văzut şi în *Endymion către Diana*, unde e vorba de o «mater dolorosa», şi se maĭ poate admira şi în alte «Diafane».

În *Ruga păgînă*, de exemplu, poetul intervine în favoarea luĭ Christ, pe lingă Saturn, căruĭa se adresează cu multă familiaritate:

Dă-ĭ, tu linişte, Saturn, şi îndurare...[1])

Cunoştinţele poetuluĭ merg însă şi maĭ departe, dovadă bucata întitulată: *Tuast* (sic), unde sînt descrise nişte vĭeţuitoare de tot ciudate:

La un banchet, într'un sicriŭ,
un vĭerme-a ridicat paharul, —

Abstracţiune făcînd de modul cum acel vĭerme intemperent a putut ridica paharul, *Tuast*-ul d-luĭ Codreanu rămîne caracteristic prin nota sa macabră, notă ce ne arată izvorul inspiraţiuniĭ juneluĭ poet. — *Si jeune et déjà macabre!* — E poesia decadentă franceză şi în special Charles Baudelaire, care figurează în «Diafane» cu zece bucăţĭ traduse.

Cum sînt traduse?

Cîteva exemple:

Plîngerile unuĭ Icar (Les Plaintes d'un Icare) se termină la d. Codreanu prin strofele:

În van, *în spaţiŭ* vruĭ odată
sfîrşit să aflu şi mijloc
de nu ştiŭ carĭ ochĭ de foc
îmĭ simt aripa *'nflăcărată*...

şi ars de-o *nostalgie oarbă*
de frumuseţĭ, recad spre moarte —
nicĭ numele-mĭ n'o şti să-l poarte
mormîntul care-o să mă soarbă!..

---

[1]) Cf. şi versul: Pe-o *otomană* staŭ trîntit ca *zeiĭ*.
(*Imn.*)

pe cînd Baudelaire spusese:

> En vain j'ai voulu *de l'espace*
> Trouver la fin et le milieu;
> Sous je ne sais quel œil de feu
> Je sens mon aile qui *se casse*
>
> Et brûlé par *l'amour du beau*,
> *Je n'aurai pas l'honneur sublime*
> *De donner mon nom à l'abîme*
> *Qui me servira de tombeau.*

Cu felul ăsta de înțelegere se explică cum d. Codreanu a citit *Une Charogne* și a scris *Tuast*.

E însă o altă poezie tradusă după Baudelaire, din care se vede că junele nostru poet înțelege prin aproximație chiar vocabularul limbeĭ din care a avut să traducă. E *Peisaj (Paysage)*:

> Pentru-a'mĭ cînta poemul, mă arde-un dor *enorm*
> sub cerul liber, vara — un astrolog — să dorm
> vecin să fiŭ c'un *clopot*, — . .

adică:

> Je veux, pour composer chastement mes églogues
> Coucher auprès du ciel, comme les astrologues,
> Et, voisin des *clochers* . . .

«Clochers» tradus prin «clopot», cînd primul dicționar franceso-romîn ĭ-ar fi dat traducțiunea exactă a acestuĭ cuvînt! *Clocher* însemnează *clopotniță*, ĭar traducîndu-l prin *clopot*, poetul romîn a arătat cît de neînțeleasă ĭ-a rămas această poesie a luĭ Baudelaire.

«Vecin c'un clopot» e ridicol și departe de a da impresia de liniște mistică a expresiilor din originalul francez, «voisin des clochers», «auprès du ciel». Ce să maĭ vorbim atuncĭ de *astrologues*, cerut la Baudelaire de rima *églogues*, și care putea lipsi decĭ din traducere — *un astrolog* (?) — unde rimele sînt *enorm* (!) — *dorm*. Traducătorul a preferit însă ca

să păstreze acest cuvînt, inutil pentru înțelesul poeziei, și să lase afară altele, ca *chastement*, care dă nota întregeĭ poeziĭ

Je veux *pour composer chastement mes eglogues*
Coucher auprès du ciel . .

Citițĭ acum traducerea d-luĭ Codreanu!

În calitate de admirator al poezieĭ decadente junele poet ĭeșan era indicat să se emoționeze la moartea luĭ Paul Verlaine. Această emoțiune a mers până la versificație, de unde: *La moartea «Sărmanuluĭ Lelian»*

Emoțiunea a trebuit să fie, fără îndoeală, destul de profundă, pentru ca d Codreanu să nu observe că *Pauvre Lelian*, fiind metagrama numeluĭ *Paul Verlaine*, traducerea *Sărmanul Lelian*, care nu maĭ coprinde aceleașĭ litere, nu are nicĭ un sens [1].

Acesta e fondul . imitațiunĭ nereușite după niște poețĭ pe care nu ĭ-a înțeles. Forma e la înălțimea fonduluĭ greșeli de orĭ-ce natură ca și de toată mîna, dela simplele erori de ritm până la lipsa complectă a acestuĭa

Greșelĭ de ritm, aliterațiunĭ cacofonice cezurĭ false, rime fortate, epitete pretențioase

care s a stins în umbră, lipsit de-a ta ĭubire (p. ,6).

și n mintea *mulțimeĭ* îngustă
nevoĭe avînd să străluceșĭ,
aĭ *insultat* tot ce *ĭubeștĭ*
și-aĭ *lingușit* ce te *desgustă* ' (p. 86)

Nu *vă văd* decît fantoma și n'aud *altă* nemică
de *cît caldele* accente ce plutesc în jur de voĭ
Noapte bună! căcĭ o clipă de aș maĭ ...
... să n'aduc mîndria-mĭ, uneĭ josnice nevoĭ (p. 78).

Strofă ce merita să fie întreagă reprodusă, ...

[1]) Se știe ca *Pauvre Lelian* este pseudonimul făurit de însușĭ Verlaine pentru a putea vorbi și de sine în volumul întitulat *Les Poetes maudits*, poețĭ printre care se socotea și pe el

pentru «josnica nevoie», de care î e frică poetului in ultimul vers.

Într'atîta dulce pace ie scăldată feeria
întunericuluĭ care 'n/coronat i-e cu scîntei (p. [illegible]

Cînd zeia nopţiĭ scaldă n[illegible] tremurat [illegible]ol lac (p. 30

Frumos cu *ochiĭ ager* cu trup frumo[illegible] şi *nant*
aşa-ţĭ revine 'n minte întîĭul tăŭ amor (p. 30)

şi 'ngînă trist o simfonie, apoi cu *glasu*[illegible] (p. [illegible])

etc., etc.

Dar greşelile de ritm sînt greşeli frecuente în poezia noastră maĭ nouă. Ele nu puteaŭ lipsi decĭ nicĭ din «Diafanele» d-luĭ Codreanu cum nu puteaŭ lipsi nicĭ cezurile false orĭ rimele insuficiente saŭ forţate. Cu totul regretabile sînt însă versurile lipsite de orice ritm, ca

[illegible] muzică regală [illegible] nebun! (p. 34

Privirea [illegible] şi graţie [illegible]
mĭ-o 'nchipuĭam [illegible] cît s[illegible] născută [illegible] maiestate. (p. 92)

greşelĭ inexplicabile prin mijloacele de care dispune cultura literară.

Incheem [illegible] Codreanu nu e un talent. O recensiune mai amănunţită ar fi dar nepotrivită cu valoarea Diafanelor d-sale. Poate chiar ca prezenta să fie din acest punct [illegible] dere prea intinsă. Dar dacă d. Codreanu nu e un talent [illegible] este o legiune, e poezia romînească de azĭ, sărmana poezie romînească, aşa de trist reprezentată [illegible] broşurĭ întitulate altfel şi iscălite cu alte nume decît acele ale d-luĭ Codreanu. Pentru aceste cuvinte *Diafanele* d-luĭ Codreanu aveaŭ dreptul la cîteva paginĭ.

Şt. Orăşanu

Duiliu Zamfirescu, *În războiŭ. Roman.* Edițiune populară. Bucureștĭ, 1902. (Prețul 1 leŭ, 25 banĭ).

Un roman va fi de o calitate cu atît maĭ nobilă și maĭ fină, cu cît va reprezenta maĭ multă viață internă și maĭ puțină esterioară. Acest raport va însoți, ca o notă caracteristică, toate felurile de romane, începînd dela Tristram Shandy și terminînd cu cel maĭ brut și maĭ bogat în fapte roman cavaleresc saŭ haĭducesc. Tristram Shandy n'are, poțĭ zice, nicĭ o acțiune; dar ce puțină este acțiunea în Noua Eloiză și 'n Wilhelm Meister! Chiar și Don Quijote are relativ puțină acțiune și maĭ ales are o acțiune foarte neînsemnată ce caută lumea, și aceste patru romane sînt floarea specieĭ lor.

Așa a zis Schopenhauer undeva, zicem și noĭ — cu oare care rezerve — astăzĭ, după-ce numărul patru al luĭ Schopenhauer a fost înmulțit de cîteva orĭ de maĭ multe generațiĭ de vrednicĭ urmașĭ aĭ luĭ Cervantes, Goethe, Rousseau și Sterne.

Și Duiliu Zamfirescu ĭubește creațiunea nobilă și fină. Sufletele luĭ n'aŭ pentru eĭ nicĭ o taină. Cum s'aŭ ridicat ele din adîncimile rasseĭ, cum s'aŭ scoborît din ascendențĭ în descendențĭ în el este foarte bine cunoscut. De aceea e logică în simțirile și faptele lor; între centru și suprafață se desvălesc cu deslușire firele ce o împreună pe aceasta cu acela. De aceea și cînd surprind, le găsim fireștĭ, faptul neașteptat se 'ncheĭe ca un silogism bun cu tot ce l-a precedat. Dar în bogăția

aceasta de cunoaştere este şi măsură, e [illegible] ărginire conştientă. Ispita de-a explica mult, de-a zugrăvi mult a trecut pe lîngă acest condeiŭ fără să-l clatine din liniştea de creator sobru. Iată, de pildă, Saşa. Ce puţine lucrurĭ se spun despre ea şi ce desluşită este din capul locului! Maĭ încolo se adaoge încă o vorbă, două, o netezeală a mîniĭ şi presimţĭ că 'n inima eĭ se leagănă un ocean de simţire. De ce-ar maĭ face poetul o constatare, cînd e sigur ca a trezit acest gînd şi cu vorbele-i măsurate, puţine? Iată Ana. Întîiŭ sculptura eĭ: «Surîdea cu obrazul eĭ rotund, plin de sănătate, cu ochiĭ inteligenţi cu gura uşor ridicată dela marginĭ». Atît. Sculptura capătă suflet: «Fata îşĭ ridică bustul maĭ sus, mişcă uşor din cap, dîndu-şi părul la o parte de pe frunte, ca şi cum o secretă dorinţă ar fi îndemnat-o să se arate în toată curăţia eĭ». Atît. Dar cînd va ĭubi, cînd, auzind că 'n sufletul luĭ a luminat maĭ nainte alt chip, se va opri o clipită în loc, cînd va dori să fie şi ea ca Saşa; cînd fericirea-ĭ deşi potolită tot o va [illegible] pedeca să pună rost în mişcărĭ, cînd va [illegible] cu [illegible] în sfîrşit viaţa va recîştiga asupra eĭ puterea risipită la moartea *luĭ*, nu vom găsi nimic ce să nu fie desluşit de puţinele cuvinte, cu care-ĭ sculptată şi însufleţită în scena familiară din casa Milesculuĭ. Ca şi 'n soru sa Elena, este şi în ea o mare cuminţenie de voinţă. Natalia-i altfel. Suflet [illegible] [illegible] ţonit de [illegible] a soţului [illegible] [illegible] caută originile [illegible] sale [illegible] [illegible] se opreşte [illegible] cînd se încredinţează [illegible] tinde conştientele şi [illegible] [illegible] sale [illegible] un suflet speriat, împins în alte părţi de o vorbă [illegible] soţuluĭ eĭ [illegible] [illegible] fost [illegible] [illegible] cel puţin [illegible] [illegible] colţul învelitoarei de pe peptul [illegible] [illegible]. Aceste [illegible] timpe căutări [illegible] datori[illegible] [illegible] scena [illegible] minanta a romanului, paginele 170–175 [illegible] încep aşa:

Acum sta [illegible] pe un [illegible] [illegible] desăvîrşita. O slabă rază de lună pătrundea în odae pe de-asupra capuluĭ eĭ, albind peretele. Ea ridică o mînă: umbra degetelor se întinse în pata de lumină [illegible], deşarte [illegible]. Alăturĭ, Ana dormea.

«Natalia se sculă să asculte maĭ bine. Respirarea feteĭ, lungă şi repetată, se auzia limpede.

«Binişor, Natalia se coborî din pat. Aprinse lumînarea, o ridică încet de pe masă şi rămase cu ea în mînă, nehotărîtă. Tremura toată. Avu, un moment, noţiunea clară a nebunieĭ sale, dar se simţea mînată ca de o putere străină. Deschise uşa cu băgare de samă şi se opri.

«Ana dormea somnul temeĭnic al tinereţiĭ»

Ş. c. l., ş. c. l.

A fost fără îndoeală intenţie ca 'n această întîĭe parte a romanuluĭ să predomine amorul şi-ale luĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin curate avînturĭ. În lipsă de alte probleme, temperamente artistice ca Milescu îşĭ trec zilele cu nimicurĭ nepăgubitoare, suflete ca Comăneşteanu găsesc prilejurĭ să alunece în greşelĭ, de a căror chinuire mintea speculativă şi inima simţitoare nu scapă uşor. Eĭ sînt caractere visătoare, pasive, se conduc de alţiĭ, se conduc cu înlesnire. Războĭul vine şi schimbă această înfăţişare a bărbaţilor. Aceştia evoluează, devin eroĭ. Luptele sufleteştĭ de maĭ nainte se strîng în inimile lor, ce abĭa din cînd în cînd se maĭ deschid între prietenĭ, în nopţĭ de veghere c..tăşască.

Descrierile vieţiĭ esterioare, războĭnice, ..vîrşesc în a doua parte a romanuluĭ. Cu înţelepciune însă autorul îşĭ mărgineşte teatrul rămînînd numaĭ pe locurile, pe unde eroiĭ săĭ îşĭ vor trăi soarta. Nicĭ originĭ depărtate, nicĭ perspective marĭ politice. O trecere a Dunăriĭ, un lagăr, un atac, un spital este teatrul; mişcările marĭ devin numaĭ cadrul sorţiĭ cîtorva eroĭ. Unu-ĭ Milescu, care 'n pace era bun, drept, fără tact, fără voinţă, altu-ĭ Şonţu, care perea de liniştea vieţiĭ şi 'nvie 'n para lupteĭ; al treilea este Comăneşteanu ce-şĭ caută încă pe Ana luĭ «drept într'un colţ al gîndurilor», dar care merge la luptă cu acelaşĭ curaj ca şi Şonţu. Merg par'că ar deschide uşa uneĭ grădinĭ cu florĭ, nu palaturile mohorîte ale morţiĭ. Şi mor de aceeaşĭ salvă duşmană. Comăneşteanu are misiunea să exprime ca rănit tot rostul acestuĭ sfîrşit de acţiune: «Să vă regeneraţĭ prin lacrămĭ, cum ne-am regenerat noĭ prin sînge,» zice el femeilor, Aneĭ, care-l priveşte şi-l mîngîe înainte de a închide ochiĭ.

Romanul alergase, deşi descrierile exterioare sînt mai lungi destul de repede spre această dureroasă notă finală, spre această armonie de dureri înduioşătoare. Baciul Micul poporul fidel, nu lipseşte din ea

Ce-a fost, ce-a stins şi ce nădejdi a aprins războiul, aceasta se povesteşte ca fond diriguitor al sorţii unor oameni aleşi. Acesta i romanul istoric, cum trebue să fie Nu mulţimea, ci individul ce se ridică din ea, nu marşurile şi luptele, ci sufletele ce trec prin ele, au să alcătuească unda curgătoare cînd lin cînd tulburată a acţiunii; nu exactitatea strategică ori arheologică — care nu-i însă de dispreţuit — ci refacerea vieţii interne în care o epocă trecută întinde ultimul său apus şi cea nouă mijeşte Cum bine zice şi prefaţa autorului: «Important este de a simţi adînc romîneşte, de a avea încredere în poporul care s'a strecurat în timp şi spaţiu neatins şi a răsărit în războiul dela 1877 cu toate calităţile lui strămoşeşti, ascultător, simplu şi eroic»

Dorim acestui roman mulţi cetitori

M. B.

Bibliografie

Pe basa întreguluĭ material tipărit şi a uneĭ bogate informaţiĭ, culese în felurite archive, cercetate mult timp cu îngrijire, un tînăr învăţat ungur d. *Andreĭ Veress*, profesor în Deva, expune în cele maĭ micĭ amănunte istoria vieţiĭ şi domnieĭ regineĭ Isabela. *Izabella Királyné*, Budapesta 1902. Lucrarea nu are maĭ puţin de 516 pp. format în 8⁰ mare şi e împodobită cu nenumărate portrete, vederĭ şi facsimile, care-ĭ cresc încă maĭ mult valoarea. Dacă am ţinut să menţionăm aceasta însemnată publicaţie în revistă, motivul e frecvenţa şi însemnătatea relaţiilor de fiece zi ale Ţeriĭ Romîneştĭ şi Moldoveĭ luĭ Mircea Ciobanul, Petraşcu cel Bun, familieĭ Rareş şi luĭ Alexandru Lăpuşneanu cu Ardealul, în care „Crăiasa" Isabela văduva luĭ Ioan Zapolya, regele naţional al Ungarieĭ, stăpînĭ în vremĭ grele. Petraşcu şi Alexandru fură aceĭ ce-ĭ aduseră în scaun din porunca unuia maĭ mare decît dînşiĭ toţĭ, Împăratul din Constantinopol al Răsărituluĭ. Cercetătoriĭ noştri vor găsi ştiri folositoare în cartea d-luĭ Veress, care ştie romîneşte, întrebuinţează izvoare tipărite la noĭ şi a făcut şi darurĭ Academieĭ Romîne. D. Veress a avut şi norocul de a da de urma peceţiĭ celeĭ marĭ a luĭ Petraşcu Vodă pierdută cu prilejul expediţieĭ pentru stabilirea Isabeleĭ şi îngropată în pămîntul unuĭ loc de popas, unuĭ conac muntean. D-sa o reproduce într'un chip pe deplin reuşit şi ea se poate [illegible] pe pag. 423 din opera sa.

N. Iorga.

CONVORBIRI LITERARE

No. 3. Bucureştĭ, 1 Martie 1903 Anul XXXVII

ORATORI, RETORI ŞI LIMBUŢI

(SFÎRŞIT)

III.*)

A treia şi cea din urmă fază a elocvenţeĭ politice romîne se poate data de la 1899 încoace. Paralel cu formarea eĭ merge schimbarea judecăţiĭ publiculuĭ, căcĭ una determină întrucîtva pe cealaltă. Genul predomnitor al oratorieĭ uneĭ epoce nu se poate introduce şi menţine într'un mod maĭ durabil decît prin simpatia auditoruluĭ. Dacă d. Nicolae Ionescu şi ceĭlalţĭ aŭ vorbit în vremea lor aşa de des şi aşa de mult, o mare parte a deputaţilor trebue să fi fost de conivenţă cu eĭ, adecă trebue să-ĭ fi ascultat, fie cu plăcere, fie cu răbdare, dar să-ĭ fi ascultat.

Cînd un fel de oratorie nu este pe placul parlamentuluĭ, nicĭ nu se poate desvolta înlăuntrul luĭ: majorităţile găsesc uşor mijlocul de a descuraja pe vorbitorul nesuferit. În această privinţă începuturile parlamentare ale d-luĭ G. Pallade sînt instructive; discursurile d-sale de opoziţie încontra regimuluĭ luĭ Ioan Brătianu de pe la 1887 fiind puţin gustate de majoritatea Cameriĭ de atuncĭ, deputaţiĭ se înţeleseseră între dînşiĭ să părăsească sala şedinţelor îndată ce d. Pallade se întindea la vorbă, şi astfel vînjosul opozant a fost silit să-şĭ schimbe tonul cam suburban al manifestărilor

*) Vezĭ partea I în numărul dela 1 Dec. 1902, partea II în cel dela 1 Fevruarie 1903.

d-sale. O dată, de două ori se poate tolera orice soiŭ de vorbire într'un parlament; dar rădăcină nu prind decît discursurile, carĭ corespund cerinţelor epoceĭ şi cîtă vreme corespund acestor cerinţe.

Impresia că judecata publiculuĭ cult asupra oratorilor noştri politicĭ a făcut în aniĭ din urmă un noŭ progres şi a intrat în a treĭa fază a eĭ, se poate dobîndi din maĭ multe simptome ale vieţeĭ publice.

Şi maĭ întîiŭ din faptul caracteristic că, precum uniĭ din oratoriĭ renumiţĭ aĭ primeĭ epoce aŭ ajuns maĭ tîrziu să fie consideraţĭ numaĭ ca nişte retorĭ şi să vază genul lor de elocvenţă înlăturat şi înlocuit cu altul, tot aşa uniĭ din ceĭ consideraţĭ ca oratorĭ în epoca a doua încep a scădea în judecata oamenilor şi devin oarecum declasaţĭ

Se 'nţelege de la sine că adevăraţiĭ oratorĭ, carĭ aŭ fost preţuiţĭ în epocele anterioare, şĭ-aŭ păstrat valoarea lor şi astăzĭ. Dar unde se simte nuanţa de progres în mişcarea opinieĭ publice, este tocmaĭ la diferenţiarea ivită în privinţa altora, carĭ astăzĭ nu maĭ întîlnesc favoarea de care se bucurase la început. Publicul de maĭ nainte se mulţumea cu aflarea cîtorva ideĭ şi cu expresia lor nemerită ca stil literar; astăzĭ cere maĭ mult.

De exemplu d. Alexandru Djuvara, acelaş d. Djuvara al căruĭ merit oratoriŭ pentru epoca a doua l-am relevat în articolul precedent, ne pare acum redus în apreţiarea publică. Pentru ca să poată judeca şi cititoriĭ, vom cita cîteva părţĭ din ultimele d-sale discursurĭ.

N'ar fi drept să ne ocupăm de cel din şedinţa Cameref de la 21 Februarie 1902, fiindcă în acea zi ne spune autorul că era „cam bolnav", şi după modul cum o spune, trebue să-l credem. Iată în adevăr începutul vorbiriĭ:

> Vă rog să *bine-voiţi* a-mi da cîte-va minute *bine-voitoarea* d-voastre ascultare deoarece fiind cam bolnav nu pot să fiu ajutat prea mult de puterile mele fisice, ca altă dată

Adecă altă dată a fost ajutat *prea mult* de puterile d-sale fizice? Evident, începutul discursuluĭ de la 1902 nu e fericit.

Să ne mărginim dar la primul discurs rostit în noua Cameră liberală, la cel din ședința de la 29 Noemvrie 1901. Aicĭ intîlnim maĭ întîiŭ cu plăcere una din acele comparărĭ, cu care oratorul făcuse la 1887 o așa de bună impresie literară. Vorbind acum, în 1901, de fuziunea grupărilor conservatoare Carp-Cantacuzino din Iulie 1900, zice:

> Intîlnindu-se orbul cu paraliticul, a zis paraliticul orbuluĭ: „Tu eștĭ vioĭos, aĭ putere, poțĭ să mergĭ, dar nu vezĭ unde să te ducĭ; sînt paralitic, dar am și isteţimea mințiĭ, am și vederea; știŭ unde să mă duc. Să facem împreună o tovărășie, să-mĭ împrumuțĭ puterea ta de mișcare și eu îțĭ voiŭ împrumuta luminile mele și astfel împreună ne vom complecta vieața și vom străbate orice criză"...
>
> D-lor, această tovărășie, în care orbul da mijloacele sale de mișcare și în care paraliticul da luminile sale, n'a fost de lungă durată.
>
> Orbul a luat pe paralitic în spinare și a început să meargă. Dar, în scurtă vreme, s'au petrecut două fenomene. Maĭ întîiŭ paraliticul s'a urcat în capul orbuluĭ. În al doilea rînd orbul a simțit repede că terenul îĭ fuge cu desăvîrșire de sub picioare și a zis paraliticuluĭ: „Dar eu, de și sînt orb, cred că văd maĭ bine decît tine". Și astfel s'a scuturat și a aruncat pe paralitic la pămînt.
>
> Din fericire se pusese în mișcare trenul partiduluĭ liberal și, trecînd pe lîngă paralitic, *onoratul nostru șef d. Sturdza* a dat poruncă să urce și pe paralitic în trenul guvernuluĭ.
>
> Și astfel a venit (d. Carp) aicĭ în această Adunare, pentru ca să avem plăcerea să discutăm politică cu d-sa.

Din punctul de vedere al d-luĭ Al. Djuvara compararea întrebuințată e un bun mijloc de atac. Povestirea paraboleĭ a ieșit ceva prea lungă, dar aluzia finală la cartelul electoral este foarte hazlie.

Însă acesta ne pare a fi singurul pasagiŭ de lăudat din tot discursul de atuncĭ. Restul nu a fost decît decepție pentru ceĭ maĭ mulțĭ auditori.

De ce? Meritele relevate în articolul precedent ca fiind distinctive pentru oratorii epocei a doua aŭ rămas aceleaşi la D. Djuvara: d-sa se fereşte şi acum „de sonoritatea goală a banalităţilor, de aparenţa erudiţiei cu citatele străine“, vorba sa urmăreşte şi acum „un scop politic precis“, în cazul de faţă combaterea grupării Carp-Nicu Filipescu şi indirect susţinerea grupării Cantacuzino-Take Ionescu.

Foarte bine. Dar de ce nu mai produce efectul dorit chiar într'o Cameră compusă aproape exlusiv din membri partidului de care se ţine şi d-sa? — Fiindcă opinia publică cere astăzi mai mult dela oratorii parlamentari, şi din cîteva exemple negative vom înţelege în ce direcţie s'aŭ îndreptat pretenţiile.

În urmărirea atacului săŭ, d. Djuvara adaogă:

> Ştiţi, d-lor, că de obiceiu partidele politice, in răstimpul de la o sesiune la cealaltă, şefii partidelor politice mai ales, nu agită opinia publică în afară de Parlament.
>
> Cînd cineva are putinţa, ca şef de partid, să se exprime în Parlamentul ţărei, nu mai merge să cutreere întrunirile publice ca să-şi exprime ideile şi să-şi desfăşure programul. Un asemenea lucru nu se întîmplă decît în epocele turburate, cînd opoziţia nu mai vrea să dea răgaz de traiŭ guvernului; acest lucru nu se întîmplă însă în timpuri normale...
>
> Totuşi, d-lor, acesta este fenomenul ce s'a produs în răstimpul de la sesiunea extraordinară şi până acum d. Carp, în *fruntea grupării junimiste*, a pornit de la un capăt la celalt al ţărei, ca să vestească tutulor că un eveniment politic de cea mai mare însemnătate se petrece.

Imprudenţa acestei părţi a vorbirii d-lui Djuvara a trebuit să-i slăbească autoritatea de la început. Nici odată un liberal cu principii n'ar fi atacat astfel pe un conservator; căci tocmai liberalismul constituţional cere ca între ţară şi reprezentanţii ei să fie contactul cel mai intim posibil şi întrunirile publice cît mai dese. În deosebi după şcoala liberalismului din Romînia, inspirată de C. A. Rosetti, întrunirile eraŭ cerinţa de căpetenie a vieţei politice, şi vorba

luĭ despre ducerea *în mijlocul naţiuneĭ* devenise un fel de *cliche* ca şi *voeşte şi veĭ putea, luminează-te şi veĭ fi.* În ultimul mare discurs de la 2 Aprilie 1884, oarecum testamentul săŭ politic, C. A. Rosetti rosteşte între altele următoarele cuvinte

> Binevoească a-mĭ spune cîte întrunirĭ aŭ făcut d-lor (liberal-conservatoriĭ sub conducerea d-luĭ Lascar Catargi) în aceştĭ doĭ anĭ? Eŭ nu am văzut niciĭ una, şi ĭ-am provocat mereŭ, căcĭ am voit să-ĭ văd în mijlocul naţiuniĭ.
> Aŭ zis numaĭ că se duc în mijlocul naţiuniĭ, dar eŭ nu am văzut pe nicĭ unul să se ducă. Îmĭ pare răŭ că nu s'aŭ dus şi îmĭ pare răŭ că nicĭ unul din partidul meŭ nu se duce decît numaĭ cînd sînt alegerĭ avînd pe prefect la braţ. Mă plîng de amiciĭ meĭ că nu fac întrunirĭ publice.

Dar ceea ce a sporit încă simţimîntul defavorabil al auditoruluĭ, este uşurinţa cu care d. Djuvara făcea unele afirmărĭ de o manifestă inexactitate. Ce e drept, această lipsă de cunoştinţă de cauză n'aŭ putut-o observa decît elita deputaţilor, însă desaprobarea oamenilor culţĭ se respîndeşte imediat şi instinctiv în majoritatea uneĭ adunărĭ fie şi maĭ puţin culte, care astfel se urcă în totalitatea eĭ la un nivel superior fiecăruĭ membru în parte.

Pe cînd d. Djuvara afirma că

> de obiceĭ partidele politice în răstimpul de la o sesiune la cealaltă, şefiĭ partidelor politice maĭ ales nu agita opinia publică în afară de Parlament,

era ştiut de oameniĭ cunoscătorĭ în ale mişcărilor politice că în Anglia, ţara model pentru manifestările constituţionale, se ţin totdeauna numeroase întrunirĭ publice, atît în timpul sesiuneĭ, cît şi în răstimpul de la o sesiune la alta, şi că în deosebĭ şefiĭ partiduluĭ liberal divizat în două grupărĭ Rosebery şi Campbell-Bannerman (precum conservatoriĭ sînt divizaţĭ în cele două grupărĭ Carp şi Cantacuzino) caută care de care să explice în întrunirĭ publice programul lor şi motivele disensiuniĭ

D. Alexandru Djuvara vorbeşte la 29 Noemvrie 1901. Cinci zile după aceasta, la 3/16 Decemvrie, Lordul Rosebery, fostul şi poate viitorul şef al partidului liberal, ţine discursul săŭ „imperialist“ la întrunirea de la Chesterfield şi deabia o lună după afirmarea apodictică a d-lui Djuvara, antagonistul lui Rosebery, Campbell Bannerman, şeful partidului liberal înjumătăţit, ţine şi el într'o altă întrunire (30 Decemvrie/12 Ianuarie 1902) discursul răspuns la programul desvoltat de Rosebery.

Lucrul e elementar, şi afirmarea contrară a d-lui Djuvara devine aproape inexplicabilă, afară numai dacă d-sa nu vrea să se mîngîie cu vorba franceză: *Si aurait* [illegible] *voir de l'esprit, on a toujours quelque chose à dire.*

Din acest [illegible] exemplu [illegible] ce publicul de astăzi le adresează [illegible] rilor politici [illegible] li se pretinde şi autoritate în afirmări şi mai multă competenţă [illegible] tile de care se [illegible] [illegible]

[illegible] la afirmar[illegible]

[illegible] lamare[illegible]

[illegible]

[illegible] clasă [illegible] [illegible] [illegible] în [illegible] D-lui [illegible]

Toată afirmarea d-lui Djuvara este foarte dogmatică, iar față de o asemenea nesocotire a faptelor din propria noastră istorie contimporană credința în afirmarea d-sale trebue să fie foarte sdruncinată. Ea se nimicește cu desăvârșire, dacă în chestia obstrucțiunii consultăm analele parlamentare din alte țări, și poate nu este fără interes să ne oprim un moment la acest nou fenomen al parlamentarismului, presupunând că noutatea lui va justifica [illegible] cititorului o paranteză heterogenă.

Deoarece [illegible] de obstrucțiune arată pretutindeni [illegible] [illegible] ca [illegible] țările noastre s-a întâmplat [illegible]

[illegible] este [illegible] să întrebuințeze [illegible] prevăzute în regulamentul desbaterilor pentru a [illegible] o lucrare sau a sdruncina o situație de guvern [illegible] [illegible] de păgubitoare interesului [illegible] [illegible] se pare evident că [illegible]

[illegible]

cialiştilor şi a cîtorva liberalĭ din parlamentul german în contra legiĭ vamale (Noemvrie 1902) a fost asemenea biruită prin modificarea regulamentuluĭ. Din contră în acelaş parlament (Martie 1900) clericala lege „Heinze“, care voia să întroducă censura poliţienească în materie de artă, a trebuit să cedeze înaintea obstrucţiuniĭ liberalilor şi să-şĭ schimbe paragrafele supărătoare, ĭar în Fevruarie 1899 ministrul Banffy a căzut dinaintea obstrucţiuniĭ ultra-liberalilor din Pesta, carĭ îl acuzaŭ de neonestitate politică; şi slava Domnuluĭ, nicĭ Anglia, nicĭ Germania, poate nicĭ chiar Ungaria nu sînt state anarhice!

De aicĭ se înţelege destul de clar, pentru ce afirmarea d-luĭ Djuvara, cu tot tonul autoritar cu care a fost rostită, n'a avut nicĭ o autoritate.

Dar ea n'a avut nicĭ măcar abilitatea obişnuită, care se găseşte dealtminterĭ la oameniĭ politicĭ de felul d-luĭ Djuvara.

Noĭ în revista de faţă facem cu desăvîrşire abstracţie de desbinările partidelor politice, şi ne este indiferent, dacă d. Djuvara vorbeşte ca actual Sturdzist saŭ ca fost drapelist saŭ ca viitor fevruarist. Noĭ examinăm numaĭ din punct de vedere al oratorieĭ mijloacele întrebuinţate în vorbirea d-sale şi le judecăm după efectul lor asupra auditoruluĭ. Din acest punct de vedere citarea unuĭ eveniment politic, pentru care declară responsabil pe adversar, trebue să fie făcută cu exactitate şi cel puţin cu o aparenţă de nepărtinire; altfel vorbirea ta se izbeşte de conştiinţa auditoruluĭ şi te vatămă pe tine în loc să vatăme pe adversar.

D. Djuvara face responsabilĭ de „faĭmoasa declarare de obstrucţiune“ numaĭ pe d. Carp şi „gruparea d-sale“. Însă toată lumea ştie, că acea declarare a fost semnată şi de d. Cantacuzino cu gruparea d-sale, şi că discursul cu care a însoţit d. Marghiloman cetirea actuluĭ în Cameră, a fost foarte cumpănit, pe cînd discursul cu care l-a însoţit d. Cantacuzino în Senat, a fost foarte violent. Lumea politică maĭ ştie, şi d. Djuvara nu o poate ignora, că declararea

obstrucțiuniĭ fusese desbătută cu uniĭ „drapeliștĭ“ amicĭ aĭ d-sale și că la însășĭ redactarea textuluĭ, în seara de 15 Martie 1899, a luat parte și d. Emil Costinescu în numele lor.

Eacă pentru ce d. Djuvara cu atacul săŭ de la 29 Noemvrie 1901 nu a fost fericit, ci din contră s'a pus pe sine însușĭ într'o lumină îndoĭoasă față de Cameră. Asemenea nuanțe oratoriĭ ar fi trecut poate neobservate acum 20 de anĭ, ar fi trecut poate nepedepsite acum 10 anĭ, aŭ avut însă astăzĭ efectul imediat de a micșora pe autorul lor: la 1887 d. Alexandru Djuvara a putut fi un orator ascultat, la 1902 nu maĭ este decît tolerat.

La acest simptom al progresuluĭ judecățiĭ se maĭ adaogă altele, și printre ele trebue să semnalăm și faptul ostensibil că idealul urmărit de oratoriĭ politicĭ maĭ tinerĭ se deosebește așa de mult de modelele anterioare.

Precum discursurile d-luĭ Carp aŭ ajuns anume astăzĭ să fie ascultate de amicĭ și de adversarĭ cu o atenție particulară, care le pune ca autoritate maĭ presus de altele, tot așa tineriĭ deputațĭ caută în vorbirile lor să se distingă, pe lîngă forma literară, prin cea maĭ documentată exactitate și prin o manifestă dorință de nepărtinire. Eĭ tind astfel să realizeze riguroasele condițiĭ ale antichitățiĭ romane, de care ne vorbea articolul citat al d-luĭ Mehedințĭ, adecă de a fi maĭ întîiŭ *viri boni* în limitele posibile ale accepțiuniĭ parlamentare, și apoĭ *dicendi periti* după cerințele literare.

Dacă studiul de față ar fi avut de obiect o expunere a întregeĭ noastre oratoriĭ politice așa cum s'a desvoltat dela promulgarea constituțieĭ încoace, el ar fi trebuit, orĭcît de neînsemnat este, să se ocupe de mulțĭ alțĭ oratorĭ; ar fi trebuit d. ex. să se ocupe de răposatul Gheorghe Vernescu, poate și de G. Costaforu și de Vasile Boerescu, în orĭce caz de două celebrităţĭ liberale în viață, de d. Nicolae Fleva „tribunul“ și de d. Petre Grădișteanu „naționalistul“.

Dela acesta din urmă, cu emfaza teatrală a [illegible] sale, a rămas maĭ renumit toastul ridicat dinaintea Regelui la un banchet din Iaşĭ (6 Iunie 1883), în care, vorbind de inima celorlalţĭ Romînĭ absenţĭ dela banchet, face să [illegible]pească înaintea oaspeţilor „pietrele preţioase carĭ lipsesc încă din coroana luĭ Ştefan cel Mare“. Cel dintîiu, tribunul, totdeauna gata la vorbă, fără multă reflecţie, numaĭ să poată amesteca violarea Constituţiei, decentralizarea şi libertăţile publice, a rămas prototipul retoruluĭ democrat, uneori [illegible]pular, alteorĭ plebeŭ: popular, cînd la întrunirea publică [illegible] 5 Noemvrie 1895 în sala Băilor Eforieĭ, după ce deve[illegible] pentru prima oară ministru într'un cabinet liberal, e[illegible]

[illegible] ce le aveĭ în mînă cu legile conser[illegible]
le aruncăm sfărîmat[illegible] la picioarele d-voastră [illegible]

plebeŭ, cînd în şedinţa Senatuluĭ dela [illegible] Decemvri[illegible] după ce devenise pentru a doua oarĭ ministru, de ast[illegible] într'un cabinet conservator se plânge [illegible]

[illegible]

Dar cercetarea de faţă [illegible]

[illegible]

[illegible]a model poate servi discursul d-lui I. [illegible] [illegible] Camerei dela 27 Noembrie 1900, discurs foarte lung [illegible] dela [illegible] se înțelege. Iată introducerea:

D-lor deputați, am îndrăsnit să [illegible] an cuvînt [illegible] zi[illegible]nea răspunsului la mesagiul [illegible] lui în calitate mea [illegible] deputat independent al Capitalei, pentru [illegible] ocaziune să vă fac cunoscut cugetările mele asupra situațiunei de azi a țării și a conducerei administrațiunei țării dela 1866 până astăzi, precum și asupra situațiunei guvernului de astăzi și ceea ce trebue să facem pentru [illegible] în această țară.

După un început așa plin de perspective importante, d-l deputat intră în oarecari considerațiuni istorice:

D-lor, țara aceasta lăsată noi de [illegible] Domn[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] cestiune[illegible] [illegible] 821 ce vi [illegible] Tudor Vladimirescu [illegible] [illegible] mea dela 1848, când sim[illegible]ul național s'a ridicat [illegible] [illegible] 185[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] curs[illegible] este [illegible] [illegible] [illegible] continuă [illegible]

[illegible]

În mijlocul acestor revelațiunî de politică generală, deputatul Capitaleĭ ne face și niște destăĭnuirĭ maĭ intime :

> Am avut curajul la 1884, în casă la repausatul Mavrus, să spun: confrațiĭ meĭ liberalĭ de carĭ m'am despărțit, să-mĭ dea voe să-ĭ întreb, de unde fac cutare și cutare cheltueală? Eŭ însemnez in carnet tot ce cheltuesc și tot ce câștig, și cînd fac o rochie neveste̮ĭ, trebue să muncesc 7 lunĭ ca să o plătesc. Și atuncĭ m'am trezit cu spargerea caseĭ și mĭ-a furat și carnetele care eraŭ însemnate cu note stenografice, și nu le-a putut servi la nimic; mĭ-a furat și bijutria rămasă de la răposata mea mamă, și m'a păgubit de cîteva miĭ de leĭ drept răzbunare.

Și așa curge vorba maĭ departe, și în *Monitorul oficial* acest singur discurs umple 26 de coloane.

Dar bine, d. I. Brătescu este alesul Bucureștilor, este membru in comitetul clubuluĭ uneĭ grupărĭ politice cu aspirărĭ de partid istoric?

Ce are a face? Aceasta nu contribue întru nimic la creșterea valoriĭ d-luĭ Brătescu, care consistă maĭ cu deosebire în naĭvitatea cu care vorbește pretutindenĭ, despre toțĭ și despre toate.

De același rang cu d. Brătescu, de și cu maĭ puțină *intemperantia linguae* (după Tacitus), este un alt deputat din Camera conservatoare de la 1899, d. V. T. Cancicov, care în ședința de la 18 Iunie ĭa pentru prima oară cuvîntul ca să susție validarea proprieĭ d-sale alegerĭ, pe care însă nimenĭ nu o contesta, în contra căreĭa nu se ridicase nicĭ o obĭecțiune; dar d-sa vrea să se amestece cu orĭce preț în vorbă, să se afirme de la început, și astfel declară deputaților ocupațĭ cu verificarea :

> Pentru că D-voastră, prin operațiunea pe care o faceți, strecurațĭ ca printr'un filtru ceea ce a eșit bun din alegerile actuale, aș voi ca alegerea mea, rezultatul cinsteĭ ce am avut de a fi trimis în mijlocul D-voastră, să nu fie bănuită că s'ar fi strecurat prin vr'o eroare saŭ violare de lege.

Filtru ca filtru, dar maĭ multe exerciţiĭ de sintaxă în tinereţe n'ar fi stricat, căcĭ atuncĭ d. Cancicov ar fi scăpat poate de confuzia de a zice: „alegerea mea, rezultatul cinsteĭ ce am avut de a fi trimis în mijlocul D-voastră“, şi ar fi zis vice-versa: cinstea ce am avut de a fi trimis în mijlocul D-voastră e rezultatul alegeriĭ mele.

Tot în acea Cameră conservatoare, în şedinţa de la 21 Iunie 1899, se înfăţişează un al 3-lea noŭ deputat de speţa d-lor Brătescu şi Cancicov, d. Aurel Eliescu din Craiova, şi-şĭ inaugurează cariera parlamentară astfel:

> Domnilor, am cerut cuvîntul la acest § (al adreseĭ) şi ţin să declar de la început că voĭ vota pentru acest § cu inima deschisă, fără reticenţe şi fără rezerve; în acelaş timp îmĭ daţĭ voe să fiŭ sincer un moment.

Se vede că alesul Craioveĭ nu este sincer de obiceiŭ: dar fiindcă în acel moment îşĭ cere voe să fie sincer, urmărim cu atît maĭ mare interes manifestarea sincerităţiĭ d-sale:

> *Ne găsim* în această Cameră 83 deputaţĭ noĭ, şi fiindcă *ne găsim* la răspunsul la mesagiŭ, decĭ la *inventarierea capitaluluĭ politic cu care am venit*, eŭ tînăr, eŭ noŭ sosit în parlament sînt dator să motivez, etc.

Adecă, de oare ce este vorba de Adresa la Tron, se cuvine să se aducă în deosebĭ la cunoştinţa Regeluĭ inventarul capitaluluĭ politic, cu care a venit d. Aurel Eliescu în parlament.

Nouă ne pare răŭ că nu am găsit în vocabularul limbeĭ romîne o expresie maĭ politicoasă pentru a deosebi pe aceştĭ treĭ parlamentarĭ de oratoriĭ şi retoriĭ citaţĭ maĭ nainte; ĭ-am numit limbuţĭ saŭ guralivĭ, şi amîndouă cuvintele sînt prea familiare. Dar cum să le zicem pe romîneşte? Limba noastră e înrudită cu frumoasa şi sonora limbă spaniolă, şi acolo „cuvîntul“ se numeşte *palabra*, portugez *palavra* (vezĭ Diez, dicţ. etimol. al limbelor romanice), şi, ce e drept, noĭ am format de aicĭ un anume derivat, chiar cu un sufix turcesc; dar şi acesta, cu tot aerul săŭ exotic, este prea puţin politicos.

Ne pare cu atît mai răŭ, cu cît de altminteri se cade să păstrăm un fel de recunoștință D-lor Brătescu Eliescu-Cancicov, cari în vremuri așa de grele ne-aŭ făcut să petrecem cu atîta veselie.

Dar e timp să terminăm cercetarea de față și să încercăm a ne da seamă de cauzele care aŭ produs de la 1899 încoace faza din urmă, faza maturităţiĭ în judecata publiculuĭ nostru asupra oratorieĭ politice.

Cauzele normale ale evoluţiuniĭ părerilor menţionate la tranziţia de la epoca dintîiŭ spre cea de-a doua vor fi lucrat asemenea la transiţia de la epoca a doua spre cea de astăzĭ: sporirea discursurilor, experienţa maĭ mare, creşterea numărului celor ieşiţĭ din Universităţĭ, deprinderea cu analiza critică a ideilor.

Dar la aceste trebue să se fi adăugat şi aicĭ o puternică împrejurare externă, care să fi introdus în judecata multor oamenĭ una şi aceeaşĭ notă caracteristică: nemulţumirea cu simpla formă literară şi căutarea unuĭ fond de adevăr real, de sinceritate şi de competenţă.

Această puternică împrejurare externă credem că a fost calamitatea financiară şi economică isbucnită în anul 1899 şi nu încă deplin înlăturată în momentele de faţă. Secetă, recoltă rea s'aŭ pomenit de maĭ multe orĭ în ţara romînească; coincidenţa lor cu o situaţie anevoĭoasă a pieţeĭ financiare din Europa nu va fi fost nicĭ ea pentru prima oară de constatat: dar gradul excepţional, la care aŭ ajuns aceste nenorocite fenomene în decursul anuluĭ 1899, adaosul alteĭ coincidenţe din politica noastră internă: căderea unuĭ guvern liberal compromis şi instalarea unuĭ guvern conservator insuficient — toate aceste aŭ adus tînărul stat suveran la marginea unuĭ abis, unde îşĭ putea pierde onoarea şi care în orĭ ce caz îĭ amenința demnitatea, dacă nu existența. Uşurinţa cu care pînă atuncĭ se putuseră contracta şi în parte risipi împrumuturile statuluĭ, trecuse peste limite, deabia prin o ultimă opintire se găseşte o scăpare momen-

rabă, în condiții penibile, și guvernul de atuncĭ nu știe să împiedice cel puțin umilirea ce i-o impune un aventurier străin.

De mult se ridicaseră glasurĭ izolate „în contra direcțieĭ de astăzi a cultureĭ romîne“, și un studiŭ din *Convorbirile Literare* de la 1868, violent în indignarea lui, atrăsese încă de atuncĭ luarea aminte asupra formelor goale ale „plebeĭ de sus“, carĭ nu se vor maĭ putea plăti din zilnica muncă a „poporuluĭ de jos“.

La 1899 catastrofa s'a ivit, dar s'a ivit numai și nu ne-a cotropit. Căcĭ în cugetul tutulor oamenilor politicĭ aĭ țăriĭ noastre, de la cel maĭ neînsemnat ministru pînă la cel maĭ însemnat deputat, fie conservator fie liberal, s'a arătat deodată cu putere simțimîntul de datorie și hotărîrea de a scăpa cu orice preț onoarea Statuluĭ. Toate jertfele cerute, impozite, reducerĭ și suprimărĭ, aŭ fost aduse în timpul cel maĭ scurt, și acum, după deabĭa patru anĭ, o parte a vecheĭ elasticitățĭ începe a se redobîndi și o parte a vechiuluĭ credit a se restabili.

Experiența a fost amară, și puținĭ oamenĭ vor fi rămas în Romînia, carĭ să nu fi suferit direct saŭ indirect de neprăduita criză. Dar și efectul experiențeĭ asupra cugetelor generațieĭ, în care s'a întîmplat, sperăm că va fi pentru un șir de anĭ din cele maĭ salutare. Judecata publiculuĭ s'a recîștigat întru cîtva: retorica politicianilor superficialĭ întîmpină maĭ multă împotrivire, cererea uneĭ conducerĭ a Statuluĭ din partea oamenilor competențĭ și încercațĭ devine maĭ simțită și toată manifestarea politică va fi de acum înainte ceva maĭ riguros examinată în prevederea rezultatelor practice. Viața noastră constituțională începe însfîrșit să fie serioasă; s'a deșteptat înțelegerea că îndărătul programelor și discursurilor politice se ascunde o viitoare îndreptare saŭ o viitoare suferință și că vorbele rostite în Corpurile legiuitoare se traduc uneorĭ în fapte, care alcătuesc însășĭ istoria țăreĭ.

După această nouă măsură se judecă acum și oratoria: discursul nu maĭ are trecere decît în măsura competențiĭ și autoritățiĭ celuĭ ce-l pronunță; îmbelșugatele înflorirĭ literare, afirmările nemotivate, necum frazele înșirate fără rost nu maĭ pot întîmpina vechia favoare, poate nicĭ vechia indulgență.

Şi astfel noĭ, publicul, am ajuns să simțim maĭ exact deosebirea valorilor parlamentare: ascultăm pe oratorĭ, surîdem la retorĭ și rîdem de limbuțĭ.

Titu Maiorescu.

TITLUL LUI MIRCEA CEL BĂTRÂN
ŞI POSESIUNILE LUI

V

Stăpânirea feudelor ungureşti

Urmare [1])

Când Mircea venì la domnie în 1386,[2]) Ungaria erà în o stare de anarchie ca cea din timpul interegnului înainte de Carol Robert. Partidul neapolitan, care ţineà la pretendentul Carol de Neapole ca cea mai apropiată rudă bărbătească a lui Ludovic, reuşise să-l aducă în ţeară şi să-l încoroneze ca rege (1385). Carol fiind ucis apoi (1386) de partizanii fiicei lui Ludovic, fiul seu minor Ladislau fu proclamat ca rege, iar regina Maria împreună cu muma sa Elisabeta căzură în mâ nile adversarilor şi fură închise într'un castel.

[1]) Vezi *Conv. Lit.* 1 Ianuarie 1903.

[2]) Anul 6864 (=1356) din cronică pentru data morţii lui Dan, fratele lui Mircea, nu poate fi decât o transcriere greşită în loc de 6894 (= 1386) iar anul 6891 (=1383) din cronică pentru fundaţiunea mănăstirilor Cozia şi Cot meana, pusă în domnia lui Mircea, ar putea să fie, dacă nu deasemenea o tran scriere greşită, data fundaţiunii lor sub Radul, tatăl lui Mircea, numit în chri sovul nepotului seu Mihail din 1418 (Miletič-Agura p. 121) ca fundator al acestor mănăstiri, împreună cu Mircea. Cf. Hasdeu, *Ist. crit. a Rom.* p. 128 sqq, despre existenţa ambelor mănăstiri sub Radul şi Dan şi despre noua fun daţiune a lui Mircea, care a zidit biserica dela Cozia şi a unit cu această mă năstire pe cea dela Cotmeana ca schit subordinat.

Sigismund, care până atunci, ca margrav de Brandenburg, petreceà mai mult în Germania, fiind exclus dela afacerile de guvernament din Ungaria, veni în Septembre 1386 să susţină, în urma celor întâmplate, pretenţiunile sale relative la guvernarea ţerii şi să şi libereze soţia. Ales apoi rege şi încoronat la 31 Martie 1387, el sfârşi, după liberarea soţiei în Iunie următor (regina-mumă fusese zugrumată în închisoare), cu succes lupta contra partidului neapolitan, ale cărui ultime posiţiuni însă nu fură luate decât în 1394[1]).

In aceste împrejurări, restabilirea bunelor relaţiuni cu Ţeara Românească, a cărei «puternică oaste» numai de curând sub Dan se făcuse din nou temută, erà cu atât mai mult în interesul coroanei ungureşti cu cât şi situaţia din afară erà în acelaşi timp ameninţătoare. La confiniele meridionale pe lângă ostilitatea regelui Bosniei, aliatul partidului neapolitan, creştea mai ales pericolul din partea Turcilor, cărora deja Serbia devenise tributară (1386), iar la confiniele nordice şi resăritene Polonia loveà în interesele ungureşti, anexând Rusia Roşie (în Februarie 1387), vechea dependenţă a Ungariei, şi trăgând în sfera puterii sale şi Moldova, care apoi recunoscù formal suzeranitatea polonă (26 Septembre 1387). Prin Ţeara Românească, dacă ea continua să fie deasemenea ostilă, un lanţ de duşmani se legà pe toată întinderea confiniilor meridionale resăritene şi nordice.

Spre a câştiga, în această situaţie critică, amicia domnului român, Sigismund recunoscù lui Mircea posesiunea Severinului (recucerit de Dan) cum şi anterioarele posesiuni transilvane, cari feude ungureşti reapar în titlul lui de Duce al Amlaşului şi Făgăraşului şi Ban al Severinului. Posesiunile transilvane i-au fost cedate negreşit după 25 Maiu 1386, când episcopul Goblin posesorul din urmă al Amlaşului cu satele

[1]) Huber, *Die Gefangennehmung der Königinnen Elisabeth und Maria von Ungarn und die Kämpfe König Sigismunds gegen die neapolitanische Partei und die übrigen Reichsfeinde in den Jahren 1386–1395* (Archiv für österreich. Gesch. LXVI, 507 sqq.); *Geschichte Oesterreichs* II, 329 sqq.

dependente, era încă în vieață, și înainte de Septembre 1387, când ele se află dejà în titlul lui Mircea.

Titlul exprimà, ca și sub Vladislav o stăpânire reală. In 1391 Mircea face o donațiune în țeara Făgărașului;[1]) o altă donațiune a lui este menționată aci în documente posterioare.[2]) Iar în partea Severinului, hotarul stâpânirii lui spre apus erà, după cum arată privilegiul lui pentru neguțătorii din Polonia (fără dată), la «Porțile de Fier.[3]») Aci el confirmă în 1387 (ca și Dan în 1385) m. năstirii Vodița, în sus de Severin, «vâltoarea din mijloc în Dunăre *la ințeli* (= cataracte) și Dunărea dela Padina Nucului până la podul de sus [ce duce la Rușava]», care i-au fost dăruiate de Vladislav [4])

Prin titlul de Duce al Amlașului și Făgărașului și Ban Severinului, Mircea se recunoșteà ca vasal unguresc pentru aceste posesiuni. Dar această vasalitate nu erà decât nominală, fără alte obligațiuni decât cele ale unui amic aliat și fără să atingă întru câtva independența Țerii Românești înseși. Pe când Vladislav ca vasal pentru feudele ungurești se numea *Dei et regis Hungariae gratia vaivoda Transalpinus et banus de Zeurinio necnon dux de Fogaras*» și recunoșteà pe regele ca «*dominus naturalis*» (= suzeran) al seu, Mircea nu recunoaște asemene raport de atârnare nici atunci când, silit a se retrage în Transilvania de către Turci, cerea ajutorul lui Sigismund. Tractatul încheiat atunci la Brașov în 7 Martie 1395,[5]) în care Mircea are titlul: «*Vayvoda Transalpinus*

[1]) *Docum.* I 2, 341 sq.

[2]) *Docum.* II 3, 9 sq. a. 1511. Cf. N. Densușianu, *Monumente pentru istoria Țerii Făgărașului* pag. 34 a. 1603.

[3]) Kałużniacki, *Dokumenta Mołdawskie i Multańskie* pag. 8; Hasdeu *Arhiva istorica* I, 3 sq.

[4]) Hasdeu *Arch. ist.* III, 192. — In anii 1387, 1389 sunt constatați și Bani unguresti de Severin (*Docum.* I 2, 300—351), deci și Severinul cu titlu de banat era în posesiunea lui Mircea. Demnitatea de ban al Severinului s'a mai păstrat, cât va timp, pentru districtele românești din partea ungurească a Banatului, pe urmă, lipsa ei se însemnă în documente prin formula «honore Banatus Zewriniensis vacante». *Docum.* I 2, a. 1398—1420.

[5]) *Docum.* I 2, 359.

Dux de Fogaras et Banus de Zewrin», presentă pe domnul român mai mult ca aliat al regelui, amicul lui binevoitor. Pentru ajutorul lui Sigismund contra Turcilor, Mircea se obliga să-l ajute deasemenea, mergând în persoană în contra lor când și regele va merge în persoană, sau trimețând oastea când și regele va trimete numai oastea; iar victualiele necesare ce el se îndatorà să le dea pentru oastea ungurească, când ea va fi în țeara lui sau în părțile vecine de lângă Dunăre, vor fi plătite. Acest tractat al lui Mircea cu Sigismund, încheiat in momentul cel mai critic al domniei lui, arată cum trebue să înțelegem vasalitatea lui pentru feudele ungurești.

Negreșit, pretențiunile de suzeranitate ale Ungurilor era mai mari decât Mircea le-a recunoscut vr'odată. De aceea el căutâ să se asigure contra unor eventuale încercări de a face să prevaleze aceste pretențiuni, și încheiè o alianță defensivă cu regele Poloniei, noul suzeran al Moldovei.

Polonia, după unirea ei cu Ungaria sub Ludovic (1370-1382), remase moștenire celei de a doua fiice a acestuia, Edviga, căsătorită cu ducele litvan Vladislav Iagiello, care fu încoronat ca rege al Poloniei (4 Martie 1386). Pe când in Ungaria Sigismund luptà contra partidului adversar, Vladislav știù să căștige, prin extensiunea dreptului de moștenire al soției sale, țerile mai mult sau mai puțin dependente de coroana ungurească la miază-noapte și la resărit de Carpați, anexând Rusia-Roșie și înduplecând pe domnul Moldovei, Petru Mușat, să recunoască suzeranitatea coroanei polone (1387). Această întindere a puterii polone în sfera de autoritate anterioară a coroanei ungurești trebuià neapărat să provoce în Ungaria măsuri de revendicare ce mai curând sau mai târziu urmà să fie luate. Dar turburările dinlăuntru împiedecà deocamdată pe Sigismund dela ori ce întreprindere în afară; el încheiè deci in 1388 un armistițiu pe un an (29 Septembre 1388 1389) cu regele Poloniei [1])

---

[1]) Sommersberg, *Scriptores rerum Silesicarum* II *Mantissa diplomatum*

Doue luni după expirarea armistiţiului, solii lui Mircea şi ai lui Petru veniră la Radom în Polonia spre a încheia, în numele lui Mircea, un tractat de alianţă cu regele Poloniei (10 Decembre 1389), ratificat de Mircea la Lublin în 20 Ianuarie 1390 şi reînnoit la Lemberg în 6 Iulie 1391[1]). Prin aceste tractate, cei doi aliaţi se îndatorară a se ajuta cu toată puterea unul pe altul, ca amic pe amic, contra regelui Ungariei, dacă, în casul unui atac din partea acestuia, unul va cere ajutorul celuilalt; iar contra altor duşmani, ei îşi vor da ajutor dupe bunul lor plac. Prin o convenţie amplificativă, încheiată de solii lui Mircea şi ai lui Vladislav Iagiello la Suceava în 17 Martie 1390, s'a mai stipulat ca regele Poloniei să nu înceapă resboiu contra regelui Ungarei fără a înştiinţa mai întâiu pe Mircea despre causele resboiului, şi dacă se va încheia o legătură de pace sau de concordie între Mircea şi regele Ungariei, nefiind exclus regele Poloniei, ea să fie aprobată şi primită de acesta[2]).

Alianţa polono-română, al cărei tractat preliminar a fost încheiat şi de solii lui Petru alăturea cu solii lui Mircea şi amplificat apoi prin convenţia încheiată la Suceava, erà de fapt o alianţă triplă între Polonia, Ţeara-Românească şi Moldova. Domnul Moldovei făceà parte din ea în puterea actului prin care recunoscuse suzeranitatea coroanei polone, cum şi neapărat ca aliat al lui Mircea. Mai cu seamă prin mijlocirea lui Petru, în urma legăturilor ce aveà şi cu Polonia şi cu Ţeara Românească, s'a făcut această alianţă, tot atât în interesul Moldovei cât şi al celorlalţi aliaţi. In urma recunoaşterii suzeranităţii polone contra pretenţiunilor de suzeranitate ale coroanei ungureşti, Petru trebuià să se aştepte la un atac din partea Ungariei: alianţa polono-română, încheiată prin mijlocirea lui şi îndreptată mai ales contra Ungariei, aveà în vedere nu mai puţin şi această eventualitate.

...a.. 81. Cf. Aschbach, *Geschichte Kaiser Sigmunds* I, 79. Caro, *Geschichte Polens* III, 70.

1) *Docum* I 2, 315, 322 334

2) *Ibid* p. 323

Astfel alianţa lui Mircea cu regele Poloniei se presentă mai ales ca măsură de apărare contra pretenţiunilor de suzeranitate ale Ungariei, de care şi Ţeara-Românească şi Moldova erà ameninţate. Dar ţinând seamă şi de legăturile ce aveà cu regele Ungariei prin posesiunea părţilor de peste munţi ca feude ungureşti, Mircea, prin convenţia dela Suceava, făcù reservele sale pentru casul unui resboiu între ambii regi, ca şi pentru casul unei înţelegeri speciale între dînsul şi regele Ungariei.

Ofensiva ungurească, pe care în primul rând o aveà în vedere alianţa polono-română, erà iminentă mai ales pentru Moldova. Ţeara Românească însă erà ameninţată mai mult de pericolul turcesc, de când Mircea luase parte la bătălia din Câmpul-Mierlei (Kosovo pole) ca aliat al Serbilor (1389). Faţă cu acest pericol, alianţa cu Polonia se impuneà cu atât mai mult cu cât Ungaria, slăbită prin turburările dinlăuntru, nu ofereà garanţie. De şi, dupe tractatul de alianţă, ajutorul contra Turcilor nu erà obligatoriu, fiind lăsat la bunul plac al aliatului, totuşi ea puteà să fie utilă şi în această privinţă.

Imprejurările ulterioare au împiedecat însă ca alianţa polono-română să-şi îndeplinească scopul. După moartea lui Petru Muşat, relaţiunile lui Mircea cu Polonia fură rupte în urma celor întâmplate în Moldova.

Roman (1391—1394), fratele lui Petru şi urmaşul lui legitim în domnie (dupe dreptul de succesiune al seniorului dinastiei), a fost resturnat şi înlocuit prin fratele seu mai tiner Stefan (1394—1400). Această schimbare de domnie s'a făcut prin intervenţie polonă, dupe cum arată însuşi actul omagial al lui Stefan, care zice că a «ocupat voevodatul ţerii Moldovei cu ajutorul regelui».[1]) Causa pare a fi fost amestecul lui Roman în certele dintre ducele lituan Vitold şi principele podolian Teodor Koriatovici pentru stăpânirea Podoliei ca feud polon. Luând parte pentru Koriatovici contra lui Vitold,

---

[1]) *Docum.* p. 817.

căruia regele îi conferise în Podolia cetatea Kamenitza cu teritoriul ei, Roman împărţì cu aliatul seu înfrângerea suferită în lupta dela Bratzlav (1393), ceea ce îi atrase apoi căderea.[1])

Intervenţia Polonilor la detronarea lui Roman, sub care legăturile de alianţă cu Ţeara-Românească din timpul lui Petru au fost negreşit continuate (tractatul de alianţă cu Polonia fiind reînnoit la 6 Iulie 1391), trebuià neapărat să nemulţumească pe Mircea. Raporturile încordate ce au urmat după aceasta, atât cu Polonia cât şi cu Moldova, le arată chiar actul omagial al lui Stefan din 6 Ianuarie 1395, prin care noul voevod al Moldovei se îndatorà a venì în ajutor regelui Poloniei «contra regelui Ungariei, contra *voevodului Basarabiei* (= Ţerii-Româneşti), contra Turcilor, Tatarilor, Ruşilor şi contra cavalerilor Teutoni». Alianţa din 1389—1391 se schimbase în duşmănie

Când în toamna anului 1394 sultanul Baiazid în persoană venì în fruntea oştii sale asupra Ţerii-Româneşti, cu gând să o supună şi să strivească pe domnul ei care i se împotrivise în Câmpul-Mierlei, Mircea trebuì să ţină piept el singur. Invingător la Rovine (lângă Craiova) în 10 Octobre 1394, el pierdù apoi lupta la Argeş şi fu nevoit să se retragă în Transilvania.[2])

---

[1]) Czolowski, *Sprawy wołoskie w Polsce,* Lemberg 1891, p. 12 Prochaska, *Podole lennem korony 1352—1430.* Rozprawy Akademii, Cracovia 1895. VII, 256 sqq.

[2]) Analele serbeşti, ed. Stojanović, în Glasnik LIII 1883) 75, şi în Spomenik III (1890), 126, 132, 140, din data 10 Octobre 6903 =1394, pentru bătălia dela Rovine, unde ar fi căzut Marco Cralevici, Constantin şi Dragaş. Dupe analele serbeşti cunoscute lui Mauro Orbini *(Il regno degli Slavi,* Pesaro 1601, p. 279) şi lui Luccari *(Copioso ristretto degli annali di Rausa,* Veneţia 1605, p. 72), bătălia în care a căzut Marco Cralevici (Constantin şi Dragaş nu sunt numiţi acì) a fost «lângă oraşul Craiova», In cântece serbeşti, locul morţii lui Marco este numit «Urvina» (Hasdeu, *Originile Craiovei* Columna lui Traian VIII, 668), în care recunoaştem Rovinele. Despre Constantin şi Dragaş se ştie că au murit în 17 Maiu 1395 (Miklosich, *Monum. Serbiea* p. 227), negreşit în lupta reluată atunci de Mircea în unire cu Ungurii, (Vezi mai jos). Deci data 10 Octobre 1394 nu se poate raporta decât la moartea lui Marco Cralevici la Rovine. Alte versiuni ale analelor serbeşti, cum şi

In acelaşi timp Sigismund, găsind momentul oportun spre a restabilì suzeranitatea coroanei ungureşti în Moldova, abià ce terminase lupta contra adversarilor dinlăuntru, trecù munţii pe la începutul lui Ianuarie 1395 şi înaintâ până la Suceava, unde silì pe Stefan să i se închine.[1]) Intorcându-se din Moldova, el încheiè la Braşov cunoscutul tractat cu Mircea pentru lupta contra Turcilor (7 Martie 1395). In Maiu următor, el trecù munţii în Ţeara-Românească, ajutând pe Mircea să-şi reia tronul.

cronica lui Moxa (Hasdeu, *Cuvente den bătrâni* I, 402) pun bătălia dela Rovine la 6903 fără lună; iar cronica bulgărească (ed. Bogdan, în Archiv f. slav. Phil. XIII, 530) nu dă nici anul, punând-o între evenimente din 1389—1395. Dupe această cronică, Mircea, cu toată învingerea repurtată, a fost nevoit să se retragă în Ungaria, după ce Baiazid «a pus pe unul dintre principi să guverneze ţeara». Cronicele turceşti, care pun greşit acest resboiu la 1391, arată pe Mircea ca învins, iar bătălia o pun la Argeş (Leunclavius, *Historia Musulmana*, Francofurt 1591, col. 320: in loco quem Turci tam Arcas, quam Artzes nominant) sau în loc muntos (Seadeddin I, 165: ad una Montagna). Dupe aceste date, trebue să admitem o victorie a lui Mircea la Rovine (10 Octobre 1394), unde a căzut Marco Cralevici; apoi o înfrângere la Argeş, după care Mircea s'a retras în Transilvania; în fine o victorie a lui Mircea în unire cu Ungurii la 17 Maiu 1395, când au murit Constantin şi Dragaş. Cf. Litzica, *Din domnia lui Mircea Vodă* (Conv. Lit. XXXV, 366 sqq.), unde victoria dela Rovine e pusă la 17 Maiu 1395 (cf. şi Hasdeu l. c. p. 669), iar la 10 Octobre 1394 înfrângerea dela Argeş.

[1]) *Docum.* I 2, 362. 364 sq. 382 sq. 412 sqq. Thurocz IV, cap. 5 pune expediţia în Moldova în anul al patrulea (1390—1391) după încoronarea lui Sigismund; dar din diplomele lui Sigismund reiese că ea s'a făcut după recucerirea Dalmaţiei în 1394. La 26 Decembre 1394 Sigismund se află la Turda în Transilvania; apoi urmează o lacună în diplomele lui până la 18 Februarie 1395, când el liberează la Braşov o diplomă prin care resplăteşte serviciele cetăţenilor Braşoveni «în expediţia *de curând* făcută contra lui Stefan, voevodul Moldovei». Deci resboiul a avut loc între 26 Decembre 1394 şi 18 Februarie 1395. (Cf. Huber, *Die Gefangennehmung* etc. p. 541 sqq.). Despre acest resboiu are ştire şi cronica Putneană, care zice că »Stefan a bătut pe Jigmont, craiul unguresc, la Hindău». (Bogdan, *Vechile cronice moldoveneşti* pag. 143). Dupe mărturiele ungureşti, Stefan a opus o resistenţă puternică, până când, în cele din urmă, el a fost nevoit să se închine. Inchinarea s'a făcut probabil după 6 Ianuarie 1395, data actului omagial către regele Poloniei.

După retragerea lui Mircea în Transilvania în urma înfrângerii dela Argeş, tronul Ţerii-Româneşti a fost ocupat de usurpatorul Vlad ca vasal turcesc, care i-a fost opus de Turci ca rival.[1]) Spre a ţine ţeara în ascultare, Turcii au ocupat pe malul stâng al Dunării cetatea Nicopolea-mică (azi Turnu-Măgurele) în dreptul Nicopolei din Bulgaria.

Sigismund, dupe cum spune în diplomele sale, bătù «pe Vlahi (pertizanii lui Vlad) şi pe Turci», luâ Nicopolea-mică din mânile Turcilor şi «reinstituì pe Mircea în domnie.»[2]) Intr'acestea primind veste de moartea soţiei sale (17 Maiu 1395), el se întoarse în Ungaria, trecând pe la Câmpulung, de unde este dată o diplomă a lui din 6 Iulie 1395.[3]) La întoarcere, el fu atacat de «Vlahi» (partizanii lui Vlad) în munţii dela Posada (lângă Rucăr), de ale căror «săgeţi otrăvite» şi «crude lovituri» cu anevoie scăpâ peste munţi.[4])

In diplomele lui Sigismund relative la această expediţie, Mircea, numit *Vaivoda noster Transalpinus* sau *familiaris noster*, este arătat ca vasal unguresc; iar Ţeara-Românească, numită *partes nostrae Transalpinae*, este considerată ca dependentă de Ungaria. De fapt, raportul de vasalitate, reînnoit

[1]) *Docum.* I 2, 374. Wenzel, *Stibor Vajda* (Értekezések a történelmi tudományok köréböl IV), Budapesta 1874, pag. 99 sqq. Cf. Cronica bulgărească, ed. Bogdan l. c.

[2]) *Docum.* I, 2, 382 sqq. 394 sq. 412 sqq. 430 sq. 456 sqq. 475 sq. *Codex diplomaticus patrius* VII, 437 sq. Cf. Thurocz IV, cap. 6.

[3]) Fejér X 2, 277 · Datum campestri nostro in descensu prope villam Hozyumezeu (=Câmpulung) vocatam . . .

[4]) *Docum.* I 2, 395 a. 1397; 460 a. 1408; 476 a. 1411. *Cod. dipl. patr.* VII, 438 a. 1406. In diploma din 1408 se zice că atacul ar fi fost făcut din partea lui Mircea, pe când celelalte (din 1397, 1406 şi 1411) numesc numai pe «Vlahi». Fără îndoială, aceşti Vlahi erà partizanii lui Vlad, combătuţi de Sigismund chiar în interesul lui Mircea. Diploma din 1408, reproducând dupe diplomele anterioare aproape întocmai pasagiul relativ la acel atac, adaugă pe Mircea în desacord cu celelalte mărturii, cum şi cu relaţiunile lui următoare cu Ungaria, aşà că acest adaus nu are deloc probabilitate. Locul luptei, numit *Pazzata, Pazata* sau *Pozata,* între Câmpulung (ultima staţiune la întoarcere) şi graniţă, este învederat *Posada* de lângă Rucăr.

odată cu recăştigarea părţilor de peste munţi la începutul domniei lui Mircea, nu erà decât pentru aceste posesiuni ca feude ungureşti. Pretenţiunile de suzeranitate asupra Ţerii-Româneşti înseşi, Mircea le-a recunoscut atât de puţin după 1395 cât şi mai înainte, când luase măsuri de apărare contra lor prin alianţa cu Polonia.[1]) In anul următor, el luâ parte la nenorocita bătălie dela Nicopole (28 Septembre 1396), conform tractatului din 1395.

Legăturile lui Mircea cu Ungaria au continuat să fie întreţinute prin posesiunile de peste munţi până la sfârşitul domniei lui (1418). După 1395 părţile de peste munţi se află în titlul lui la 1403 (pe sigiliu), 1406, 1409, 1411 (pe sigiliu), 1413 şi în câte-va documente fără an. Ultimul lui chrisov datat în care găsim acest titlu este privilegiul comercial pentru Braşoveni, din 1413 [2]). După acesta nu cunoaştem decât un singur document cu dată, din 1415, având titlul cel scurt. [3]) Părţile de peste munţi din titlul lui Mircea neaflându-se în acelaşi timp în stăpânirea Ungurilor, posesiunea lor este în afară de îndoială.

Ca suzeran al domnului Ţerii-Româneşti pentru părţile de peste munţi, Sigismund se considerà şi ca suzeran al principatului, dupe vechile pretenţiuni de suzeranitate ale coroanei ungureşti. Spre a susţine aceste pretenţiuni contra încercării de a impune suzeranitatea turcească, el a făcut expediţia din 1395. Şi în anul următor, când Mircea, după bătălia dela Nicopole, fu din nou atăcat de Turci, Sigismund îi trimese în ajutor pe voevodul Transilvan Stibor, care prinse pe pretendentul Vlad, aliatul Turcilor, şi-l duse în Ungaria. [4]) Deasemenea în 1400, o oaste turcească făcând o incursiune în

[1]) Cf. diploma citată din 1408, unde Mircea, negreşit în urma nerecunoaşterii pretenţiunilor ungureşti, este acuzat de trădare.

[2]) Miletič pag. 47.

[3]) Archiva Stat. Docum. Coziei.

[4]) Wenzel, *Stibor Vajda* pag. 99 sqq. Cf. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii-Albe* pag. 67.

Ţeara-Românească, Mircea a fost ajutat de Unguri să respingă pe duşman [1]).

In urma acestor ajutoare, pretenţiunile de suzeranitate asupra Ţerii-Româneşti au devenit, negreşit, cu atât mai pronunţate. Aceasta pare a fi determinat pe Mircea să reînnoească, prin un act dat la Giurgiu în 16 Septembre 1403, alianţa cu Polonia, dupe stipulaţiunile tractatelor anterioare [2]). Pe lângă acest motiv, noua apropiare de Polonia erà favorizată şi de schimbarea urmată în Moldova.

Causa neînţelegerii provocate prin detronarea lui Roman, după care relaţiunile lui Mircea cu Polonia şi cu Moldova (sub Stefan şi Iuga) fusese rupte, a fost înlăturată prin venirea la domnie a lui Alexandru, fiul lui Roman. Ajutat de Mircea să ocupe tronul părintesc după înlăturarea usurpatorului Iuga Koriatovici (1400), [3]) Alexandru a restabilit legăturile din timpul lui Petru şi al tatălui seu cu Ţeara-Românească. Prin mijlocirea lui, probabil, a fost reînnoită şi alianţa polono-română, precum prin mijlocirea lui Petru ea fusese încheiată. Reînnoirea s'a făcut numai după ce Alexandru, prin actul omagial din 12 Martie 1402, a recunoscut suzeranitatea coroanei polone şi a restabilit astfel bunele relaţiuni cu Polonia, stricate în urma împrejurărilor în care el luasa domnia. [4]) Această

---

[1]) Iorga, *Acte şi Fragmente* III 1, 4. Cf. *Docum.* I 2, 429.

[2]) *Docum.* I 2, 824. Actul, fiind din Septembre, ar putea să fie şi din 1402, socotindu-se începutul anului dela 1 Septembre, ca în documentele interne. Acest mod de datare, cu anul d. Chr., se află şi în documentele lui Sigismund pentru mănăstirile Vodiţa şi Tismeana, citate mai jos.

[3]) Cronica dela Bistriţa, ed. Bogdan, *Cronice inedite* pag. 35. Cronica lui Ureche cap. 3. Cf. Hasdeu, *Ist. crit.* I, 89 sqq. Onciul, *Geschichte der Bukowina* (Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild, Bukowina) pag. 76; *Orig. Princip. Rom.* pag. 234 sq. — Că Iuga, numit în pomelnice şi cronice ca predecesor imediat al lui Alexandru cel Bun şi cunoscut lui Cantemir (*Descriptio Moldaviae* p. 40) ca usurpator, nu aparţineà dinastiei, se vede şi din chrisovul lui Alexandru din 1403 (*Conv. Lit.* XXXV, 356 sq.), unde el nu este numit între reposaţii predecesori ai acestuia. Faţă cu această mărturie, părerea contrară nu se mai poate susţine, afară dacă s'ar dovedì că Iuga erà încă în vieaţă.

[4]) *Docum.* I 2, 822—823. — Jurământul cerut solului moldovean (trimes

conexiune între relaţiunile ambelor principate cu Polonia este caracteristică pentru legăturile lor reciproce, precum la încheiarea alianţei, aşà şi la reînnoirea ei în 1403.

Noua alianţă polono-română erà, ca şi cea anterioară, o alianţă triplă, îndreptată mai ales contra Ungariei. Aşà ea se presentă şi în 1411, când ambii domni români reînnoiră simultan legăturile lor cu Polonia, Mircea prin un nou tractat de alianţă, Alexandru prin un nou act omagial.

Tractatul de alianţă defensivă între Mircea şi regele Poloniei, încheiat la Giurgiu în 17 Maiu 1411, [1]) este o reînnoire a tractatelor anterioare, cu aceleaşi stipulaţiuni: cei doi aliaţi vor fi datori a se ajuta cu toată puterea unul pe altul în casul unui atac din partea regelui Ungariei, iar contra altor duşmani numai dupe bunul lor plac, ca amic pe amic şi ca frate pe frate, precum ei s'au obligat şi prin tractatele de mai înainte. Pe lângă aceste stipulaţiuni reînnoite, se mai adaugă promisiunea lui Mircea de a intra cu oaste în Ungaria în casul unui atac unguresc contra regelui Poloniei, care la rândul seu va avea să-l ajute deasemenea în casul analog.

La 25 Maiu, 8 zile după data tractatului dela Giurgiu (pe când solii respectivi vor fi fost, în trecere spre Polonia, la curtea domnului moldovean), Alexandru reînnoì omagiul seu de vasal, prin un act dat din Târgul-de-jos (= Roman), cu aceeaşi stipulaţiune relativă la Ungaria ca în tractatul de alianţă al lui Mircea. Domnul Moldovei se obligà să ajute pe regele Poloniei contra regelui Ungariei şi contra ori cărui duşman, socotind pe duşmanii regelui drept duşmani ai sei. Intocmai ca şi Mircea, el se mai obligà să intre cu oaste în Ungaria în casul unui atac unguresc contra regelui Poloniei;

---

cu actul omagial), obligându-l să părăsească şi să denunţe pe domnul seu dacă acesta s'ar redica contra regelui, arată neîncrederea în noul voevod în urma neînţelegerilor de până atunci.

[1]) *Docum.* I 2, 472 sq. — *Imoiow* e lectură greşită în loc de *Joriow* = Giurgiu. Cf. facsimilul III şi copia fotografică la Acad. Rom. Tot din Giurgiu sunt date actul din 1403 şi cel din 10 August fără an (*ibid.* p. 824, 825), cum şi chrisovul din 1409. (Miletič-Agura p. 119 sqq.)

iar dacă regele Ungariei l-ar ataca pe dînsul sau țeara Moldovei, regele Poloniei va intra deasemenea în Ungaria și-l va ajuta ori cum va putea. [1])

Este de notat că această reînnoire a legăturilor cu Polonia s'a făcut după alegerea lui Sigismund ca împărat al Germaniei (20 Septembre 1410, cu titlul de *rex Romanorum*), care întărire a puterii lui ca rege al Ungariei trebuià să inspire mai multă grijă cu privire la pretențiunile de suzeranitate asupra ambelor principate.

Stipulațiunea identică relativă la Ungaria în tractatul de alianță al lui Mircea și în actul omagial a lui Alexandru, pe lângă simultaneitatea ambelor acte, presentă alianța polono-română, la reînnoirea ei în 1411, ca o alianță triplă între Polonia, Țeara-Românească și Moldova, încheiată mai ales spre apărare contra unui eventual atac din partea Ungariei. Acesta erà caracterul alianței chiar dela început, cum și la reînnoirea ei în 1403. Ca și atunci, așà și în 1411 Moldova, dependentă de Polonia și aliată cu Țeara-Românească, mijloceà legătura între aceste doue țeri aliate. Ea erà și cea mai mult amenințată de pericolul contra căruia se luà acea măsură de apărare.

Precum la încheiarea alianței atacul din partea Ungariei erà iminent mai ales pentru Moldova în urma recunoașterii suzeranității polone, ceea ce s'a adeverit apoi prin expediția lui Sigismund contra lui Stefan, așà și la reînnoirile ei în 1403 și 1411. Schimbarea de domnie și recunoașterea din nou a suzeranității polone din partea lui Alexandru, după ce Stefan fusese silit să recunoască, cel puțin în mod trecător, și suzeranitatea ungurească, puteà să provoce noue complicațiuni în urma pretențiunilor de suzeranitate ale Ungariei.

In vederea acestei eventualități mai ales, alianța a fost reînnoită în 1403, după venirea la domnie a lui Alexandru, cum și în 1411, după alegerea lui Sigismund ca împărat. Reînnoirea erà atât în interesul Moldovei ca țeară dependentă de Polonia, cât și în interesul Țerii-Românești, care cu atât mai

---

[1]) *Docum.* I 2, 830.

mult urmà să fie amenințată de pretențiunile de suzeranitate ale Ungariei dacă Moldova ar fi trebuit să recunoască această suzeranitate. Astfel, prin alianța cu Polonia contra Ungariei, Mircea luà o măsură de apărare și pentru Țeara-Românească și pentru Moldova contra pretențiunilor unguresti.

Cât de întemeiată erà grija de pericolul ce amenințà Moldova din partea Ungariei, arată învoiala urmată între regii Ungariei și Poloniei la intrevederea lor dela Lublau în Martie 1412. Prin tractatul de alianță, încheiat atunci (15 Martie) între ambii regi, Sigismund recunoscù regelui Poloniei suzeranitatea asupra Moldovei, în urma închinării făcute de Alexandru, numai până la moartea unuia din aliați, remânând ca apoi o conferență de magnați să hotărească definitiv căreia din ambele coroane ea are să aparțină. Până atunci însă, voevodul Moldovei va fi dator să vină în ajutor regelui Ungariei contra Turcilor ori când i se va cere; iar dacă nu va urma, el va fi scos din domnie, și țeara lui va fi împărțită între cei doi regi [1].)

Așà erà situația Moldovei față de pretențiunile de suzeranitate ale Ungariei, pe timpul intrevederii dela Lublau. Din fericire pentru ea, domnia înțeleaptă a lui Alexandru, sprijinită de politica națională și înțeleaptă a lui Mircea, a ferit-o de pericolul ce-i amenințà chiar existența.

După alianța încheiată la Lublau între Ungaria și Polonia, alianța polono-română nu mai aveà rațiune de a fi. Despre relațiunile lui Mircea cu Polonia nu aflăm apoi nici o știre: ele au încetat fără a lăsa vr'o urmă după tractatul din 1411. Ajungând la acest sfârșit, alianța defensivă contra Ungariei n'a avut alt efect decât să sprijinească, la timpul seu, mai mult sau mai puțin puterea de resistență contra pretențiunilor unguresti, fără nici o urmare pentru legăturile întreținute prin posesiunile de peste munți.

Anii din urmă ai domniei lui Mircea după 1411 au fost ocupați de complicațiuni și lupte cu Turcii. Relațiunile cu

[1]) *Docum.* p. 483 sqq.

Ungaria au continuat să fie bune, și el a păstrat părțile de peste munți până la sfârșitul domniei sale. Sigismund, preocupat de afacerile imperiului german, mai ales pe timpul conciliului dela Constanța (1414—1418), aveà cuvânt de a prețui cu atât mai mult un amic ca învingătorul dela Rovine la hotarele resăritene ale regatului, continuu amenințate de pericolul turcesc.

In astfel de împrejurări, Mircea a știut să mențină feudele ungurești recâștigate, ca și neatârnarea sa ca domn al Țerii-Românești, și să evite în același timp conflicte ca cele ale predecesorilor sei cu Ungaria, concentrându-și puterile spre apărarea țerii sale și a causei creștine contra marelui dușman al creștinătății.

Sub urmașii lui Mircea, titlul întreg din documentele lui nu este constatat decât o singură dată. El se află într'un chrisov pentru mănăstirea Cozia, dat din partea lui Mihail I (1418—1420) și schimbat apoi pe numele lui Radul II (1421, 1424—1427, 1437), cu anul 6927 (= 1419) adăugat mai pe urmă. [1]) Fără Silistria, titlul întreg al lui Mircea mai reapare odată într'un chrisov al fiului seu Radul pentru Cozia, din 1 Iunie 1421. [2]) Celelalte documente cunoscute dela Mihail

[1]) Hasdeu, *Negru Vodă* p. CCLXI sq. și facsimil. Cf. mai sus, pag. 23 n. 2 (No 1).

[2]) Condica veche a Coziei I, f. 249 sq. (Arch. St.): «Eu cel întru Hs. Dumnezeu binecredinciosul și binecinstitoriul și de Hs. iubitoriul și însuș stăpânitoriŭ Io. Radul marele voevod și domn, cu mila luĭ Dumnezeu și cu darul luĭ Dumnezeu stăpânind și domnind toată țara Rumânească și preste munțĭ, încă și spre părțile tătăreștĭ, și herțeg Almașuluĭ și Făgărașuluĭ, și stăpânitoriŭ Banatuluĭ celuĭ dela Severin, și preste Dunăre până la marĭa cĭa mare» — In acest chrisov Radul numește pe Mircea «părintele domnieĭ mele» Boerii marturi sunt mai toți aceiași ca în cele doue chrisoave publ. de Miletič pag. 52—53. — Din același an, Septembre 10, este și un chrisov dela Dan II, dat în Argeș (Arch. St., docum. Tismenei), pe când Radul erà la Târgoviște (Miletič p. 53 a. 6930 = 1421 Noembre 21), unul domnind în partea apuseană, altul în cea resăriteană a țerii.

(atât ca coregent al tatălui seu Mircea cât şi ca domn) şi dela Radul au titlul cel scurt. [1])

Cât despre feudele ungureşti, cele doue chrisoave sunt ultimele în care câteşi trele posesiuni, Amlaşul, Făgăraşul şi Severinul, se află încă în titlu. In cele următoare găsim numai Amlaşul şi Făgăraşul, iar Severinul nu mai este numit. La 25 Iulie 1420 castelul Severinului, a cărui posesiune constituià mai ales feudul unguresc cu acest nume, erà dejà în stăpânirea Ungurilor. Dominaţiunea ungurească fiind constatată şi în anii următori, titlul de «stăpânitor al banatului dela Severin» în chrisovul luĭ Radul din 1421 nu exprimă deci o stăpânire reală, ca sub predecesorii lui.

Severinul a fost reocupat de Unguri nu mult înainte de 25 Iulie 1420. La această dată, Sigismund de Losoncz, «castelanul castelelor Severin, Orşova, Mehedia, Sebeş şi Jidova», resplăteşte serviciele militare ale unui cnez român care s'a distins sub castelul Severinului eontra Turcilor. [2]) Încă la 31 Maiu 1419 acelești castelan aveà numai castelele Orşova, Mehedia, Sebeş şi Jidova. [3]) Deci Severinul a fost ocupat de Unguri după această dată, în luptă cu Turcii.

Chiar în 1419 toamna, oastea ungurească erà concentrată în Banat pentru o expediţie proiectată contra Turcilor. Regele Sigismund venì să conducă personal resboiul; la 26 Octobre el erà la Porţile de Fier, [4]) la 28 la Voditja. [5]) Un

[1]) *Docum.* I, 502. Miletič-Agura p. 121. Miletič pp. 47, 48, 52 sq. Inedit: Radul, fiul lui Mircea, 19 Iunie 6945 (= 1437), în Arch. St., docum Coziei. — Un chrisov al lui Mihail, cu data 16 Iulie 6926 (= 1418) şi cu titlul: «Domnul ţăriĭ Rumâneştĭ şi munţilor, şi către ţara tătărască, şi amândoao părţile de dincoace şi peste Dunăre până la Poarta de Hier şi până la marea Neagră», este citat în Cronologia tabelară. (Iorga, *Operele lui Constantin Cantacuzino* p. 22.) Stăpânirea peste munţi şi până la Poarta de Fier cuprindeà Amlaşul, Făgăraşul şi Severinul.

[2]) *Docum.* I 2, 511 sq.

[3]) *Ibid*, p. 508. Cf. p. 531.

[4]) Aschbach, *Geschichte Kaiser Sigmunds*, II, 412, 451 sq.

[5]) Venelin p 54. (Originalul în Arch. St., docum. Tismenei). Documentul are data: «luna lui Octobre 28, anul dela naşterea lui Christos 1420,

armistițiu încheiat apoi pe cinci ani a făcut să înceteze ostilitățile. [1]) Pe timpul acesta, Ungurii intervenirā în certele pentru domnie între urmașii lui Mircea, ajutând pe Mihail contra vărului seu Dan II (1420—1424, 1427—1431), care luâ domnia cu ajutor dela Turci. [2])

Negreșit în legătură cu aceste întâmplări, Severinul a fost retras ca feud unguresc dela voevodul susținut de Turci contra Ungurilor, și la această luptă cu Turcii la Severin se raportă documentul de mai sus. Și cronicele turcești menționează o luptă cu Ungurii la Severin, întâmplată sub Mohammed I (1413—1421), după cât se vede, cea constatată prin mărturiele unguresti. [3]) La 28 Octobre 1419, când Sigismund, fiind la Vodița, confirmă acestei mănăstiri posesiunile și libertățile ei, între care și cele ce le aveà de mai înainte *«în Severin»*, de bună seama Severinul erà dejà în stăpânirea Ungurilor.

—

iar de când sunt rege al țerii Ungurești anul 34, iar de când sunt împărat Roman anul al zecelea». In Octobre 1420 Sigismund erà în Boemia, unde în 31 se află la Kunraditz. (Aschbach III, 89. Regesten und Itinerar p. 435). La Vodița el nu puteà să fie decât în 1419, când cu doue zile mai înainte se află la Porțile de Fier. Data 1420 în loc de 1419 este socotită, începându-se anul dela 1 Septembre. Același mod de datare și în documentul dat la Oradea-Mare, 29 Septembre 1420 (= 1419), lui pop Agathon dela Vodița și Tismeana (Venelin p. 49 sq.; originalul în Arch. St., docum. Tismenei), pe când Sigismund mai este constatat la Oradea-Mare în 1 Oct. 1419. (Aschbach II. Regesten und Itinerar p. 483.)

[1]) Huber, *Gesch. Oest.* II, 530.

[2]) Thurocz IV, cap. 17, unde Mihail este numit Mircea. Stefan Losoncz, comandantul trupelor unguresti, despre care cronicarul zice că a căzut în acest resboiu, erà în vieață încă în 1427. Totuși resboiul, menționat fără an înainte de încoronarea lui Sigismund ca rege al Boemiei (28 Iulie 1420), trebue pus pe la 1419—1420. Cf. Analele serbești, Glasnik LIII, 81 a. 6929 (= 1421) var. 6927 (= 1419), Spomenik III, 133, 140, 149, a. 6929 (= 1421). Ducas ed. Bonn p. 201. Stefan Losoncz, care în 1427 se află în oastea trimeasă în Țeara-Românească să susțină pe Dan II contra lui Radul II (*Codex dipl. patrius* III, 352 sq.), poate să fi căzut în această expediție, confundată la Thurocz cu cea anterioară.

[3]) Seadeddin I, 344. Leunclavius, *Hist.* col. 473.

Spre asigurarea posesiunii din nou ocupate, castelul fu renovat în anii următori, în 1424 se lucrà încă la «reconstruirea, şi restaurarea» lui.[1]) El fu apoi dat, împreună cu districtele limitrofe din Banat ce i-au fost subordinate, ordinului Teuton din Prussia, al cărui magistru Nicolae de Redwitz îl luâ în posesiune in 1430 cu titlu de Ban al Severinului.[2])

Teutonii, aduşi la Severin pentru apărarea graniţei ameninţate, n'au putut să se menţină aci. Dejà în 1432 ei fură atăcaţi de Vlad Dracul în unire cu Turcii şi suferiră o grea înfrângere.[3]) Magistrul ordinului se mai află apoi numit ca Ban al Severinului în 1434 şi 1435;[4]) dar în 1436, ca şi în anii următori, găsim acì Bani ungureşti.[5])

După încercarea lui Vlad Dracul de a recăştiga Severinul cu ajutorul Turcilor, nu mai aflăm ştire despre o asemene revendicare din partea domnilor romani. In luptele următoare dintre Turci şi Unguri, castelul, fiind cuprins de Turci în 1524, a fost în parte derămat şi apoi lăsat în părăsire.[6]) Astfel Severinul a fost iarăşi unit cu Ţeara Românească, cum se află în 1580.[7]) Langă ruinele vechiului castel, numite Turnul Severinului, s'a redicat, în timpul mai nou, oraşul cu acelaşi nume

Pe când Severinul, nemai fiind în posesiunea domnilor români ca feud unguresc, a fost suprimat şi în titlu (cu singura excepţie din 1421 la Radul II Amlaşul şi Făgăraşul a

[1]) *Docum* I [illegible] 531

[2]) *Ibid.*, pp 553, 564, 565 Cf Iorga, *Note et Extr.* II 226. Pesty *A Szörényi Bánság* I, 276 sqq

[3]) *Windeck Das Leben Kaiser Sigmund* [illegible] deutschen Vorzeit, XV-tes Jahrh.) cap 271 294

[4]) *Docum* I 2, 591, 590

[5]) *Ibid.* p. 608 Pesty I, 2,9

[6]) *Docum* II 3, 488—489

[7]) *Docum.* XI, 643 sq. Turcii voia pe atunci să ia Severinul dela Ţeara-Românească şi să-l prefacă în raia, din motiv că ei l-au cucerit ca teritoriu deosebit, neaparţinând Ţerii-Româneşti.

continuat să figureze în titlu încă mult timp după pierderea acestor posesiuni.

Ducatul transilvan n'a fost retras de Unguri odată cu Severinul. El a remas unit cu Ţeara-Românească până în prima domnie a lui Vlad Ţepeş (1456–1462), ultimul voevod în a cărui stăpânire se mai găseşte.

După Mircea, fiul seu Mihail, continuând să întreţină bune relaţiuni cu Ungaria, a păstrat părţile de peste munţi, Amlaşul şi Făgăraşul, cum şi Severinul, ca feude ungureşti, câteşi trele numite în titlul din chrisovul citat mai sus. Stăpânirea asupra posesiunilor transilvane o arată şi diploma lui din 5 Iunie 1418 pentru Saşii *(hospitibus)* din Cisnădia, cărora le confirmă privilegiul, acordat de tatăl seu, de a paşte vitele lor în munţii de sub stăpânirea lui.[1] Negreşit trebue să înţelegem aci mai ales munţii din ţinutul Amlaşului, cu care Cisnădia se hotărea şi asupra cărui teritoriu urmaşii lui Petru de Cisnădia făcea pretenţiuni înainte de Mircea.[2]

Mihail fiind resturnat de Dan II cu ajutorul Turcilor, Ungurii au luat Severinul, important ca punct strategic. Dar Amlaşul şi Făgăraşul n'au fost luate atunci. Deja în cel din tâiu document cunoscut dela Dan II, din 10 Septembre 1421[3] ca şi în cele din urmă,[4] găsim titlul de «herţeg al Amlaşului şi Făgăraşului» fără cel de «stăpânitor al banatului dela Severin». Prin păstrarea în titlu a posesiunilor transilvane, cu suprimarea Severinului se exprima stăpânirea de fapt asupra celor dintâi. Pentru aceste posesiuni, Dan se recunoscu ca vasal unguresc, în care calitate el a fost susţinut apoi de Unguri contra lui Radul II, ajutat de Turci.[5]

Sub Vlad I Dracul (1431–1446), căruia [illegible] conştee titlul «[illegible] de Omlasch et de Fogara Dux»[6]

[1] [illegible] 2
[2] Vezi pag. [illegible]
[3] [illegible] St., docum. Tismenei
[4] Hasdeu, *Arch. ist.*, I 73 a. 1430. Miletic pp. 54, 57 [illegible]
[5] *Docum.* I 2 534 544–550. Cf. Windecke c. 20[illegible]
[6] *[illegible]* I 74[illegible] a. 1431

stăpânirea asupra părţilor de peste munţi este constatată, în afară de titlu, prin o donaţiune a lui în ţeara Făgăraşului, din 20 Ianuarie 1432[1].) Dupe cât se vede, el a păstrat posesiunile transilvane, împreună cu titlul de «herţeg al Amlaşului şi Făgăraşului», şi după ostilităţile trecătoare ce-a avut apoi cu Ungurii. Pe timpul lui, aceste posesiuni nu se găsesc în stăpânirea Ungurilor; iar el recunoştea suzeranitatea ungurească până la ostilităţile din urmă, care i-au atras căderea.

Vladislav II (1451—1456), deasemenea vasal unguresc, stăpâneà părţile de peste munţi ca posesiuni moştenite dela predecesori. Intr'o scrisoare către Braşoveni, fără dată, el se plânge că Ioan Huniad, pe atunci încă gubernator al Ungariei (până în Decembre 1452), voieşte să-i ia a lui «dreaptă ocină Făgăraşul şi Amlaşul», el însă nu o va părăsì decât odată cu capul.[2])

In acelaşi înţeles, şi Vlad II Ţepeş, într'o scrisoare către Sibieni din 14 Martie 1457,[3]) numeşte Amlaşul ca «dreaptă moştenire» a sa *(nostram veram hereditatem)*. Incă într'o scrisoare a acestuia către Braşoveni din 26 Iulie 1460,[4]) «districtul Făgăraşului» este numit ca posesiune a lui *(in nostra possessione districtus Fogorasch)*. Posesiunea i-a fost recunoscută, ca şi titlul «*dominus terrarum de Fogoras et Omlas,*» pe când Vlad recunoscù suzeranitatea regelui prin un act dat la Târgovişte în 6 Septembre 1456.[5]) Negreşit dela acest «Vlad Voevod» este şi donaţiunea în «districtul Amlaşului», menţionată într'un act din 1464, când părţile de peste munţi erà dejà în stăpânirea Ungruilor.[6])

---

[1]) *Docum.* I 2, 573.

[2]) Miletič p. 75. Bogdan, *Documente şi Regeste privitoare la relaţiele Ţerii-Româneşti cu Braşovul şi Ungaria* p. 60.

[3]) Archiv für siebenbürg. Landeskvode XXI (1887), 351

[4]) Copiele Acad. Rom.

[5]) Copiele Acad. Rom.

[6]) Iorga, *Studii şi Documente* III, p. LXVIII. Cf. Hasdeu, *Ist. crit. a Rom.* I, 24, unde actul a fost publicat mai întâiu. Donaţiunea nu pare să fie dela Vlad Dracul, căruia se atribue, căci posesorul din 1464 primise acel teritoriu numai de curând dela regele (Matei Corvin 1458—1490), iar «prede-

Încă în Martie 1460 Amlașul și Făgărașul erà considerate, în Ungaria, ca aparținând domnului Țerii-Românești. Pretendentul Dan, fiul lui Dan III (1446—1448[1551]), refugiat în Ardeal și trimes de Matei Corvin contra lui Vlad Țepeș, se numește, într'o scrisoare din 2 Martie al acelui an, «*Dei gratia Vaivoda Transalpinensis et dominus terrarum Umulus et Fugurasch.*[1])» Recunoscâneu-i-se în Ungaria acest titlu, cu pretențiunile la domnia Țerii-Românești, i se recunoaștea și dreptul la posesiunile transilvane ca părți apartenente.

In luptă cu Vlad, Dan fu prins și omorit în Aprilie 1460;[2]) iar în August următor, Vlad năvăli peste munți,

---

cesorul» lui îl avuse «*a magnifico Wlad Vaivoda*», prin care trebue să înțelegem pe ultimul domn cu acest nume care a stăpânit peste munți.

[1]) Iorga, *Lucruri noue despre Vlad Țepeș*. Conv. Lit. XXXV, 158. Dela acest Dan mai sunt cunoscute trei scrisori către Brașoveni, fără an. (Miletič p. 68 sq. Bogdan p. 67 sqq.) In doue din ele, el se numește fiul lui Dan Voevod, fost domn, «care a slujit creștinilor» ; una din acestea mențiónează pe «chesarul-craiul», prin care trebue să înțelegem pe împăratul Frideric III, ales în 17 Februarie 1459 rege al Ungariei contra lui Matei Corvin. (Scrisoarea, pusă de d. Bogdan l. c. la 1456—1459, ar fi deci dată între 17 Febr. 1459 și 2 Martie 1460.) Tatăl seu Dan, a cărui văduvă este arătată aci încă în vieață, caută să fie voevodul Dan cel pus de Ioan Huniad în locul lui Vlad Dracul și arătat ca domn pe timpul bătăliei din Câmpul-Miertei din 1448. (Chalcondylas ed. Bonn pp. 259 sq. 338 sq. 358. Luccari, *Copioso ristretto degli annali di Rausa* p. 96.) Acest Dan III (numit la Chalcondylas «fiul lui Basaraba»), dela care nu este cunoscut nici un document, erà probabil fiul lui Dan II («Basarab» ca representant legitim al dinastiei, în deosebire de fiii naturali ai lui Mircea), care în chrisoavele sale numește ca «fii întâiunăscuți» ai sei pe *Danciul* și pe *Basaraba*. (Arch. St., docum. Tismenei a. 1421 Acad. Rom a. 1428 în trad. Cf Cronologia tabelară a. 6937.) Dan II (mort 1431) e mai greu să fie admis ca tatăl pretendentului din 1460, pe care narațiunile săsești contemporane despre Vlad Țepeș, făcând mențiune de aciderea lui (Bogdan, *Vlad Țepeș* p. 92), îl numesc «tinerul Dan» *(den jungen Dan)*. Cf. Iorga, *Studii și Documente* III, p. XXVIII sq., și Bogan l. c., unde Dan cel numit de Chalcondylas și Luccari la 1446 și 1448 este presupus ca identic cu Vladislav, fiul lui Dan II, constatat la 1451—1456.

[2]) Katona, *Historia critica regum Hungariae* XIV, 338. Cf. Iorga, *Lucruri noue despre Vlad Țepeș*, l. c. pp. 152, 159.

pustiind Amlașul și Făgărașul.[1]) Posesiunile transilvane se vede că erà dejà în stăpânirea Ungurilor. Confiscarea lor, urmată probabil după moartea lui Dan, pare a fi provocat năvălirea lui Vlad.

După detronarea lui Vlad Țepeș și înlocuirea lui prin Radul III cel Frumos ca vasal turcesc (August 1462), Matei Corvin dispune de părțile de peste munți ca de niște posesiuni revenite la coroană. In același an (3 Decembre), el făcù o donațiune în țeara Făgărașului,[2]) și înainte de 8 Octobre 1464, o donațiune în districtul Amlașului.[3]) In 1464 el conferì «districtul Făgărașului, cu orașul Făgăraș și cu posesiunile Cuciulata, Comăna, Vinețiele amândoue (cea de jos și cea de sus) și Părău», lui Ioan Gereb de Wingarth (=Vingard) și urmașilor lui.[4]) Iar în 1467 el dispuse ca «provinciele Făgăraș și Amlaș» să fie ținute totdeauna la disposiția regelui spre a putea fi date, în cas oportun, voevozilor Transalpini[5]). Totuși în 1469 ambele ținuturi fură date scaunelor săsești, cărora Matei Corvin le confirmâ din nou în 1472.[6]) Ele au remas apoi unite cu țeara Sașilor, astfel desființându-se foasta *țeara Vlahilor* din Transilvania, trecută ca feud unguresc în stăpânirea domnilor Țerii-Românești.

Sub urmașii lui Vlad Țepeș, pretențiunile asupra vechilor posesiuni transilvane continuă a fi exprimate prin titlul de «herțeg al părților de peste munți Amlaș și Făgăraș», titlu păstrat apoi și după ce domnii următori au renunțat de fapt și la pretențiuni. O ultimă încercare de a recăștiga aceste posesiuni strămoșești este constatată sub Radul IV (1496 – 1508), care în 1503 cerù regelui Ungariei, Vladislav II, să-i

[1]) Diploma lui Matei Corvin din 3 Decembre 1462. (Copiele Acad Rom.) Annales Brassovienses a. 1460. (Schwandtner III 211.) Dracole Wayda ed. Bogdan, *Vlad Țepeș* pp. 99 sq 102.

[2]) Copiele Acad Rom.

[3]) Vezi mai sus p. 228 n. 4.

[4]) *Docum.* II 2, 155, 190.

[5]) *Ibid.* p. 179.

[6]) *Ibid.* pp. 189, 192, 201, 222. Cf p. 511 a. 1503.

restitue, pentru serviciele sale credincioase, posesiunile moş enite *(hereditates)* dela bunul seu (Vlad Dracul) şi dela străbunul seu (Mircea) în regatul Ungariei, Amlaş şi Făgăraş.»[1]) Vladislav îi conferi apoi Gioagiul-de-jos (*Aldiod*=Algyogy) in comitatul Hunedoarei, drept resplată pentru credinţa statornică a voevodului şi pentru serviciele prestate «dupe datina străbunilor şi antecesorilor lui», cum şi ca «statornic membru al regatului.»[2]) Tot aşa Radu VI dela Afumaţi (1522 –1529), ca voevod credincios Ungariei, a primit dela regele Ludovic II (1516 1526) Vinţul-de-jos şi Vulperul (pe Mureş, din jos de Alba Iulia), cu patru sate româneşti dependente, posesiuni date apoi şi lui Radul VII Paisie (1534–1546) de Ioan Zapolya (1526 1540), Ungurii primind in schimb, de ambele dăţi, cetatea Poienari în Ţeara-Românească.[3])

Acestea au fost ultimele posesiuni peste munţi ale domnilor Ţerii Româneşti, cedate de regii Ungariei spre a-i ţine încă în oarecare atârnare. Pretenţiunile asupra vechilor feude, Amlaşul şi Făgăraşul, s'au redus apoi la o simplă amintire în titlul domnesc.

(Va urma) *D. Onciul*

[1]) ...ecum II 2 509.
[2]) *Ibid.* II 1, 1. sq. II ., 57..
[3]) *Ibid.* II . 4.8 II 4, .21

POESIĬ

În restriște

De lacrămĭ are fața udă
Cea stîncă sură și brăzdată
Se vede-a soarteĭ mînă crudă,
De care fuse sfîșiată

Oricît destinul a lovit-o,
Ea însă tot spre cer privește,
Restriștea nu a înjosit-o,
În praf de vecĭ n'o prăvălește

Și să nu crezi că-i împetrită
Până 'n adîncul inimeĭ.
Vezi colo tufa înflorită
A răsărit din sînul eĭ.

E numaĭ scoarța aspră, rece,
Un scut spre nemiloasa fire.
Prin sufletul ascuns îĭ trece
O undă caldă de iubire

Cînd soarele o 'nvăluește
Cu raza luĭ patrunzătoare,
Trecutul chin i se trezește,
Închisa rană ĭar o doare

Dar luna cu lumina-i lină
Cînd blînd și taĭnic iĭ șoptește
Durerile i se alină,
Asprimea i se îmblînzește.

O argintie strălucire
Învăluește vechia stîncă
Ca o tîrzie fericire
Pătrunsă 'n inima-i adîncă

Isolare

De munte se anină munte,
Îțĭ par că amîndoi fac una
Ca raze calde, ghețurĭ crunte
Zefirul blînd ca și furtuna

Iĭ mîngîe saŭ iĭ lovește
Într'un minut pe amîndoi
Că orice bine se mărește.
Iar *răŭ* nicĭ nu e pentru *doĭ*

Dar du-te în apropiere
Și veĭ vedea ce gol desparte
Pe ceĭ unițĭ după părere,
Și că 'n adîncurĭ largĭ deșarte

Torentele s'aruncă 'n vale,
Lavinele se prăvălesc
Şi fulgerul îşi cată cale:
Că astfel toate-i despărţesc.

E între oameni, crezi, mai bine?
Te mîngîi numai cu un vis!
Să ştii că între el şi tine
A fost şi este un abis.

În faţa inimei ce bate
Nimic din cele ce presimte!
Nici gîndu-ţi lumea nu străbate,
Nici ea pe tine nu te simte.

E. H. M.

LORDUL CEL MITITEL

de F. H. BURNETT

CAP II.

Prietenii luĭ Cedric

Pentru 'Cedric începu o săptămînă din cele maĭ curioase, o săptămînă ne maĭ pomenită. Dar şi istoria pe care i-o povestise mama, era din cale afară de cĭudată! Abĭa după ce o auzi de două, treĭ orĭ începu să o priceapă. Şi apoĭ ce avea să zică d. Hobbs? căcĭ era vorba tot de conţĭ! Tata mare era conte, unchiul săŭ cel maĭ mare, dacă n'ar fi murit căzînd de pe cal, ar fi fost şi el tot conte; ĭar după moartea acestuĭa ar fi fost conte unchiul cel de al doilea, dacă nu murea de frigurĭ la Roma. Şi chiar tatăl luĭ Cedric, dacă ar maĭ fi trăit, ar fi fost conte; şi acum că muriseră cu toţiĭ şi nu maĭ rămăsese de cît el Cedric, avea să fie el însuş conte după moartea bunicului, ĭar în momentul de faţă devenise Lord Fauntleroy.

Cînd află pentru întîĭaş dată de istoria asta, se făcu galben ca ceara.

«Ah! «dragă»! Aş vrea grozav să nu fiŭ conte, nicĭ unul din băeţiĭ cîţĭ îĭ cunosc nu e aşa ceva; nu s'ar putea să nu fiŭ nicĭ eŭ?»

Dar se vede că nu se putea. În seara aceea se aşezară amîndoi, mama şi băeţelul, lingă fereastra deschisă, priviră la uliţa sărăcăcioasă şi vorbiră mult împreună. Cedric şedea pe taburel, picior peste picior, cum îi plăcea luĭ să şază, era roşu la faţă şi neliniştit. Bunicul trimisese după el să vie în Anglia, şi mama era de părere că trebuia să se ducă.

«Fiind că ştiŭ», zise ea cu privirea pierdută, «că ar fi dorit-o tatăl tăŭ care-şĭ ĭubia casa părintească, şi apoĭ astea sînt lucrurĭ pe care nu le poate pricepe un copil. Aşĭ fi o mamă egoistă dacă nu te-aşĭ trimite, şi cînd te-i face mare, aĭ să înţelegĭ şi tu pentru ce».

Cedric clătină trist din cap. «Îmĭ pare răŭ să mă despart de d. Hobbs. Mĭ-e teamă că are să-ĭ vie greŭ fără mine, şi mie-mĭ va fi greŭ fără el; o să-mĭ fie dor de toţĭ.»

A doua zi, cînd veni d. Havisham — advocatul Contelui Dorincourt care fusese trimis să aducă pe Lordul Fauntleroy în Anglia —, Cedric maĭ află multe lucrurĭ. Dar tot nu-l mîngîia gîndul că o să fie foarte bogat cînd s'o face mare, că o să aibă castelurĭ în toate părţile, parcurĭ marĭ, mine, cîmpiĭ întinse şi slugĭ nenumărate. Era neliniştit în privinţa prietenuluĭ săŭ d. Hobbs; îndată după dejun porni foarte ingrijit la prăvălie.

Îl găsi citindu-şĭ gazeta şi se apropiă de dînsul cu mare sfială: căcĭ simţea ce grozavă lovitură are să fie pentru d. Hobbs cele ce se întîmplaseră, şi în tot drumul până la prăvălie nu se gîndise decît cum să-i spue vestea.

«Halo!» strigă d. Hobbs, «bună dimineaţa!»

«Bună dimineaţa», răspunse Cedric.

Nu se sui ca de obiceiŭ pe scaunul cel nalt, ci se aşeză pe o ladă de pesmeţĭ, încrucişă picioarele şi rămase aşa tăcut până ce d. Hobbs ridică ochiĭ de pe gazetă.

«Halo!» strigă încă odată.

Cedric îşĭ strînse gîndurile şi puterea.

«Ţiĭ minte, D-le Hobbs, ce vorbă am avut împreună erĭ dimineaţă?»

«Par'că vorbeam de Anglia?»

«Da, dar în minutul în care a venit Mary să mă ĭa?»

D. Hobbs se scărpină la ceafă.

«Vorbeam de Regina Victoria şi de aristocraţie».

«Da», zise Cedric, cam sfios, «şi — de — şi de conţĭ, nu maĭ ţiĭ minte?»

«Da, am spus ceva despre eĭ aşa în treacăt».

Cedric se roşi până în creştet. Nu se aflase nicĭ odată în aşa încurcătură şi simţea bine ca şi pentru d. Hobbs va fi cam greŭ să o descurce.

«Spuneaĭ că n'aĭ vrea să şează pe lăzile dumitale cu pesmeţĭ.»

«Aşa-ĭ, am zis-o!» răspunse d. Hobbs cu mîndrie. «Asta mĭ-a fost şi gîndul. Numaĭ să încerce, şi las' pe mine!»

«Domnule Hobbs, unul din eĭ şade acum pe lada asta.»

D. Hobbs sări după scaun.

«Ce»? strigă el.

«Da», răspunse Cedric tot sfios. «Eŭ am să fiŭ în curînd unul din eĭ. Nu te pot înşela.»

D. Hobbs era agitat. Se sculă repede în picioare şi se duse să se uite la termometru.

«Ţi s'a suit coloana de mercur la cap!» zise el uitîndu-se plin de grijă la băiat. «Căldura e prea mare! Cum te simţi? Te doare ceva? De cînd aĭ început să fiĭ în starea asta?»

Îşĭ plimbă mîna lui cărnoasă prin părul băiatului. Acum era şi maĭ greŭ de tălmăcit decît orĭ cînd.

«Îţĭ mulţumesc, mĭ-e bine», zise Cedric. «Asta n'are a face cu capul meŭ. Îmĭ pare răŭ să-ţi spun că e adevărat, d-le Hobbs. De aceea a venit Mary să mă ia acasă. D. Havisham a spus-o mamiĭ, şi el e advocat.»

D. Hobbs căzu pe scaun şi-şĭ şterse năduşala cu batista.

«Unul din noĭ doĭ a fost atins de insolaţie» zise el.

«Nu», răspunse Cedric, «nicĭ unul. Trebue să vedem cum s'o scoatem maĭ bine la cale, d-le Hobbs. D. Havisham a făcut drumul din Anglia până aicĭ ca să ne-o spue, l-a trimis bunicul.»

D. Hobbs privea ca trăsnit la copilul cu faţa luĭ serioasă şi gingaşă.

«Cine e bunicul?» întrebă el.

Cedric vîrî mîna în buzunar şi scoase o hîrtiuţă pe care sta scris ceva de mîna luĭ.

«Mi-era frică să nu uit şi de aceea am însemnat pe hîrtia asta.» Apoĭ citi respicat «John Arthur Molyneux Errol, Conte Dorincourt. Aşa îl chiamă şi locueşte într'un castel ... în două saŭ treĭ castele mi se pare. Şi papa al meŭ care a murit, era fiul săŭ cel maĭ tînăr, şi eŭ n'aşi fi fost lord saŭ conte dacă nu murea papa; şi nicĭ papa n'ar fi fost conte, dacă n'ar fi murit ceĭ doĭ fraţi aĭ seĭ înaintea luĭ. Dar aŭ murit toţi şi n'a maĭ rămas nimeni — nicĭ un băiat — şi acum

trebue să fiu eu conte și tata mare a trimis după mine să mă duc în Anglia.»

D-lui Hobbs i se suise sîngele la cap, își ștergea fruntea și chelia și răsufla din greu; începuse să înțeleagă că se întîmplase ceva important, dar cînd privea la băiețelul de pe lada cu pesmeți și-i vedea ochii sfioși de copil, înfățișarea lui simplă cu aceleași haine de catifea neagră și cu cingătoarea roșie ca de obiceiu, istoria cu familia nobilă îl amețea și mai tare. Era cu atît mai uimit cu cît băiatul era mai neschimbat, par că nu-și dedea seamă de însemnătatea lucrului.

«Cu-cum ai spus că te chiamă?» cercetă d. Hobbs.

«Cedric Errol, Lord Fauntleroy», respunse Cedric. «Așa zice d. Havisham. Cînd am intrat în odae, a strigat: iată-l și pe Lord Fountleroy!»

«Ei lucru naibei»! Asta era vorba d-lui Hobbs cînd se mira de ceva sau cînd se necăjea. Nu găsi nici acum alta de zis pentru așa ciudată întîmplare.

Lui Cedric îi păru exclamația foarte potrivită.

Dragostea și respectul lui pentru d. Hobbs erau așa de mari încît toate cîte le auzia de la dînsul îi păreau minunate. El nu trăise în lume ca să simtă că d. Hobbs nu era totdeauna delicat în expresiile lui. Vedea el bine deosebirea între mama și băcan, dar mama era femee și el credea că femeile trebue să se poarte altfel decît bărbații.

«Anglia e grozav de departe, nu e așa?»

«E dincolo de oceanul atlantic», răspunse d. Hobbs.

«Asta-i ăl mai rău», zise Cedric. «Poate n-am să te văd multă vreme. Mi-e greu cînd mă gîndesc la despărțire, d-le Hobbs.»

«Ceĭ maĭ bunĭ prietenĭ sînt cîteodată siliţĭ să se despartă», zise d. Hobbs.

«Da, nu e aşa, sîntem prietenĭ de mult?»

«De cînd te-aĭ născut», respunse d. Hobbs, «eraĭ abĭa de şase săptămînĭ cînd a început să te poarte cu căruciorul pe uliţă».

«Ah», zise Cedric suspinînd, «pe vremea aĭa nicĭ nu mă gîndeam că am să fiŭ conte vreodată».

«Crezĭ că nu e chip să scapĭ de pacostea asta», întrebă d. Hobbs.

«Mĭ-e teamă că nu, mama crede că ar fi fost şi dorinţa luĭ papa. Dar dacă trebue să fiŭ conte, un lucru pot face, să încerc să fiŭ un conte bun. N'am să fiŭ tiran. Şi dacă s'ar maĭ naşte un războiŭ cu America, aşĭ încerca să-l năbuşesc.»

Convorbirea luĭ cu d. Hobbs fu lungă şi serioasă. După ce trecuse peste prima spaĭmă, d. Hobbs se arăta mult maĭ îmblînzit decît s'ar fi putut aştepta de la dînsul, şi înainte de a se despărţi, făcu o mulţime de întrebărĭ, ĭar Cedric nefiind în stare să răspundă la toate, d. Hobbs, aşa de cunoscător în privinţa conţilor, marchizilor şi domeniilor acestora, îşĭ respundea tot el la întrebările puse de el însuşĭ. Dacă l-ar fi auzit d. Havisham, ar fi fost foarte mirat de născocirile luĭ ciudate.

D. Havisham se şi mira de multe; el îşĭ petrecuse viaţa în Anglia şi nu era obicĭnuit cu oamenii şi felul din America Advocat de 40 de anĭ al conteluĭ Dorincourt, cunoştea toate proprietăţile, însemnătatea avereĭ şi importanţa numeluĭ acestuĭa; şi ca om de afacerĭ avea interes să cunoască şi pe viitorul conte

Dorincourt, pe baeţelul chemat să moştenească averea şi numele. Ştia cîte necazuri avusese bătrînul conte cu băeţii ceĭ mari, cunoştea furia ce-l coprinsese la căsătoria capitanuluĭ în America, şi ştia că ureşte şi acum pe frumoasa văduvă şi că nu vorbeşte decît cu dispreţ de dînsa, crezînd că Americana nu era decît o femee de rînd care prinsese în laţ pe fiu-seŭ fiind că e băiatul unui conte. Chiar şi bătrînul advocat era convins de aşa ceva. Văzuse în viaţa lui mulţi oameni interesaţi, ïar despre Americanĭ nu avea opinie bună. Cînd sosi în uliţa strîmtă şi se opri cu trăsura dinaintea caseĭ celeĭ sărăcăcioase, fu coprins de mirare. E şi lucru greŭ să-ţĭ închipueştĭ că viitorul proprietar al Castelelor Dorincourt, Windham Towers şi Charlworth s'a născut şi a fost crescut într'o căscioară dintr'o uliţă dosnică, avînd o băcănie la colţ. Se întrebă cum are să fie copilul, şi ce creştere va fi primit? Rămase înmărmurit cînd îĭ văzu pe amîndoĭ. Avea un fel de măndrie pentru familia cu a căreĭ afacerĭ era însărcinat de atîta şir de anĭ, şi ï-ar fi fost greŭ să se poarte delicat cu o femee de rînd, hapsînă de bani şi fără respect pentru numele şi patria bărbatuluĭ ei, nume vechiŭ şi ilustru la care se închina chiar bătrînul advocat hîrşit în afacerĭ.

Cînd intră în salonaş pe urma servitoarei, se uită de jur împrejur şi-ĭ plăcură mobilele simple care făceaŭ din odae un fel de cuĭb cald fără împodobirĭ triviale saŭ cadre vulgare atîrnate pe pereţĭ; totul se prezintă discret; multe lucrurĭ frumuşele de mînă de femee.

«Până aci nu e răŭ de loc, dar astea toate pot fi alese după gustul căpitanuluĭ.»

Cînd intră însă d-na Errol în odae, i se păru de odată că a putut ea însăş să fi gătit casa cu atîta discreţie. În rochia eĭ neagră, cu talia subţire de fată mare, cu chipul de copil nevinovat şi frumos, cu ochiĭ marĭ căpruĭ şi melancolicĭ, căştiga toate inimele. Cedric era obicĭnuit cu privirea eĭ tristă, care îi pierea din vreme în vreme din ochĭ cînd se juca el cu dînsa, orĭ sta de vorbă, orĭ îi povestea ceva caraghios saŭ rostea vre-un cuvînt lung de un cot pe care-l prinsese de prin gazete orĭ din convorbirile luĭ cu d. Hobbs. Îi plăceaŭ grozav cuvintele lungĭ şi se bucura cînd făcea pe mama să rîdă, cu toate că nu prea pricepea ce era de rîs, căcĭ pentru el aceste cuvinte aveaŭ înţelesurĭ foarte serioase. Advocatul prin experienţa luĭ cea mare se învăţase să citească omuluĭ firea din ochĭ, şi înţelese îndată ce văzu pe mama luĭ Cedric, că bătrînul conte se înşelase crezînd că e o femee vulgară şi interesată.

D. Havisham nu era însurat, nicĭ nu fusese amorezat vreodată, dar ghici numaĭ decît că tînăra femee, cu glasul dulce şi cu ochiĭ triştĭ, luase pe căpitan numaĭ din dragoste de bărbat, şi nu se gîndise să dobîndească vre-un folos dela viţa cea nobilă. Simţi că mama n'o să aducă multă supărare şi că mititelul Lord Fauntleroy n'o să dea mult de lucru nobileĭ familiĭ din care se trăgea! Căpitanul fusese om frumos, tînăra mamă era încîntătoare, decĭ avea cu cine semăna băiatul.

Cînd istorisi d-neĭ Errol pentru ce venise, ea se îngălbini.

«Vreţĭ să ne despărţiţĭ, şi noĭ ne iubim aşa de mult. El e singura mea bucurie, e tot ce am. Cred

că am fost mamă bună». Glasul eĭ dulce tremură, ĭar ochiĭ i se umplură de lacrimĭ.

«Nu ştiţĭ ce a fost copilul pentru mine,» maĭ adăugă ea.

Advocatul îşĭ dregea glasul

«Sînt silit să mărturisesc că bătrînul conte nu e tocmaĭ — nu e bine dispus pentru d-v. E om bătrîn şi prejudecăţile luĭ sînt straşnice. A urît America şi pe Americanĭ, ĭar căsătoria fiuluĭ săŭ l-a înfuriat. Îmĭ pare răŭ că sînt însărcinat să vă aduc veştĭ neplăcute, trebue să vă spun că bătrînul e hotărît să nu vă vadă. Planul săŭ e ca Lord Fauntleroy să fie crescut sub ochiĭ luĭ, să locuească la dînsul. Inima conteluĭ e legată de Castelul Dorincourt şi-şĭ petrece maĭ toată viaţa acolo. Sufere de podagră, şi cu Londra nu se împacă de loc. Prin urmare Lord Fauntleroy are să locuească la Dorincourt. Contele vă pune la dispoziţie Court-Lodge foarte plăcut situat şi nu departe de Castel, vă maĭ asigură şi o rentă. Lord Fauntleroy va veni să vă vadă, dar D-v. nu vi se îngădue să mergeţi la Castel, nicĭ măcar să treceţĭ dincolo de poarta grădineĭ. După cum vedeţi, Doamnă, nu veţĭ fi despărţită de tot de băiat, şi vă pot asigura că condiţiile puse nu sînt aşa de grele, fiind dată firea clientuluĭ meŭ. Avantagiile uneĭ creşteri îngrijite vor fi foarte marĭ pentru viitorul Lorduluĭ Fauntleroy, după cum singură veţi înţelege».

Era cam plictisit advocatul, căci se aştepta să o vadă isbucnind în lacrimĭ după obiceĭul femeilor, şi nimic nu-ĭ era maĭ neplăcut decît să vadă o femee plîngînd.

Dar ea nu începu să plîngă. Se îndreptă spre fereastră cu spatele întors la el, încercînd să-şi recâştige liniştea.

«Căpitanul Errol ţinea foarte mult la Dorincourt», zise ea însfîrşit. «Îşi iubea ţara şi tot ce-i venea din ţară. Pentru el a fost o durere să trăească departe de casa părintească. Era mîndru de neamul şi de numele lui. Ar fi dorit copilului să vadă toate locurile încîntătoare din jurul vechiului Castel şi să primească o creştere potrivită cu rangul său.»

Apoi se întoarse spre d. Havisham şi, stînd în picioare, zise cu blîndeţe:

«Soţul meŭ ar fi dorit-o. Aşa e şi mai bine pentru copil. Şi apoi sînt sigură că bunicul lui n'are să fie aşa de crud încît să 'ncerce să-l înstrăineze de mine; şi chiar de ar încerca aşa ceva, băeţelul meŭ seamănă prea mult cu tatăl său, ca să-l poată strica cineva; are o inimă caldă şi curată. M'ar iubi chiar de ar fi cu totul despărţit de mine, şi cîtă vreme ne putem vedea unul pe altul, n'am să fiŭ prea nenorocită.»

«Ce puţin se gîndeşte la ea,» îşi zise advocatul, «pentru dînsa nu cere nimic.»

«Doamnă», răspunse el, «ştiŭ să preţuesc jertfa ce o aduceţi pentru copilul d-stră. Cînd va ajunge om matur, o să vă fie recunoscător. Vă pot asigura că Lord Fauntleroy are să fie bine îngrijit, şi că va avea tot ce poate contribui să-l facă fericit. Contele Dorincourt va purta tot atîta grijă pentru mulţumirea şi sănătatea lui ca şi d-stră.

«Nădăjduesc,» adăugă ea cu glasul stins, «că bu-

[illegible] va iubi pe Cedric. Băetul e foarte [illegible] din [illegible] şi a fost totdeauna drag tuturor.

D. Havisham nu şi putea închipui pe bătrînul conte [illegible] podagra şi cu [illegible] lui iute, iubind prea mult pe cineva, totuşi era în interesul bunicului să fie bun cu nepotul său moştenitor. Ştia că, dacă Cedric se va arăta demn de numele său, bătrînul va fi mîndru de dînsul.

«Lord Fauntleroy are să fie mulţumit, bunicul [illegible] gîndit numai la fericirea băiatului hotarînd să-l [illegible] aproape de dînsul spre a-l putea vedea des.»

Advocatul nu găsi de cuviinţă să reproducă exact [illegible] Contelui, care nu [illegible] binevoitoare nici [illegible] măcar. D. Havisham [illegible] să prezinte propunerea nobilului său client sub o formă mai blîndă, mai curtenească. Dar rămase încremenit [illegible] auzi pe d-na Errol [illegible] băiat şi pe [illegible] răspunzînd că ştie unde să-l găsească.

«Şade ca de obiceiu la d. Hobbs pe scaunul cel înalt dela tejghea şi face politică sau povesteşte la [illegible] de lumînări la [illegible] şi se bucură de ele.»

«D. Hobbs îl cunoaşte de cînd s-a născut», zise d-na Errol privind spre advocat, «e foarte [illegible] Cedric, şi e mare prieteşug între dînşii.»

Amintindu-şi prăvălia din [illegible] cu cartofi, cu mere şi alte mărunţişuri [illegible] apucă iar grija, căci în Anglia băeţii de neam nu sînt prieteni cu băcanii, şi [illegible] din cale afară [illegible]. Deşi cam greu, dacă băiatul ar fi bădăran şi ar avea aplecare spre oamenii de rînd. Mult îi amărîse viaţa bătrînului conte faptul că celor doi ai mai

mari ai lui le plăcuse să trăească cu oamenii de rînd. Se poate ca acest copil să fi moştenit asemenea obiceiuri rele dela unchii lui, în loc de însuşirile cele bune ale tatălui său?

Îşi frămîntă gîndul în felul acesta până să sosească băiatul, şi cînd se deschise uşa, nu-i venea să se uite la copil. Le-ar fi părut curios celor ce-l cunoşteau pe advocat, dacă ar fi ghicit ce se petrecea în sufletul d-lui Havisham, privind la Cedric care se asvîrlise în braţele mamei sale; el însuşi era uimit de schimbarea ce se întîmplase în firea sa.

Dinaintea lui sta copilul cel mai frumos şi mai delicat pe care-l văzuse vre-odată. Frumuseţea băiatului era cu totul neobicinuită; trupul înalt, subţire şi mlădios, chipul mic şi plin de viaţă, iar mişcările lui din cele mai graţioase, o asemănare de necrezut cu tatăl său; avea părul blond al tatălui şi ochii căprui ai mamei, din care lipseau însă timiditatea şi tristeţa. Erau ochi nevinovaţi şi fără sfială, ochi cari nici nu se îndoiau nici nu se temeau de nimic pe lume.

«E copilul cel mai bine crescut şi cel mai frumos pe care l-am văzut,» îşi zise d. Havisham. Tare spuse numai: «Va să zică acesta e Lordul Fauntleroy».

Şi cu cît îl vedea mai mult pe lordul cel mititel, cu atît descoperea lucruri neaşteptate. Despre copii nu ştia multe, cu toate că văzuse destui în Anglia fetiţe şi băeţi rumeni şi frumoşi de care îngrijeau dădacile, unii din ei erau cam sălbatici, alţii gălăgioşi, dar el, advocatul bătrîn şi înţepenit, nu-i privise nici odată cu simpatie. Poate că interesul deosebit pentru lordul cel mititel îl făcea să se uite mai cu luare aminte la co-

pilul acesta decît la alții; ori cum ar fi, advocatul își dete seama că privea la băețel cu un fel de dragoste.

Cedric, neștiind că se uită cineva cu tot dinadinsul la el, se purta ca de obiceiŭ. Strînse de mînă pe d. Havisham și răspunse la toate întrebările cu mare simplicitate, cum răspundea și d-luĭ Hobbs. Nu era nicĭ timid, nicĭ obrasnic, și advocatul băgă de seamă că pe cînd vorbea el cu mama, copilul asculta cu viŭ interes ca un om mare.

«Seamănă foarte serios», zise d. Havisham către d-na Errol.

«Da», răspunse ea. «Învață ușor și a trăit mereŭ cu oamenĭ maturi. Are un fel prea hazliŭ de a întrebuința cuvinte lungi și expresiĭ citite prin cărți, saŭ auzite de pe la alțiĭ, dar îĭ place și să se joace ca copiĭ. Îl cred inteligent, adese-ori e foarte copilăros».

Cînd îl văzu d. Havisham data viitoare, se adeveri această părere. Ajungînd cu trăsura la colțul stradei, zări o ceată de băeți foarte înfierbîntați doi din ei se întreceaŭ la alergat, unul era lordul cel mititel, care striga și făcea mai mare gălăgie decît toți. Sta alături de alt băiat, cu un picior înainte, gata să pornească.

«Una... fiți gata!» comandă *starterul* «doi... la rînd! Trei... porniți!»

D. Havisham se pomeni cu capul la fereastra trăsureĭ privind cu cel maĭ viŭ interes. Nu-șĭ aducea aminte să fi văzut vreodată ceva care să se asemene cu felul cum se repeziseră piciorușile roșiĭ ale lorduluĭ celuĭ mititel în urma semnaluluĭ, cu mînile lipite de

trup și capul plecat la pămînt, iar coama aurie fîlfiia în vînt.

«Ura, Ced Errol!» strigaŭ băeții bătînd din palme. «Ura Billy Williams! Ura Ceddie! Ura Bill! Ura — ra — ra!»

«Zăŭ că o să căștige» își zise d. Havisham care urmărea mișcat piciorușele roșii, însoțite la distanță îngrijitoare de cele cafenii ale lui Billy, «zăŭ că aș dori să cîștige,» adăugă advocatul.

În acel moment se ridică un strigăt asurzitor; viitorul Conte Dorincourt se asvîrli cu o săritură uriașă asupra stîlpului de felinar și-l apucă în brațe înainte de a fi ajuns Billy Williams care sufla ca niște foi.

«Trăească Ceddie Errol!» strigară băeții. «Ura Ceddie Errol!»

D. Havisham își viri capul în trăsură și se rezimă în fund surîzînd.

«Bravo Lord Fauntleroy!» zise el.

Cînd se opri trăsura la poarta d-nei Errol, învingătorul și învinsul se apropiaŭ de casă însoțiți de strigătele copiilor. Cedric umbla alături de Billy Williams și-i vorbea mereŭ. Obrăjiorii îi eraŭ foarte aprinși, părul îi atîrna pe fruntea nădușită, iar mînile le ținea în buzunar.

«Vezi» zicea el, vroind să ușureze rivalului neisbînda. «Eŭ cred că am cîștigat fiindcă am picioare ceva mai lungi decît tine, sigur că-i asta. Și apoi sînt cu trei zile mai mare și asta face mult. Sînt cu trei zile mai mare.»

Billy Williams se 'nveseli iar, și începu să surîdă la lume par'că nu pierduse, ci cîștigase el prin-

soarea. Ceddie Errol avea un fel al luĭ de a se purta cu oamenii. Chiar în prima înferbințeală a isbîndeĭ, își aducea aminte de cel învins care nu putea fi mulțumit ca dînsul, închipuindu și de sigur că ar fi putut fi învingător în loc de învins, în împrejurări schimbate.

În ziua aceea d. Havisham avu o lungă convorbire cu cîștigătorul alergăriĭ — o convorbire care-l făcu să surîdă și să-și frece bărbia cu mînele luĭ osoase în maĭ multe rîndurĭ.

D-na Errol lipsind din odae, advocatul rămăsese singur cu Cedric. La început se cam întreba d. Havisham ce ar putea să-ĭ spue mititeluluĭ. Își închipuia că ar fi bine să-l pregătească puțin pentru întîlnirea cu bunicul, și pentru schimbarea cea mare, care era să se întîmple în viața copiluluĭ. El își dete îndată seamă că luĭ Cedric nicĭ nu-ĭ trecea prin minte de ce anume lucrurĭ va da sosind în Anglia, nicĭ în ce fel de casă și de familie va trăi acolo. Nicĭ nu știa că maĭcă-sa nu va locui în aceeași casă cu dînsul. Crezuseră de cuviință să-ĭ ascundă deocamdată această dureroasă încercare.

D. Havisham ședea pe un jeț lîngă fereastra deschisă, ĭar la celălalt capăt al ferestreĭ ședea Cedric tot pe un jeț mare și privea la d. Havisham. Copilul era cu capul rezemat de fundul jețuluĭ, cu picioarele încrucișate, ĭar mînile vîrîte în buzunar, ca la d. Hobbs Se uĭtase cu atenție la d. Havisham cîtă vreme fusese maĭcă-sa în odae, și după ce plecase ea, tot se uĭta gînditor și plin de respect la advocat. O mică tăcere; Cedric părea că studiază figura advocatuluĭ, ĭar acesta de sigur că o studia pe a copiluluĭ. Nicĭ nu-ĭ da în

gînd ce ar putea vorbi un om în vîrstă cu un băeţel care cîştigă prinsori la alergat, poartă pantaloni scurţi şi ciorapi roşii pe nişte picioruşe, care nu eraŭ destul de lungi pentru a ajunge până la pământ, cînd şedea în fundul unui jeţ mare.

Dar Cedric îi veni în ajutor începînd el conversaţia.

«Dumneata ştii», întrebă el, «ce e un conte? căci eŭ habar n'am».

«Nu ştii?» zise d. Havisham.

«Nu. Şi cred că un băiat ce are să devie conte, ar trebui sa ştie, nu e aşa?»

«Aşa e», răspunse d. Havisham.

«Ţi-ar fi greŭ», zise Cedric plin de respect — «ţi-ar fi greŭ să mă desluşeşti? Cum ajunge cineva conte?»

«În primul rînd Regele saŭ Regina numeşte pe cineva conte. Aceasta se întîmplă oamenilor cari aŭ adus servicii Suveranului saŭ aŭ săvîrşit vre-o faptă mare».

«Ah!» strigă Cedric, «tocmai ca Prezidentul.»

«Ce?» întrebă d. Havisham. «Astfel se alege Prezidentul?»

«Da», răspunse Cedric vesel. «Dacă un om e foarte bun şi ştie o grămadă de lucruri, se alege Prezident. Atunci se fac manifestaţii cu facle şi muzică, şi toţi ţin discursuri. M'am gîndit eŭ de multe ori că aşi putea ajunge Prezident, dar nici odată nu mi-a trecut prin cap să fiŭ conte. Nu ştiam nimic despre conţi,» adăugă el repede de teamă să nu l găsească d. Havisham nepoliticos că nu a dorit aşa ceva. «Dacă ştiam, de sigur că aşi fi dorit să fiŭ.»

«E cu totul altceva ca Prezident», zise d. Havisham.

«Da? nu sînt manifestații cu torțe?»

D. Havisham își încrucișă picioarele și-și lipi vîrfurile degetelor unul de altul. Poate venise vremea să-i deslușească lucrurile mai cu deamănuntul.

«Un conte e — e o persoană foarte însemnată,» începu el.

«Tocmai ca Prezidentul!» întrerupse Ceddie. «Manifestația cu torțe e lunga de o jumătate de poște, se trag focuri de artifiții, cînta muzica. D. Hobbs m'a luat cu el ca să văd și eŭ.»

«Un conte,» urmă d Havisham, simțindu-se pe un teren nesigur, «e de obiceiŭ de viță veche.»

«Ce-i asta viță?» întrebă Ceddie.

De neam vechiŭ, foarte vechiŭ.»

«Ah?» zise Cedric vîrîndu-și iar mînile în buzunar, «cam așa trebue să fie femeia care vinde mere la grădina publică; e de neam vechiŭ. E așa de bătrînă încît te prinde mirarea cum de se ține pe picioare. Trebue să fie de o sută de ani, și tot stă afară chiar pe ploae. Mi-e milă de ea, și celorlalți băeți le este milă. Billy Williams a avut aproape un dollar și i-am spus să cumpere pe fiecare zi cîteva mere pînă si-o cheltui toate paralele. I-ar fi ajuns pe vreo [illegible] de zile, dar peste o săptămînă i se acrise de mere. Noroc că mi-a dăruit mie un domn 50 de centime și apoi am cumpărat eŭ mere în locul lui. Ți-e milă de omul sărac și de neam așa de vechiŭ. Ea zice că i s'a coborît vița în picioare și că pe vreme de ploae o chinuește mai răŭ».

D. Havisham nu ştia ce să zică, privind la chipul nevinovat şi serios al copilului.

«Mi-e teamă că nu m'ai înţeles bine,» încercă el să explice. «Cînd am vorbit de viţă veche, n'am înţeles «vîrstă înaintată»; am vrut să zic că numele unui asemenea neam e cunoscut de mult, poate sînt sute de ani de cînd există persoane purtînd un asemenea nume şi de care e vorba în Istoria ţării.»

«Ca George Washington», zise Ceddie. «Am auzit vorbindu-se de el de cînd m'am născut, şi el era cunoscut cu mult mai nainte. D. Hobbs zice că n'are să se uite nici odată. Asta-i pricina declarării Independenţii, — ştii, la 4 Iulie. Vezi, el a fost un viteaz!»

«Cel dintîiŭ conte Dorincourt,» zise d. Havisham cu solemnitate, «a fost ridicat la rangul de conte acum patru sute de ani.»

«Da, da!» zise Ceddie. «Asta e foarte mult! I-ai spus «dragei» istoria asta? Are s'o «int'reseze» grozav. Să i-o spunem cînd o veni. Îi place să audă lucruri ciudate. Şi ce mai face un conte alta, decît să primească titlul?»

«Mulţi din ei aŭ fost miniştri în Anglia; alţii aŭ fost viteji, şi s'aŭ luptat în războaele din vechime.»

«Mi-ar plăcea şi mie să mă lupt. Tata a fost soldat foarte viteaz, ca George Washington de viteaz. Poate fiindcă ar fi fost conte, dacă nu murea. Ce bine îmi pare că sînt oameni viteji toţi conţii. E mare lucru să fii viteaz. Înainte mi-era cam frică ştii în întuneric, dar gîndindu-mă mereŭ la soldaţii din vremea Revoluţiei şi la George Washington, m'am lecuit.»

«Mai e şi alt folos cîteodată să fii conte,» zise

d. Havisham respicat, şi-şĭ îndreptă ochiĭ cu luare aminte asupra băeţeluluĭ. «Sînt conţĭ care aŭ foarte mulţĭ banĭ.»

Se uĭta astfel la copil, voind să afle dacă micul săŭ prieten ştia ce putere are banul.

«Asta-ĭ lucru bun,» zise Ceddie. «Aşĭ vrea să am banĭ mulţĭ.»

«Da?» întrebă d. Havisham, «ce aĭ face cu eĭ?»

«Apoĭ sînt aşa de multe lucrurĭ de făcut cu baniĭ. Vezĭ, e femeĭa cu mere. Dacă aşĭ fi bogat, ĭ-aşĭ cumpăra un cort în care să-şĭ aşeze marfa, şi o sobă· i-aşĭ maĭ da un dollar în zilele de ploae ca să poată sta acasă. Ah! ĭ-aşĭ da şĭ o broboadă, şi n'ar maĭ durea-o oasele. Oasele eĭ nu sînt ca ale noastre; o dor toate cînd se mişcă. E foarte greŭ cînd te dor oasele. Dacă aşĭ fi destul de bogat ca să-i daŭ atîtea lucrurĭ, sînt sigur că n'ar maĭ durea-o nimic.»

«Eĭ, şi ce aĭ maĭ face dacă aĭ fi bogat?»

«Fireşte că aşĭ cumpăra pentru «draga» tot felul de cutiĭ cu ace, apărătorĭ, degetare, inele de aur, un dicţionar şi o trăsură ca să nu aibă nevoe să aştepte tramvayul. Dacă ĭ-ar plăcea rochile de mătase roşie, ĭ-aşĭ lua una, dar eĭ îĭ plac numaĭ ale negre: m'aşĭ duce cu ea la prăvăliile cele marĭ şi aşĭ pune-o să-şĭ aleagă tot ce vrea. Şi apoi e şi Dick.»

«Cine e Dick?»

«Dick văcsueşte cismele, e cel maĭ minunat curăţitor de încălţăminte. Stă la colţul stradeĭ în partea de jos a oraşuluĭ. Îl cunosc de mult. Odată, pe cînd eram încă mic, m'am dus să mă plimb cu «draga» şi mi-a cumpărat o minge care sărea aşa de sus încît a

sărit deodată prin mijlocul stradei pe unde eraŭ caiĭ și trăsurile, eŭ am început să plîng — eram foarte mic, purtam rochiță ca fetele —, Dick curața cismele unuĭ domn, dar le scăpă din mînă și se repezi printre caĭ și trăsurĭ, ridică mingea de pe jos, o șterse de noroi pe haĭne și mi-o dete zicînd: «nu maĭ plînge, că e bine, băețele». Draga și cu mine am fost încîntațĭ de el. Și de atuncĭ, de cîte orĭ ne scoborîm în oraș, vorbim cu dînsul. El strigă hallo! eŭ îĭ răspund hallo! și apoĭ ne punem pe vorbă; îmĭ povestește cum îĭ merge meșteșugul. Nu i-a prea mers în vremea din urmă.»

«Și ce aĭ vrea să facĭ pentru dînsul?» întrebă advocatul frecîndu-șĭ bărbia și surîzînd.

«Ștĭŭ eŭ ce-așĭ face: așĭ cumpăra partea luĭ Jack.»

«Dar cine-ĭ Jack?»

«E tovarășul luĭ Dick, cel maĭ rău tovaraș ce și-l poate închipui cineva. Nu face onoare firmeĭ, înșală și-l înebunește pe bietul Dick. De sigur că te-ar înebuni și pe d-ta, dacă aĭ curățĭ cisme toată zioa și aĭ fi om de treaba, iar tovarășul d-tale ar fi necinstit. Pe Dick îl iubesc toțĭ, dar pe Jack nu-l poate suferi nimenĭ, și de aceea cliențiĭ nu se maĭ întorc a doua oară la eĭ. De aia, dacă așĭ fi bogat așĭ plăti luĭ Jack partea luĭ și așĭ cumpăra un scăunaș de văcsuit pentru Dick, el zice că un scăunaș ține multă vreme, și așĭ maĭ cumpăra haine și periĭ nouă, și-i așĭ da astfel mînă de ajutor. El zice ca n'are nevoe decît de o mînă de ajutor și apoĭ lucrurile merg par'că ar fi unse.»

Mititelul povestea cu foc peripețiile văcsuitoruluĭ de cisme și amesteca în vorbirea luĭ cu cea maĭ naivă

bună credinţă expresiile ciudate ale luĭ Dick. I se părea că bătrînul care-l asculta, trebuia să aibă acelaş interes pentru prietenul luĭ ca el însuşi. Şi în adevăr d. Havisham începu să asculte cu luare aminte, poate nu tocmaĭ istoria luĭ Dick şi a femeeĭ cu mere cît felul de povestire al acestuĭ băeţel cu părul buclat aşa plin de planuri frumoase pentru prietenii luĭ, şi care părea să se fi uitat de tot pe sine.»

«Dar pentru d-ta ce-aĭ cumpăra dacă aĭ fi bogat?»

«O, ce n'aşi cumpăra! dar maĭ întîiŭ i-aşi da banĭ luĭ Mary pentru Bridget -- sora eĭ, are doĭ-prezece copiĭ şi un bărbat care nu maĭ poate să lucreze. Vine la noĭ şi plînge şi «draga» ĭi pune o grămadă de lucrurĭ în coş, ea începe iar să plîngă şi zice «să-ţi deă D-zeŭ bine». Cred că d. Hobbs ar dori grozav [illegible] cu [illegible] să-ĭ aducă [illegible] şi o pipă de spumă de mare. Şi apoĭ mi-ar plăcea să am o companie.

«[illegible] companie!» exclamă d. Havisham.

«Da, o companie [illegible] [illegible] forme [illegible] ce [illegible] băeţiĭ, pentru [illegible]. Am face [illegible]. Asta mi-ar plăcea [illegible] [illegible] seam[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] venit [illegible] foarte [illegible]

Băeţelul [illegible] prietenul [illegible] ce ar face cu baniĭ dacă ar fi bogat».

«Bridget e una din prietenele luĭ», zise d-n

Errol; cu ea am vorbit în bucătărie. E foarte supărată acum, bărbatul eĭ are reumatismul articular».

Cedric alunecă jos de pe jeţul cel mare.

«Mă duc s'o văd şi s'o întreb cum îi merge. E om bun, cînd e sănătos. Îĭ sînt recunoscător fiindcă mi-a făcut odată o sabie de lemn. E om foarte îndemănatec».

Eşi fuga din odae, ĭar d. Havisham se sculă de pe scaun. Se vedea că vrea să spue ceva anume, dar că nu prea ştia cum. În sfîrşit se hotărî:

«Înainte de a părăsi Castelul Dorincourt, am avut o convorbire cu contele care mi-a dat cîteva instrucţiunĭ. Ar dori ca în sufletul copiluluĭ să se nască oarecare nerăbdare pentru momentul de a ajunge în Anglia şi de a se întîlni cu bunicul săŭ. Spunea că trebue să-ĭ daŭ a înţelege baiatuluĭ că va avea banĭ mulţĭ şi toate plăcerile de care se bucură copiiĭ; să-ĭ împlinesc orĭ ce dorinţă şi să-ĭ spun că tata mare e gata să-ĭ dea tot ce va cere. Cred că batrînul conte nu se aştepta la ceea ce am găsit aicĭ; dar dacă ĭ-ar face plăcere Lorduluĭ Fauntleroy să vie în ajutorul aceste femeĭ, ştiŭ că bunicul săŭ ar fi supărat că nu-ĭ împlinim dorinţa».

Pentru a doua oară nu reprodusese exact cuvintele Conteluĭ. Acesta-ĭ spusese:

«Fă pe băĭat să priceapă că-ĭ pot da tot ce doreşte. Fă-l să 'nţeleagă ce va să zică să fiĭ nepotul Conteluĭ Dorincourt. Cumpără-ĭ tot ce-ĭ place; umple-ĭ buzunariĭ cu banĭ, şi spune-ĭ că vin dela mine».

Mobilul acesteĭ mărinimiĭ nu era tocmaĭ curat, şi dacă n'ar fi avut a face cu un copil aşa nevinovat

şi cu o inimă plăpîndă, i-ar fi putut face mult răŭ. Nicĭ mama luĭ Cedric nu prevedea vre-o primejdie, ea credea că bătrînul care trăise ca un pusnic dela moartea copiilor săĭ, caută să cîştige dragostea şi încrederea băeţeluluĭ prin tot felul de mijloace. Şi-ĭ părea bine că Cedric va fi în stare să-ĭ vie luĭ Bredget în ajutor. Era mulţămită văzînd că primul rezultat al neaşteptateĭ schimbărĭ în viaţa copiluluĭ va fi putinţa luĭ de a veni în ajutorul celor nevoiaşĭ.

«Ce bun e contele şi ce fericit are să fie Cedric! A ţinut totdeauna la Bridget şi la Mihaĭ, şi în adevăr că sînt vrednicĭ de milă! Mihaĭ e lucrător bun cînd e sănătos, dar a fost bolnav multă vreme, si acum are nevoe de doctoriĭ, de haine calde şi de hrană maĭ bună. Nicĭ el nicĭ Bridget n'aŭ să cheltuească fără socoteală banii ce-ĭ capătă».

D. Havisham îşĭ vîrî mîna în buzunarul dela piept şi scoase un portofoliŭ îndesat. Avea o expresie stranie, se gîndea la ce va zice contele, cînd va afla care fusese cea dintîiŭ dorinţă împlinită a nepotuluĭ săŭ. Se întrebă ce gîndurĭ vor trece prin mintea bătrînuluĭ egoist şi ursuz.

«Nu ştiŭ dacă vă daţĭ seama de bogăţia Conteluĭ Dorincourt, el poate să cheltuească cît vrea, şi cred că-ĭ va face plăcere că Lordul Fauntleroy a exprimat o dorinţă care i s'a împlinit îndată. Te rog chiamă pe copil, şi dă-mĭ voe să-ĭ înmînezĭ o mică sumă de banĭ, pentru oameniĭ aceia».

«Douăzecĭ şi cincĭ de dollarĭ!» strigă d-na Errol; «are să li se pară o avere. Nicĭ nu-mĭ vine să cred că e adevărat».

«E foarte adevărat», zise d. Havisham cu surîsul său obicinuit, «s'a întîmplat o mare schimbare în viața fiului d-tale, multă putere îi va da bogăția!»

«Și el e așa de mic, așa de mic. De l-aşi putea învăța să o întrebuințeze bine! Par'că mi-e frică! Mititelul Ceddie al meŭ!»

Advocatul își drese glasul. I se muia inima cea rece și bătrîna privind la ochii ei blînzi și speriați.

«Cred, Doamnă, dacă pot judeca după cele ce am aflat azi dimineață din convorbirea mea cu Lordul Fauntleroy, că viitorul Conte Dorincourt se va gîndi la alții ca și la el. Acum e copil, dar ne putem încrede în el»

Mama se duse apoi să aducă pe Cedric în salonaș. D. Havisham îl auzi zicînd înainte de a intra în odae

«Are un rematism «infamator», e rematism foarte rău. Și apoi se gîndește la chiria neplătită și Bridget zice că asta-i face *infamatia* și mai grea. Si Pat ar putea să intre la vre o prăvălie, dacă ar avea haine»

Băiatul avea aerul foarte îngrijat cînd intra în odae. Îi păru grozav de rău de Bridget.

«Dra ta spune că ai dorit să vii», zise el [illegible] lui Havisham. «Am stat de vorbă cu Bridget».

D. Havisham se uită cîteva momente [illegible] la copil aducîndu-și aminte că mama lui spuse [illegible] un băețel foarte mic

«Contele Dorincourt» începu el uitîndu-se spre d-na Errol

Mama lordului mititel îngenunchiă lîngă el și-l cuprinse în brațe

«Ceddie» zise ea, «Contele e bunicul tău, tata lui papa al tău. E foarte, foarte bun, te iubeşte şi ar dori să-l iubeşti şi tu pe el findcă băeţii lui aŭ murit toţi. Doreşte să fii fericit şi să faci şi pe alţii fericiţi. E foarte bogat şi vrea să-ţi dea tot ce doreşti. I-a spus-o d. lui Havisham şi i-a încredinţat o mulţime de bani pentru tine. Acum poţi să-i dai ceva lui Bridget, poţi să-i dai destul ca să-şi plătească chiria şi să-i cumpere lui Mihai tot ce-i trebue. Nu e frumos, Ceddie? Şi nu aşa că e foarte bun?» Şi sărută obrazul copilului care se înroşise de bucurie şi de excitare.

Cedric se uita când la mama când la d. Havisham.

«Pot să am banii acum să-i pot da îndată? Vroia tocmai să plece.»

D. Havisham îi dete banii.

Ceddie ieşi fuga din odae.

Îl auziră strigînd «Bridget!» şi repezindu-se în bucătărie. «Bridget, aşteaptă un minut. Îţi aduc parale. Sînt pentru d-ta, îţi poţi plăti chiria. Mi i-a dat tata [illegible]. Sînt pentru d-ta şi pentru [illegible]»

«Oh, domnule Ceddie,» [illegible] Bridget [illegible] glasul necat în lacrimi. [illegible] de [illegible] [illegible]

«Cred că trebue să mă duc să mă tălmăcesc eŭ [illegible]», zise d-na Errol.

Ieşi şi dînsa din odae şi d. Havisham rămase singur. Se apropiă de fereastră şi privea dus pe gînduri, la stradă. Se gîndea la bătrînul Conte Dorincourt, care şedea în marea bogată dar trista bibliotecă a Castelului, bolnav şi singur, înconjurat de mărire şi de bogăţie, dar în realitate neiubit de ni-

meni, fiindcă nici el nu iubise pe nimeni cu adevărat, se iubise numai pe sine; fusese egoist și violent, se gîndise așa de mult la plăcerile și dorințele Contelui Dorincourt încît nu-i rămăsese vreme să se gîndească la alții; averea și puterea, numele și rangul i se păreau lucruri de întrebuințat numai pentru plăcerile și petrecerile Contelui Dorincourt; și acum că îmbătrînise, din toate plăcerile trecute îi rămăsese boala și neplăcerea pentru lume, căreia nici el nu-i mai plăcea. Cu toată splendoarea lui, era cel mai impopular bătrîn din noblețe și rar s'ar fi găsit unul mai oropsit. Și-ar fi putut umplea castelul cu musafiri, ar fi putut da mese și vînători; dar știa bine că oamenii poftiți de el s'ar fi speriat de fața lui gîrbovită și de vorbele lui răutăcioase. Avea o limbă strașnică și o fire ciudată, îi plăcea să necăjească oamenii, să le facă viața nesuferită cînd putea, mai ales celor susceptibili, mîndri sau sfioși.

D. Havisham îi cunoștea toate cusururile, și se gîndea la ele privind pe fereastră la ulița strîmtă și liniștită. Și în mintea lui se înfățișă apoi copilul nevinovat și vesel; ce contrast! Băețelul șezînd pe jețul cel mare și istorisind despre prietenii lui Dick, și femeia cu mere, în felul lui drăgălaș. Apoi se gîndi la venitul cel mare, la moșiile întinse, la averea și la puterea de a face binele sau răul; avere ce mai curînd sau mai tîrziu va trece în mînile cele mici pe care Lord Fauntleroy le vîrea în fundul buzunarului.

«Are să fie deosebire mare, deosebire mare!»

Cedric veni înapoi dimpreună cu mama lui; era foarte excitat. Se așeză pe scaun între d-na Errol și

advocat în atitudinea luĭ de predilecţie, coprinzîndu-şi genunchiĭ cu braţele.

«Plîngea» ! zise el. «A spus că plînge de bucurie. Ce om bun trebue să fie tata mare; n'am ştiut că e om aşa bun. E mult, mult maĭ plăcut să fiĭ conte decît aşĭ fi crezut. Ce bine-mĭ pare, grozav de bine-mĭ pare că am să fiŭ conte» !

(Va urma).

Noua îndrumare a învăţămîntuluĭ nostru superior ştiinţific

—

I

O chestiune de mare însemnătate se discută în facultatea noastră de ştiinţe din Bucureştĭ. Este vorba de a se alipi pe lîngă unele cursurĭ teoretice, cursurile aplicate corespunzătoare, care vor servi ca să completeze învăţămîntul dat în facultate şi să deschidă absolvenţilor eĭ şi alte cariere ştiinţifice, în afară de cea a profesoratuluĭ.

Este vorba de o îndrumare nouă a învăţămîntuluĭ superior ştiinţific, de o lărgire a cîmpuluĭ cercetărilor celor ce se ocupă cu ştiinţa teoretică, — făcînd ca acele cercetărĭ să aducă şi foloase practice imediate.

De vre-o 25 de anĭ universităţile marĭ din străinătate aŭ înţeles trebuinţa aceasta de a lărgi cadrul învăţămîntuluĭ universitar, îndreptînd pe *o parte* din ceĭ ce se ocupă cu ştiinţa superioară spre lucrarĭ ştiinţifice care corespund şi unor aplicaţiunĭ practice, — maĭ cu seamă aplicaţiunile cerute de trebuinţele locale, de trebuinţele ţăreĭ.

Este în de-obşte cunoscută această îndrumare nouă a învăţămîntuluĭ superior din Germania. Din contra, se cunoaşte mult maĭ puţin că acelaş lucru s'a petrecut şi în universităţile din Francia, Elveţia, Rusia. — Italia şi Belgia aŭ mers chiar maĭ departe, ali-

pind cu totul şcoalele lor technice superioare pe lîngă facultăţile de ştiinţe.

La noĭ nu s'a făcut încă maĭ nimic în acest sens.

Acum doĭ anĭ, ministrul instrucţiuneĭ publice d. C. C. Arion a hotărît alipirea «Institutului central de chimie aplicată», condus pînă atuncĭ cu multă competinţă de D-rul Bernath-Lendway [1], pe lîngă laboratorul de chimie organică al facultăţiĭ de ştiinţe din Bucureştĭ. Cu această ocaziune nu numaĭ s'a realizat o foarte însemnată economie în cheltuelile aceluĭ institut, (reducîndu-se acele cheltuelĭ de la suma anuală colosală de 108,430 leĭ, care figura în budgetul anuluĭ 1900—1901, la suma de 47,940 leĭ) — dar, s'a realizat şi un însemnat cîştig pentru învăţămîntul nostru superior ştiinţific. Studenţiĭ facultăţiĭ de ştiinţe fizico-chimice şi ceĭ aĭ şcoaleĭ de farmacie pot găsi, de atuncĭ, *în universitate*, laboratoriĭ carĭ le permit să facă lucrărĭ foarte interesante de chimie industrială, agricolă şi alimentară. Tot odată ceĭ doĭ subdirectorĭ aĭ laboratoruluĭ de chimie aplicată aŭ fost însărcinaţĭ să facă, fiecare, cîte un curs liber asupra chimieĭ agricole şi asupra chimieĭ alimentare. Acest din urmă curs este cerut studenţilor şcoaleĭ de farmacie şi d. Dr. Poltzer, fost subdirector al Institutuluĭ central de chimie, se ocupase maĭ de mult cu asemenea lucrărĭ în acel institut, — în afară de universitate. Cursul de chimie agricolă, pentru întîiaşĭ dată acum, era profesat într'un laborator universitar. D. Dr. Zaharia a fost însărcinat cu acest curs [2].

Cu ocaziunea publicăreĭ în Monitorul Oficial [3] a raportuluĭ prin care se propunea alipirea institutuluĭ

[1] D. Dr. Bernath-Lendway părăsea direcţiunea institutuluĭ central de chimie, după o îndelungată activitate, regulîndu-şĭ drepturile la pensiune.

[2] D. ministru Sp. Haret, care a urmat d-luĭ C. C. Arion la ministerul instrucţiuneĭ publice, a aplicat aceste măsurĭ hotărîte de predecesorul săŭ, prin budgetul anuluĭ 1901—1902.

[3] A se vedea Monitorul Oficial No. 239 din 26 Ianuar 1901 (p. 9627

de chimie aplicată pe lîngă laboratorul de chimie organică și crearea, astfel, a cursurilor libere de chimie technologică și de chimie agricolă, — am avut ocaziunea să aud de la persoane autorizate, chiar de la unii vechĭ profesorĭ universitarĭ, obiecțiuni cu totul neașteptate și cari dovedeaŭ că este cu desăvîrșire necunoscut, la noĭ, ceeace aŭ făcut pînă acum universitățile din Germania și Francia pentru crearea și desvoltarea învățămîntuluĭ superior de chimie aplicată. Am auzit zicîndu se că «un curs de chimie agricolă n'are «ce căuta în universitate; locul luĭ este în școalele de «agricultură»; — adică *tocmaĭ contrariul* de ceea ce a susținut ilustrul chimist Liebig, pe care l-a ascultat întreaga Germanie, creînd catedre de chimie agricolă în maĭ toate universitățile eĭ. În Francia s'a urmat aceeașĭ cale și fiecare universitate a creat — după trebuințele regiuneĭ în care se găsea — cursurĭ de chimie industrială saŭ agricolă [1]) care în unele locurĭ ființează de *maĭ bine de 50 de anĭ*.

Acum, cînd chestiunea creăreĭ unor asemenea cursurĭ s'a hotărît definitiv în facultatea noastră de științe, socotesc folositor să arăt importanța capitală a acestuĭ învățămînt și marile progrese ce s'aŭ realizat, în această privință, în alte țărĭ.

S'a zis, cu multă dreptate, că victoria Germaniei la 1871 și prosperitatea eĭ de atuncĭ încoace, este datorită laboratoriilor și uzinelor sale, *sprijinite puternic de universitățile germane*. Numaĭ ceĭ ce aŭ vizitat laboratoriile de cercetărĭ ale mareĭ industriĭ germane și *laboratoriile technologice din universitățile germane*, în care foarte numeroșĭ chimiștĭ pun toată puterea lor de muncă și toată știința lor în serviciul industrieĭ, numaĭ aceĭa pot să-șĭ dea seamă de marele rol jucat

[1]) Astăzĭ, din 15 Facultățĭ de științe ale Franciei, 11 aŭ cursurĭ, organizate temeĭnic, de chimie aplicată.

de aceşti savanţi, pe carĭ universităţile şi şcoalele superioare i-a pus la dispoziţiunea industrieĭ ţăreĭ lor

Chestiunea întroducereĭ cursurilor aplicate în învăţămîntul superior universitar este foarte importantă şi din alt punct de vedere. Este vorba de un pas maĭ departe pe calea progresuluĭ ştiinţific, de lărgirea cadruluĭ ştiinţeĭ superioare, de întregirea învăţămîntuluĭ superior. Să ne aducem aminte ce era învăţămîntul superior cu vre-o treĭ, patru secole în urmă, cînd numaĭ teologia la început, numaĭ teologia şi ştiinţele juridice ceva maĭ tîrziŭ, eraŭ considerate ca ştiinţe superioare. — Astronomia saŭ Chimia, Matematicele saŭ Ştiinţele naturale eraŭ ocupaţiunile astrologilor, al chimiştilor şi altor «vînduţĭ diavoluluĭ» Asemenea ocupaţiunĭ nu eraŭ considerate ca demne să aibă un loc în Universitate [1]).

Să privim apoĭ care a fost concepţia învăţămîntuluĭ superior în secolul XIX-lea, în marile universităţĭ ale Europeĭ, chiar şi în acelea pe care tradiţiunea le lega de un trecut glorios şi îndepărtat Stîlpul principal al învăţămîntuluĭ superior este format, acum, de facultăţile de *filosofie* în Germania, de făcultăţile de litere şi de ştiinţe în Francia Teologia, Dreptul Me

[1]) Ce sĭ aniŭ pare, astăzĭ cînd cineva afirmă că cutare *chestiune ştiinţifică* nu e demnă să figureze în Universitate. Şi cu toate acestea se maĭ găsesc asemenea savanţĭ medievalĭ Vezĭ ziarul *Epoca* din 1 Februarie a. c. articolul intitulat «Facultatea de ştiinţe din Bucureştĭ» şi semnat de «un Sorbonist»

— «Oare unde s'a maĭ pomenit şi în ce facultate de ştiinţe, ca un institut al aceleĭ înalte şcoale să execute analizele de brînză de caşcaval, de masamac de petrol cereale, urine, etc — cînd asemenea laboratoriĭ trebue să se ocupe cu ştiinţa înaltă (!) şi să fie pepiniere pentru formarea viitorilor oamenĭ de ştiinţă» Şi maĭ jos, «Credem, însă, că d. Haret apreciează aceea ce trebue să se înţeleagă prin şcoală de studiĭ înalte (!), ca facultatea de ştiinţe şi nu se va lăsa a fi ademenit de reformele acestea, cĭ din contra va căuta să cureţe saŭ să apere facultatea de elementele care nu sînt necesare şi care scad (!) prestigiul săŭ, menţinînd-o şi înzestrînd-o în spiritul marilor şcoale din Germania şi Francia!» — Tocmaĭ asta propune şi facultatea de ştiinţe: înfiinţarea unor cursurĭ care aŭ fost create pretutindenĭ în «marile şcoale din Germania şi Francia» dar despre a căror fiinţă n'a auzit încă Sorbonistul respectiv

dicina, adevărate şcoale de aplicaţie, care pregătesc pentru anumite cariere, vin să se grupeze împrejurul facultăţilor de litere şi ştiinţe, tocmaĭ acelea care nicĭ nu figuraŭ în universităţile primitive. Împrejurul aceluiaşĭ centru de ştiinţă superioară se pot grupa şi alte ştiinţe aplicate. Acesta e drumul urmat de învăţămîntul superior şi pe care va trebui să-l urmeze şi maĭ departe. Este o concepţie medievală aceea de a voi să se ţină învăţămîntul superior în cadrul «teoretic» numaĭ, şi tot medievală este şi părerea că ştiinţele aplicate n'ar fi potrivite cu învăţămîntul superior [1]. Aceĭ carĭ afirmă asemenea lucrurĭ ar voi, se pare, ca toate chestiunile practice, toate chestiunile de aplicaţiune ale ştiinţeĭ, să fie lăsate numaĭ pe seama acelor cu o cultură ştiinţifică necompletă. Ar fi evident, mijlocul cel maĭ sigur ca să se întîrzie cît maĭ mult progresul umanitaţiĭ pe toate căile sale de activitate.

Aceste gîndirĭ îmĭ sînt inspirate de împrejurările prin care a trecut, şi trece, discuţiunea chestiuneĭ de a se introduce învăţămîntul chimieĭ aplicate în facultăţile noastre de ştiinţe. Motivele şi argumentele care sprijinesc această reformă, sînt aşa de puternice, pentru ceĭ ce cunosc chestiunea în întregul eĭ, în cît s'ar părea imposibil ca un specialist să maĭ poată fi de o părere contrară.

Şi consideraţiunile generale asupra lărgireĭ cadruluĭ cercetărilor ştiinţifice, — şi cerinţele practice, trebuinţele locale ale ţăreĭ noastre, — şi interesele studenţilor carĭ reclamă să li se deschidă drumul spre cariere nouă, în afară de cea a profesoratuluĭ, — şi exemplul dat de toate universităţile marĭ străine, — toate ne conduc la întroducerea învăţămîntuluĭ chimieĭ aplicate în universităţi.

Atît consiliul facultăţiĭ de ştiinţe, cît şi senatul

[1] Ştiinţele aplicate constituesc, de fapt, treĭ din cele cincĭ facultăţĭ ale universităţilor moderne.

universitar din Bucureștĭ, în marea lor majoritate, aŭ îmbrățișat cu căldură această propunere. Ministrul instrucțiuneĭ publice d. Haret, la rîndul săŭ, a aprobat fără întîrziere avizurile primite dela facultate și de la senatul universitar și a depus deja pe biuroul camerei deputaților proiectul de lege prin care se realizează noua organizare propusă.

Cu toate acestea sînt încă uniĭ carĭ, necunoscînd chestiunea în toate amănuntele eĭ, nu apreciază această nouă îndrumare a învațămîntuluĭ superior așa cum se cuvine, așa cum este apreciată în celelalte țărĭ. Mulțĭ dela noi șĭ-aŭ făcut studiile în Francia, adică la Paris, în Sorbona. Pentru mulțĭ singura organizare a învățămîntuluĭ superior este organizarea Sorboneĭ. Ce s'a făcut în celelalte țărĭ, ce s'a făcut în celelalte universitățĭ ale Franciei, ce s'a făcut *chiar în Sorbona* în ultimiĭ zece anĭ, nu e cunoscut și nu trebue cunoscut! Francia are Sorbona, și noĭ nu putem să ne organizăm *universitățile* noastre — amîndouă, bine înțeles, — de cît după tipul Sorboneĭ!

Cam astfel s'a lucrat până acum în ce privește înființarea diferitelor catedre, institute și laboratorii ale universităților noastre Este timpul ca să începem a lucra maĭ sistematic, maĭ rațional, pentru organizarea învățămîntuluĭ nostru superior, pentru înființarea saŭ modificarea catedrelor universitare deja existente [1])

Facultatea de științe din Bucureștĭ, ocupîndu-se de reorganizarea învățămîntuluĭ chimiei, a însărcinat o

[1]) În universitățile noastre există acum multe catedre duble, triple, pentru aceeașĭ materie, numaĭ pentru unicul motiv că așa este împărțită materia și în Sorbona. De proporția studenților înscrișĭ, acolo și aicĭ, nicĭ vorbă! Iar, pînă aniĭ trecuțĭ, nu exista în universitățile noastre nicĭ o catedră de limba romînă, — probabil tot pentru motivul că asemenea catedră nu există în Sorbona. Afirmațiunea aceasta nu este o simplă glumă. Se știe că în legea noastră a învățămîntuluĭ, de la 1864, nu se prevăzuse limba romînă nicĭ în școalele secundare, pentru că în legile după care fusese tradusă legea noastră nu figura, firește, limba romînă.

comisiune specială [1]) cu studiarea acestei chestiuni. Autorul acestor rînduri a întocmit, în numele acelei comisiuni, un raport care cuprinde expunerea chestiunei din toate punctele de vedere şi arată tot o dată, în mod precis, ce s'a făcut în această privinţă în universităţile celorlalte ţări, care sînt catedrele în fiinţă şi cari aŭ fost chiar titularii lor în ultimul an şcolar.

Socotesc că acest raport nu va fi lipsit de interes pentru cititorii «Convorbirilor literare» şi pentru toţi cei cari se ocupă de chestiuni universitare. În afară de partea specială privitoare la învăţămîntul chimiei, acest studiŭ cuprinde şi unele consideraţiuni generale asupra stărei actuale a învăţămîntului universitar şi a necesităţii de a i se da o nouă îndrumare. Facultăţile de litere şi de ştiinţe, facultăţi teoretice prin însăşi natura lor, trebue să examineze mai de aproape această chestiune şi să se preocupe de a deschide absolvenţilor lor alte cariere, în afară de cea a profesoratului, dacă nu voesc să-şi vadă populaţiunea studenţească scăzînd din ce în ce mai mult.

II

Reproduc mai jos «Memoriul asupra întroducerei «învăţămîntului chimiei aplicate (technologică şi agri«colă) în facultatea de ştiinţe din Bucureşti» [2]). Voiŭ completa acest studiŭ discutînd, la sfîrşit, părerile opuse propunerilor noastre şi voiŭ dovedi completa lor netemeinicie.

Catedra de chimie anorganică de la Facultatea de ştiinţe din Bucureşti rămînînd vacantă, prin încetarea din viaţă a re-

[1]) Această comisiune a fost compusă din D-nii profesori Dr. C. Istrati, D. Voinov, L. Mrazec şi E. A. Pangrati.
[2]) Vezi: Buletinul Societăţii de ştiinţe din Bucureşti. an XI No. 5 şi 6, pag. 496—507.

gretatuluĭ nostru coleg Petricu, sîntem de părere că este folositor să se facă o modificare în cursurile de chimie ale facultăţiĭ, pentru a se atinge următorul dublu scop:

1. A se crea un *învăţămînt general de chimie teoretică* potrivit atît studenţilor secţiuneĭ de ştiinţe fizico-chimice, cît şi celor din secţiunea de ştiinţe naturale, — carĭ până acum sînt nevoiţĭ să audieze cursurĭ de chimie prea desvoltate pentru trebuinţele lor.

2. A se crea, alăturĭ de cursul general de chimie teoretică, cursurile desvoltătoare *teoretice şi practice, necesare pentru a da învăţămîntul complet al chimieĭ* studenţilor secţiuneĭ de ştiinţe fizico-chimice.

Acest dublu scop se poate atinge fără a ne impune sarcine nouă budgetare.

Propunem ca învăţămîntul chimieĭ să fie împărţit în următoarele treĭ catedre:

a) o catedră generală de *chimie teoretică;*

b) o catedră specială de *chimie analitică şi technologică*,

c) o catedră specială de *chimie agricolă.*

Astfel organizat învăţămîntul chimic al facultăţiĭ noastre ar satisface şi trebuinţele ţăreĭ, şi cerinţele unuĭ învăţămînt universitar complet, aşa cum este stabilit în universităţile din Francia, Germania, Rusia, etc.

Întroducerea cursurilor aplicate, pe lîngă cursurile teoretice cuprinse în învăţămîntul superior, se impune pretutindenĭ în mod netăgăduit.

Nu numaĭ ţările care nu aŭ şcolĭ speciale politechnice (în înţelesul dat în Germania acestuĭ cuvînt), aŭ fost nevoite să creeze cursurĭ aplicate pe lîngă facultăţile lor, — aşa cum a procedat Francia, Rusia, etc.; — dar chiar Germania, care posedă asemenea institute technice superioare, a simţit trebuinţa să creeze şi în universităţĭ cursurĭ aplicate.

Vom indica maĭ jos unele dintre aceste cursurĭ, ocupate de profesorĭ renumiţĭ, în cele maĭ însemnate universităţĭ.

Este imposibil să se susţină că numaĭ acele părţĭ ale

științeĭ *care nu aŭ aplicațiunĭ practice* ar constitui adevărata știință superioară. Cîmpul lucrărilor științifice deschis noilor cercetătorĭ trebue negreșit să cuprindă atît *chestiunile pur teoretice*, — care și ele conduc uneorĭ la foloase practice însemnate, — cît și *chestiunile de aplicațiune imediată la trebuințele practice*, în special la trebuințele practice *locale* (ale țăreĭ). Asemenea chestiunĭ nu sînt lipsite de importanța științifică pentru simplul motiv că sînt imediat folositoare, practice. Și nu se poate cere ca asemenea chestiunĭ să fie lăsate numaĭ pe seama celor cu o pregătire științifică maĭ puțin completă. Din contra, este vădit că aceste chestiunĭ vor fi tratate maĭ științific și vor da astfel deodată și foloase teoretice și foloase practice maĭ însemnate, atuncĭ cînd vor fi studiate de oamenĭ cu o pregătire științifică cît maĭ completă.

În Germania, marele Liebig a susținut cu tărie că cursul de chimie agricolă nu poate fi tratat cum se cuvine decît în universitățĭ. Și astfel s'aŭ creat în cele maĭ însemnate universitățĭ din Germania asemenea cursurĭ de chimie agricolă, care sînt audiate și de studenții carĭ urmăresc obținerea unuĭ grad universitar, și de alțĭ studențĭ carĭ nu caută decît foloasele practice foarte însemnate ale unor asemenea cursurĭ, pentru o țeară agricolă, cum este Germania. Aceeașĭ trebuință a început să fie simțită și în Francia, de vre-o 25 de anĭ încoace.

La noĭ această trebuință este netăgăduită. Chestiunĭ foarte importante științificește, dar *și maĭ importante din punctul de vedere practic*, pentru țeara noastră, sînt chestiunile de chimie agricolă, precum sînt analizele de pămînturĭ, îngrășemintele, nutrețele, industriile agricole și altele multe. De altă parte industria propriŭ zisă începe abĭa a se forma în Romînia, — și trebue creată în mod rațional, științific, pentru ca să poată trăi și să se desvolte temeĭnic, pentru folosul tutulor. Technologia chimică în general și maĭ cu seamă technologia produselor aflătoare în țară, sînt cunoștințe indispensabile unuĭ chimist.

Aceste chestiunĭ de o importanță vitală nu sînt studiate

nicăirĭ la noĭ, în chipul larg și științific, care singur dă rezultate însemnate.

Sînt uniĭ carĭ nu tăgăduesc importanța unor asemenea chestiunĭ — importanță imposibil de tăgăduit, — dar carĭ se mărginesc a crede aceste chestiunĭ străine cadruluĭ universitar și, atuncĭ, îndeamnă *să se creeze un politechnic* unde își vor găsi locul toate științele aplicate.

Să examinăm și această părere.

Maĭ întîiŭ nu toate țările aŭ sistemul de organizare al învățămîntuluĭ technic superior grupat în marĭ școale politechnice. Francia nu a avut nicĭ odată și nu are acest sistem. Italia și Belgia aŭ alipit școalele lor technice pe lîngă universitățĭ. Dar, presupunînd că sistemul școalelor politechnice se impune, — încă trebue să se știe că un politechnic *nu se crează* de odată. Ar trebui cheltuelĭ colosale, mijloace foarte bogate și materiale *și intelectuale*, pentru a crea din întregul un asemenea institut cultural complex. În realitate singurul mers înțelept a fost în trecut, — acolo unde s'a urmat această cale, — de *a grupa* într'un politechnic diferitele școale speciale, secțiunĭ technice, cursurĭ aplicate, carĭ își aveaŭ deja ființa lor și o desvoltare suficientă, dobîndită din trecut. Tot astfel se va procede și în viitor, acolo unde se vor forma politechnice.

Pentru a ajunge la o asemenea grupare posibilă, diferitele elemente ale viitoruluĭ politechnic *trebuesc create pe măsura trebuințelor și a mijloacelor de care dispunem*, acolo unde crearea lor se poate face maĭ bine. Trece și peste mijloacele noastre materiale, și peste puterile noastre ca personal științific, ca să creăm un institut politechnic de odată. Sîntem datorĭ, însă, să creăm acolo unde putem și unde trebuința se impune maĭ imperios, elementele care ar putea înjgheba, odată, viitorul nostru institut de știință aplicată.

Nouele cursurĭ create nu pot fi lăsate de sine stătătoare. Este natural, prin urmare, să le alipim pe lîngă institutele de învățămînt superior care îmbrățișează într'un chip maĭ larg

ştiinţa sub toate formele sale, adică pe lîngă universităţile noastre.

În facultăţile noastre de ştiinţe se simte din ce în ce maĭ mult trebuinţa creăreĭ unuĭ învăţămînt aplicat, care se deschidă studenţilor alte cariere decît cea a profesoratuluĭ. Această din urmă carieră este deja aproape închisă. În timp de aproape 10 anĭ nu se ţinuse concursurĭ pentru ocuparea catedrelor secundare vacante. Numărul locurilor neocupate crescuse mult, sporit încă prin creărĭ de noĭ gimnasiĭ, prin creărĭ de clase divizionare şi, în ultimul loc, prin trifurcarea învăţămîntuluĭ liceal, întrodusă prin legea dela 1898. Eraŭ astfel în totul aproximativ 350—400 catedre vacante, pentru toate specialităţile din învăţămîntul secundar. Tinerele generaţiunĭ de studenţĭ credeaŭ că nicĭ odată nu va fi lipsă de catedre pentru ceĭ ce se vor destina profesoratuluĭ. Dar prima sesiune de examene de capacitate, ţinută în aniĭ 1901—1902, a dat rezultate în măsură de a ocupa cu titularĭ, — bine pregătiţĭ şi din puntul de vedere ştiinţific şi din cel pedagogic, — peste 120 de catedre, adică peste a treĭa parte din locurile vacante.

În licee maĭ toate catedrele îşĭ aŭ titulariĭ lor. Cele maĭ multe din locurile rămase neocupate sînt la gimnaziĭ, de unde o parte din ele, cel puţin, vor dispare prin reducerea număruluĭ gimnaziilor. Cele rămase vor fi ocupate de candidaţiĭ carĭ vor reuşi la examenele de capacitate în sesiunea extraordinară anunţată deja pentru luna Octombrie 1903, şi apoĭ în sesiunea ordinară (legală) dela Octombrie 1904. Dacă aceste două sesiunĭ la un loc, ne vor da cel puţin atîţĭ reuşiţĭ cît prima sesiune, se poate socoti că catedrele secundare vor fi complet ocupate de titularĭ. În adevăr, din numărul total de ore vacante, o parte va rămîne totdeauna să se distribue ca ore suplementare la titulariĭ altor catedre, fiindcă nu vor putea fi înjghebate în catedre unitare pentru o specialitate saŭ cel mult două. Iată dar cum, într'un viitor apropiat, studenţiĭ facultăţilor de litere şi ştiinţe nu vor maĭ putea aspira decît în mod esceptional la cariera de profesor secundar în

şcoalele statuluĭ. Ce vor urmări atuncĭ aceştĭ studenţĭ în învăţămîntul superior? Numaĭ ştiinţa? Ar fi să li se ceară ceva imposibil. Majoritatea studenţilor noştri, maĭ cu seamă aceĭ din facultăţile de litere şi de ştiinţe, sînt săracĭ. Eĭ pot să ĭubească ştiinţa orĭcît de mult, dar trebue să aĭbă în vedere şi cariera care le va da mijloacele de traiŭ în viitor.

Facultăţile de litere şi de ştiinţe vor fi ameninţate să se despopuleze în scurtă vreme; pe cînd facultatea de drept va fi singura la care vor năvăli studenţiĭ *cu miile*, întrevăzînd deschise înaintea lor toate carierele administrative, judiciare şi chiar altele maĭ puţin potrivite cu pregătirea lor ştiinţifică.

Facultatea de stiinţe este datoare să deschidă studenţilor seĭ şi alte cariere decît profesoratul. Rolul facultăţiĭ nu este acela al uneĭ simple şcoale normale pentru învăţămîntul secundar.

Secţiunea de ştiinţe fizico-chimice este cea maĭ potrivită pentru a face începutul în această nouă îndrumare. De altfel tocmaĭ catedrele de ştiinţe fizico-chimice sînt cele maĭ puţin numeroase printre locurile rămase vacante în învăţămîntul secundar. Dovadă despre aceasta este că ministerul anunţînd (la 26 Septembre tr.) sesiunea extraordinară de examene de capacitate pentru luna Octombre 1903, nu a prevăzut printre specialităţile ştiinţifice decît matematicele şi ştiinţele naturale [1]). Pentru ştiinţele fizico-chimice se poate zice că nu maĭ avem decît un număr prea mic de locurĭ vacante în învăţămîntul secundar.

Din contră, studenţiĭ acesteĭ secţiunĭ a facultăţiĭ noastre ar putea găsi locurĭ avantagioase nu numaĭ în industria particulară, — prea puţin desvoltată încă, — dar maĭ cu seamă în toate funcţiunile de chimiştĭ experţĭ, pe la ministere (de ex. la serviciul vămilor), judeţe, comune, etc. funcţiunĭ ocupate pînă acum exclusiv de absolvenţiĭ şcoaleĭ de farmacie,

[1]) Prin o publicare ulterioară, cu data de 28 Noembre a. tr., ministerul anunţă examene de capacitate şi pentru ştiinţele fizico-chimice şi cosmografie, căcĭ aceste ştiinţe eraŭ cerute de uniĭ candidaţĭ ca «a doua specialitate», pe lîngă una din specialităţile pentru care se publicase deja examen la 26 Sept. tr.

(școală care are menirea de a pregăti pentru altă carieră bine definită). Acele locurĭ vor putea fi ocupate maĭ bine de licențiațiĭ în științele fizico-chimice atuncĭ cînd aceștia, pe lîngă pregătirea științifică solidă ce li se dă în facultate, vor maĭ avea și cunoștințele practice, *de știință aplicată*, cerute pentru asemenea funcțiunĭ.

Reforma ce propunem, făcută fără sarcine nouă budgetare, va satisface trebuințele studenților, *și trebuințele maĭ însemnate ale agriculturеĭ și industrieĭ noastre*; va deschide tot de odată un cîmp maĭ larg cercetărilor științifice în vederea gradului de doctorat. Vom urma astfel indicațiunilor ce ne sînt date de marile universitățĭ străine și în acelaș timp vom satisface trebuințele noastre imediate, pe care dacă nu le-am băga în seamă, facultatea noastră ar fi amenințată să rămînă fără studențĭ.

În cele ce preced am justificat, in temă generală, îndrumarea spre alipirea învățămîntuluĭ superior aplicat pe lîngă învățămîntul superior teoretic. Dar, chiar dacă s'ar maĭ ivi pe une-locurĭ discuțiunĭ în privința altor științe aplicate, în ce privește catedrele de *chimie technologică și agricolă* este fapt netăgăduit că *acest învățămînt face parte integrantă din învățămîntul superior al chimieĭ*, în toate țările marĭ, cu un strălucit trecut universitar.

În *Francia* ultima reforma a facultăților de științe, făcută prin decretul dela 22 Ianuarie 1896, a stabilit că gradul de licențiat în științe se conferă după obținerea a treĭ certificate de studiĭ superioare. Specialitățile pentru care se pot libera asemenea certificate aŭ fost stabilite, pentru fiecare facultate, după propunerea consiliuluĭ profesoral și avînd în vedere cursurile deja existente în facultate. Prin deciziunea ministerială de la 1 Iulie 1896, completată apoĭ prin deciziile de la 10 și 31 Iulie 1897, s'a fixat de minister «lista materiilor putînd da loc la liberarea de certificate de studiĭ în facultăți» [1]

[1]) Programme des conditions d'admission a la licence es sciences et au doctorat es sciences (Paris, Delalain freres), pag. 9—14.

In această listă, din cele 15 facultăţĭ de ştiinţe din Francia sînt *11 care liberează certificatul superior de chimie aplicată* şi anume, cu menţiunea «chimie aplicată» Paris[1]), Bordeaux, Caen[2]), Lille, Montpellier, Nancy, Rennes şi Toulouse, ïar cu menţiunea «chimie industrială»: Besançon, Lyon şi Marseille. Singurele facultăţĭ de ştiinţe care nu liberează încă asemenea certificate sînt: Clermont-Ferrand, Dijon, Grenoble şi Poitiers. Dar nicĭ aceste patru nu sînt cu totul lipsite de cursurĭ aplicate.

La Clermont-Ferrand există un curs de chimie agricolă făcută de prof. titular de chimie, d. Parmentier.

La Dijon, în laboratorul de chimie sînt treĭ sale rezervate pentru lucrările de chimie industrială şi agricolă.

La Grenoble găsim ca învăţămînt aplicat *fizica industrială* pentru care această facultate liberează un certificat superior de studiĭ, ca şi alte şapte facultăţĭ de ştiinţe: Dijon, Lille, Marseille, Rennes (cu menţiunea «fizica industrială») şi Montpellier, Nancy, Toulouse (cu menţiunea «fizica aplicată»)[3]).

Singura facultate de ştiinţe din Francia care nu are încă un curs de chimie saŭ fizică aplicată, este facultatea din Poitiers.

Datele acestea sînt luate după broşurele publicate de fiecare universitate franceză cu ocaziunea expoziţiuneĭ din 1900 şi în care se poate găsi pe larg organizarea şi desvoltarea fiecăruĭ învăţămînt cuprins în facultăţile respective[4]).

La *Sorbona* învăţămîntul chimieĭ aplicate este organizat în mod foarte desvoltat. In afară de pregătirea pentru certi-

[1]) «Livret de l'étudiant de Paris» (Delalain frères [illegible]) [illegible] certificats d'études supérieures en vue de la licence.

[2]) La facultatea din Caen certificatul cuprinde, [illegible] loc, [illegible] rele treĭ materiĭ: fizica experimentală, chimia aplicată şi mineralogia. «Programme des conditions [illegible]» pag. 10.

[3]) «Programme des conditions [illegible]» etc. [illegible] citat maĭ sus.

[4]) A se vedea:

«L'université de Clermont-Ferrand» (Cl.-Ferrand, G. Mont-Louis, 1900), p. 14.

«Université de Dijon. 1890–1900» (Dijon, Barbier-Marilier [illegible]).

«Université de Grenoble» (Grenoble, Allier frères, 1900), p. [illegible].

ficatul superior de chimie aplicată, acest învăţămînt cuprinde o adevărată şcoală specială de chimie aplicată, pusă sub direcţiunea ilustruluĭ prof. titular H. Moissan, care are ca subdirector pe d. Chabrié, «chargé de cours» la Sorbona şi 3 şefĭ de lucrărĭ practice[1]). Învăţămîntul acesteĭ şcoale de chimie aplicată, împărţit în treĭ anĭ de studiŭ, cuprinde chimia analitică, chimia industrială şi chimia alimentară. Absolvenţiĭ acestuĭ învăţămînt capătă o *diplomă de chimist.*

Iată cum caracterizează acest învăţămînt «*Le livret de l'étudiant de Paris*» publicat sub auspiciile consiliuluĭ universitar al Sorboneĭ:

«Distinct à la fois et de l'enseignement préparatoire «à la licence et des laboratoires de recherches organisés de«puis longtemps dans la Faculté, le nouvel enseignement s'a«dresse particulièrement aux jeunes gens qui ont besoin d une «solide instruction pratique en chimie soit en vue des carri«ères industrielles, soit en vue des travaux scientifiques qu'ils «pourront poursuivre ultérieurement, dans les divers labora«toires de recherches de la Faculté» [2]).

La universitatea din *Lille* cursul de chimie aplicată a fost creat dela anul 1876 şi catedra a fost ocupată pînă la 1893 de prof. titular Viollette, ĭar de atuncĭ este prof. titular d. Buisine. În realitate bazele acestuĭ învăţămînt al chimieĭ aplicate aŭ fost puse la Lille chiar dela înfiinţarea facultăţiĭ, de către primul eĭ decan, marele Pasteur, care a avut ca autor pe d. Viollette, viitorul titular al catedreĭ.

«Le succès de l'inseignement de la chimie appliquée fut «tel, que *les titulaires dela chaire de chimie* dirigèrent leur «enseignement dans ce sens» [3])

«L'enseignement de la chimie appliquée est fait actuelle«ment par un seul professeur qui assume la responsabilité «de la direction de cet important service. Cet état de choses

[1]) Livret de l'étudiant de Paris, 1901—1902, p. 18 şi pp. 114—115.
[2]) Livret de l'étudiant de Paris, p. 115.
[3]) L'Université de Lille en 1900 (Lille, Le Bigot frères, 1900), p. 158

«est évidemment provisoire et, d'ici peu, à la chaire de chimie «industrielle on ajoutera une chaire de chimie agricole, appelée «à rendre des grands services à l'agriculture du Nord. Un «local spécial est tout prêt pour recevoir le nouveau titulaire. L'électro-chimie dans ses rapports avec l'industrie n'a pas été oubliée et est actuellement en organisation. L'enseignement «sera fait très prochainement par un maître de conférences»[1]

La *Bordeaux* chimia industrială figurează printre catedrele fundamentale ale facultățiĭ (chaires magistrales) și titularul eĭ a fost în timpul din urmă d. Joannis, actualmente însărcinat cu un curs la Sorbona. Dînsul este înlocuit la Bordeaux de d. Vigouroux. Ĭar, pe lîngă facultatea de științe, ca anexă, găsim o școală de chimie aplicată sub direcțiunea prof. titular de chimie d. Gayon[2]).

La *Rennes* învățămîntul chimieĭ aplicate, și în special cel al chimieĭ agricole, este puternic organizat și a fost întemeiat cu maĭ bine de 50 de anĭ în urmă.

«La préparation au certificat de chimie appliquée est fortement organisée, elle comprend:

«1. Un cours de chimie agricole. Cet enseigment est donné depuis plus de 50 ans à la faculté par les professeurs de chimie».

«2. Un cours de chimie industrielle portant pendant une année sur les industries minérales et pendant l'autre sur les industries organiques et agricoles.

«3. Un cours d'analyse chimique qualitative et quantitative, comprenant les essais pratiques des principaux produits commerciaux».

«4. Travaux pratiques dont la durée n'est pas limitée».

Le certificat de chimie appliquée est complété par celui de physique appliquée»[3]).

[1]) L'université de Lille (deja citat), p. 170.

[2]) L'université de Bordeaux en 1900 (Bordeaux, Y. Cadoret, 1900) p. 9—11.

[3]) Notice sur l'université de Rennes (Rennes, Fr. Simon, 1900) [illegible]

Ĭată destule date ca să fie dovedit în chip neîndoĭos importanța dată cursuluĭ de chimie aplicată în toate universitățile Franciei.

În facultățile de filosofie din *Germania* găsim tot așa de bine reprezintate cursurile de chimie aplicată [1]).

La *Berlin* cursul de technologie chimică este făcut de prof. extr. H. Wichelhaus, alăturĭ de cursul de chimie technică al prof. extr. Wilhelm Will. — Un laborator special de technologie este pus sub direcțiunea profesoruluĭ Wichelhaus. Trebue să nu se uĭte că lîngă Berlin, la Charlottenburg, există o școală superioară technică (Polytechnicum) care are și o secțiune de chimie, prevăzută cu toate catedrele necesare de chimie aplicată. Cu toate acestea universitatea din Berlin a găsit necesar să creeze *două* cursurĭ de chimie technică în facultatea sa de filosofie.

La *Breslau* găsim cursul de chimie agricolă al prof. ord. Th. Pfeiffer și cursul de technologie chimică al prof. extr. F. Ahrens. Un institut special de chimie agricolă și unul de technologie chimică sînt alipite universitățiĭ.

La *Halle* cursul de chimie agricolă și technologică a fost ilustrat până anul trecut de prof. ord. Maximilian Maercker.

La *Bonn* găsim un curs de technologie chimică și altul de chimie technică făcute de dd. T. Heusler și A. Binz, privat-docențĭ.

La *Göttingen* cursul de chimic agricolă este făcut de prof. extr. B. Tollens.

La *Königsberg*, cursul de chimie agricolă și bacteriologie este făcut de prof. ord. Albert Stutzer.

La *Strassburg*, în facultatea de științe matematice și naturale, găsim cursul de technologie chimică făcut de prof. extr. T. Rose.

La *Würzburg* cursul de technologie chimică este făcut

[1]) «Minerva», anuarul înv. superior editat de Dr. K. Trübner, Strassburg, anul 1901—1902. Maĭ cu seamă în ce privește universitățile germane, acest anuar cuprinde date complete și exacte.

de prof. ord. L. Medikus, care conduce şi un institut technologic anexat universităţiĭ.

La *Erlangen*, cursul de chimie analitică şi technologică este făcut de prof. extr. Max. Busch.

La *Iena*, cursul de chimie agricolă este făcut de prof. extr. H. Immendorff.

Am enumerat maĭ sus numaĭ catedrele magistrale, ocupate de profesorĭ titularĭ, lăsînd la o parte numeroasele cursurĭ făcute de profesorĭ liberĭ (privat-docenţĭ).

Ca şi în Francia, universităţile din Germania sînt înzestrate cu cursurĭ complete de chimie technică şi agricolă *avînd în vedere maĭ cu seamă trebuinţele speciale ale fiecăruĭ centru universitar.*

În *Rusia* găsim acelaş lucru. Catedrele de chimie aplicată sînt considerate, în toate universităţile marĭ, drept catedre fundamentale şi ocupate de profesorĭ ordinarĭ (*titularĭ*), *în facultăţile de ştiinţe fizico-matematice* [1].

La *Petersburg* găsim catedra de technologie şi chimie technică a prof. ord. A. I. Favorski

La *Moscova*, catedra de technologie chimică a prof. ord. N. N. Liubavin.

La *Varşovia*, catedra de chimie technică şi specială a prof. ord. I. I. Wagner.

La *Kiev*, catedra de chimie technologică a prof. ord. emerit N. Bunge.

La *Odessa*, catedra de technologie chimică a prof. ord. V. M. Petriev.

În asemenea condiţiunĭ, a continua să lăsăm învăţămîntul nostru superior lipsit de catedrele speciale de chimie technologică şi de chimie agricolă, — ar fi nu numai să ne ferim de o îndrumare spre care netăgăduit merge întreg învăţămîntul superior din alte ţări; — ar fi, încă, să condamnăm învăţămîntul nostru chimic să rămînă *necomplect*, chiar din punctul de vedere propriŭ zis ştiinţific.

---

[1] «Minerva deja citat.».

Prin urmare, propunem a se organiza învățămîntul chimic al facultății noastre în chipul următor:

1. O catedră generală de *chimie teoretică* care se va obține prin alipirea cursuluí de chimie anorganică pe lîngă catedra de chimie organică ocupată actualmente de d. prof. titular D-r. C. Istrati, care consimte la aceasta.

2. O catedră specială de *chimie analitică și technologică*, creată în locul actualeĭ catedre de chimie anorganică, — din care va păstra partea chimieĭ analitice.

3. O catedră specială de *chimie agricolă*, care de fapt este înființată pe lîngă una din secțiunile institutuluĭ de chimie aplicată, cu ocaziunea alipireĭ aceluĭ institut pe lîngă laboratorul de chimie organică [1].

Cursul general de *chimie teoretică* va fi obligator atît pentru studenții secțiuneĭ de științe fizico-chimice, cît și pentru ceĭ aĭ secțiuneĭ de științe naturale.

Cursurile de *chimie analitică și technologică* și *de chimie agricolă* vor fi obligatoriĭ numaĭ pentru studențiĭ secțiuneĭ de științe fizico-chimice, cum le prevede și regulamentul facultățiĭ [2].

*

Pe lîngă laboratorul de chimie aplicată maĭ este înființat și un curs de *chimie alimentară* necesar și impus de regulament studenților școaleĭ de farmacie. Acest curs, ca și cel de chimie agricolă, este făcut de sub-directorul secțiuneĭ respective, care este plătit prin budget cu acelaș salar ca un agregat universitar (430 leĭ lunar).

Ar fi bine ca și acest curs să fie legal înscris *între cursurile școaleĭ de farmacie*. Cu aceasta s'ar completa reorganizarea învățămîntuluĭ nostru chimic superior, într un mod temeinic.

---

[1]) A se vedea asupra creăreĭ cursurilor de *chimie industrială și agricolă* raportul prezintat D-luĭ Ministru al instrucțiuneĭ publice de E. A. Pangrati, inspector general al înv. secundar, însărcinat și cu inspectarea institutelor și laboratoarelor de pe lîngă facultățĭ. — Monitorul oficial No. 239 din 26 Ianuarie 1901.

[2]) Regulamentul facultățiĭ de științe sancționat prin decretul No. 2945 din 1900. — Art 16. B. (Anul III).

III.

Ca să completez expunerea chestiunei îmĭ rămîne să arăt obĭecţiunile care s'aŭ ridicat, în facultate, contra propunerilor cuprinse în memoriul nostru şi să dovedesc — după cum am dovedit şi senatuluĭ universitar — că acele obĭecţiunĭ nu eraŭ justificate.

Ca un act de deferenţă, sînt dator să discut în chip amănunţit părerile autorizate ale colegilor meĭ, D-l decan Gr. Stefănescu şi D-niĭ C. Miculescu şi D. Negreanu.

D-niĭ Miculescu şi Negreanu nu aŭ luat parte la consiliul profesoral în care s'a discutat memoriul; — aŭ prezintat însă maĭ tîrziŭ D-luĭ decan următoarea propunere, care diferă puţin de hotărîrile facultăţiĭ:

«Ne putînd lua parte la şedinţa consiliuluĭ facultăţiĭ de «ştiinţe din 17 Decembre 1902, cînd a luat în discuţiune ces«tiunea catedreĭ de chimie anorganică dela această facultate; «citind atît memoriul prezintat de comisiunea însărcinată de «facultate a raporta asupra cazuluĭ, ale căreĭ concluziunĭ aŭ «fost admise de majoritate, precum şi părerea minorităţiĭ, «subsemnaţiĭ sîntem de părerea următoare:

«1. A se menţine catedra de chimie anorganică cum a «fost maĭ înainte, la care să se adaoge şi cursul de chimie «analitică, precum şi aplicaţiunile technologice care intră în cadrul cursuluĭ de chimie anorganică.

«2. A se crea pe lîngă cele două catedre de chimie «deja existente, o catedră de chimie aplicată la industrie saŭ «la agricultură. Fiindcă necesităţile actuale ale ţăreĭ se referă «maĭ cu seamă la cunoştinţele agricole, propunem ca această «nouă catedră să fie de chimie agricolă, rămînînd a se regula «ulterior modul de frequentare al aceluĭ curs.

«Motivele noastre sînt următoarele:

«1. Prin contopirea celor două catedre de chimie anor«ganică şi organică, cursuluĭ de chimie generală nu i s'ar

putea da desvoltarea suficientă cerută de un curs universitar. «Acest curs ar conveni numaĭ studenţilor dela secţiunea ştiin-«ţelor naturale, fără a primi desvoltarea necesitată pentru stu-«denţiĭ dela ştiinţele fisice. Adăogăm la aceasta că după no-«uele programe liceale, dîndu-se o mare desvoltare cunoştin-«ţelor de chimie, cursul general de chimie dela universitate «nu ar diferi mult de cel liceal.

«2. La universităţile străine, în general, pe lîngă nume-«roasele cursurĭ de chimie teoretică, ca chimia anorganică, chi-«mia organică, chimia fisicală, chimia analitică etc., se maĭ «găsesc alipite şi cursurile de chimie aplicată, făcute în ve-«derea necesităţilor locale.

«Acestea sînt motivele care ne-aŭ condus a propune «menţinerea celor două catedre de chimie existente, care con-«vin cursurilor universitare şi, în acelaşĭ timp, a propune în-«fiinţarea catedreĭ de chimie agricolă, cerută prin necesităţile «economice ale ţăreĭ.

«*D. Negreanu, C. Miculescu*».

În rezumat D-niĭ Miculescu şi Negreanu propun:

A se menţine catedra actuală de chimie organică;

A se menţine, de asemenea, catedra de chimie anorganică, alipindu-i-se *chimia analitică şi technologică*;

Şi a se crea o catedră de chimie aplicată maĭ cu seamă cu privire la agricultură.

Propunerea aceasta diferă de a majorităţiĭ numaĭ prin aceea că în loc de a alipi materia chimieĭ anorganice la catedra de chimie organică, o alipeşte la catedra de chimie analitică şi technologică.

Autoriĭ acesteĭ propunerĭ opinează că alipindu-se chimia anorganică la cea organică, cursul n'ar maĭ putea fi destul de *desvoltat* pentru studenţiĭ dela ştiinţele fizico-chimice. Şi apoĭ zic: «Adăogăm la aceasta «că după nouele programe liceale dîndu-se o mare

«desvoltare cunoștințelor de chimie, cursul general de chimie dela universitate nu ar diferi mult de cel liceal».

Acest argument este în realitate defavorabil propunereĭ autorilor, căcĭ dacă elevii învață acum multă chimie în liceŭ, atuncĭ cursul de chimie generală devine maĭ ușor de făcut la universitate, decît înainte de aplicarea programelor nouă liceale. Și tocmaĭ de aceea se pot uni acum, într'o singură catedră de chimie teoretică, ambele cursurĭ de chimie anorganică și organică.

Autoriĭ propunereĭ osebite maĭ adaogă: «La uni-«versitățile străine, în general, pe lîngă numeroasele «cursurĭ de chimie teoretică, ca chimia anorganică, «chimia organică, chimia fizicală, chimia analitică etc. «se găsesc alipite și cursurile de chimie aplicată fă-«cute în vederea necesităților locale».

Natural, în universitățile marĭ, dela Paris saŭ Berlin, se găsesc foarte numeroase catedre de chimie, ca și de alte materiĭ Dar tot așa este oare în toate celelalte universitățĭ?

Să ne ocupăm maĭ întîiŭ de Francia. Mă voiŭ servi, ca și în memoriul prezintat facultățiĭ, de datele cuprinse în broșurile publicate de diversele universitățĭ franceze. cu ocaziunea exposițiuneĭ universale din 1900.

La *Lille*, pănă la 1876 exista o singură catedră de chimie. De atuncĭ s'aŭ creat două catedre: una de chimie generală (ocupată acum de d. Willm) și alta de chimie aplicată (ocupată de d. Buisine). Pe lîngă aceste două catedre maĭ sunt 2 maeștri de conferințe, dintre care unul face un curs special pentru mediciniștĭ (Certificat P C. N.) (L'université de Lille en 1900, deja citat, pag. 108). Noĭ avem la facultatea de medicina o catedră specială de chimie.

La *Bordeaux*, găsim o catedră de chimie generală (creată la 1838 și ocupată acum de d. Gayon)

şi alta de chimie industrială (creată la 1889 şi ocupată de d. Joannis, detaşat la Sorbona şi înlocuit prin d Vigouroux). (L'université de Bordeaux, deja citat, p. 10 şi 16). Maĭ există un curs complementar de chimie fisiologică aplicată la ăgricultură (d. Dubourg) şi un singur maestru de conferinţe.

La *Toulouse* găsim o catedră de chimie generală (creată la 1813 şi ocupată acum de d. Sabatier); o a doua catedră de chimie (creată la 1892 şi ocupată de d. Destrem) şi o catedră de chimie agricolă şi industrială (ocupată de d. Fabre, prof. adj.) (Livret de l'université de Toulouse, 1900, deja citat, p. 82). Această organizare s'ar apropia maĭ mult de propunerea D-lor Miculescu şi Negreanu.

La *Rennes* învăţămîntul chimic cuprinde o singură catedră de chimie şi doĭ maeştri de conferinţe. Profesorul şi un maestru îşĭ împart cursurile de chimie generală şi de chimie aplicată; ĭar al doilea maestru de conferinţe este însărcinat cu cursul pentru medicinişti (Certificat P. C. N.). În difinitiv numaĭ doĭ profesorĭ fac şi chimia generală şi cea aplicată. (Notice sur l'Université de Rennes, deja citat, p. 24).

La *Montpellier* găsim o catedră de chimie generală (ocupată de d. de Forcrand) şi o a doua catedră complementară (ocupată de d. de Coninck, prof. adj.). Aceştĭ doĭ profesorĭ işĭ împart toată chimia generală şi aplicată (L'université de Montpellier, deja citat, p. 116). Maĭ este un maestru de conferinţe carĭ face chimia pentru medicinişti (Certificat P. C. N.—d. Giran).

E inutil să maĭ prelungesc citaţiunile. Am examinat organizarea învăţămîntuluĭ chimieĭ în cele maĭ însemnate universităţĭ ale Franciei—după Paris—şi am văzut că o singură catedră de chimie generală există maĭ peste tot locul. Decĭ, un singur profesor poate face un *curs universitar* de chimie generală.

La Paris, natural, nu este tot aşa. Acolo avem o grămadă de catedre de chimie:

1. Întîia catedră de chimie minerală (d. Moissan, studiază metaloiziĭ);
2. A doua catedră de chimie minerală (d. Ditte, studiază metalele);
3. Catedra de chimie organică (d. Haller);
4. Catedra de chimie biologică (d. Duclaux);
5. Catedra de chimie analitică (d. Riban, prof. adj.);
6. Catedra de chimie aplicată (d. Chabrié, chargé de cours);
7. Catedra de chimie fisică (d. Perrin, chargé de cours).

Pe urmă, doĭ profesorĭ însărcinaţĭ cu cursul special de chimie pentru mediciniştĭ (certificat P. C. N. — d. Joannis, prof. titular la Bordeaux şi d. Péchard) şi doĭ maeştri de conferinţe, unul pentru chimia minerală şi altul pentru chimia organică, d. d. Matignon şi Bouveault (Livret de l'étudiant de Paris, 1901-1902, deja citat, p. 14-22).

«Aşa este la Paris, — şi aşa trebue să fie şi la noĭ», — cred mulţĭ. S'ar putea oare ca universităţile noastre, şi cea din Bucureştĭ, şi cea din Iaşĭ, să fie înzestrate cu maĭ puţine catedre de cît Sorbona?

În Germania maĭ la fiecare universitate găsim un număr nesfîrşit de cursurĭ de chimie [1]), cele maĭ multe făcute de privat-docenţĭ, retribuiţĭ de studenţĭ. Dar totdeauna un profesor ordinar face un curs general de chimie teoretică, de obiceiŭ în cincĭ prelegerĭ pe săptămînă, fiecare de treĭ sferturĭ de oră, ceea ce ar face echivalentul a 4 cursurĭ de o oră.

Prin urmare se va putea face şi la noĭ un curs

[1]) A se vedea «*Chemiker Zeitung*», pentru semestrul de vară 1902, An. XXVI, N-riĭ 24 şi 28 (p. 265-270 şi 303). Iar, pentru semestrul de earnă 1902-1903. An XXVI, N riĭ 66, 73 şi 75 (pp. 773-778, 859-860, 881).

general de chimie de către un singur profesor şi faptul că programul liceal de chimie este acum maĭ desvoltat vine ca o înlesnire în această privință. Obiecţiunile d-lor profesorĭ Miculescu şi Negreanu sînt astfel înlăturate.

*

Să examinăm acum părerile d-luĭ Gr. Ştefănescu, decanul facultăţii de ştiinţe, care este singurul adversar hotărît al reformeĭ propuse. Iată opiniunea osebită a d-luĭ Ştefănescu:

«Subsemnaţiĭ recunoaştem utilitatea pentru ţară a unor «cursurĭ de chimie technologică şi de chimie aplicată la agri-«cultură; însă înfiinţarea lor, dacă mijloacele ar permite, să «fie numaĭ ca anexe ale facultăţiĭ de ştiinţe, ĭar nu ca cur-«surĭ principale universitare».

«Cuvintele noastre pentru aceasta sînt cele următoare:

1. Că, prin desfiinţarea catedreĭ de chimie anorganică şi «anexarea eĭ la cea de chimie organică, nivelul studiilor chi-«mieĭ ar scădea în universitate, după cum o mărturiseşte în-«suşi comisiunea cînd zice: *A se crea un învăţămînt general «de chimie teoretică, potrivit atît studenţilor secţiuneĭ de «ştiinţe fizico-chimice, cît şi celor din secţiunea de ştiinţe na-«turale, carĭ pînă acum sînt nevoiţĭ să audieze cursurĭ de «chimie prea desvoltate pentru trebuinţele lor:* — de unde «urmează că cursul se va face mult maĭ elementar şi astfel «nu ar maĭ merita numele de curs universitar.

«2. Că, ar fi incompatibil cu nişte cursurĭ şi examene «de universitate ca tineriĭ carĭ ar dori să depună examenul «de licenţă în ştiinţele fizico-chimice, să fie obligaţĭ a depune «examen de cum se fabrică berea, apele gazoase, saŭ îngră-«şămintele şi asolementele pentru agricultură.

«3. Că, dacă asemenea cursurĭ există la unele univer-«sităţĭ *secundare* din Europa, cauza este că ele aŭ fost ce-«rute de mediul industrial al regiuneĭ şi că, în general, cu

«asemenea cursurĭ nu sînt însărcinaţĭ decît profesorĭ extra-«ordinarĭ saŭ privat-docenţĭ, ĭar nu profesorĭ principalĭ saŭ «ordinarĭ; dar în universităţile principale nişte asemenea cur-«surĭ, chiar cînd există, nu sînt obligatoare pentru studenţiĭ «care se prepară la licenţă.

«Pentru aceste cuvinte sîntem de părere:

«1. Să se menţină catedra de chimie anorganică, com-«pletată, cum trebue să fie un asemenea curs, cu chimia ana-«litică.

«2. Dacă mijoacele vor permite, să se înfiinţeze aceste cursurĭ de chimie aplicată la industrie şi la agricultură, dar «numaĭ ca cursurĭ accesoriĭ ale facultăţiĭ.

«3. Că tinerilor care vor urma aceste cursurĭ să li se dea, nu o diplomă de licenţă, ci o diplomă specială de ab-«solvent saŭ de *maestru* în chimie technologică saŭ agricolă

«Şi că aceste cursurĭ vor fi numaĭ facultative, ĭar nu «obligatoare pentru tineriĭ carĭ vor dori să ĭa diploma de «licenţă în ştiinţele fizico-chimice.»

«Gr. Ştefănescu».

«N. B. În ziua de 23 Decembre am convenit asupra re-«dactăriĭ opiniuneĭ separate cu regretatul nostru coleg Al. «Vitzu şi a rămas ca s'o transcriŭ pe acest proces verbal, s'o «subsemnez eŭ şi să o trimit şi luĭ ca să o subsemneze; să «ştie că la 25, în ziua de Crăciun, dînsul a reposat, aşa că «opiniunea separată a rămas subscrisă numaĭ de mine.

«Gr. Ştefănescu

În urma lămuririlor cuprinse în memoriul facul-tăţiĭ şi în urma celor arătate maĭ sus, cu ocaziunea discuţiuneĭ obĭecţiunilor d-lor Miculescu şi Negreanu, îmĭ rămîne puţin să adaog relativ la părerea d-luĭ Şte-fănescu.

Motivele pentru care d-sa se opune propunerilor facultăţiĭ se reduc la următoarele:

Întîiŭ, fiindcă se va scădea nivelul învăţămîntuluĭ

chimic, — «după cum o mărturisește însuși comisiunea» — zice d. Ștefănescu, reproducînd de la începutul memoriului nostru numai unul dintre cele două puncte care rezumă propunerea noastră :

1. «A se crea un *învățămînt general de chimie «teoretică* potrivit atît studenților secțiunei de științe «fizico-chimice, cît și celor din secțiunea de științe na- «turale, care pînă acum sînt nevoiți să audieze cur- «suri de chimie prea desvoltate pentru trebuințele lor.

2. «A se crea, alăturĭ de cursul de chimie teo- «retică, *cursurile desvoltătoare, teoretice și practice*, ne- «cesare pentru a da învățămîntul complet al chimieĭ «studenților secțiuneĭ de științe fizico-chimice »

Dacă d. Ștefănescu ar fi examinat și punctul al 2-lea ar fi văzut netăgăduit că comisiunea nu mărturisește ceea ce spune d-sa ; — ci, din contra, voește să completeze învățămîntul chimic, punînd în sarcina profesorilor de cursuri aplicate și părțile *desvoltate* din chimia teoretică care vin în legătură cu cursurile lor. Aceasta este o ușurare maĭ mult a profesoruluĭ de chimie generală, pe lîngă celelalte pe care le-am enumarat maĭ sus.

Al doilea motiv al d-luĭ Ștefănescu este că ar fi *incompatibil* cu niște cursuri și examene de universitate, ca studenții carĭ se prezintă la licență în științele fizico-chimice să fie interogațĭ asupra fabricăreĭ bereĭ saŭ a apelor gazoase, etc

Asupra acestuĭ motiv nu am să insist. Incompatibilitatea văzută de d. Ștefănescu este o prejudecată învechită. Sînt cursurĭ universitare, la medicină și chiar la științele naturale, care se ocupă de sigur cu lucrurĭ mult maĭ puțin agreabile decît berea saŭ apele gazoase și prin aceasta nu încetează de a fi cursuri universitare.

Al treilea motiv al d-luĭ Ștefănescu este că cursurile de chimie aplicată se găsesc în universitățile *se-*

cundare din Europa. Cuvîntul secundar este subliniat de d. Ștefănescu. Memoriul facultății, pe care d-sa ca decan, l-a avut în mînă, cuprinde enumărarea tutulor cursurilor de chimie aplicată din toate universitățile *principale* ale Europeĭ, ĭar nu din cele secundare, cum zice d. Ștefănescu. În asemenea condițiunĭ motivul al treilea al d-sale dispare. Adaog că vorbele d-luĭ Ștefănescu «cursurĭ obligatoare pentru licență», care se referă la vechea organizare a licențeĭ franceze, nu-șĭ maĭ aŭ locul astăzĭ. Dela 1896 Francia a reorganizat facultățile sale de științe și a lăsat liberă alegere studenților asupra celor treĭ materiĭ cu care îșĭ vor obține gradul de licențiat. În Germania se știe că există acelaș sistem, care permite fiecăruĭ student să învețe ceea ce vede că îĭ va folosi pentru cariera sa viitoare.

Restul propunerilor d-luĭ Ștefănescu cuprinde măsurile care ar trebui luate după d-sa, pentru ca chiar în cazul cînd s'ar înființa cursurile de chimie aplicată, cerute de marea majoritate a facultății, acele cursurĭ să nu poată aduce nicĭ un folos:

«Acele cursurĭ să fie numaĭ *accesoriĭ*.

«Tinerilor carĭ le vor urma să li se dea o diplomă de absolvent saŭ *maestru*. (!)

«Aceste cursurĭ să fie *facultative*, iar nu obligatoriĭ, adaogă d. Ștefănescu, . . . și celelalte

*

Am discutat pe larg părerile celor treĭ colegi carĭ nu s'aŭ unit cu majoritatea facultățiĭ, pentru motivul că asupra lor se sprijină ceĭ ce încearcă să combată reforma propusă de facultate.

În două articole publicate în ziarul «*Epoca*» sub semnăturile «Un sorbonist» și «Ignotus», se vorbește cu insistență despre aceste păreri ale profesorilor din minoritate. S'a văzut că singurul, dintre ceĭ 13 pro-

fesorĭ aĭ facultăţĭ, hotărît opus propunerilor noastre, a fost d. Gr. Ştefănescu.

Să viŭ acum şi la părerile exprimate în afară de facultate.

Sorbonistul scrie în Epoca dela 1 Fevruar: [1])

«Propunerea aceasta a fost făcută de d. dr. Is-«trati, la care *colegiĭ seĭ dela ştiinţele fizice, în frunte* «*cu decanul facultăţiĭ* nu aŭ aderat, aceştia susţinînd «că catedra de chimie anorganică nu trebue să se des-«fiinţeze din motive de altfel foarte plausibile

Şi maĭ jos:

«De asemenea *aceĭaşĭ domnĭ colegĭ universitarĭ* «(sic) carĭ sînt în măsură de a aprecia mai bine ne-«voile şi menirea facultăţiĭ de ştiinţe, se declară con-«tra . . .» şi celelalte.

Articolul Sorbonistuluĭ reproduce de altfel argumentele d-luĭ decan Ştefănescu, maĭ cu seamă acel asupra *incompatibilităţiĭ* cursurilor aplicate cu învăţămîntul care se cuvine să se dea în şcoalele ínalte [2]).

Iar d. «Ignotus», in «Epoca» dela 20 Fevruarie, începe aşa:

«De curînd consiliul facultăţiĭ de ştiinţe din Bucu-«reştĭ, *cu majoritate de două voturĭ*, dacă nu mă înşel . . .

Se înşeală d. Ignotus, după cum s'a văzut maĭ sus [3]) Şi tot de asemenea se înşeală cînd afirmă că ches

[1]) Articolul «Facultatea de ştiinţe din Bucureştĭ».

[2]) Să maĭ semnalez că Sorbonistul, care se pare că a avut cunoştinţa de dosarul facultăţiĭ, spune între altele că «catedrele de chimie aplicată trebuesc «create la şcoala de podurĭ şi şosele saŭ la şcoala superioară de agricultură, «aşa după cum aparţin la şcoalele speciale din străinătate, Viena, Paris, Zürich, «Charlottenburg, etc.»

S'a văzut din memoriul nostru, că în străinătate asemenea catedre există *la universităţĭ.* Memoriul arată precis unde există şi cine ocupă acele catedre. În special exemplul Sorbonistuluĭ cu politechnicul din Charlottenburg este nepotrivit. Memoriul spune că, de şi la Charlottenburg există o şcoală superioară specială de chimie aplicată, *universitatea din Berlin a înfiinţat, în facultatea sa de filosofie, două catedre de chimie technologică şi un institut technologic* condus de eminentul profesor Wichelhaus.

[3]) In consiliul facultăţiĭ de ştiinţe, de la 17 Dec. trecut, s'aŭ pronunţat contra propunerilor făcute de noĭ numaĭ d. Gr. Ştefănescu şi reposatul nostru

țiunea a trecut cu o grabă neexplicabilă prin consiliul facultății și prin senatul universitar.

Catedra de chimie anorganică a rămas vacantă la începutul luî Septembrie a. tr. După deschiderea anului școlar, în prima jumătate a luneî Octombrie, consiliul facultății a trebuit să se pronunțe dacă catedra vacantă se va menține cum a fost în trecut, se va modifica orĭ se va suprima. Atuncĭ s'a făcut propunerea de modificare a catedreĭ existente, pentru a se introduce învățămîntul chimieĭ aplicate în facultate, propunere care a fost comunicată și d-luĭ ministru al instrucțiuneĭ publice. Regulamentul pentru numirea profesorilor, agregaților și docenților universitarĭ cere ca o asemenea propunere să se facă în termen de 20 de zile dela declararea vacanțeĭ catedreĭ. O dată propunerea făcută, facultatea a însărcinat o comisiune specială cu întocmirea memoriuluĭ justificativ al modificărilor de adus învățămîntuluĭ chimic. Comisiunea încheindu-și lucrările, după două lunĭ, la 12 Decembrie, facultatea a fost chemată să se pronunțe asupra memoriuluĭ, în ședința de la 17 Decembrie. Memoriul a fost aprobat de consiliul profesoral. Avizul acesta a fost comunicat ministeruluĭ și senatul universitar a fost chemat să se pronunțe asupra luĭ în Ianuarie trecut Propunerile noastre au fost aprobate și de senat, rămînînd de părere deosebită d-nii Ștefănescu și Miculescu.

Astfel, cincĭ lunĭ de zile după ce catedra a rămas vacantă Ministrul s'a putut pronunța asupra propunerilor făcute de universitate și le-a aprobat depunînd pe biuroul camereĭ proectul de lege necesar.

În aceste condițiuni aspiranțiĭ la desființata catedra de chimie anorganică spun prin pana d-luĭ Ignotus, că facultatea de științe, senatul universitar și ministrul

coleg Al. Vitzu. — D-niĭ Miculescu și Negreanu, carĭ nu aŭ asistat la consiliu, aŭ prezintat ulterior o părere puțin diferită de a majorităṭiĭ. In Decembrie facultatea avea 14 profesorĭ titularĭ.